

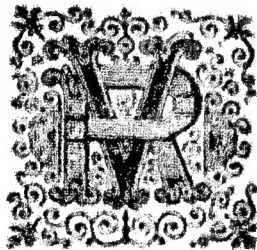
టమ్

శ్రీ సువర్ణరాజరాజ గౌరవరమేష్వర జైదికమార్గప్రవర్తి
శ్రీమాధవాచార్యవరపూర్వశ్రమనామధేయ
శ్రీవిద్యారణ్యయతివర్యవచః

297 జీ వ. న్దు క్రి ప్ర కా శి క

అ. పు. ప్రి.

అన్నవరపు వేంకటరాఘవశాస్త్రి గారి సహాయమున
శ్రీమేకల పార్థసారథినాయుడు గారిచే
చరిత్ర ర్చితము.

For REFERENCE ONLY

చెన్నపురి :

శ్రీ 'రామ' ప్రెస్సున ముద్రితము.
1930.

All Rights Reserved.

2702
253.73

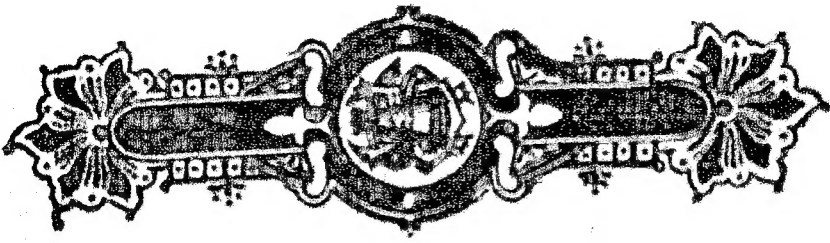
Copies can be had of:—

**V. Ramaswamy Sastrulu & Sons,
292, Esplanade, Madras.**

Printed at the Sri Rama Press,
MADRAS.

Third Edition—1930.

జీవన్ముక్తి ప్రకాశికా పత్రిక.

297

ఈ సంపాదమునందు ముత్తులు, ముముక్షువులు, విషములు, హామనులు నని నలుండెగలగు మానవులందఱు. ముత్తులు సర్వస్థితిగలవా రగుటచే వారికి వలసినది యొకటి లేదు. అందులకై ప్రయత్నమును లేదు. విషయపక్షులును, హామరులును జ్ఞానహీనులు గనుక, వారిజ్ఞానమున కవధికా సలు. ఇంక మిగిలిన ముముక్షువులే యీ వేదాంతజ్ఞానము భ్యసించు నట్లు. ముముక్షువునకు జ్ఞానపంపిణిగలిగినవిదవ రాత్రివిచారము చేత, సంచరూపాత్మకమైన శరీరపాతమునగుం దవిదవ ముక్తి గలుగనే కలుగును. అయినను, జ్ఞానమునయిన మాత్రయొక్క స్వరూపజ్ఞానము గలిగినయనంతరమే, ప్రతిబంధకమగు నజ్ఞానము నశించుటచేత ముక్తిసుఖము గలుగుఁగాక మని పరమ దయాళువు లగు పూర్వమహర్షులచే శరీరోపాధి మున్నను, తత్త్వజ్ఞానము గలిగినవిదవ “తత్త్వజ్ఞానావేవైవ బ్రహ్మ” అన్నట్లు జ్ఞానస్రావ్తికి వెంబడే ముక్తి యని చెప్పబడి యున్నది. దానికే జీవన్ముక్తియని పేరు. ఆ జీవన్ముక్తి వెచ్చి యున్నవ క్తులందును, గీతలందును సంక్షేపముగను, విస్తారముగను

జెప్పబడియున్నది. దాని ననుసరించియే సన్యాసాశ్రమము శ్రేయ మని పరాశరమాధవీయ్యునిద్వారాను బోధించబడినది.

అయినను, ఆ గ్రంథములు వెక్కువై, దురవగాహములై యుండుటంజేసి, సునాయాసముగా ముముక్షువులకు జీవన్ముక్తి జ్ఞానము కలుగునుగాక యని పరమకృపాభిషేకుని, వీరబుక్కుణమహీపాలుని సామ్రాజ్యధురంధరుడునైన శ్రీనాయణ మాధవాచార్యులవారు తాను సన్యాసాశ్రమము స్వీకరించిన పిదప, తాను పూర్వాశ్రమమున రచించిన బోధితైవిద్య ధర్మశాస్త్రవ్యాకరణ మిమాంసాగ్రంథములచేదని వినోదక, మోక్షపేక్షగలవారు మోక్షసాధనమైన తత్త్వజ్ఞానమును పొంది కృతార్థులగుచుండుటకుగాను వివరణోపన్యాసాదిగ్రంథములను, చిత్రదీప తృప్తిదీపాదిగ్రంథములను రచించిరి. ఆమీద తత్త్వజ్ఞానసంపత్తిగలిగి దేహాంతమందు విదేహకైవల్యము నొందుటకు తగిన మహానుభావులు జీవితమునందే మోక్షసుఖ మనుభవించుటకు తగినసాధనముల విశదముగా ప్రతిపాదించిన వాసిష్ఠరామాయణమును పర్యాయోచనచేసి యిది గొప్పదైనందున బుద్ధిమంతులు చాలకాలము అభ్యసించిన గాని విషయము బోధకాదని ఆలోచించిరి. ఇందుచే వీరు తా రచించిన యాయాగ్రంథమునుండి సారమును గ్రహించి, వేదాంతసారమగు భగవద్గీతనుండియు,

వేదాంతసారభూతమై శ్రీ శుకమునీంద్రుని మోమునుండి వెలువడిన శ్రీ భాగవతమునుండియు, అట్టి గుణగణవిశిష్టమై, శ్రీరామునకు వసిష్ఠునిచే సూచిష్టమైన వాసిష్ఠమహారామాయణమునుండియు, తన గ్రంథమునకు వలసిన ప్రమాణములగు విషయములను గైకొని, యస్వర్థవాసుకమై, సన్యాసవిషయభాగముతోఁ గూడినదై, జీవన్ముక్తికి పరిత్యజ్యమైన భావములను బోధించునదై, మోక్షమార్గమునకు నిచ్చెనయో యనఁదగిన యీ జీవన్ముక్తివివేక మనుగ్రంథమును రచించిరి.

ఈ గ్రంథము మొదటి ప్రకరణమున జీవన్ముక్తివ్యాపము, తత్త్వమూలమును, రెండవ ప్రకరణమున జీవన్ముక్తిసాధనములగు తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయమును, మూడవ ప్రకరణమున తత్త్వజ్ఞానసహితమైన మనోనాశమును, నాల్గవ ప్రకరణమున జీవన్ముక్తివలని ప్రయోజనములును, అయిదవ ప్రకరణమున వాసనాక్షయమనోనాశముల నభ్యసించుట కనుకూలమైనవిద్యత్సన్యాసమును ఈ అంశములన్నియు ప్రతిపాదించఁబడినవి. శ్రీ విద్యారణ్యులవారి గ్రంథముల కన్నిటికి నీగ్రంథమే శిరోభూషణమై యలరారుచున్నది. ఇందు ప్రతిపాదించఁబడ్డ వాసనాక్షయమనోనాశముల నభ్యసించకపోయినను, దీనిఁ జదివినంతమాత్రమున జీవన్ముక్తిసుఖము కొంత అనుభవమగుట నిశ్చయము. ఇట్టి గొప్పగ్రంథము సంస్కృతభాషాపరిచయము లేనివారి కుపకరింపక పోవులోపముఁ దీర్చ

నాలోచించి నెల్లూరుజిల్లా, కావలితాలూకా తహసీల్దారు
 శ్రీయుత మేకల పార్థసారథినాయుడుగారు, బ్రహ్మశ్రీ అన్న
 వరపు వెంకటరాఘవశాస్త్రిగారిసహాయమున ఆంధ్రీకరించిరి.
 అచ్చటచ్చట నుపయుక్తములగు విశేషాంశములఁ జేర్చి జీవ
 న్తుక్తిప్రకాశిక యను పేరుతో దీనిఁ బ్రచురించిరి.

శ్రీ 'ర స్తు.

శ్రీ విద్యానందస్వామిదీపికాము.

ఈ మహానుభావునకు పూర్వాశ్రమమున మాధవా
 చార్యులని పేరు. ఈ మహానుభావుడు మంగళద్రావిడీశ్వర
 మున గిరిం సంవత్సరములకు ముందు విద్యానగరము నేలు
 చుండిన పారిపరబుక్కాయలకు మంత్రియై యుండను.
 తండ్రి సూర్యుడు, తల్లి సుకీర్తి. ఇతనికి సాయణభోగనాథు
 లనెడి యిరువురు తోబుట్టువులు గలరు. ఇతడు పోధాయ
 సూత్రుడు; యజుర్భాష్యాది; భారద్వాజగోత్రుడు; ఇత
 నికి గురువు భారతీతీర్థుడు. ఈ మహానుభావుడు గణప
 శకాబ్దమున నున్న వాడని తెలియుచున్నది. ఈతడు నాలుగు
 వేదములందును, షట్సాస్త్రములందును, ధర్మశాస్త్రప్రసాదేతి
 హాసములందును బారంగత్యుడగుటచేత నితడు సర్వజ్ఞు
 డను బిరుదనామము వహించెను. ఈ మాధవాచార్యుడు
 ధర్మశాస్త్రమున బరాశరమాధవీయమును, త్వేతిషమున
 కాలనిర్ణయమును, పూర్వమిమాంసాశాస్త్రమున మిమీ
 యన్యాయామాలావిభిరమును, వ్యాకరణమున మాధవీయ
 థాతుప్యత్తిని, యజుర్వేదభాష్యమును, యగ్వేదభాష్యమును,

శ్రీ విద్యారణ్యస్వామిజీవితము.

సామసంహితాభాష్యమును, పంచవింశబ్రాహ్మణభాష్యమును
షడ్వింశబ్రాహ్మణభాష్యమును రచించెను.

ఈ సర్వజ్ఞుఁ డిన్ని గ్రంథములను రచించి, చకల జను
లకు జ్ఞానప్రవాహమును బ్రవహించజేయుట కాక, సన్న్యసిం
చినపిమ్మట విద్యారణ్యయతీంద్రు లనఁబరగి సుమా త్రదేండ్లు
కోంకణదేశమునఁ గొంతభూమండలము నేలినట్లును, పోర్చు
గీసువా రిండియాదేశపు పశ్చిమతీరమున దిగిన్నాడు, గోవా
పట్టణము ఈ విద్యారణ్యస్వామిపాలనముక్రింద నున్నట్లును,
వీరి పరిపాలన స్మరణమునకై, యా త్రదేశమున మాధవపుర
మను పేర నొక్కనగర ముండినట్లును తెలియుచున్నది. వీరిజీ
వితములయిన గ్రంథము లెల్లను వీరికిఁ గల సర్వతోముఖ
సాండిత్యమును వెలిపుచ్చుచున్నవి. ఈ మహాత్మునకుఁ గల
వేదాంతశాస్త్రపరిజ్ఞాన మీడివస్తుక్తివివేకము మున్నగు వే
దాంతగ్రంథములు తెలుపుచున్నవి. వీనినెల్ల నొక్కమాటు
పారాయణము చేయుటకైనను నల్పాయుష్కులము, నల్ప
మేధసులము నైన యస్తాదృశులకు వీలు కావనుట యతి
శయోక్తి కాదని తోచెడి. అస్తాదృశులు వారికృతుల ననవ
రతము పఠించుటయే వారియెడఁ జూపవలసిన కృతజ్ఞత.

270091
2001

ప్రకటన

ప్రతి హామీదారుకు.

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక.

— చంద్రమణి —

జ్యోతిర్మణి సచ్చిదానందం జగత్కరణ మీశ్వరమ్,
కరోమి స్వయంభూతాయ జీవన్ముక్తిప్రకాశికామ్.

ఈ ప్రపంచమునందు జనులు బుధులు, ముముక్షు లని రెండువిధములు. బుధులును లవంగు నీలోకమునందుండు ప్రకృతవనితాపుత్రులైనా దిష్టాప్తిచే నగు సుఖశేషములను, కలులోకమునందు స్వర్గస్థిపారిజాతముమాది ప్రాప్తిచే నగు సుఖశేషములను వసుభరింప నిచ్చ గలవారు. ముముక్షు లవంగు నవిద్యాకామకర్త పాపలయొక్క నిశ్చేషవినాశపూర్వకముగా పరమానంద స్వరూపైన స్వాత్మ ప్రాప్తిని కోరువారు. ఇహలోకసుఖములకు కృషిపాణ్యాదులు, పరలోకసుఖములకు యోగదానాదులు, అవిద్యానిశ్చేషవినాశపూర్వక పరమానందరూప స్వాత్మప్రాప్తియను మోక్షమునకు తత్త్వజ్ఞానము సాధనములు. తత్త్వజ్ఞానము యొక్క స్వరూపసాధనము బుత్తరగ్రంథమందు వివరింపబడును. ఇట్టి తత్త్వజ్ఞానసాధ్యమైన మోక్షము విదేహము క్రియని, జీవన్ముక్తి యని రెండువిధములు. విదేహము క్రియగ్రంథము

సాధనము వివిదిషాసన్యాసము. జీవన్ముక్తికి ప్రథమసాధనము విద్యత్సన్యాసము. సన్యాసమనగా సర్వకర్తృత్వలపరిత్యాగము. వివిదిషాసన్యాసమనగా తత్వజ్ఞానమును సంపాదించు నిచ్చచేతఁ జేయఁబడు సన్యాసము. విద్యత్సన్యాసమనగా తత్వజ్ఞానము గలిగినతరువాతఁ జేయఁబడుసన్యాసము. ఇట్టి సన్యాసమునకు ముఖ్యకారణము వైరాగ్యము. వైరాగ్యమనగా నితరవస్తువులయందు నిస్సృహ. (ఆశలేకుంట.) ఈవైరాగ్యము మందవైరాగ్యము, తీవ్రవైరాగ్యము, అతితీవ్రవైరాగ్యము అని మూడువిధములు. పుత్రభార్యాదుల కాపడగలిగినకాలమందు దుఃఖాతిశయము చెంది గృహక్షేత్రాదులయందుఁ గలిగెడునిశ్చిహ్నుబుద్ధి మందవైరాగ్యమనఁబడును. ఇట్టి వైరాగ్యముగలిగినకాలమందు ఏసన్యాసమును జేయఁగూడదు. చేసెనా, భ్రష్టుడగును. ఈజన్మమందే భార్యాపుత్రగృహక్షేత్రాది విషయములతో నాకు ప్రయోజనము లేదను స్థిరమైనబుద్ధి తీవ్రవైరాగ్యమనఁబడును. పునరావృత్తిగల బ్రహ్మలోకాదిపుణ్యలోకములతో నాకు ప్రయోజనము లేదనుస్థిరబుద్ధి అతితీవ్రవైరాగ్యమనఁబడును. వైరాగ్యము సన్యాసమునకు కారణమని చెప్పుటలో

శ్రుతి “యదహరేవ విరజేత్తదహరేవ ప్రవ్రజేత్” ఇతి.

అను జాబాలశ్రుతి ప్రమాణము

తాత్పర్యము—ఏదినమందు వైరాగ్యము గలుగునో, ఆదినమందే సన్యాసమును గ్రహింపవలయునని యర్థము.

వాక్యము—వై రాగ్యముచేతఁ బొందఁదగిన సన్న్యాసము కుటీచక, బహూదక, హంస, కరమహంస లని నాలుగువిధములు. ప్రేషోచ్ఛారణమును చేసి (అన్యథం మయా అను మంత్రము ప్రేష) త్రిదండకాషాయములను ధరించి శిఖాయజ్ఞోఃవీతముల నుంచుకొని పుత్రాదిబంధగృహముల యందు భిక్షును స్వీకరించువానిసన్న్యాసము కుటీచక మనఁబడును. ప్రేషోచ్ఛారణమును చేసి త్రిదండకాషాయగృహణము నాచరించి శీర్ణయాత్రాః కుండ తిరుగువానిసన్న్యాసము బహూదక మనఁబడును. ప్రేషోచ్ఛారణమునుచేసి, ఏకదండకాషాయములను గ్రహించి, శిఖను త్యజించి, యజ్ఞోఃవీతము మాత్రము నుంచుకొని గృహాదికరాత్రముగా సంవరించుచు కృచ్ఛ్రవాంద్రాయణాదిప్రతీకముల నాచరించువానిసన్న్యాసము హంససన్న్యాస మనఁబడును. ప్రేషోచ్ఛారణంపకాషాయగృహణమును చేసి శిఖాయజ్ఞోఃవీతములను త్యజించి అతః జానూరుఁడగునానిసన్న్యాసము కరమహంససన్న్యాస మనఁబడును. ఇందులో తీవ్రవైరాగ్యముగల పురుషుఁడు శీర్ణయాత్రలను జేయుటకు దేహాపాటవము లేనివాఁడుగానుండెనా! కుటీచకసన్న్యాసమును, దేహాపాటవముగలవాఁడుగా నుండెనా! బహూదకసన్న్యాసమును గ్రహించవలయును. అతః తీవ్రవైరాగ్యముగలపురుషుఁడు బ్రహ్మలోకాభిలాషగలవాఁడుగానుండెనా! హంససన్న్యాసమును, మోక్షోభిలాషగలవాఁడుగా నుండెనా! కరమహంససన్న్యాసమును గ్రహించవలయును. హంససన్న్యాసమును గ్రహించిన పురుషుఁ డీలోకమునందు సగుణబ్రహ్మోపాసనమును చేసి యర్చిరాధిమూర్త్యముచేత

బ్రహ్మలోకమును బొంది, యాలోకమునందు తత్త్వజ్ఞానము నొంది మోక్షమును బొందును. పరమహంససన్న్యాసమును బొందిన పురుషుఁ డీలోకమునందే తత్త్వజ్ఞానముచేత మోక్షము నొందును.

ఇక పరమహంసను గూర్చి వివరించెదము. వివిది షాసన్న్యాసి విద్యత్సన్న్యాసి యనువీరిద్దఱు పరమహంసలని చెప్పబడుదురు. వివిదిషాసన్న్యాసి జిజ్ఞాసు వని విద్యత్సన్న్యాసి జ్ఞాని యని వ్యవహరింపబడును. జిజ్ఞాసువనఁగా తత్త్వజ్ఞానమును సంపాదించు నిచ్చగలవాఁడు. జ్ఞాని యనఁగా సంపాదించఁబడిన తత్త్వజ్ఞానము గలవాఁడు. తత్త్వజ్ఞానసంపాదనేచ్చగలవానికి సన్న్యాస మావశ్యక మని

శ్రు. ఏత మేవ లోకమిచ్ఛంతః ప్రవాజినః ప్రవజంతి.

అను బృహదారణ్యశ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఈశ్రుతియొక్క తాత్పర్యము వివరించెదను.

తా. ఆత్మలోకమని అనాత్మలోకమని లోకములు రెండు విధములు. ఇందులో అనాత్మలోకము మూఁడువిధములు.

శ్రుతి. అథ త్రయో వావ లోకాః మనుష్యలోకః పితృలోకః దేవలోక ఇతి. సోఽయం మనుష్యలోకః పుత్రేణైవ బయ్యో నాన్యేన, కర్తనా పితృలోకో, విద్యయా దేవలోకః.

అని బృహదారణ్యశ్రుతి చెప్పుచున్నది. మనుష్యలోకము, పితృలోకము, దేవలోకము అని మూఁడులోకములు. ఇందు లో మనుష్యలోకము గృహక్షేత్రాదులు. ఇది పుత్రుని

చేతనే జయించగలగినది. మరియుకసాధనముచేత జయించబడదు. అగ్నిష్వాత్మాదిపితృదేవతలుండులోకము పితృలోకము. ఇది శ్రాద్ధాదికర్తలచేత జయించగలగినది. బ్రహ్మలోకము. దేవలోకము. ఇది ఉపాసకచేత జయించగలగినది అని ఉదాహరించబడిన శ్రుతియొక్క అర్థము.

శ్రుతి. యా వా వా ఆస్తాల్లాకాత్ స్వం లోకమ్ అప్యస్తా పైతి సవిసమంతితో న భువన్తి ఆత్మానమేవ లోకముపాసేత్ స య ఆత్మానమేవ లోకముపాస్తే న జాన్య కర్తవ్యమే.

అను శ్రుతి ఆత్మలోకమును జెప్పుచున్నది. ఏపురుషుడు రక్షమాంసాదివికారమగు సేదేహమునందుండి పరమాత్మస్వరూపమునులోకమును నేనే బ్రహ్మనని యెఱుంగకయే మరణమునొందునో, అజ్ఞానముచేత నంతర్హితమైయున్న యాపరమాత్మజ్ఞానహీనుడై మృతినొందనపురుషుని లోకమోహాదిదోషములను నివారించి రక్షించుడు గనుక పరమాత్మస్వరూపమును నేనే బ్రహ్మనని చింతించవలయును. ఏపురుషుడు పరమాత్మస్వరూపమును వెనుకజెప్పినప్రకారము చింతించునో ఆపురుషునియొక్క పుణ్యకర్త ఒకఫలమును మాత్రము ఇచ్చి నశింపదు. కోరిన సర్వఫలముల నిచ్చి మోక్షమును గూడఁ గలుగఁజేయునని శ్రుతియొక్క తాత్పర్యము. బృహదారణ్యశాస్త్రాధ్యాయమందును

శ్రుతి. కిమర్థం పయమధ్యేష్యామహే? కిమర్థం పయం యిష్యామహే? కిం ప్రజయా కరిష్యామే? యహం నోఽయమాత్మా అయం లోకః. అనువాక్యమును ఆత్మలోకమును ప్రతిపాదించుచున్నది. ఏమన

కీయాత్మస్వరూపమే ప్రాప్యముగా నున్నదో, ఆమనము వేదాధ్యయనము, యాగము, పుత్రోత్పాదనము మొదలగు పుణ్యకర్మల నెందుకు జేయవలయును? నిత్యసిద్ధమైన ఆత్మస్వరూపమును కోరువారికి కేవలజ్ఞానముచేతనే ఆత్మస్వరూపప్రాప్తి గలుగుచున్నది. కనుక ఆత్మస్వరూపప్రాప్తినిగూర్చి యాగిస్త్యాభ్యాయాదిపుణ్యకర్మలను జేయ నక్కఱ లేదని తాత్పర్యము.

కనుక ప్రకృతశ్రుతియందు లోకశబ్దముచేత నాత్మస్వరూపమే చెప్పబడినదని నిశ్చయింపఁదగియున్నది. ఇది గాక

శ్రు. స వా ఏష పరమానంద ఆత్మా.

ఈ ఆత్మ అనఁగా జీవాత్మ వ్యాపకమై జన్మమూల్యమైన పరబ్రహ్మమే యని ముందుగా నుపక్రమించిన ఆత్మస్వరూపమును. 'ఏతం' అనుశబ్దముచేత గ్రహించినందున నిచ్చటిలోకశబ్దము పరమాత్మపరమే యని నిశ్చయము. 'లోక్యత ఇతి లోకః' అనుభవింపబడునది గనుక లోకమని చెప్పబడును. అత్తానుభవమును కోరువారు సన్న్యసించవలయునని శ్రుతియొక్క తాత్పర్యము.

శ్లో. బ్రహ్మవిజ్ఞానలాభాయ పరమాంససమాహ్వయః,

శాంతిదాంత్యాదిభిః సర్వైస్సాధనైః సహితో భవేత్.

అనుష్ఠానివాక్యమును తత్వజ్ఞానేచ్ఛగల పురుషునకు సన్న్యాసమావశ్యకమని చెప్పుచున్నది.

బ్రహ్మజ్ఞానమును గోరినపురుషుఁడు పరమహంస సన్న్యాసమును గ్రహించి శాంతి దాంతి మొదలగు సద్గుణ

ములుగలవాఁడై యుండవలయు నని స్పష్టపరచవలయుంట్ల
అర్థము.

• ఈ జన్మ మందుఁగాని పూర్వజన్మలయందుఁగాని ధనాపేక్ష లేకయే అనుష్ఠించబడిన వేదాధ్యయనయాగదానాదిపుణ్య కర్మలచేత మనస్సునందుఁబుట్టిన జ్ఞానేచ్ఛచేతఁజేయఁబడినది నీ సన్యాసము వినివిషాదసన్న్యాసమని చెప్పఁబడినది. జ్ఞానసాధనమైన యీ వివిధసన్న్యాసము ల్లిరజన్మ హేతువులగు కామ్యకర్మలను పరిత్యజించుట మాత్రము గాను, ప్రేమాద్యుద్ధారణపూర్వకముగా నందఁకాపాదుకొని గ్రహణముగల యాశ్రమముగాను రెండువిధములుగా నున్నవి.

ప్రే. పుంజన్మ లభింపఁజూతా పత్నీ వ ప్రవేశమాత్రము,
బ్రహ్మచర్య మిలకృత్య జ్ఞానం పై తద్విభావము.

జా. ప్రేమాద్యుద్ధారణపూర్వకముగా స్వీకరింపఁబడిన సన్న్యాసాశ్రమముయొక్క ప్రభావముచేత ఆసన్యాసియొక్క తల్లియు, భార్యయు పురుషజన్మ నొందకుదురు. నశించిపోయిన వేదము తిరిగి ప్రాప్తించును. అనఁగా వేదమును చెప్పకొని మరచిపోయినచో మహాపాపమని చెప్పియున్నందున నీ సన్న్యాసాశ్రమప్రభావముచేత మహాపాపము రాకపోవడమే కాక నిత్యవేదపారాయణముచేత కలుగు పుణ్యముకూడఁ గలుగునని తాత్పర్యము. సదాచారసంపత్తియును తత్త్వజ్ఞానము కూడఁ గలుగునని ఆశ్రమరూపసన్న్యాసముయొక్క ఫలములు చెప్పఁబడియున్నవి.

శ్రుతి. న కర్తృణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే అమృతత్వమానశుః.
అను శ్రుతి కామ్యకర్తృపరిత్యాగము సన్యాసమే యని చెప్పు
చున్నది. యాగాదికర్తృలచేతఁగోని, పుత్రసంతానముచేతఁ
గాని, ధనముచేతఁగాని, దానముచేతఁగాని యెవరు మోక్ష
ము నొందలేదు. కొందఱు పుణ్యపురుషులు కర్తృత్యాగముచే
తనే మోక్షమును బొందిరి యని శ్రుత్యర్థము. ఈరెండువిధ
ములైన సన్యాసమునందు స్త్రీలకును అధికారము గలదు.
వినాహమునకు పూర్వమందుఁగాని, భర్తచనిపోయిన తరువా
తఁగాని స్త్రీలు సన్యాసమును గ్రహించవచ్చునని కొన్ని
శాస్త్రములు చెప్పియున్నవి. భిక్షాచరణము, మోక్షశాస్త్ర
శ్రవణము, బ్రహ్మస్వరూపధ్యానము, త్రిదండకాషాయధార
ణము మొదలగు యతిధర్మములను స్త్రీలు కూడ నాచరించ
వలయును. ఈయర్థము శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మముల
యందు సులభాజనకసంవాదగ్రంథముయొక్క చతుర్థరీటిక
యనున్యాయాఖ్యానమునందు విస్పష్టముగా వ్రాయఁబడియున్నది.

బృహదారణ్యము మొదలగు వేదాంతములయందును,
గార్గీ మొదలగు స్త్రీలు సన్న్యాసినులనియు, బ్రహ్మనిష్ఠులనియు
చెప్పియున్నది. కనుకనే యాజ్ఞవల్క్యమహాముని తనభార్య
యగు మైత్రేయీ దేవికి బ్రహ్మవిద్యనుపదేశించెను. బ్రహ్మచారి, గృ
హస్థ, వానప్రస్థాశ్రమములయందుండుపురుషులకు ఆశ్రమరూప
సన్యాసమును స్వీకరించుటకు కొన్ని కారణములవలన ఆనుకూ
ల్యము లేనియెడల తమతమయాశ్రమధర్మముల నాచరించుచు
కామ్యకర్తృతత్ఫలపరిత్యాగ మనుమానససన్యాసమును చేయు

టయం దేమీ విరోధము లేదు. ఇటువంటి మానససన్న్యాసము చేతనే వేదాంతశ్రవణమును చేయవచ్చును. శ్రుతిస్మృతిల హాసపురాణములయందు లోకమునందును మానససన్న్యాసపుర్వకముగా వేదాంతశ్రవణమును జేసినమహానుభావులనేకులు గనుపడుచున్నారు గనుక దండకాషాయాదిగ్రహణరూపా శ్రమసన్న్యాసము లేనివారికి వేదాంతశ్రవణము చేయనధికారము లేదను కొందఱు సన్న్యాసులయొక్కవాదము నిర్ధూలము. ఇది వివిధిమానసన్న్యాసము.

ఇకను విద్యత్సన్న్యాసమును గూర్చి వివరింపుచున్నాను. సదాచార్యసన్నిధియందు శ్రద్ధాభక్తులతో తత్త్వమన్యాసవేదాంతమహావాక్యములయొక్క శ్రవణమనననిరీధ్యాసములను చేసి పరమతత్త్వమైన పరబ్రహ్మను చక్కగా తెలిసికొన్నతరువాత చేయబడుసన్న్యాసము విద్యత్సన్న్యాసమని చప్పుబడును. ఈసన్న్యాసమును యజ్ఞవల్క్యమహాముని యాచరించినారు.

అది యెటువలె నంటే, విదేహదేశాధిపతియగు జనకమహారాజు తత్త్వజ్ఞానసంపాదనేచ్ఛచేత బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానముగల మహానుభావుల ననేకుల నొకటః జేర్చి వారిలో సుత్రమోత్రముఁడైనవానివలన బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము నుదేశముకాగోరి బహుదక్షిణల నియ్యుండగిన యొకయోగమును చేయ నుపక్రమించఁగా కురుపాంచాలాదిదేశములయందుండి బ్రహ్మవేత్తలచ్చటి కనేకులు చేరిరి. అప్పుడు కదివేలపాడిమొదవులను సువర్ణరజతాభరణములతో నలంకరించి యాబ్రహ్మవేత్తలయొక్క సభయెదుట నిలిపి జనకమహారాజు. మీలో నెవరు బ్ర

హృజ్ఞానసంపత్తియందు తత్తములో వారి కీ మొదలు వక్షిణగా సమర్పించబడిన వని విన్నవింపగా, అచ్చటిబ్రాహ్మణు లందఱు తనకంటె నెక్కువవా రుండు రేమో యని సంశయించుచుండిరి. ఆసభామధ్యమందున్న యాజ్ఞవల్క్యమహాముని తనశిష్యులనుజూచి, యీ ధేనువులను మనయాశ్రమమునకుఁగొని పొందని యాజ్ఞపింపఁగా నచ్చటిబ్రాహ్మణు లందఱు తాగ్రహించి యాజ్ఞవల్క్యమహామునిని జయింపఁగోరి కర్తవ్యచారములయందు వాదింప నారంభించిరి. అప్పుడు యాజ్ఞవల్క్యమహాముని ఆశ్వల, ఉషస్తి, కహోశ, శాకల్య, గార్గి మొదలగు బ్రహ్మవేత్తల ననేకుల నిర్జించి కీర్తిధనములనొంది జనకమహావాజుచేత గురువుగా వరింపబడి ఆయనకు బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము నుపదేశించి కృతార్థునిగా నొనరించి తన యాశ్రమమును ప్రవేశించి తనభార్యయగు మైత్రేయీదేవికి నాత్మతత్త్వము నుపదేశింపఁగోరి యామెకు త్వరగా బ్రహ్మమునం దాభిముఖ్యము గలుగఁజేయుకొరకు తాము సన్న్యాసాశ్రమమును స్వీకరింపఁ బోవుచున్నామని వక్కాణించి, ఆమైత్రేయీదేవికి బ్రహ్మతత్త్వము నుపదేశించి పరమహంససన్న్యాసాశ్రమము నంగీకరించిరి. ఈయర్థము బృహదారణ్యోపనిషత్తుయొక్క మైత్రేయీబ్రాహ్మణమనుభాగములోని యాద్యంతవాక్యములనుండు విస్ఫుటముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది.

మృతి. అథ హ యాజ్ఞవల్క్యః సన్న్యదస్వ తత్తముపాకరిష్యన్మైత్రేయీరిహోవాచ, యాజ్ఞవల్క్యః ప్రవజిష్యన్వా అరేహమస్తాత్థానా వస్తి వితావదరే ఖల్వమృతత్త్వమిత్యుక్త్వా యాజ్ఞవల్క్యః ప్రవ్రాజ ఇతి.

తా. జనకమహానాజానప బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము నుపదేశించి స్వాశ్రమమునను బ్రవేశించినతరువాత యాజ్ఞవల్క్య మహాముని గురియొక కార్యమును చేయవలచి తనభార్యను ఓమైత్రేయీ! యని పిలిచి నేను ఈగృహస్థాశ్రమమును విడిచి సన్న్యాసాశ్రమమును గ్రహించవలచి యున్నానని చెప్పిననియు, ఓమైత్రేయీ! యింతవరకు నీకు నేనువదేశించినదే మోక్షమనియు చెప్పి యాజ్ఞవల్క్యమహాముని అన్యసిం చె నని శ్రుతివాక్యముల కర్థము.

బృహదారణ్యకంచమాధ్యాయమునం దుండు కహో శబ్రాహ్మణ మనుభాగమునందును విద్యత్సన్న్యాసము ప్రతిపాదించబడియున్నది.

శ్రు. ఏవం చైతహితానా విదిత్వా బ్రాహ్మణో వృత్తిరేషామూ శ్చ విత్తేషామూ శ్చ లోకేషామూ శ్చ ఘృతేషామూ శ్చ భిక్షాచిహ్నా చరంతిసి.

తా. ఈ ప్రకార మీశ్వరమాత్మస్వరూపమును తెలుసుకొని బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠులగు పురుషులు పుత్రులయందు, ద్రవ్యమునందు, స్వస్థితిపుణ్యలోకములయం దుండు కోరికను సమాసనముగా విడిచిపెట్టి చరమహంసఃరివ్రాజకాశ్రమము నొంది దేహధారణముకొరకు భిక్షాచరణమును చూత్రము నాచరింపుచుండు రని శ్రుత్యర్థము.

బ్రహ్మస్వరూపమును తెలుసుకొని సన్న్యసింతుడనని చెప్పి యున్నందున నీశ్రుతి విద్యత్సన్న్యాసమునే తెలియజేయుచున్నది. కనుక నీవాక్యము వివిధిపానన్న్యాసమునే బోధించుచున్నదని చెప్పవలెను. ఆ ప్రకారము చెప్పినయెడల బ్రహ్మ

నిష్ఠ పురుషవాచకమగు బ్రాహ్మణశబ్దము అర్హానం విదిత్వా
యని ఆత్మజ్ఞానమునకు సన్న్యాసముకంటె పూర్వకాలస్థితిని
దెలియజేయు క్వాప్రత్యయమున సారస్యము నొందును.
ఉత్తరవాక్యమునందు పాండిత్య బాల్య మౌనశబ్దములచేత
చెప్పబడిన శ్రవణమనననిదిధ్యాసములచేత సాధించదగిన
బ్రహ్మసాక్షాత్కారముగలవాఁడు బ్రాహ్మణుఁడని చెప్పియున్నం
దన ఈశ్రుతియందుండు బ్రాహ్మణశబ్దము బ్రాహ్మణజాతిని జెప్ప
నది కాదు. కొందఱు వివిదిషాసన్న్యాసముయొక్క పరిపాకమే
విద్యత్సన్న్యాసముగాని విద్యత్సన్న్యాసమనునది వివిదిషాస
న్యాసముకంటె భిన్నమైనది కాదని చెప్పుదురు. వివిదిషాసన్న్యా
స విద్యత్సన్న్యాసములకు ఫలానుష్ఠేయములు భిన్నములుగా
నున్నందున అది యుక్తము గాదు. అది యొటువలెనంటే వివ
రించెదను. వివిదిషాసన్న్యాసమునం దనుష్ఠింప వలయువిషయ
ములు శ్రవణమనననిదిధ్యాసములు. ఫలము బ్రహ్మతత్త్వసా
క్షాత్కారము. విద్యత్సన్న్యాసమునం దనుష్ఠేయములు వాస
నాక్షయమనోనాశములు. ఫలము జీవన్ముక్తి. కనుక విద్యత్స
న్న్యాసవివిదిషాసన్న్యాసము లొకటి యని చెప్పుట యుక్తము
గాదు. ఇదిగాక వివిదిషాసన్న్యాస విద్యత్సన్న్యాసము లత్యంత
భిన్నములుగా శారీరబ్రాహ్మణమందుఁ జెప్పియున్నవి.

శ్రు. ఏత మేవ విదిత్వా మునిర్భవతి, ఏత మేవ ప్రవ్రాణి నో లోక మి
చ్ఛంతః ప్రవృజంతీతి.

ఈ ఆత్మస్వరూపమును దెలుసుకొని పురుషుఁడు సన్న్యా
సియగును. ఈ ఆత్మస్వరూపమును దెలియ నిచ్చగల పురుషుఁడు
ను సన్న్యాసి యగు నని యర్థము.

వివిదిషాసన్న్యాస విద్యత్సన్యాసముల కిటువంటిభేదము గలిగియున్నప్పటికిని పరమహంసాశ్రమములో మునంతర్భూతములుగనుక సన్న్యాసాశ్రమమునాలుగు ప్రకారములుగా నేర్పఱతులయందు నిరూపింపబడినది. వివిదిషాసన్న్యాస విద్యత్సన్యాసములు రెండు పరమహంసాశ్రమాంతర్భూతము లని బాబాలోనిషత్తునందు జెప్పబడినది. ఆయుఃనిషత్తునందు సన్న్యాస మిటువంటి దని జనకమహాంజా శ్రీశ్రీ చేయఁగా యాజ్ఞానలక్ష్మమహాముని అధికారిని విధించి, సన్న్యాసగ్రహణానంతరమనుష్ఠించవలసిన ధర్మములతోగూడ వివిదిషాసన్న్యాసమును ప్రతిపాదించి అనంతరమందు యజ్ఞోపవీతము లేనివాడే ప్రకారము బ్రహ్మణుఁ డగునని ఆత్మమహామునిచేత నాతీపింపబడి ఆత్మజ్ఞానమే యితనికి యజ్ఞోపవీత మని సమాధానమును చెప్పిరి. కనుక వివిదిషాసన్న్యాసి బాహ్యయజ్ఞోపవీతము లేనివాడై నందున పరమహంస యని నిశ్చయింపబడెను. ఆయుఃనిషత్తునందే మరి యొక ప్రదేశమునందు బ్రహ్మజ్ఞానులు జీవస్తుక్తులు నగు సంవర్తుఁడు మొదలగుననేకుల నుదాహరించిరి.

ప్ర. అవ్యక్తలింగా అవ్యక్తాచారా అవ్యక్త తా ఉన్న కవిగాదరహితము. అని విద్యత్సన్న్యాసులను నిరూపించిరి.

తా. బాహ్యమునకు కనుకడని యజ్ఞోపవీతాదిచిహ్నములు గలవారును, బాహ్యమునకు కనుకడని ఆత్మధ్యానాద్యాచారములు గలవారును, ఉన్నట్టులు (పిచ్చివారు) కాక పోయినను, పిచ్చివారివలె సంచరించువారును పరమహంసలని శ్రుత్యర్థము. ఆ ప్రకారమే మరియొక శ్రుతియందు,

శ్రు. త్రిదండం కమండలుం శిఖ్యం పాత్రం బలపవిత్రం యజ్ఞోపవీతం చేత్యేతత్సర్వం భూస్వామీత్యున్న పరివర్తయత్తా మన్విచ్ఛేత్.

తా. త్రిదండమును, కమండలువును, భిక్షాన్నమును చుకొనెడియుట్టిని, భోజనపాత్రమును, త్రిదండమునకు కట్టిన జలపవిత్రమును, శిఖిను, యజ్ఞోపవీతమును వీటి నన్నిటిని భూస్వామి యనుమంత్రమును జెప్పి యుదకమునందు విడిచిపెట్టి ఆత్మస్వరూపమును దెలుసుకొన వలయునని త్రిదండసన్న్యాసియగు పురుషునకు ఏకదండధారణము గల వివిదిషాసన్న్యాసమును విధించి తరువాత వివిదిషాసన్న్యాసమునకు ఫలభూతమగు విద్యత్సన్న్యాసమును,

శ్రు. యథా జాతరూపధరో నిర్ద్వంద్వో నిష్పరిగ్రహాక్షన్య బ్రహ్మ మార్గే సమ్యక్సంపన్న శ్శుద్ధమానసః ప్రాణసంధారణార్థం యథోక్తకాలేభావ మాచరన్మదరపాత్రేణ లాభాలాభౌ సమా కృత్వా శూన్యార్థదేవ గృహతృణకూటవల్లికకులాలకాలాగ్నిహోత్రనక్షిపులిసగిరికందరకుహరగోమరి నిర్ధి రస్థండిలేష్వనికేతవాస్యప్రయతోన్ నిర్తప్తశ్శుక్లధ్యనపరాయణోస పర ధ్యాననిష్ఠః శుభాశుభకర్త నిర్మలనపరః సన్యాసేన దేహత్యాగం కరోతి మహంసో నామ.

అను శ్రుతిచేత నిరూపించిరి.

తా. పుట్టిననాటిరూపమును ధరించినవాడును అనుగాదిగంబరుడని యర్థము. శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములను సహించువాడును, గృహక్షేత్రాదులను దండకమండల్వాదులను విడిచినవాడును, వేదాంతవేద్యమైన బ్రహ్మమార్గము

నందు చలింఁచిచిత్తము గలవాఁడును, కాగ ద్వేషాదిసూక్ష్మ
మైన మనస్సుగలవాఁడును, దేహాధారణసూత్రముకొరకు చా
టిలో నిరుపదియారవగడియ కాలములో గ్రామములోనికి
భిక్షకుఁబోయి కడుపుచకు వలసినంత భిక్షొన్నమును పుచ్చుకొ
ని భిక్షొన్నముయొక్క లాభాలాభములను సమముగాఁ దల
చి జనులు కాపురములేనియింటయందుఁగాని, దేవాలయము,
గడ్డివాములచోటు, పుట్టలుందుచోటు, నుష్కరవాండ్లు, కొత్త
కుండలు చేసిపెట్టుకొనెడియిల్లు, అగ్నిహోత్రగృహము, వీధి
యిసుకెనిన్నె, పర్వతగుహ, కొండచరియ, పెద్దవృక్షముల
యొక్కతొట్టి, నెలయేటియొక్క దరి, వీటినేల ఈ ప్రదేశ
ములలో నెక్కడినో యొకస్థలమందు నియతి లేక నివసించు
వాఁడును, పర్వవిషయములయందు ప్రయత్నము లేనివా
డును, భవి నాని యను మనుకొరము లేనివాఁడును, ప్రహ్లా
దస్వరూపమును ధ్యానముఁ జేయువాఁడును, పరమాత్మయం
దనన్యవ్యాపారతాదూఃనిష్ఠగలవాఁడును పుణ్యాపాపకర్మల
నన్నిటిని నశించఁజేయుటయం దాసక్తిగలవాఁడునునై సన్న్యా
సముచేతనే దేహార్యాగమును చేయు మహాపురుషుఁడు పర
మపాంస యిని చెప్పబడు నని శ్రుత్యర్థము. కనుక వివిధిమ
సన్న్యాసవిద్యత్సన్న్యాసు లిద్దరు పరమపాంస లని సిద్ధము. వీరి
ద్దరకు పరమపాంసత్వము సమానమైనను, వీరిచేత ననుష్ఠించ
బడు ధర్మములు పరస్పరవిరుద్ధములుగా నున్నందున వివిధిమ
సన్న్యాసి విద్యత్సన్న్యాసుల కవాంతరభేదము గలదు. అది
యెటువలెనంటే ఆదుర్యోనిషత్తులో నామణి యనుశిష్యుఁడు
'ఓస్వామి ! శిఖాయజ్ఞోఽవీతస్వాధ్యాయ గాయత్రీమంత్ర

జపాదిసకలకర్తలను ఏవిధానముచేత త్యజింప నగు నని వివిది
షాసన్యాసమునుగూర్చి యడుగ్గఁగా గురువగు ప్రజాపతి
శిఖాయజ్ఞోపవీతాదులయొక్క త్యాగమును చెప్పి, దండ
మును, శౌపీనమును, వైవస్త్రమును (కాషాయమును) మా
త్రము పరిగ్రహించవలయునని విధించి త్రికాలస్నానము,
బ్రహ్మధ్యానము, ఉపనిషత్పారాయణము మొదలగు జ్ఞానసా
ధనధర్మముల ననుష్ఠింపవలయు నని విధించిరి. పరమహంసోప
నిషత్తులో పరమహంసలగు యోగులయొక్క మార్గము
(అనుష్ఠానము) ఎటువంటిదని నారదమహాముని విద్యత్సన్యా
సమునుగూర్చి ప్రశ్న చేయఁగా గురువగు ప్రజాపతి వివిదిషా
సన్యాసికివలె సర్వత్యాగము నుపదేశించి శౌపీనదండకాషా
యములను లోకోపకారముకొరకును, స్వశరీరోపకారము
కొరకును ధరింపవలయు నని చెప్పి, యిది ముఖ్యసన్యాసము
గాదని దండకాషాయశౌపీనాదుల నన్నిటిని ద్యజించి దిగంబ
రుండై స్తుతినమస్కారాదులయం దపేక్షలేక పూర్ణానంద
స్వభావపరబ్రహ్మను నేనని తలఁచి కృతార్థుడగు పురుషశ్రేష్ఠు
నియొక్క సన్యాసము ముఖ్యసన్యాసమని యుపదేశించిరి.
కనుక వివిదిషాసన్యాసివిద్యత్సన్యాసుల కనుష్ఠేయధర్మములు
విలక్షణములై యున్నందున, నుభయసన్యాసుల కవాంతర
భేదము నిశ్చయముగా నున్న దని సిద్ధము. స్మృతులయందాను
వివిదిషాసన్యాసవిద్యత్సన్యాసములయొక్క భేదము స్పష్ట
ముగాఁ జెప్పబడినది. అది యెటువలెనంటే,

స్మృతి. సంసారమేవ నిస్సారం దృష్ట్వా సారదిదృక్షయా,

ప్రవజంత్యకృతోద్వాహః పరం వైరాగ్యమాశ్రితః.

తా. సంసారమును నిస్సారముగాఁ జూచి సారమును
బ్రహ్మస్వరూపమును దెలియ నిచ్చగలవారై వివాహమును
జేసుకోకయే కరమవై రాగ్యము నాశ్రయించి కొందరు మహా-
నుభావులు సన్యసించుదురు.

స్తం. ప్రవృత్తిలక్షణో యోగో జ్ఞానం సన్యాసలక్షణం,
తస్మాద్ జ్ఞానం పురస్కృత్య సన్యసేదహం బుద్ధిమాన్.

తా. కర్తయోగము ప్రవృత్తిమార్గ మని జ్ఞానయోగ
ము నివృత్తిమార్గ మని చెప్పబడును గనుక జ్ఞానము సంపాదించి
ప నిచ్చగలిగి బుద్ధిమంతులగు పురుషుఁడు సన్యసించవలయును.
ఈవాక్యములచేత వివిదిహాసన్యాసము చెప్పబడినది.

స్తం. యదా తు విదితం కర్తవ్యం పరం బ్రహ్మ సహితనం,
తద్దైకమిదం సంగృహ్య సోమలలాం శిఖాం త్యజేత్.

తా. ఎప్పుడు అనాదిసిద్ధమై పరమార్థసత్యమైన కర
బ్రహ్మము దెలియఁబడెనో, అప్పుడు ఏకదండసన్యాసమును
బరిగ్రహించి శిఖాయజ్ఞోపవీతములను విడువవలయును.

స్తం. జ్ఞాత్వా సమ్యక్పరం బ్రహ్మ పర్యం త్యక్త్వా పరివ్రజేత్.

తా. పరమార్థస్వరూపమును చక్కఁగా తెలుసు
కొని, గృహక్షేత్రాదిపరిగ్రహముల నన్నిటిని విడిచి సన్యసిం-
చవలయును. ఈవాక్యములు విద్యత్సన్యాసమును చెప్ప-
చున్నవి.

ఆత్మేషము. ఓహూ! వివిదిహాసన్యాసమునకు వివి-
దిషవేదనమందు (= తెలిసికొనుటయందు) కోరిక కారణము.
విద్యత్సన్యాసమునకు విద్యత్త (బ్రహ్మజ్ఞానేషు) కారణ మని

చెప్పుట యుక్తము గాదు. చిత్రరచనాది లౌకిక విద్యల నభ్యసంప నిచ్చ గలిగినటుల, వేదాంతవిద్య నభ్యసించు సామాన్యేచ్ఛగలవారు కొందఱు గలరు. కొందఱు స్వల్ప జ్ఞానము గలిగి పండితుల మను అభిమానముతో బ్రహ్మజ్ఞానముగలవారుగా వ్యవహరించుచున్నారు. వీ రుభయులు సన్యాసమును గ్రహించినట్టు గానము. కనుక, ఎటువంటి వివిదిపావిద్యత్తలు సన్యాసహేతువు లని చెప్పబడినవి?

పరిహారము— లోకమునం దొకపురుషునికి తీవ్రమైన బుభుక్ష (ఆకలి) కలిగినప్పుడు ఏప్రకారము భోజనముకంటె నితరమైనపని యిష్టము కాదో, భోజనమందు నాలస్యము సహించబడదో, ఆప్రకారము ఏజ్ఞానేచ్ఛ గలిగినప్పుడు జన్మ సంపాదకములగు కార్యకర్తలయం దరుచి (అయిష్టము), బ్రహ్మజ్ఞానసాధనములగు శ్రవణాదులయం దుత్కటమగు త్వరయును గలుగునో ఆజ్ఞానేచ్ఛ వివిదిష. అటువంటివివిదిషయే సన్యాసకారణము గాని సామాన్యేచ్ఛ కారణముగాదు. విద్యత్తయొక్క అవధి (పరాకాష్ఠ) ఉపదేశసహస్రియను గ్రంథమునందు శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులవారిచే జెప్పబడినది.

శ్లో. దేహాత్మజ్ఞానవత్ జ్ఞానం దేహాత్మజ్ఞానబాధకమ్,
ఆత్మ స్యేవ భవేద్యస్య స నేచ్ఛన్నపి ముద్యతే.

తా. పరమాత్మవిషయమైన యేజ్ఞానము (అహం బ్రహ్మస్మియనుజ్ఞానము)పామరజనులకు దేహమే నే ననుజ్ఞానమువలె

దృఢముగా నుండునో ఆజ్ఞానము దేహమే నే ననుమిత్యా
జ్ఞానమును బాధించును. ఇట్లువంటిపురుషుడు మోక్షేచ్ఛ
లేనివాడై నను ముక్తిసొంద ననియర్థము.

ప్ర. భిక్షులే హృదయగ్రంథ భిక్ష్యంతే సన్న్యసికయాః,
క్షీయంత చాస్య కర్మాణి కస్మిన్ భృషే హరాంతే.

ఈశ్రుతియును విద్యత్తయుక్క అవధిని జెప్పచున్నది

తా. హిరణ్యగర్భసిదేవతలకంటె నుత్తముడగువర
మాత్త మనోవృత్తిచేత ప్రత్యక్షముగాఁ జూడఁబడినప్పుడు
అంతఃకరణచిదాత్మలకజ్ఞానముచేతఁ గలిగిన యేకత్వాభిమాన
మనుహృదయగ్రంథ నశించును. అంతఃకరణముకంటె విలక్షణ
మైనచిదాత్మ వర బ్రహ్మమవునా? కాదా? : ర బ్రహ్మమైనప్పటికి
అంతఃకరణముచేత త్రలియ శక్యమానా? కదా? శక్యమైనప్ప
టికి నిటువంటి బ్రహ్మజ్ఞానముచేత ముక్తిగలదా? లేదా? అను
సందేహములు దెగిపోవును. వర్తమానదేహమును గలుగఁ
జేసి దీనియందు సుఖదుఃఖాదిభోగములను గలుగఁజేయుప్రా
రబ్ధకర్మ యనుభవముచేతనే నశించఁదగిన గనుక ప్రారబ్ధము
కంటె నితరములై నసంచితాగామికర్మలు ఇచ్చట కర్తలనిచ్చో
బడినవి. బ్రహ్మజ్ఞానముగలుగుటకు పూర్వము ఈజన్మమునం
దును పూర్వజన్మమునందును సంపాదించఁబడి, యుత్తరజన్మ
కారణములై నపుణ్యపాపములు సంచితములనలబడును. బ్రహ్మ
జ్ఞానము గలిగినతరువాత చేయఁబడుపుణ్యపాపము లాగాము
లనలబడును. ఈకర్మలన్నియు క్షయము సొంద నని యర్థము.
ఈయర్థమును

స్త్రీ. యస్య నాహంకృతో భావో బుద్ధిర్మయస్య న లిప్యతే,
హత్వాపి స ఇమాం లోకాన్మహంతి న నిబధ్యతే.

యను భవద్గీతావచనమును ప్రతిపాదింపుచున్నది.

తా. ఏపురుషునియొక్క సత్త్వామాత్రమైన యాత్మస్వరూపము అహంకారముతో (అంతఃకరణతో) అభేదప్రతిపత్తిలేనిదై ప్రకాశించుచుండునో యేపురుషునియొక్క బుద్ధిసంశయము లేనిదై యుండునో ఆపురుషుడు ఈలోకముల నన్నిటినిజంపినా? పాతకముచేత సంధింపబడెడిని యర్థము. ఇటువంటి విద్యత్సన్యాసమునకు కారణము గాని పండితాభిమానులయొక్క ఆభాసవిద్యత్త కారణము గాదు.

ఆక్షేపము—ఓయీ! ఈలాగైతే వివిదిషాసన్యాససాధ్యమైన తత్వజ్ఞానముచేత నాగామిజన్మలు (రాజోవుజన్మలు) నివారింపబడును. వర్తమానజన్మశేషము అనుభవముచేత నశించును గాని మరియుకదానిచే నశింపజేయుటకు శక్యమైనది కాదు గదా. కనుక నీవిద్యత్సన్యాసముతో బ్రయోజనమేమి?

సమాధానము—ఈవిద్యత్సన్యాసము జీవన్ముక్తికారణమని పూర్వము చెప్పియున్నాము గనుక విద్యత్సన్యాసమునకుఁ బ్రయోజనము జీవన్ముక్తియని తెలియవలయును. కనుక ఏప్రకారముతత్వజ్ఞానముకొరకు వివిదిషాసన్యాసమనుష్ఠింపబడునో, ఆప్రకారము జీవన్ముక్తికొరకు విద్యత్సన్యాసమనుష్ఠింపబడవలయునని సిద్ధము. ఇది విద్యత్సన్యాసము.

ప్రశ్న—జీవసు కియనఁగా నేమి? జీవస్సు కిగల దనిచె
ప్పుటకు ప్రమాణ మేమి? అది యేలాగున సిద్ధించును? సిద్ధిం
చెనా, దానివలనఁ బ్రయోజన మేమి?

ప్రతివచనము— శరీరములోఁ గూడి జీవించియున్న
పురుషునకు కర్తృత్వభోక్తృత్వసుఖదుఃఖాదిమనోవికారములు
ఆయాసస్వరూపము లగుటచే బంధము. ఇటువంటిబంధము
నివారించఁబడడమే జీవస్సు కి యనఁబడును.

ఆక్షేపము— ఈ సుఖదుఃఖాదిమనోవికారరూపమగు
బంధము ఆత్మ స్వరూపములోనుండి నివారించఁబడునా? లేక చి
త్తములోనుండి నివారించఁబడునా? ఆత్మ స్వరూపములోనుండి
బంధము తత్వజ్ఞానముచేతనే నివారించఁబడినందున విద్యత్స్వ
న్యాసము నిష్ప్రయోజనముగనుక ప్రథమఃక్షము యుక్తము
గాదు. సుఖదుఃఖాదులు చిత్తధర్మము లగుటవలన చిత్తస్వభా
వములే కనుక చిత్తములోనుండి నివారించుట జలములో
నుండి శైత్యమును అగ్నిలోనుండి వేడిమిని నివారించుటను
శక్యముగానట్లు శక్యమైనది కాదు. కాబట్టి రెండవఃక్ష
మును అయుక్తము.

సమాధానము — ఆత్మ స్వరూపములోనుండి నివారిం
పఁబడడము గాదు, చిత్తములోనుండి నివారించఁబడడమే.
అయితే చిత్తములోనుండి బంధమునకు ఆత్మ్యంతికనివారణము
(నిశ్చేషముగా సర్వదా నివారణము) సంభవింపక పోయినా
కొంతమట్టుకు కొంతకాలమువరకు నివారణమేకదా. జలముం
దుండు ద్రవత్వము మట్టియొక్క మేళనముచేత కొంతభాగము

ఏలాగున నివారించబడునో అగ్నిలోనుండి వేడిమి మణిమం
త్రములచేత కొంతకాల మేలాగున నివారించబడునో అలా
గున యోగాభ్యాసముచేత శక్యముగానే యున్నది.

ఆక్షేపము—ఓయీ, సకలమైన అవిద్యను తత్కార్య
ములగు దేహేంద్రియాదులను నిశ్శేషముగా నశింపఁ జేయుటకు
ప్రవర్తించినతత్వజ్ఞానమును ప్రారబ్ధకర్మప్రతిబంధించి (అడ్డగించి)
తనయొక్క ఫలమగు సుఖదుఃఖాదిభోగముల నిచ్చుటకు శరీ
రేంద్రియాదులను నిలిపినది. సుఖదుఃఖాదిభోగములు చిత్తవృ
త్తులను (చిత్తవికారములను) వినాగా సంపాదించుటకు శక్య
ములుగావు. కాబట్టి ప్రారబ్ధకర్మచేత నావశ్యకముగా ప్రవ
ర్తించఁజేయఁబడు చిత్తవృత్తులకు యోగాభ్యాసముచేత
నివారణము ఏలాగున సంభవించును ?

సమాధానము—చిత్తవృత్తులయొక్క నివారణముచేత
నగుజీవన్ముక్తియును సుఖవిశేషాంతర్భూతమైనందున ప్రారబ్ధ
కర్మకొన్ని సుఖముల ననుభవింపఁ జేయుటకై చిత్తవృత్తులను
ప్రవర్తించఁ జేయునటుల జీవన్ముక్తిసుఖము ననుభవింపఁ జేయు
టకై చిత్తవృత్తుల నివారించును.

ఆక్షేపము—అయితే ప్రారబ్ధకర్మచేతనే జీవన్ముక్తిగలు
గుచుండఁగా విద్యత్సన్యాసయోగాభ్యాసాదిపురుషప్రయత్న
ముతో ప్రయోజనము లేదు గదా.

సమాధానము—ఈలాగున జెప్పితే ప్రారబ్ధముచేతనే
ధనపుత్రాదిలాభము గలుగుచుండఁగా కృషివాణిజ్యపుత్రకా

మేష్ట్యాదిపురుషప్రయత్నముతో ప్రయోజనము లేకపోవును గనుక ప్రారబ్ధము ధనాదిఫలముల నిచ్చేడిసమయములో పృషి వాణిశ్యాదిపురుషప్రయత్నమును ద్వారముగా నుంచుకొని యిచ్చినట్టుగా నవస్తుక్తిసుఖమును ఇచ్చేడిసమయములోను విద్యత్సన్యాసయోగాభ్యాసము లను పురుషప్రయత్నము లను పురస్కరించుకొని యిచ్చుచున్నది. ఈబట్టి తేజస్తుక్తి సుఖము ప్రారబ్ధకర్త ఫలమనిచెప్పినను, యోగాభ్యాసాదిపురుష ప్రయత్నము వ్యర్థము కాదు. వాస్తవమునకు నేవస్తుక్తిప్రార బ్ధకర్త ఫలమే కాదు. విద్యత్సన్యాసయోగాభ్యాసములయొక్క ఫలము. తత్వజ్ఞానముకంటె ప్రారబ్ధకర్త యే ప్రకారము ప్రబలమో ఆ ప్రకారము ప్రారబ్ధకర్తకంటె యోగాభ్యాసముచేత చిత్తవికారములు నిరోధింబడును. కనుకనే యోగాభ్యాస యదులగు నీతహావ్యోద్ధాలకాదినహస్తులు స్వేచ్ఛచేత దేహాభ్యాసమును జేసినట్టు, ఇతిహాసములయందుఁ బ్రియబడియున్నది. అల్యాయుష్యముగల మనవంటివారికి అటువంటి మహాయోగము సంభవించకపోయినను కానుగ్రోధాదిచిత్తవృత్తులను మాత్రము నిరోధించుయోగము సులభముగానే సంభవించును. శాస్త్రమందుఁ జెప్పియున్న పురుషప్రయత్నమునకు ప్రారబ్ధముకంటె ప్రాబల్యము నంగీకరించనియెడల వైద్యశాస్త్రముమొదలు వేదాంతశాస్త్రమువరకు అన్ని శాస్త్రములు నిష్ప్రయోజనములని చెప్పవలయును. ఈశాస్త్రములన్నియుఁ బ్రారబ్ధకర్త ఫలములగు రోగాదులకు నివర్తకములైన బోషధ సేవాదిపురుషప్రయత్నమునకు కొన్ని వేళ కాలములయందు ప్రయోజనము కనుపడక పోయినమాత్రాన అన్ని పురుషప్ర

యత్నములకు సర్వదా ప్రయోజనము లేదని చెప్పడగదు. ఒకానొకరాజుయొక్క సైన్యము యుద్ధమందు పరాజయము నొందెనని సకలరాజులు సైన్యమును సంగ్రహించుటయందనాదరులై యుండరు గదా. ఒకవైద్యుఁ డొకరోగికి రోగమును నివారణచేయలేదని తక్కినవారు వానిని పిలువకుండురా? కనుకనే ఆనందబోధాచార్యులవారు—

“నహ్యజీర్ణ భయాదాహరపరిత్యాగః. భిక్షుకభయాద్వాస్థాల్కాల్కానభిశ్రీయణం, యూకాభయాద్వా ప్రివరణపరిత్యాగః.”

తా. ఒకప్పుడు భోజనముచేయఁగా నజీర్ణముచేసెనని యెప్పటికి భోజనమును చేయక మానుట లేదు. ఒకప్పుడు భిక్షుకులు (మధూకరపువాండ్లు) ఎక్కువగా వచ్చినారనుభయముచేత నెప్పటికి నన్నమునువండుటకు పాత్రను పొయి మీద పెట్టుటమానుటలేదు. ఒకప్పుడు చీరపేలు పడిన వనుభయముచేత నెప్పటికి వైనుత్తరీయమును ధరించుట మానుటయు లేదని యర్థము గనుక పురుషప్రయత్నమగు యోగాభ్యాసముచేత చిత్తవృత్తినిరోధపూర్వకముగా బీవస్తుక్తి సంభవించునని సిద్ధము. శాస్త్రోక్తమగు పురుషప్రయత్నము ప్రారబ్ధకర్తకంటె ప్రబలమని వాసిష్ఠరామాయణమునందు వసిష్ఠరామసంవాదవాక్యములవలన విస్పష్టముగా చెప్పబడినది. అది యెటువలెనంటే—

శ్లో. సర్వమే వేహ హి సదా సంసారే రఘునందన,
సమ్యక్ప్రియత్నాత్పశ్యేణ పారుషాత్సమవాప్యతే.

తా. ఓరామా! సంసారమునందు పుత్రులు, ధనము, స్వర్గలోకము, బ్రహ్మలోకము మొదలగుసకలమైన ఫలము

పురుషునిచేతఁ జేయఁబడుపుత్రకామేష్టి కృషివాణిజ్యములు, జ్యోతిష్టోమాదియాగములు బ్రహ్మచారిపాసనము మొదలగు దృఢమైన ప్రయత్నముచేత నిశ్చయముగా లభించును.

శ్లో. ఉచాభిప్రాయం శాస్త్రీణాం తస్య పాదుషం ద్వివిధం స్తుతమ్,
తత్రోచాభిప్రాయమనర్థాయ పరమార్థాయ శాస్త్రీతమ్.

తా. పురుషప్రయత్నము శాస్త్రీయమని అశాస్త్రీయమని రెండువిధములు. పరద్రవ్యాఃపారపరస్త్రీగమనసురాపానాదులు అశాస్త్రీయపురుషప్రయత్నము. నిత్యనైమిత్తిక కర్తానుష్ఠానగంగాస్నానసాలగ్రామతీర్థస్రాశనాదులు శాస్త్రీయపురుషప్రయత్నము. ఇందులో నశాస్త్రీయపురుషప్రయత్నము అనర్థమగునరకమునకు కారణము. శాస్త్రీయపురుషప్రయత్నము స్వర్గాదిపురుషార్థములకంటె నుత్తమమగు మోక్షమునకు కారణము.

శ్లో. ఆబాల్యాదలమభ్యస్తే శాస్త్రసంస్కంగమాదిభిః,
గుణైః పురుషయత్నేన సోఽర్థః సంపద్యతే హి శః.

తా. చిన్నతనము మొదలు సంపూర్ణముగా నభ్యసించఁ బడిన సచ్చాస్త్రాభ్యాససత్పురుషసహవాసములు మొదలగు గుణములతోఁ గూడినపురుషప్రయత్నముచేత ఆనరమపురుషార్థమగు మోక్షము సాధింపఁబడును అని వసిష్ఠమహాముని చెప్పఁగా శ్రీరాములు అడుగుచున్నారు.

శ్లో. ప్రాక్షసం వాసనాశాలం నియోజయసి మాం యథా,
మన్యే తక్షణ తిహిమి కృపణః కిం కరోమ్యహమ్.

తా. పూర్వజన్మలయం దనుష్ఠించఁబడిన ధర్మాధర్మముల (పుణ్యపాపముల) యొక్క సంస్కారము నెనెడివాసనలు నా

యంతఃకరణములందుండి నన్నే ప్రకారముగాఁ జేరణ చేయుచున్నవో, ఆ ప్రకారము నేను పోగలవాఁడనేకాని, అస్వతంత్రుడనైన నేను ఏమి చేయగలను? ఇందుకు వసిష్ఠమహాముని ఉత్తరమును చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. అత ఏవ హి హే రామ శ్రేయః ప్రాప్నోషి శాశ్వతమ్,
స్వప్రయత్నోపసీతేన పారుషేణైవ నాన్యథా.

తా. ఓరామా! యెందువలన నీవు వాసనలకు పరతంత్రుడవైయుంటివో, అందువలననే కరణత్రయముచేత నుత్సాహముతోఁ జేయు ప్రయత్నమువలన పారతంత్ర్యమును తప్పించుకొని శాశ్వతమైన మోక్షమును పొందగలవు. మఱి యొక మార్గముచేత మోక్షమును పొందలేవు.

శ్లో. ద్వివిధో వాసనాపూహః శుభౌచైవ శుభశ్చ తే,
ప్రాక్తనో విద్యతే రామ ద్వయోరేకతతోఽగ్రవా.

తా. ఓరామా! పూర్వజన్మసిద్ధములైన వాసనలు పుణ్యవాసన లని పాపవాసన లని రెండు నీకుఁ గలవు. అందులో రెండువాసనలు నిన్నుఁ జేరణచేయుచున్నవా? లేక ఒక విధమైన వాసనలు మాత్రమే ప్రేరణచేయున్నవా? ఒకవిధమైన వాసనలు మాత్రమే ప్రేరణచేయుచున్న పక్షమందు పుణ్యవాసనలా? లేక పాపవాసనలా? నిన్నుఁ జేరణచేయుచున్నవి.

శ్లో. వాసనౌఘేన శుద్ధేన తత్ర చేదపసీయసే,
తత్క్రమేణాశు తేనైవ పదం ప్రాప్యసి శాశ్వతమ్.

తా. ఈపక్షములు మూటిలో పుణ్యవాసనలు నిన్నుఁ జేరణచేయుచున్న పక్షమందు ఆ పుణ్యవాసననీచేత చేయింపఁ

బదు అనుష్ఠానము చేతనే క్రయత్నాంతరము లేకయే శాశ్వత
మైన భద్రము (మోక్షమును) పొందఁగలవు.

శ్లో. అశ్రుచేదశుభో భావో స్వాం యోజయన్ సంకటే,
ప్రాకృతస్తవసో యత్నాక్షేతవ్యో భవతా స్వయం.

తా. లేక పాపవాసనలు నిన్నుఁ జేరణ యుచున్న పక్ష
మందు ఆపూర్వజన్మ సిద్ధములైన పాపవాసనలను శాస్త్రమందు
చెప్పిన సత్కర్మానుష్ఠానము మొదలగు క్రయత్నములచేత నీవు
నశింపఁజేయుము.

శ్లో. శుభాశుభాభ్యాం మార్గాభ్యాం వహంతీ వాసనాశరీరే,
పాదుషుః క్రయత్నేన యోజనీయా శుభే పథి.

తా. పుణ్యపాపవాసనలు రెండు నిన్నుఁ జేరణ చేయు
చున్న పక్షమందు పుణ్యవాసనల నాప్రకారమే నిలిపి పాపవా
సనలను శాస్త్రోక్తసత్కర్మానుష్ఠానసత్పురుషసహవాసాదిప్రయ
త్నముచేత నశించి పుణ్యవాసనలనే వృద్ధిపఱువలయును.

శ్లో. అశుభేభ్య సమావిష్టం శుభేష్వేవావతారయన్,
స్వతునో పురుషార్థేన బలేన బలినాం వర.

తా. మనస్సు చరస్త్రీచరద్రవ్యాభిలాష మొదలగుపాప
ములయందు చేరియుండెనా, సచ్చాస్త్రశ్రవణదేవతాధ్యానాది
పుణ్యములయందుఁ బ్రయత్నముచేత చేర్పవలయును.

శ్లో. అశుభాచ్ఛాంతం యాతి శుభం తస్మాదపితరత్,
జంతోశ్చిత్తం శుశువత్తస్మాత్తచ్ఛాంతమృతాత్.

తా. లోకములో నొకబాలుఁడు మృత్యుని తినుచుండఁగా
పండుతినడమును నేర్పి మృత్యుక్షణమునుంచి ఆబాలకుని ఏప్ర

కారము నివారింపవచ్చునో, ఆప్రకారము చిత్తము పాపకృత్య మగు దుష్టసహవాసము మొదలగువాని నివారించుచుండగా సత్సహవాస సచ్చాస్త్రశ్రవణాది పుణ్యకృత్యముల నేర్చి పాప కృత్యములనుండి మనస్సును మరలింపవచ్చును గనుక పురుష ప్రయత్నమువలన చిత్తమును బలాత్కారముగా అకార్య ములలోనుండి మరలింపవలయును. ✓

శ్లో. సమతా సాంత్యనేనాశు న ద్రాగితి శనైశ్శనైః,
పారుషేణ ప్రయత్నేన కాలయే చ్చిత్తబాలకమ్.

తా. చపలమగు పశువును కట్టుమట్టుకుఁ జేర్చుటను రెండు పాయములు గలవు. ఒకటి మంచిపచ్చిగడ్డిని జూపుట. రెండవది కట్టియై త్తి బెడరించుట. ఇందులో మొదటి యుపాయము చేత శీఘ్రముగా కట్టుమట్టుకుపశువు చేర్చబడును. రెండవయుపాయముచేతనో అటూఇటూ పరువులిడి నెవ్వుదిగాఁజేర్చబడును. ఈప్రకారమే చిత్తమును శాంతి నొందించుటకును రెండు పాయములు. ఒకటి శత్రుమిత్రాదులయందు సమబుద్ధిని బోధించుట. రెండవది ప్రాణాయామప్రత్యాహారాదిహాతయోగము. ఇందులో మొదటియుపాయముచేత చిత్తమును శీఘ్రముగా శాంతి నొందింపవలయును గాని రెండవది యగుహాతయోగముచేత శీఘ్రముగా చిత్తము శాంతి నొందింపఁ దగదు. నెవ్వుదిగా కొంతకాలమునకు శాంతి నొందించవలయును.

శ్లో. ద్రాగభ్యాసవశాద్భాతి యదా తే వాసనోదయః,
తదాభ్యాసస్య సాఫల్యం విద్ధి త్వమగమర్దన.

తా. మృదువగునుపాయముచేత శత్రుమిత్రాదులయందు

సమబుద్ధిని గఱపుట చేత శ్రీ ఘ్రముగానే చిత్తమునందు పుణ్యవాసనలు పుట్టినేని, తాను చేసిన వ్రతము సఫలమైన దని తలచవలయును. స్వల్పకాలమునకే యిటువంటి పుణ్యవాసనలు పుట్టునా యని సంశయింపఁ దగదు.

శ్లో. సందిగ్ధాయామసి భృశం శుభామేవ సమాపాద,
శుభాయాం నాసనావృద్ధ తాత దోషో న కశ్చన.

తా. అభ్యసించుటకు పుణ్యవాసనలు సంపూర్ణముగాఁబుట్టినా లేదా యను సంశయము కలిగినప్పుడు తిరిగి పుణ్యవాసనలకు సాధకములగు నుపాయములను విడువక యభ్యసించనే వలయును. పుణ్యవాసనలకు వృద్ధి గలుగఁజేసినవక్షమందు హాని లేదు. లోకములో సహస్రగాయత్రీమంత్రజపమును జేయసంకల్పించినపురుషునకు పదియవశతమందు పదియవశతమును జపించినానా లేదా యను సంశయముకలిగి తిరిగి పదియవశతమును జపించితే జపముపూర్ణము గాకయుండెనా పూర్ణమగును. అయియుండెనా అధికమగును. అధికమైనందున సహస్రగాయత్రీ జపమునకు హాని లేదు గదా.

శ్లో. అత్యశ్చన్నమనా యావద్భవానన్తానతత్పరః,
గురుకాస్తప్రమాణైస్తు నిర్జీతం తావదాచర.

తా. నీవు పరమాత్మ స్వరూపమును ఎఱుంగనందున నా పరమాత్మ స్వరూపమందుఁ జేరని చిత్తవృత్తికలవాడవై యెంతవరకునుందువో, యంతవఱకు సద్గురూపదేశము చేత సచ్చాస్త్రపరిశీలనలు చేతను పరమాత్మ తత్త్వమును విచారించుచుండుము.

శ్లో. తతః పక్వకషాయేణ నూనం విజ్ఞాతవస్తునా,
శుభోఽప్యసౌ త్వయా త్యాజ్యో వాససాఘో నిరోధినా.

తా. చిత్తమునందుండు మాలిన్యము లన్నియు నశించి, యాపరమాత్మస్వరూపము బాగుగా తెలియఁబడినతరువాత పరమాత్మస్వరూపము దేకాగ్రనిష్ఠ గల చిత్తవృత్తిచేత పూర్వ మభ్యసింపఁబడిన పుణ్యవాసనల నన్నిటిని విడువవలయును. అనఁగా పరమాత్మయందు చిత్తమును చేర్చి యితరముల నన్నిటిని మఱవవలయునని భావము.

శ్లో. యదతిసుభగమార్యనేవితం త

ఛ్చుభమనుసృత్య మనోజ్ఞ భావముద్ధ్యా,

అధిగమయ పదం యదద్వితీయం

తదను తదవ్యవముచ్య సాధు నిష్ఠ.

తా. ఏ పుణ్య కార్యము సర్వజనమనోరంజకమును, సత్పురుషులచేత నాచరించఁబడునట్టిదియుగా నుండునో, అటువంటి పుణ్యకార్యమును నిష్కలముగ బుద్ధిచేత నాచరించి, అందుచేత నద్వితీయమును సచ్చిదానందస్వరూపము నగుపరమాత్మను తెలుసుకొని అనంతరము ఆ పుణ్యవాసనలను కూడ విడిచి కేవలపరమాత్మస్వరూపానుసంధానమడవై యుండుము.

వ. అని యీ ప్రకారము వసిష్ఠమహాముని శ్రీరాముల వారికుపదేశించిరి గనుక యోగభ్యాసాదిపురుషప్రయత్నము చేత ప్రారబ్ధకర్మసంపాదితము లగుకామక్రోధాదిచిత్తవృత్తుల రభిభవించి జీవన్ముక్తిసుఖము నొందవచ్చు ననుటకు సంశయము లేదు. ఇది జీవన్ముక్తియొక్క స్వరూపము. ఇతను జీవన్ముక్తికల ననుటకు ప్రమాణ మేమి యనురెండవ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పఁబడును. జీవన్ముక్తి కల దనుటయందు శ్రుతిస్మృతివాక్య

ములు ప్రమాణములు. ఈవాక్యములు కతవల్లి మొదలగు నుపనిషత్తులలో నశింపబడియున్నవి. అది యెటువలెనంటే-

ప్ర. 'విముక్తశ్చ విముచ్యతే.' యని కతవల్లివాక్యము.

తా. దృష్టబంధమని యదృష్టబంధమని బంధము రెండు విధములు. అందులో దృష్టబంధమనగా కామక్రోధలోభాది చిత్తవృత్తులు. అదృష్టబంధమనగా ముందు రాజోవుదేహము. తత్త్వజ్ఞాని బీవితకాలమందే యోగాభ్యాసముచేత కామక్రోధాదిదృష్టబంధములవల్ల విశేషముగా విడువబడి దేహాపాపానంతరమందు (మరణానంతరము) అదృష్టబంధమగు నుత్తరదేహసంబంధమువల్లను విశేషముగా విడువబడునని శ్రుత్యర్థము. జ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వమునందును జ్ఞానోత్పత్తికొరకు శిమదమాదిసాధనముల సంపాదించుకొలమునందును కామక్రోధాదివృత్తులవలన విడువబడినవాఁడైనప్పటికి, ఉత్పన్నములగు వృత్తులను ప్రయత్నముచేత నివారించవలసియుండును గనుక కామక్రోధాదివృత్తులవలన విడువబడినవాఁడని మాత్రము చెప్పబడును. నీసమస్తవిషయందు బంధకములగు కామక్రోధాదివృత్తులు పుట్టినే పుట్టివు గనుక కామక్రోధాదివృత్తులవలన విశేషముగా విడువబడునని చెప్పినది. ఆప్రకారమే మహాప్రళయమునందు దేహము నశించినతరువాత చాలకాలమువరకు నుత్తరదేహసంబంధ మను నదృష్టబంధము రాదు గనుక మహాప్రళయమునందు నశించినదేహము గల పురుషుఁడు ఉత్తరదేహసంబంధమువలన విడువబడినవాఁడని మాత్రము చెప్పబడును. తత్త్వజ్ఞానముగలిగి దేహాపాతమునొందిన పురుషుఁడైతే యెట్టికీ ఉత్తరదేహసంబంధ

మును పొందు నదిలేదు గనుక నుత్తరదేహసంబంధమువలన విశేషముగా విడువబడునని శ్రుతిచెప్పినది.

శ్రు. యదా సర్వే ప్రముచ్యంతే కామా యేఽస్య హృది శ్రితాః,
అథ మర్త్యోఽమృతో భవత్యేత బ్రహ్మ సమశ్నుతే.

అని బృహదారణ్యశ్రుతివాక్యము.

తా. తత్త్వజ్ఞానియొక్క హృదయమునం దావిర్భవించు కామక్రోధాదివృత్తులు యోగాభ్యాసాతిశయముచేత నెప్పుడుతిరిగి పుట్టుకుండ నశించునో అప్పుడు ఆతత్త్వజ్ఞాని ముక్తుడవును. ఈదేహమునందుండియు అవిచ్ఛిన్నపరమానంద బ్రహ్మస్వరూపము నొందును.

శ్రు. సచక్షురచక్షుగివ సకర్ణోఽకర్ణ ఇవ సమనా ఆమనా ఇవ.

అని మఱియొకశ్రుతివాక్యము.

తా. దృఢమైన బ్రహ్మతత్త్వపాక్షాత్కారము గల పురుషుడు నేత్రములు కలవాడైనప్పటికి నితరవస్తువులను చూచుటయు, కర్ణములు కలవాడైనప్పటికి నితరశబ్దములను వినుటయు, మనస్సుకలవాడైనప్పటికి నితరవిషయముల నాలోచించుటయును లేనివాడే యని అర్థము. అనగా బ్రహ్మజ్ఞాని బ్రతికియుండినకాలమందు దేహేంద్రియాదిసంబంధము కలవాడుగా నున్నప్పటికిని కేవలబ్రహ్మస్వరూపానుసంధానపరుడగుటవలన దేహేంద్రియాదివ్యాపారములు లేనివాడై యుండు నని భావము.

వ. ఇటువంటి శ్రుతు లనేకములు కలవు. స్మృతులయందును జీవన్ముక్తి, స్థితప్రజ్ఞ, భగవద్భక్తి, గుణాతీత, బ్రహ్మ

ణ, అతివర్ణాశ్రమి యనునామములచేత జీవన్ముక్తుఁ డగుచును
ఘోడు వ్యవహారింపబడుచున్నాఁడు. అది యెటువలె నంటే,
వాసిష్ఠీరామాయణమునందు—

శ్లో. నృణాం జ్ఞానైకనిష్ఠానా మాత్మజ్ఞానవిచారిణాః,
సా జీవన్ముక్తాః తే విదేహాన్ముక్తతా యథా.

అని వసిష్ఠవచనము.

తా. ఆత్మతత్వజ్ఞానము కలిగి జాతికవైదికసర్వకర్మల
త్యాగము చేసి పరమహంసాశ్రమము నంగీకరించిన మహా
పురుషులకు విదేహము క్షయలే జీవన్ముక్తియు నావిర్భవించును.
జీవన్ముక్తివిదేహము క్షయం దాత్మానుభవము తుల్యము.
దైవిత ప్రపంచముయొక్క అదర్శనమును తుల్యము. లోక
మునం దుండుపురుషులయొక్కవృష్టిచేత తత్త్వజ్ఞానికి దేహ
మున్నట్టు కనుపడినప్పుడు జీవన్ముక్తియని దేహములేనట్టు కను
పడినప్పుడు విదేహము క్తియని వ్యవహారింపబడును అని వసి
ష్ఠమహాముని చెప్పగా శ్రీరాములు—

శ్లో. బ్రహ్మ నిర్విదేహము క్తస్య జీవన్ముక్తస్య లక్షణమ్,
బ్రూహి యన తత్తవచనం యతే శాస్త్రగతా వృణా.

తా. ఓస్వామీ! విదేహముక్షయియొక్కయు జీవన్ముక్తుని
యొక్కయు లక్షణములను నాకు చెప్పవలయును. ఆలక్షణ
ములను విని నేను శాస్త్రోక్తమార్గముచేత జీవన్ముక్తిదశ నొం
దుటను యత్నించెదను అని యదుగ్ధగా వసిష్ఠమహాముని
చెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో. యథాస్థిత మిదం యస్య వ్యవహారవతోఽపి చ,
అస్తం గతం స్థితం వోయమ స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. ఈకనుపడు గిరినదీసముద్రాదిప్రపంచమంతయు ఆయాపురుషులయొక్క దేహేంద్రియాదివ్యవహారములతో (నేను మనుష్యుడను, నేను చూచుచున్నా నను వ్యవహారములతో) కూడ మహాప్రళయమందు పరమేశ్వరునిచేత సంహరింపబడి స్వరూపశూన్యముగా నశించును. జీవన్ముక్తిదశయందాలాగుననశింపదు. తత్త్వజ్ఞునియొక్క దేహేంద్రియాదివ్యవహారము లన్యపురుషనిష్ఠములై యుండును. అనగా తత్త్వజ్ఞుని బ్రహ్మైకనిష్ఠకల వాడగుటచే నతనిదేహేంద్రియాదివ్యాపారము లతనికి స్ఫురించకపోయినా అన్యపురుషులకు స్ఫురించుచుండు నని భావము. గిరినదీసముద్రాదిప్రపంచమును అప్పుడు పరమేశ్వరునిచేత సంహరింపబడనందున తత్త్వజ్ఞునికంటె నితరులగు పురుషులకందటికి స్ఫురించుచుండును. తత్త్వజ్ఞున కితరప్రపంచమును తెలియజేయువృత్తి లేనందున సుషుప్తికాలమందువలె సకలప్రపంచమునశించును. స్వప్రకాశమైన పరమాత్మస్వరూపము మాత్రము స్ఫురించుచుండును.

ఇతఁడే జీవన్ముక్తుడనబడును. ఇదియే జీవన్ముక్తునియొక్క లక్షణము. అయితే తత్త్వజ్ఞునములేని పురుషుడు సుషుప్తికాలములో జీవన్ముక్తునితో సమానుడగు నని శంకింపరాదు. తత్త్వజ్ఞునము లేనిపురుషునకు ఉత్తరకాలమందుఁ బుట్టు స్థూలవృత్తులు లేకపోయినా ఉత్తరకాలమందుఁబుట్టు స్థూలవృత్తులకు కారణములగు వాసనలున్నందున జీవన్ముక్తునితో సామ్యములేదు.

జీవన్ముక్తునకు సమాధిదశలో వృత్తులే లేవు. వ్యవస్థానదశలో కనుపడు వృత్తులు చమురులేభి దీక్షమువలె నాటిపోవు స్థితిలో నున్నందున వృత్త్యంతరములను పుట్టించు సామర్థ్యము గలవిగావు.

శ్లో. నో జే నాస్తమాయా సుఖమశ్చయ్యభిప్రథా,
యథాస్వప్న స్థితిర్యస్య స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. స్రక్చందనాదులవలన నితరులు సులభమునకా-
రాదిపూజలను చేయడమువలనను, సుఖముప్రాప్తించినానంతో
షమునొందనివాడును, ధనవోని తరస్కారము మొదలగుపాప
వల్లదుఃఖముప్రాప్తించినాడైనయమును బొందనివాడును, స్వీకృ-
యత్నము లేక ప్రారబ్ధకర్మచేతప్రాప్తించినభిక్షున్నమాత్రము
చేత దేహాధారణమును చేయువాడును జీవన్ముక్త ఉదనబడును.
బ్రహ్మతత్వజ్ఞానికి సమాధిదశ యని వ్యవస్థానదశ యని రెండు
దశలు గలవు. సమాధిదశయనగా బ్రహ్మస్వరూపమందచిత్త
వృత్తిలేనవైయుండుకాలము. వ్యవస్థానదశయనగా బహిర్విష-
యములయందు చిత్తము ప్రవర్తించు కాలము. ఇందులో సమా-
ధిదశయందు స్రక్చందనసత్కారాదులు ప్రకాశించుటయే లే-
దు. వ్యవస్థానదశలయందు కొంచెము ప్రకాశించినా బ్రహ్మాతర-
ములగు విషయము లన్నియు మిథ్యయనుజ్ఞానము వృథా-
ముగానున్నందున జీవన్ముక్తునకు స్రక్చందనధిక్కారం ప్రాప్తి-
యందు పార్శ్వవిషాదములు పుట్టును.

శ్లో. యో జాగర్తి సుఖప్రీతి యస్య జాగర్తేషా విద్యతే,
యస్య నిర్వాణసో జోధి స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. ఏపురుషుండు సుషుప్తిదశలోనుండియు జాగ్రత్తగ
 లవాడై యుండునో, యెవనికి జాగ్రద్దశస్థయు లేదో యెవని
 యొక్కజ్ఞానము వాసనాశూన్యమైయుండునో, ఆతఁడు జీవన్ము
 క్తుడనబడును. అనఁగా చక్షురాదీంద్రియములు తమతమగో
 శములయందుండి విషయములను గ్రహించుకాలము జాగ్ర
 ద్దశ యనిమనస్సు ఇంద్రియములయందుఁ జేరక విలీనమైయుం
 డుదశ సుషుప్తిదశ యని చెప్పబడును. జీవన్ముక్తుడు మనస్సు
 పరమాత్మయందు లీనమైయున్నందున సుషుప్తిదశలోనున్న
 వాడని చక్షురాదీంద్రియములు గోశములలోనున్నందున
 జాగ్రద్దశలోనున్న వాడని చక్షురాదీంద్రియములు గోశము
 లలోనుండియు విషయములను గ్రహించక పోవుట త జాగ్ర
 ద్దశ లేనివాడని చెప్పవచ్చును. జీవన్ముక్తునియొక్క జ్ఞానము
 నందు పరమాత్మ స్వరూపము తప్ప తక్కినవిషయము లేవియు
 స్ఫురింపనందున, ఆతనియొక్కజ్ఞానము వాసనాశూన్యమై
 యుండు నని భావము.

శ్లో. రాగ ద్వేషభయాదీనా మనురూపం చరన్మహి,

యోఽంతర్వ్యోమవదత్యచ్ఛకి న జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. పురుషుండు రాగమున కనురూపమగు భోజనాది
 వ్యాపారమును వేషమున కనురూపమగు చార్వాకకాపా
 లాదిశాస్త్రములయందు వైముఖ్యమును, భయమున కనురూ
 పమగు సర్పవ్యాఘ్రాదులనుజూచి తొలఁగిపోవుటయును మా
 త్సర్యమున కనురూపమగు నితరయోగులకంటె తా నెక్కువ
 గాఢమాధి ననుష్ఠించుటయునువ్యుత్థానదశయందుపూర్వాభ్యా
 సముచేతఁ జేయుచున్నవాడైనను మనస్సునందు కాలుష్యము

లేనివాఁడౌటచేత ఆకాశమువలె సతిస్వచ్ఛస్వభావము కల
వాఁడై యుండునో అతఁడు జీవస్తుక్తుడనఁబడును.

శ్లో. యస్య నాహంకృతో భావో బుద్ధిర్వస్య స తివ్యతే,
కుర్వతోఽనుర్వతోఽహం స జీవస్తుక్త ఇవ్యతే.

తా. లోకమునం దజ్ఞాని యగు పురుషుఁడు శాస్త్రోక్త
ములగు సంధ్యావందనాదికార్యములను జేయునప్పుడు నేను
చేయుచున్నాననియాత్మ యం దహంకారమును జేర్చును. ఈస
త్కర్తచేత స్వర్గమునుదొందఁగల నని సంతోషముచేత బుద్ధి
లిప్తమగును. శాస్త్రోక్త కర్మలను చేయనికాలమందు నేను విడచి
నానని చిదాత్మయం దహంకారమును జేర్చును. స్వర్గము లా
భించదను విషాదముచేత బుద్ధి లిప్తమగును. ఈ ప్రకారమే
రాక్షకకార్యకార్యములయొక్క అనుష్ఠానాననుష్ఠానములయం
దహంకారబుద్ధిలేనములు కలుగును. ఏతత్వజ్ఞానికి శాస్త్రీయ
రాక్షకకార్యకార్యములయొక్క అనుష్ఠానాననుష్ఠానములయం
దుఅహంకారము హర్షవిషాదములచేత బుద్ధిలోనమును కలుగ
దో ఆతత్వజ్ఞుఁడు జీవస్తుక్తుడని చెప్పఁబడును.

శ్లో. యస్తాన్మోద్విజతే లోకో లోకాన్మోద్విజతే చ యః,
హర్షామర్షభయోన్ముక్త స్సజీవస్తుక్త ఇవ్యతే.

తా. తిరస్కారము, లిట్టుట, కొట్టుట మొదలగునుష్ఠా
ర్యములయందుఁ బ్రవర్తించనందున, ఏతత్వజ్ఞానివలన లోకులు
భయమును బొందరో యిటువంటి మహానుభావునివిషయమై
లోకులుతిరస్కారతాదనాదివ్యాపారముల నాచరించరు. ఎవఁ
డైనా ఒకానొకదుర్మార్గుఁడు చేసినా ఏతత్వజ్ఞానియొక్క చిత్త

మునందు క్రోధాదివికారములు పుట్టవో యేమహానుభావుడు
హర్షక్రోధభయాదివికారములు లేక సర్వదా పరమానందభరి
తుడై యుండునో అతడు జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడును.

శ్లో. శాంతసంసారకలనః కలావానపి నిష్కళః,
యః సచిత్తోఽసి నిశ్చిత్తః స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. శత్రుమిత్రమానావమానాదులయందు సమబుద్ధిక
లవాడును, సమస్తమైనచతుష్పత్తివిద్యలు బాగుగా తెలిసియు
న్నప్పటికి, అవిద్యలయందభిమానముగాని వాటిని లోకులయం
దు బ్రకాశింపజేయడము గాని లేనివాడును స్వరూపతః మన
స్సుకలిగియున్నప్పటికి వృత్తిశూన్యముగానున్నందున మనస్సు
లేనివానివలె నుండువాడును జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడును.

శ్లో. యస్యమస్తార్థజాతేషు వ్యవహార్యసి శివతః,
పరాథేష్వివ పూర్ణాత్తా స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

తా. పరగృహములయందగు వివాహాదికార్యములకుఁ
బోయివారియొక్కసంతోషముకొరకు తాంబూలప్రదానాది
కార్యములయందు బ్రవర్తించుచున్నప్పటికి నాకు నింతపెత్త
నమును ఇచ్చిరను హర్షమునుగాని యీయనిచేయవలసివచ్చినే
యనివిషాదమునుగానియేతత్వజ్ఞుడు బొందఁడో ఆప్రకారమే
స్వకార్యములయందుఁ బ్రవర్తించునప్పుడును హర్షవిషాదము
లనొందఁడో, పరిపూర్ణాత్మ స్వరూపానుసంధానపరుడగు నాను
హాపురుషుడు జీవన్ముక్తుడని చెప్పబడును. ఇది జీవన్ముక్తుని
యొక్క లక్షణము ఇతను విదేహముక్తునియొక్క లక్షణము
చెప్పబడును.

శ్లో. జీవన్ముక్తవచం త్యక్త్వా శరీరే కాలసాత్కృతే,
నిశత్య దేహము కత్త్వం పవనోఽస్పృహతామిహ.

•తా. వాయు వెప్పుడును చలించుస్వభావము కలదై
నప్పటికి, ఒకానొకసమయమునందు చలనమును విడిచి నిశ్చ
లమైయుండునటుల, ఈచిదాత్మ అవిద్యచేత తనయందు కల్పిం
పబడిన శరీరేంద్రియాదుల నవిద్యతోఁగూడ విడిచి కేవల
స్వరూపముతోనుండును. అదియే విదేహమోక్ష మని చెప్ప
బడును.

శ్లో. విదేహముక్తి నోదేని నాస్తమేతి నామ్యసి,
న సన్నాసన్నదురస్థో న భాహం న చ నేతరః.

తా. విదేహముక్తి నొందినపుగుఁడు లింగదేహమి
చ్చటనే నశించినందున హర్షవిషాదములను బొందుట గాని
వాటిని విడుచుట గాని లేదు. అనఁగా హర్షవిషాదముల
యొక్కప్రాప్తిత్యాగములు లింగదేహధర్మములే కనుక లింగ
దేహము నశించినప్పుడు హర్షవిషాదములయొక్క ప్రాప్తి
త్యాగము లసంభావితములని తాత్పర్యము. మాయోపాధి
నుండై జగత్కారణమగుపరమేశ్వరుఁ డని కాని పృథివ్యాది
భూతము లని కాని దేవమనుష్యాదిశరీరము లని కాని
మాయాతీతమగు శుద్ధచిన్మాత్రమని కాని అవిద్యోపాధిను
ండగు వ్యక్తిత్వపుడని కాని వ్యవహరించుటకు శక్యమైన
వాఁడు కాఁడు అనఁగా సర్వవికారసూన్యుడై యవాఙ్మాన
సగమ్యుఁడై యుండును.

వ. ఇటువంటి విదేహముక్తితో జీవన్ముక్తికి సామ్యమును
చెప్పుట చేతజీవన్ముక్తి యందునిర్వికల్పసమాధియెంత అధిక్యము

నొందునో, అంత ఉత్కర్ష జీవన్ముక్తికి కలుగును. కనుకనే జీవన్ముక్తి మూడుభూమికలు కలదిగా నున్నది. ఈమూడు భూమికలయొక్క స్వరూపలక్షణములు త్తరగ్రంథమునందు వివరింపబడును.

భగవద్గీతలయొక్క రెండవ ధ్యాయమునందు స్థిత ప్రజ్ఞశబ్దముచేత జీవన్ముక్తుఁడు వ్యవహరింపబడుచున్నాఁడు అదియెటువలెనంటే? అర్జునుఁడు భగవంతుఁడగు కృష్ణుని నడుగుచున్నాఁడు.

శ్లో. స్థితప్రజ్ఞస్య కా బాహు సమాధిస్థస్య కేశవ,
స్థితధీః కిం ప్రభాషేత కిమాసీత వ్రజేత కిమ్.

తా. తత్త్వజ్ఞానము ప్రజ్ఞయనఁ దగును. అది స్థితమని యస్థితమని రెండువిధములు. జారునియం దను రాగముగల స్త్రీయొక్క బుద్ధి సమస్తకార్యముల యందు జారునే ధ్యానముచేయుచు అభ్యాసముచే చేయఁబడు గృహకృత్యముల నప్పుడేమరచిపోవునటుల పరమవైరాగ్యముఁ గూడి యోగా భ్యాసాతిశయముచేత మిక్కిలి స్వాధీనపడినచిత్తముగల పురుషునియొక్క బుద్ధి శ్రవణమననాదులచేత పరమాత్మ స్వరూపజ్ఞానము కలుగఁగానే ఆపరమాత్మ స్వరూపమును నిరంతరముగా ధ్యానించుచు అభ్యాసముచేతచేయఁబడు లాకికవైదికకర్మల నప్పుడే మరచి పోవును. ఆజ్ఞానమే స్థితప్రజ్ఞయని చెప్పఁబడును. పరమవైరాగ్యాదిగుణములు లేనినానికి ప్రాచీన పుణ్యముచేత నొకానొకప్పుడు తత్త్వజ్ఞానము కలిగినా, అప్పుడే మరచిపోవును. ఇదియే యస్థితప్రజ్ఞయని చెప్పఁబడును. ఈయర్థము వసిష్ఠమహామునిచేత

శ్లో. పరవ్యసనినీ నాగీ వ్యగ్రాఽపి గృహకర్తణి,
శరణాస్వాదయత్యంతః పరస్సంగరసాయనమ్.
ఏమి తత్త్వే పరే శుద్ధే ధీరో విశ్రాంతిమాగతః,
శరణాస్వాదయత్యంతర్బహి ర్వ్యవహరన్నః.

అనుశ్లోకములచే చెప్పబడినది.

తా. జారునియం దాసక్తి గలస్త్రీ గృహకృత్యముల నాచరించుచున్నప్పటికిని, చిత్తమునం దాజారపురుషసంభోగ సుఖమునే యే ప్రకార మనుభవించుచుండునో, అప్రకారము పరమాత్మస్వరూపసాక్షాత్కారము గల పురుషుడు బాహ్యమునందు తాకికవైదికకార్యముల నాచరించుచున్నప్పటికిని మనస్సునం దాపరమాత్మస్వరూపమునే విడువక ధ్యానించుచుండును అని భావము.

శ్లో. పుంఖానుపుంఖవిషయోఽతత్పరోఽపి
బ్రహ్మహోతానధియం న తపోతి యోగీ,
సంగీత తాళనటనాదివశంగతోఽపి
మాన్యమంభవతిరక్షణధీర్నటివ.

అని మాత్రయొక్క ప్రదేశమునందుఁ జెప్పియున్నది.

తా. నిపుణముగ నాట్యము చేయువాఁడు సంగీతము, తాళము, నాట్యము వీటిని చేయుచున్నప్పటికిని శిరస్సునం దుండు కలశమునందే చిత్తము నేమరకుండ నిలిపినటుల బ్రహ్మసాక్షాత్కారనిరతుఁ డగువాఁడు అవిచ్ఛిన్న పరంపరగా సంభవించు సుఖదుఃఖాదివిషయముల ననుభవించుచున్నప్పటికిని,

అంతఃకరణమును అద్వితీయచిదానంద బ్రహ్మస్వరూపమునందే చేర్చియుండు నని భావము.

ఇందులో స్థితప్రజ్ఞగల పురుషుడు సమాహితుడని వ్యుత్థితుడని రెండువిధములు. సమాహితుడనగా నేకాగ్ర చిత్తుడై సమాధియందు పరమాత్మస్వరూపమును ధ్యానించువాడు. వ్యుత్థితుడనగా బాహ్యవిషయములయందు చిత్తము బ్రవర్తించుచుండగా జూచుచుండువాడు. ఈ యిద్దఱియొక్క లక్షణమును పూర్వోత్తరవాక్యములచేత నర్జునుఁ డడుగుచున్నాడు. — సమాహితుఁ డగుస్థితప్రజ్ఞుడు ఏమి లక్షణము కలవాడు? అనగా సమాధియందొందుస్థితప్రజ్ఞుఁ డగుపురుషుడు లోకులచేత నేమనివ్యవహరింపఁబడునని యర్థము. వ్యుత్థితుఁడగుస్థితప్రజ్ఞుఁ డెటువంటివ్యవహారముల నాచరించును? అనగా వ్యుత్థానదశయందు స్థితప్రజ్ఞనియొక్క భాషణాసనగమనము లన్యజనులకంటె నేప్రకారముచేత భిన్నములుగా నుండు నని యర్థము. ఇందుకు శ్రీ భగవానులు ప్రత్యుత్తరమును జెప్పుచున్నారు —

శ్లో. ప్రజహతి యదా కామాన్ సర్వాన్ పార్థ మనోగతాన్,

ఆత్మ స్యేవాత్మ నా తుష్టిః స్థితప్రజ్ఞ స్తపోచ్యుతే.

తా. కామములు బాహ్యము లని, అంతరము లని, వాసనామాత్రము లని మూడుప్రకారములు. సంపాదించఁబడిన భక్ష్యభోజ్యాదులు బాహ్యము లనఁబడును మనోరథముచేత నాశింపఁబడునవి యాంతరము లనఁబడును. మార్గమునఁ బోవుచుండగాఁ గనఁబడు తృణవృక్షాదులవలె కనఁబడు

చున్నప్పటికి అపేక్షించబడని భక్త్యభోజ్యాదులు వాసనా
మాత్రము లనబడును. సమ్మాహితుఁడగుస్థితప్రజ్ఞుఁడు సకల
చిత్తవృత్తులను నశింపజేసియున్నందున నీతివిధకామములు
లేనివాఁడై యుండును. అయినను ముఖప్రసాదము మొదలగు
గుణులుచేత లోపల సంతోషమున్నట్లు కనబడును. కామ
ములన్నియు పూర్వమునందే విడువబడినందున ఈసంతో
షము కామములచేత కలిగినది గాదు. పరమానందస్వరూప
మగు పరమాత్మచిత్తవృత్తియందు సాక్షాత్కరించినంతవల్ల నే
యీసంతోషము కలిగినది. ఇది యసంప్రజ్ఞాతసమాధి యగుట
వలన సంప్రజ్ఞాతసమాధియందు వలె నాత్మస్వరూపానుభవము
చేత నైనయానందము అంతఃకరణవృత్తిచేత నాస్వాదించు
బడదు. స్వప్రకాశచిద్రూపముగానే ప్రకాశించును. ఈసమా
హితుని యొక్కసంతోషము సాత్త్వికవృత్తి ప్రతిబింబితానం
దాంశము కాదు. ఇది మొదలగు లక్షణబోధకవాక్యముల చేత
సమాహితుఁడగుస్థితప్రజ్ఞుఁడువ్యవహరింపబడును. సంప్రజ్ఞాతా
సంప్రజ్ఞాతసమాధులయొక్క లక్షణము ముందువివరింపబడును.

శ్లో. దుఃఖీష్ణునర్దిగ్నమనాః సుఖేషు విగతస్పృహః,

ఏతరాగభయక్రోధః స్థితధీర్దునిదుచ్యతే.

తా. రాగద్వేషాదికారణములచేత రభోగుణోద్వేగ
మునందుఁ బుట్టి దేహేంద్రియములను పరితపింపజేయు ప్రతి
కూలమగు చిత్తవృత్తి దుఃఖ మనబడును. ఇటువంటిదుఃఖము
ప్రాప్తించినసమయమునందు నేను మహాస్థిని; ఛీ నే నెందుకు
జీవింపవలె నను పశ్చాత్తాపము గలవాఁడుగా కనబడుచు

తమోగుణోద్రేకముచేత కలిగినందున భ్రాంతిరూపమగు చిత్త
 వృత్తియు ద్వేగమనఁబడును. ఈయుద్వేగమనుచిత్తవృత్తి
 వివేకమువలె కనఁబడుచున్నప్పటికిని పాపమును చేయుకాల
 మందు పుట్టిన పక్షమునకు పాపమును జేయకుండఁ బ్రతిబం
 ధించఁ గలదు. కనుక అప్పుడు వివేకమని చెప్పఁదగియుండును.
 పాపము పూర్ణముగా చేయఁబడి ఫలమును చూపించుకాల
 మందు పుట్టినందున నిష్ప్రయోజనము గనుక భ్రాంతియని
 చెప్పఁదగియున్నది. రాజ్యప్రాప్తి పుత్రోత్పత్తి మొదలగుకార
 ణములచేత సత్త్వగుణోద్రేకము గల సమయమునందు ప్రీతి
 రూపమై యనుకూలముగాఁ బుట్టినచిత్తవృత్తి సుఖమనఁబ
 డును. ఇటువంటి సుఖము సంభవించినప్పుడు సుఖసాధనమగు
 పుణ్యమును చేయకయే వ్యర్థముగా సుఖవరంఛర నపేక్షించు
 తమోగుణజన్యమైన చిత్తవృత్తి స్పృహయనఁబడును. సుఖ
 దుఃఖములు ప్రారబ్ధకర్తచేత సంపాదించఁ బడుచున్నందున వ్య
 త్థితుఁ డగుస్థితప్రజ్ఞునకు సుఖదుఃఖములయందు చిత్తవృత్తి
 ప్రవర్తించుచున్నందునను, వాటియందు నుద్వేగస్పృహలు
 పుట్టఁదగి యున్నప్పటికిని దృఢముగా నభ్యసించిన వివేకము
 కలవాఁ డౌటచేత నాస్థితప్రజ్ఞునకు సుఖదుఃఖప్రాప్తియందు
 నుద్వేగస్పృహలుపుట్టనేరవు. రాగభయక్రోధములు తమో
 గుణవృత్తులు గనుక బొత్తిగా పుట్టనేరవు. ఇటువంటి పురు
 షుఁడేస్థితప్రజ్ఞుఁడని చెప్పఁబడును. ఈస్థితప్రజ్ఞుడు తనయొక్క
 అనుభవమును బ్రకాశించఁజేయుచు శిష్యుల కుపదేశించుట
 కొఱకు సుఖదుఃఖాదిప్రాప్తికాలములయందు తనకు స్పృహ
 ద్వేగములు లేవని వ్యర్థానకాలమందు చెప్పుచుండునని తాత్ప

ర్యము. ఇందుచేత స్థితప్రజ్ఞుడు వ్యుత్థానవశయంబు లొక పురుషవిలక్షణముగా నేమి భాషించు నను ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పబడినది.

శ్లో. యో సర్వత్రానభిన్నేహస్తత్త్వో ప్రాప్య శుభాశుభమ్,
నాభినువతి న ద్వేష్టి తస్యప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.

తా. ఏచిత్తవృత్తి యుండఁగా నన్యవస్తువులయొక్క హానివృద్ధులు తనయం దారోపించబడునో ఆచిత్తవృత్తిస్నేహ మనబడును. ఇటువంటి స్నేహము పుత్రమిత్రకళత్రాదుల యం దెవనికి నివృత్తమైయుండునో సుఖహేతువులగుకళత్ర పుత్రాదు లనుశుభవస్తువులను బొంది వాటియొక్క గుణము లను కీర్తించుట గాని అసూయోత్పాదకము లగుట త దుఃఖకారణములైన సరకీయధనసమృద్ధి మొదలగు నశుభవస్తువు లను చూచి వాటియొక్క దోషములను కీర్తించుటగాని యెవ నికలేదో వాఁడు స్థితప్రజ్ఞు డనబడును. అనఁగా తనయొక్క పుత్రకళత్రాదులయొక్క గుణములను జ్ఞాపించుట నిష్ప్రయోజనము ఆప్రకారమే అన్యపురుషులయొక్క ధనసమృద్ధ్యాదులను దూషించుటయును నిష్ప్రయోజనము. ఇటువంటినిష్ప్రయోజనము లగు కృత్యములు తామసములు గనుక వివేకము గలపురుషునకు జనింపవు.

శ్లో. యదా సదాసతే చాయం తార్కాణం గావేన సర్వకే,
ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యస్తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.

తా. కూర్మము సర్వకాలములయందు తనయవయవము లను ఏప్రకారము ముడుచుకొనుచునేయుండునో, యాప్ర

కారము ఏతత్త్వజ్ఞాని తన యింద్రియముల నన్నిటిని శబ్దాది విషయములయందు వ్యాపింప నియ్యక యుపసంహారమునే చేసుకొనుచునుండునో అతడే స్థితప్రజ్ఞుడని చెప్పబడును. వ్యుత్థానదశయందే తామసవృత్తులు పుట్టని మహాపురుషునకు సమాధిదశయం దేలాగున పుట్టును.

శ్లో. విషయా నివర్తంతే నిరాహారస్య దేహినః,
రసవర్జం రసోఽవ్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే.

తా ప్రారబ్ధకర్మసుఖదుఃఖములకు కారణములగు చంద్రోదయము అంధకారము మొదలగు కొన్ని విషయములను స్వయముగా నిర్మించును. మఱికొన్నిగృహక్షేత్రాదివిషయములను పురుషయత్నముద్వారా నిర్మించును. ఇందులో చంద్రోదయాదివిషయములు సంపూర్ణమగు నింద్రియనిరోధ మను సమాధిచేతఁ గాని నివర్తించవు. గృహక్షేత్రాదివిషయములు సమాధిలేకపోయినను కొంతకాలమునకు స్వయముగానే నివర్తించును గాని వాటియందుండు తృష్ణమాత్రము నివర్తించదు ఆతృష్ణయును సమాధ్యభ్యాసముచేతఁ గలుగు పరబ్రహ్మసాక్షాత్కారముచేత నివర్తించును. అనఁగా పరమానందస్వరూపమగు పరబ్రహ్మయొక్క ప్రాప్తి కలుగఁగానే స్వల్పానందకారణములగు గృహక్షేత్రపుత్రకళత్రాదులయం దాశ నివర్తించును.

శ్లో. యతతో హ్యసి కాంతేయ పురుషస్య విపశ్చితః,
ఇంద్రియాణి ప్రమాధీని హరంతి ప్రసభం మనః.
తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః,
వశే హి యస్యేంద్రియాణి తస్య ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠితా.

తా. వివేకియగు పురుషుడు విషయత్యాగ బ్రహ్మదర్శనములయందు బ్రయత్నమును చేయుచున్నప్పటికిని బలిష్ఠములగునింద్రియములు అభ్యాసీయగు పురుషునియొక్క చిత్తమును విషయములయందు విలాశ్చారముగా జేర్చును. కాబట్టి యింద్రియముల నన్నిటిని విషయదేశసంగతములు గాకుండు నిరోధించి చిత్తమును భగవంతునియందు జేర్చి నిలువలయును. ఎవనికింద్రియములు స్వాధీనములై యుండునో, ఆతనియొక్కజ్ఞానము స్థితమని చెప్పబడును. అనగా, బ్రహ్మదర్శనమందఁ బ్రయత్నము చేయుచున్నప్పటికినిబుద్ధికిసంభవించు ప్రమాదమును నివారించుకొను మధ్యేమధ్య సమాధి నభ్యసించుచుండువలయు నని భావము. ఇందుచేత స్థితప్రజ్ఞనియొక్క ఆచరణము ఏలాగంటిది యను ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పబడినది.

శ్లో. ధ్యాయతో విషయోఽన్యోఽన్యస్సంగస్తేషావశాయతే,
సంగాత్సంజాయతే కామః కామాతోఽగ్నిః పథికాయతే.
క్రోధాద్భవతి సంమోహః సంమోహోత్పన్నః పథిమః,
స్తబ్ధిభ్రంశాద్బుద్ధినాశో బుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతి.

తా. మధ్యేమధ్య సమాధి నభ్యసించుచున్నపుడు, బుద్ధికి ప్రమాదముకలుగు ప్రకారమును నిరూపించుచున్నారు. శబ్దాది విషయములధ్యానించువానికి ఆవిషయములయొక్క సాన్నిధ్యము ప్రాప్తించును. సాన్నిధ్యము కలుగఁగానే వాటియందాశకలుగును. ఆశకు ప్రతిపాతి కలిగితే క్రోధము సంభవించును. క్రోధము పుట్టఁగానే యుక్తాయుక్తవివేకము నశించును. వివేకము నశించఁగానే పరబ్రహ్మత్యాగుసంధానము పరిత్యజము

నొందును అనంతరము విపరీతజ్ఞానము వృద్ధి నొందుటచే తత్త్వజ్ఞానమునకు మోక్షప్రదానసామర్థ్యము లేకపోవును. కనుక తత్త్వజ్ఞానమునందుఁ బ్రయత్నముచేయుపురుషుఁడు మధ్యే మధ్యే సమాధిని విడువక యాచరించవలయునని భావము.

శ్లో. రాగద్వేషవియక్తైస్తు విషయానిందియైశ్చరకా,
ఆత్మవత్స్యైర్విధేయాత్మా ప్రసాదమధిగచ్ఛతి.

తా. విడువక చేయుసమాధియొక్క సామర్థ్యముచేత వృత్తానదశయందును స్వాధీనములై రాగద్వేషాదులు లేని ఇంద్రియములచేత విషయముల ననుభవించుచున్నప్పటికిని వశీకృతాంతఃకరణము గలవాఁడౌటచేత బంధరాహిత్యము నొందును. ఇందుచేత స్థితప్రజ్ఞనియొక్క స్థితి లౌకికపురుషస్థితికంటె నేప్రకారముచేత విలక్షణమైయుండు ననుష్ఠానకు సమాధానము చెప్పబడినది. ఈప్రకారము బహుశ్లోకములచేత స్థితప్రజ్ఞనియొక్క ధర్మములు చెప్పబడినవి.

ప్రశ్న—తత్త్వజ్ఞానమునందు కూడ వేదాంతశ్రవణమునకు సాధనముగా సంపాదించబడియున్న రాగద్వేషాదిరాహిత్యమునకు తత్త్వజ్ఞానోత్తరకాలమందుండు రాగద్వేషాదిరాహిత్యమునకును భేదమేమయినా కలదా?

ఉత్తరము—కలదు. ఆభేదము శ్రేయోమార్గమను గ్రంథమందు చెప్పబడినది.

శ్లో. విద్యాస్థితయే ప్రాగ్యే సాధనభూతాః ప్రయత్ననిష్పాద్యాః
లక్షణభూతాస్తు పునః స్వభావతస్తస్థితాః స్థితప్రజ్ఞే,

జీవన్ముక్తికిఁగఱియించునట్లుగా నుండును. ఇది.

తా. తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వమునందుఁ బ్రయత్నము చేత సంపాదించఁబడియే శమదమ రాగ ద్వేషాది రాహిత్యము మొదలగు గుణములు తత్త్వజ్ఞానమునకు సాధనములుగా నుండెనో ఆగుణములే తత్త్వజ్ఞానము పుట్టినతరువాత తత్త్వజ్ఞానికి స్వభావములుగా నుండులక్షణము అని చెప్పఁబడును. ఈ శమదమాదిగుణములు లక్షణములుగాఁగలిగి తత్త్వజ్ఞానస్థైర్యముగల దశయే జీవన్ముక్తిదశ యని చెప్పఁబడును. ఈదశయందు తత్త్వజ్ఞానస్థైర్యముచేత భేదప్రపంచము కొంచెముగానైనా స్ఫురించనేరదు.

అనఁగా తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వమునందుండు రాగ ద్వేష రాహిత్యాదిగుణములు ప్రయత్నసంపాద్యములుగాను సాధనరూపములుగాను నుండును. ఉత్తరశాలమునందుండు రాగ ద్వేష రాహిత్యాదిగుణములు అప్రయత్నసిద్ధములైనా స్వాభావికములుగానుండును. ఇదియే భేదము అని అర్థము.

తా. ఈజీవన్ముక్తుడు భగవద్గీతాద్వాదశాఖ్యానమునందు భగవద్భక్తశబ్దముచేత వ్యవహరించఁబడియున్నాడు. అదియెటువలెనంటే?

శ్లో. అద్వేష్టా సర్వభూతానాం మైత్రీ కరుణావీణ చ,
నిర్మమో నిరహంకారో నమదుఃఖమఖి శమి.

సంతుష్టః సతతం యోగీ యతాత్మా పృథగ్విషయః,
మయ్యర్పితమనోబుద్ధిర్యో మద్భక్తః సమే శ్రియః.

తా. సమస్తభూతములయందు ద్వేషము లేనివాఁడును, అన్నిభూతములను మిత్రులనుగా (స్నేహితులనుగా) భావించువాఁడును, ఏభూతమునకైనా ప్రారబ్ధకర్తచేత దుఃఖము ప్రాప్తించినప్పుడు ఆదుఃఖమును చూచి సహించలేని మృదువైన చిత్తము కలవాఁడును, గృహక్షేత్రపుత్రకళత్రాదులయందు మమకారములేనివాఁడును. దేహింద్రియాదులయందహంకారములేనివాఁడును, సమాధిదశయందు పరమేశ్వరార్పితచిత్తవృత్తికలవాఁడౌటచేత శత్రుమిత్రాదివిభాగజ్ఞానమేలేనందువల్లను, వ్యుత్థానదశయందు ఆత్మేతరములయందుదాసీనత్వజ్ఞానమే యున్నందున హర్షవిషాదములు లేకపోవుటచేత సుఖదుఃఖములయందు సమత్వబుద్ధికలవాఁడును, శీతోష్ణాదిద్వంద్వములను సహించెడి స్వభావము కలవాఁడును, సర్వకాలములయందు సర్వకామప్రాప్తికలవానివలె నానందభరితుడైయుండువాఁడును, చిత్తమును విషయములయందుఁబ్రవేశించకుండ చేయువాఁడును, కుటిలయుక్తులచేత నిరాకరింపఁ దగని దృఢమైన తత్త్వజ్ఞానము కలవాఁడును, పరమేశ్వరునియందు చేర్చిన మనోబుద్ధులు కలవాఁడును భగవద్భక్తుఁడనబడును.

శ్లో. యస్తాన్నోద్విజతే లోకో లోకః సోద్విజతే చ యః,
హస్తామర్షభయోద్వేగైర్ముక్తః యః స చ మే శ్రియః.

తా. సర్వభూతముల కభయము నిచ్చి పరమహంసా శ్రమమునంగీకరించినందున నెవనివల్ల సర్వభూతములకు భయము

లేదో, నిష్ఠారణముగా సాధుజనులను భయపఱచెడి స్వభావముగల దుష్టజనులవలన నెవఁడు అద్వైతాత్మసాక్షాత్కారము కలవాడగుటచే భయము నొందఁడో, ప్రియవస్తువులయొక్క లాభమునందు హర్షము లేనివాఁడును, ఎదుటివారియొక్క సమృద్ధినిచూచి సహింస లేని స్వభావము లేనివాఁడును, సర్వవ్యాఘ్రాది జంతువులవల్ల భయము లేనివాఁడును, విజనస్థలమందు నేను ఒంటరిగా ఏ ప్రకారము నివసించగల నను బుద్ధి లేనివాఁడును ఏపురుషుఁడో, అతఁడు భగవద్భక్తుఁ డనఁబడును.

శ్లో. అనపిక్ష్య కుచిర్దక్ష ఉదాసీనో గతస్యకః,

సర్వారంభపరిత్యాగీ యో మధ్యక్షః స మే ప్రయః.

తా. అప్రయత్నముగా సంభవించిన భోగసాధనముల యందును స్పృహ లేనివాఁడును బాహ్యభవ్యంతరశౌచము కలవాఁడును తెలుసుకోతగి, చేయతగిన కార్యములను తెలుసుకోవడమునకును, చేయడమునకును సామర్థ్యము కలవాఁడును, తనయొక్క శత్రువుఁడును, మిత్రుఁడును సరస్పరనివాదమును బొందుచుండఁగా తా నేమియును అవలంబించక యుండువాఁడును, సుఖప్రాప్తియందును దుఃఖప్రాప్తియందును చిత్తవైకల్యము లేనివాఁడును, విహికాముష్టికఫలములుగల సర్వకర్మలను విడచిన పురుషుఁడు భగవద్భక్తుఁ డనఁబడును.

శ్లో. యో న హృష్యతి న ద్వేష్యి న శౌచతి న కాంక్షతి,

శుభాశుభపరిత్యాగీ భక్తిమూర్తయః స మే ప్రయః.

తా. ఇష్టవస్తుప్రాప్తియందు హర్షమును, అనిష్టవస్తుప్రాప్తియందు ద్వేషమును ప్రాప్తములైన ప్రియవస్తువులయొక్క

నాశమునందు శోకమును, అప్రాప్తములైన ప్రియవస్తువులయందు
దాసయును లేనివాడును, సుఖదుఃఖములకు సాధనభూతము
లగు శుభాశుభకర్మల నన్నిటిని సవాసనముగాఁ బరిత్యజించు
స్వభావముకలవాడు భగవద్భక్తుడనబడును.

శ్లో. సమః శత్రౌ చ మిత్రే చ తథా మానావమానయోః,

శీతోష్ణసుఖదుఃఖేషు సమః సంగవిపర్జితః.

తుల్యనిందాస్తుతిర్దాసి సంతుష్టో యేన తేన చిత్,

అనికేతః సిగమతిర్భక్తిమాన్తే ప్రియో నరః.

తా. వెనుకటిశ్లోకములయందు చెప్పిన గుణములనే
యీశ్లోకములయందు విస్తరముగా చెప్పుచున్నారు. — ఈ ప్ర
కారమే వెనుకటిశ్లోకములయందును పునరుక్తపదముల కర్థము
ను నిశ్చయింపవలయును. శత్రుమిత్రులయందు, సుఖదుఃఖముల
యందు, మానావమానములయందు, శీతోష్ణములయందు,
సమానబుద్ధి కలవాడును సకలవిషయములయందును ఇది
మంచిది, ఇది మంచిది కాదను అభ్యాస (ఆరోపణ) లేనివా
డును నెదటిమనుష్యులు తనయందు దోషములను చెప్పి
నిందించినా? గుణములను చెప్పిస్తుతించినా? వికారముల నొం
దనిచి తృప్తి కలవాడును, ఎదటిమనుష్యులయొక్క గుణ
దోషములను కీర్తించుటయందు మానము కలవాడును,
స్వప్రయత్నము లేకయే కేవలప్రార్థకర్తచేత ప్రాప్తించిన
భిక్షున్నాదులచేత తృప్తి నొందువాడును, నియతమగు
నివాసములేనివాడును, పరమాత్మయందు వ్యాపారంతర
శూన్యమైన నిష్ఠ కలవాడును, భగవద్భక్తుడనబడును.
ఈ ప్రకారముగా భగవద్భక్తశబ్దముచేత జీవన్ముక్తుడు

వ్యవహరింపఁబడెను. భగవద్భక్తుఁడగు జీవన్ముక్తునియందు చెప్పిన అద్వైత్యత్వసర్వభూతమిత్రత్వాదిగుణములు జ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వకాలమునందు సంపాదించఁబడినవైనప్పటికి జ్ఞానోత్తరకాలమునం గీ గుణములకుండు విశేషములు సురేశ్వరాచార్యులవారు-

శ్లో. ఉత్పన్నాత్ప్రబోధస్య హ్యద్వైత్యత్వావయో గుణాః,
అయశ్చతో భవంత్యేతే నకు సాధనరూపిణః.

తా. ఆత్మసాక్షాత్కారముకొఱకు సాధనములుగాఁ బ్రయత్నపూర్వకముగా సంపాదించఁబడిన మైత్రీముదితాకరుణాదిగుణములు బ్రహ్మాత్మసాక్షాత్కారజ్ఞానము కలిగినతరువాత అప్రయత్నముగానే సిద్ధించి స్వభావములుగా నుండు నని చెప్పినారు.

భగవద్గీతాచతుర్దశాధ్యాయమునందు జీవన్ముక్తుఁడు గుణాతీతశబ్దముచేతఁ జెప్పఁబడినాఁడు అచ్చట-

శ్లో. కైలంక్షస్త్రిక్ గుణానేతానతీతో భవతి ప్రభో,
కిమాచారి కథం చైతాన్ త్రిక్ గుణానవివర్తతే.

అని అర్జునుని ప్రశ్న.

తా. సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క పరిణామము (అవస్థాంతరంబు) చేతనము స్థసంసారముప్రవర్తించుచున్నది. ఇటువంటిసంసారము పరిక్రమించియుండుటయే గుణాతీతత్వమని చెప్పఁదగియున్నది. ఎటువంటిలక్షణములు కలవాడై యుంటే గుణాతీతుఁడని యన్యులచేత తెలియఁదగియుండును.

ఈగుణాతీతునియొక్క చిత్త మే ప్రకారముగా బ్రవర్తించుచుండును. ఏసాధనముచేత నీపురుషుఁడు గుణాతీతుఁడగును.

ఈ ప్రశ్నకు శ్రీభగవానులు త్తరములు చెప్పుచున్నారు..

శ్లో. ప్రకాశం చ ప్రవృత్తిం చ మోహమేవ చ హింసత,
న ద్వేష్టిసంప్రవృత్తాని న నివృత్తాని కాంక్షతి.
ఉదాసీనవదాసీనో గుణైర్యో న విచాల్యతే,
గుణావర్తంత ఇత్యేవ యోఽవతిష్ఠతి సంగతే.

తా. ప్రకాశప్రవృత్తిమోహములనెడి సత్వరజస్తమోగుణములు జాగ్రత్ స్వప్నదశలయందు బ్రవర్తించుచుండును. సుషుప్తిసమాధిదశలయందు నివర్తించుచుండును. గుణములయొక్క ప్రవృత్తి అనుకూలప్రవృత్తియని, ప్రతికూలప్రవృత్తియని రెండువిధములు. అందులో వివేకహినుఁడగు పురుషుఁడు జాగ్రద్దశయందు గుణములయొక్క ప్రతికూలప్రవృత్తియందు ద్వేషమును, అనుకూల ప్రవృత్తియందు దేక్షను చేయును. గుణాతీతుఁడగు పురుషుఁడో, సర్వవిషయములయందు ననుకూలప్రతికూలాధ్యాసము లేనివాఁడౌటచేత ననుకూల ప్రతికూలప్రవృత్తులయందు రెంటియందును రాగద్వేషములు లేనివాఁడై యుండును. లోకములో నిద్దలు జగడమాడుచుండ, తటస్థుఁడగు పురుషుఁడు తాను కేవలముగా నుదాసీనుఁడై యుండి, ఆకలహకారులయొక్క జయపరాజయములచేత నే ప్రకారము చలించజేయబడఁడో యా ప్రకారమే గుణాతీతుఁడగు తత్త్విజుఁడు సత్వరజస్తమోగుణపరిణామము లగు విషయేంద్రియాదులు పరస్పర మొకటియం దొకటి వర్తించుచున్నవి? అసంగుఁడనైన నాకు

నీగుణములచేత నేమి లాభ నష్టము లున్నవి యని వివేకజ్ఞు-
నముచేత సుదాసీనుడై యుండును. ఇందుచేత గుణాతీతుని
యొక్క చిత్తము ప్రవర్తించు ప్రకారము చెప్పబడినది.

శ్లో. సమదుఃఖసుఖసృష్టస్థి సమలాష్టశ్చ కాంచనః.

తుల్యప్రమాప్తిమో భీష్మస్తునిందాత్త సమస్తతి,
మానావమానమోస్తుల్యస్తుల్యో మిత్రానపక్షయోః,
సర్వారంభపరిత్యాగీ గుణాతీతః స ఉచ్యతే.

తా. సుఖదుఃఖములయందు సమబుద్ధికలవాడును,
బంగారమును చూచినా మంటని రాతిని చూచినట్లు ఆదరము
లేనివాడును, ఇష్టానిష్టములయందు నిందాస్తుతులయందును
తుల్యజ్ఞానము కలవాడును, మానావమానములయందు శత్రు
మిత్రులయందును సమానబుద్ధికలవాడును, సకలమైనవారికి వై-
దిక కర్తారంభములను బరిత్యజించినవాడును గుణాతీతుః డని
చెప్పబడును. ఇందుచేత గుణాతీతునియొక్క లక్షణము
చెప్పబడినది.

శ్లో. మాం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే,

సగుణాత్ సమతీత్యతాత్ ప్రహృభూయాయ కల్పతే.

తా. అద్వేష్ట్యత్వ సర్వభూతసుహృత్త్వాది గుణముల
తోఁ గూడి దృఢమైన భగవద్భక్తి గలపురుషుఁ డీచెప్పబడిన
సత్త్విరజ స్తమోగుణకార్యమగుసంసారము నతిక్రమించినచ్చి
దానందపరిపూర్ణబ్రహ్మత్వస్థాపికి యోగ్యుడై యుండును.
ఇందుచేత పురుషుఁ డేసాధనములచేత గుణాతీతుః డగు నను
ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పబడినది.

వ్యాసాదిమహర్షులచేత జీవన్ముక్తుడగు పురుషుడు బ్రాహ్మణశబ్దముచేత వ్యవహరింపబడెను. అది యెటువలె నంటె—

శ్లో. అను త్తరీయవస్త్రమును పస్త్రీర్ణ శాయినః,

బాహూపధాయినం శాంతం తం దేవా బ్రహ్మణం విదుః.

అని వ్యాసవచనము.

తా. ఉత్తరీయవస్త్రమును ద్యజించినవాడును, ఆస్త్రరణమేమియు లేకయే కేవలభూప్రదేశమందు శయనించువాడును, దేవతలచేత బ్రాహ్మణుడని చెప్పబడును.

ఇచ్చట బ్రాహ్మణశబ్దము బ్రహ్మజ్ఞానిని చెప్పుచున్నది గాని బ్రాహ్మణజాతిని చెప్పునదికాదు. శ్రు. 'అథ బ్రాహ్మణః' అను శ్రుతి శ్రవణమనననిదిధ్యాసములచేత బ్రహ్మసాక్షాత్కారము గలిగినతరువాత బ్రాహ్మణుడగునని చెప్పుచున్నది గదా. బ్రహ్మజ్ఞానికి విద్యత్సన్యాసమునందే యధికారము గనుక—

శ్రు. "యథాజాతరూప ధరోఽనాచ్ఛాదనం చరతి స పరమహంసః."

యనుశ్రుతి పుట్టిననాటి రూపముగలవాడును, ఉత్తరీయాదులను ధరింపనివాడును, పరమహంస యని చెప్పుచున్నందున సర్వపరిగ్రహరాహిత్యము పరమహంసకు ముఖ్యము గనుక నుత్తరీయాదులు లేనివాడు బ్రాహ్మణుడని జీవన్ముక్తుడే చెప్పబడుచున్నాడు.

శ్లో. యేన కేన చిదాచ్ఛన్తో యేన కేన చిదాశితః,

యత్ర క్వచన్మశాయీ స్యాత్తం దేవా బ్రహ్మణం విదుః.

అని మఱియొకవచనము.

తా. దేహయాత్ర జరుపుకొనుటకు భోజనశయనవాసములు అవశ్యకములైయున్నను, మేలయిన భోజనాదులందును, తక్కువయిన భోజనాదులందును తృప్తి సమానముగనుక, ఆభోజనాదులందు నిష్ప్రయోజనమగు గుణదోష విచారము బుద్ధిదోషము గావున, నష్టిభోజనాదులయందు గుణదోషముల నాలోచించక యథాలాభసిద్ధములగు నశనాచ్ఛాదనశయనములచేత తృప్తుడగు పురుషుడు దేవతలచేత బ్రాహ్మణుడని చెప్పబడును.

ఈ గుణదోషపర్యాయోచన బుద్ధిదోష మని భాగవతమునందు చెప్పియున్నది.

శ్లో. కిం నర్తితేన బహునా లక్షణం గుణదోషయోః,
గుణదోషసృష్టితోషః సంస్తూభయవిరిరోః.

తా. గుణదోషములయొక్క లక్షణమును ప్రతివస్తువునందు ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా చెప్పడము చాల కష్టమును నిష్ప్రయోజనమును గనుక ప్రతివస్తువునందు గుణదోషములను విచారించుటయే దోషము. గుణదోషములను విచారము చేయకపోవుటయే గుణ మని యెఱుఁగునది.

శ్లో. కంఠాకాపినవాసాస్తు దండధృక్ భ్యావరోపరః,
ఏకాకిరమతే నిత్యం తం దేహ బ్రాహ్మణం విదుః.

అని మఱియొకవచనము.

తా. శీతమును నివారించుబొంతను కౌపీనమును కాషాయమును దండమును ధరించువాడై బ్రహ్మభ్యాసమంటి నిరంతరాస్తక్తికలవాడై ఇతరమనుష్యులతో సంబంధము లేక యొం

టరిగాడిరుగువాని బ్రహ్మాణుడని దేవతలు చెప్పుదురు. అనఁగా నీపరమహంసాశ్రమమునందుండుజీవన్ముక్తుడు బ్రహ్మతత్వోపదేశముచేత జనుల ననుగ్రహింపనిచ్చగలవాడై యుండెనేని, తత్త్వజ్ఞానువు లగుజనులకు తనయందు త్తమత్వజ్ఞానమును కలుగఁజేయుటకై కాషాయదండదులను గ్రహించును.

శ్రు. కాపీనం దండమాచ్ఛాదనం చ స్వశరీరోపభోగార్థాయ లోకాపకారార్థాయ చ పరిగ్రహేత్.

అనుశ్రుతియందు కాపీనదండ కాషాయములను స్వశరీరరక్షణార్థముగాను లోకుల కుపకారమును చేయుటకుఁగాను గ్రహింపవలయునని చెప్పియున్నది. స్వశరీరరక్షణముకూడ బ్రహ్మతత్వజ్ఞానమును లోకమందుఁ బ్రచరింపఁజేయుటకే కాని,

శ్రు. కృతకృత్యాః ప్రతీక్షంతే మృత్యుం ప్రియమివాతిథిమ్.

తా. బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము గలమహాపురుషులకు స్వోపకారకముగా కర్తవ్యంతర మేమియు లేనందున మరణమును ప్రియమగు నతిథినిగా నెదురు చూచుచుండు రని చెప్పినందున స్వార్థము కాదు. లోకుల ననుగ్రహింప నిచ్చు యున్నప్పటికి వారియొక్క గృహకృత్యములనుగూర్చి యోగక్షేమములను విచారించఁగూడదు. కేవలము బ్రహ్మభ్యాస పరుడై యుండవలయును.

శ్రు. తమేవైకం జానథాత్మానమన్యో వాచో విమంచథ.

యను శ్రుతి సర్వప్రపంచాధిష్ఠాన మగుపరమాత్మనే భ్యాసించవలయును. ఇతరశబ్దముల నేమియు నుచ్చరించగదని తత్త్వజ్ఞానికి లోకవృత్తాంతవ్యవహారమును నిషేధించుచున్నది.

శ్రు. తమేవ ధీరో విజ్ఞాయ ప్రజ్ఞాం కుర్వీత బ్రహ్మణః,
నానుభూయ్యాద్భహూక్ష్ణశబ్దాన్ వాచో విజ్ఞాపనం హి తత్.

అను శ్రుతి.

తా. బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము నపేక్షించుపురుషుడు శమవమాదిగుణసంపన్నుడై శ్రవణమవసములచేత బ్రహ్మస్వరూపమును తెలుసుకొని తత్సాక్షాత్కారార్థముగా నిసిద్ధాసనమును (నిరంతరభావనను) చేయవలయును. తదితరలోకవ్యవహారములనుగూర్చి వ్యర్థములగు శబ్దములను విశేషముగా నుడువఁ గూడదు. అప్రకార మితరశబ్దముల నుచ్చరించుట వాగింద్రియమున కాయాసమే గాక యితర ప్రయోజన మేమియును లేదు. అని వ్యవహారాంతరశబ్దములను తత్త్వజ్ఞుని యుచ్చరించఁగూడ దని నివేదించుచున్నది. తత్త్వజ్ఞునిఁగలశిష్యులను బ్రహ్మతత్త్వోపదేశమును చేయుట యితరశబ్దమని చెప్పఁగూడదు. అటువంటిశబ్దము తత్త్వజ్ఞునికి విరోధము కాదు.

వా. తత్త్వజ్ఞుఁ డితరులఁ జేరక యుంటరిగా నుండె నేని బ్రహ్మధ్యానము నిర్విఘ్నముగా సిద్ధించును. కనుకనే స్మృత్యంతరమునందు-

జ్ఞో, విజ్ఞో భిక్షుశ్చజ్ఞోక్త సన్న్యస్తావైవ మిగునం స్మృతం,
శ్రయో గ్రామస్సమాఖ్యానః డిర్భ్యం తు నగరాయతే,
నగరం నహి కర్తవ్యం గ్రామోవా మిగునం కథా,
గ్రామవార్తా హి తేషాం స్యాత్కింహార్తా పరివృత్తిః,
స్వేవా దైవమ్యమాప్సవ్యం నన్విర్ధాన్వ)కాయతే.

యసి చెప్పబడినది.

తా. బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము కలిగి పరమహంసాశ్రమము నంగీకరించినమహానుభావుఁ డొంటరిగానుండెనా? నిరంతర బ్రహ్మ స్వరూపానుసంధానము గలవాఁడై యుండును. లేక యిద్దలు చేరితే మిథున మని, ముగ్గురుచేరితే గ్రామ మని, అంతకు పైఁగా నెంతమంది చేరినా నగర మని చెప్పబడును. ఇటువంటిస్థితిలో నన్యోన్యసన్నికర్షముచేత గ్రామవృత్తాంత ములను భిక్షావృత్తాంతములను పరస్పరముగా చెప్పుకొనుటయు నొకరియం దొకరికి స్నేహమును ఇతరులయం దుండు గుణదోషముల నితరులతో చెప్పుటయును పరులయొక్క శ్రేయస్సును చూచి సహింపలేకపోవుటయును ఈలాటిదోషములు సంభవించును.

స్తం. నిరామిషమనారంభం నిర్గుమస్కాగమస్తులిం.

అక్షీణం తీణకర్షణం తం దేవా బ్రహ్మణం విదుః.

అని మఱియొకవచనము.

ఈవచనముయొక్క తాత్పర్యము ప్రతిపదమునకు వేరువేరుగా చెప్పబడును.

తా. శిష్టులగువారు నమస్కారము జేయుజనుల కభిమతప్రాప్తి యగుగాత మని యాశీర్వాచనములను చేయుదురు. జనులు భిన్నవిషయములయందు రుచిగలవారై యుండురు గనుక వారికిఁ బ్రత్యేకప్రత్యేకముగా నాశీర్వాచనములఁ జేయుపక్షమం దీపరమహంసయగు తత్త్వజ్ఞానికి లోకవాసనలు ప్రబలించి తత్త్వజ్ఞానమునకు భంగమును గలుగఁజేయును. ఈయర్థము వాసిష్ఠరామాయణమునందు,

శ్లో. లోకవాసనయా జంతోఃకాస్త్రవాసనయా తథా,
దేహవాసనయా జ్ఞానం యథావన్నైవ జాయతే.

అని చెప్పబడియున్నది.

తా. పురుషునకు లోకవాసన, కాస్త్రవాసన, దేహవాసన యీమూడువాసనలు యథార్థమగు బ్రహ్మతత్వజ్ఞానమును ప్రతిబంధించి పుట్టనిమ్యవనితాత్పర్యము. ఈమూడువాసనలయొక్క స్వరూపలక్షణవిభాగము లుత్తరప్రకరణమునందు విశదముగా చెప్పబడును గనుక బ్రహ్మతత్వజ్ఞాననిష్ఠగలపురుషుడు నమస్కరించుజనుల కాశీర్వచనముల జేయఁగూడదని తాత్పర్యము. తనకు లోకవాసనలు వృద్ధి నొందక యుండుటకును నమస్కరించువారికి మనఃభేదము లేకయుండుటకును సకలాశీర్వాదప్రతినిధి యగు నా రాయణశబ్దోచ్ఛారణమును జేయుమని కాస్త్రము బోధించుచున్నందున నమస్కరించువారి కాశీర్వచనమును చేయనిపక్షమంగన వారికి మనస్సునందు భేదము కలుగదా యని శంకింపఁ దగదు. ఇందుచేత నిరాశిష మనుషదము వివరింపబడినది.

శ్లో. సర్వారంభా హి దోషణ ధూమవాగ్నిరివాప్యతా.

తా. పొగచేత నగ్ని వ్యాపింపబడియున్నటుల, సర్వకార్యములు ధర్మకార్యములు గాని ధర్మములేనికార్యములు గాని దోషముచేత నావరింపబడియున్నవి యనిచెప్పియున్నందున పరార్థముగానైనా మతోద్యానదేవాలయాది నిర్మాణమును జేయఁగూడదు. ఇందుచేత ననారంభమనుషదము వివ

రింపబడినది. వివిదిషాసన్యాసమునందు నమస్కారము మాత్రము చెప్పబడినది.

శ్లో. యో భవేత్పూర్వ సన్యాసీ తుల్యో వైధర్మ్యతో యది,
తస్మై ప్రణామః కర్తవ్యో నేతరాయ కదాచన.

తా. ఏపురుషుఁడు తనకంటె ముందుగా సన్యసించి శ్రవణాదులను తనతో సమానముగా నాచరించుచుండునో యాపురుషునకు మాత్రము నమస్కరించవలయును. మరియొకనికి నమస్కరించుట తగదని యర్థము. ఈ చెప్పబడిన నమస్కారమును పూర్వత్వధర్మతుల్యత్వవిచారమును చేయునప్పుడు చిత్తమునకు విశేషము కలుగును గనుక అముఖ్యమే యని నిశ్చయింపఁదగియున్నది. కనుకనే యీలోకమునం దుండు సన్యాసులు పెక్కుండు విశేషముగా కలహించుచున్నారు. ఈ ప్రకారముగా కలహించుటకు కారణమును వార్తికమునందు సురేశ్వరాచార్యులవారు-

శ్లో. ప్రమాదినో బహిశ్చిత్తాః పిశునాః కలహోత్సుకాః,
సన్యాసినోఽపి దృశ్యంతే దేవసందూషితాశయాః.

తా. కొందఱు సన్యాసాశ్రమము నంగీకరించియు వేదాంతవిచారాదులయందు శ్రద్ధలేనివారును బాహ్యవిషయములయందు అనగా మతదేవాలయాదినిర్మాణములయందాసక్తమగు చిత్తముకలవారును నితరజనులయొక్క దోషములను తదితరజనులతోఁ జెప్పుస్వభావము గలవారును ఒకరితో నొకరు కలహించువారునుగా నున్నారు. ఇందుకు మనుష్యులు బ్రహ్మజ్ఞానమును సంపాదించుట దేవతలక్రిష్టములేనందున

నాదేవతలచేత నాచరింపఁబడు బుద్ధిని తేజసే కారణముని
యర్థము. ముక్తుఁడగు మహాపురుషుఁ డొకనికి నమస్కారము
చేయుట తగదని శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులవారు-

శ్లో. నామాదిభ్యః పరే భూమ్ని స్వారాజ్యేఽవస్థితో యథా,

ప్రణమేత్కృత తదాత్మజో న కార్యం కర్షణా తదా.

అని యానతిచ్చి యున్నారు.

తా. నారదమహాముని సనత్కుమారులయొక్క సన్ని
ధికిఁబోయి తన కథ్యాత్మవిద్య నుపదేశింపు మని ప్రార్థింపఁగా
నాసనత్కుమారుల నామముమొదలు ప్రాణమువరకు కొన్ని
యనాత్మ వస్తువుల నాత్మనుగాభావించమనియుఁ దేశించియనంత
ర మీనామాదలకన్నిటికి నధిష్ఠానమైస్వప్న కాశమైసర్వవ్యా
పకమైనపరమాత్మను తెలుసుకోవలయుననియుఁ దేశించెరి. అటు
వంటిపరమాత్మను నిశ్చయముగా తెలుసుకొని నిరంతరానుసం
ధానపరుఁడై యుండుమహాపురుషుఁ డెవనికి నమస్కరించును!
అతనికి నమస్కారాది క్రియలతోఁ బ్రయోజనమేమి యనియ
ర్థము. చిత్తకాలుష్యకరమగునమస్కారమును చేయఁగూడదు
గాని సర్వసమత్వబుద్ధిచేత చేయఁబడునమస్కారము చిత్తనైర్మ
ల్యసంపాదకము గనుక చేయవచ్చును. ఈయర్థ మొకస్మృతి
యందు-

శ్లో. ఈశ్వరో నీవలయో ప్రనిష్ఠో భగవా నసి,

ప్రణమేద్దండవద్భూమావాశ్వచందాలగోభరమ్.

అని చెప్పియున్నది.

తా. భగవంతుడైన పరమాత్మ సర్వదేహములయందు జీవరూపముగాఁ బ్రవేశించియున్నాఁడనునభిప్రాయముతో చండాలశునక గార్దభాది జంతువులను చూచినప్పుడును సాష్టాంగనమస్కారము సర్వాత్మకత్వజ్ఞానమునకు బలకరము గనుక చిత్తనైర్మల్యమునకు పాపాయమని విధింపఁబడినది. ఇందు చేత నిర్మమస్కారపదము వివరింపఁబడినది.

వా. ఆత్మతత్వజ్ఞానముగల పురుషులను స్తుతిచేయఁగూడదు గాని పరమేశ్వరుని స్తుతింపనే వలయును. ఈయర్థము బృహస్పతిస్తోత్రయందు-

శ్లో. ఆదరేణ యథా స్తోతి ధనవంతం ధనేచ్ఛయా,

తథా చేద్విశ్వకర్తారం తో న ముచ్యేత బంధనాత్.

అని ప్రతిపాదించఁబడియున్నది.

తా. లోకమునం దొక మనుష్యుఁడు స్వల్పధనము నపేక్షించి ధనవంతుడగు పురుషుని నెంతయాదరముతో స్తుతిచేయునో, యంతయాదరము జగత్కర్తయగు నీశ్వరుని స్తుతిచేసిన యెడల నెవఁడు సంసారబంధమువలన విడువఁబడఁడు? భగవంతుడగు నీశ్వరుని నాదరముతో స్తుతిచేయువారందఱు సంసారదుఃఖములను విడిచి ముక్తులవుదు రని తాత్పర్యము. ఇందు చేత నస్తుతిపదము వివరింపఁబడినది. ఇది గాక-

శ్లో. అలభ్యా న విషీదేత కాలేకాలేశనం క్వచిత్,

అభ్యా న హృష్యేద్ద్యుతిహనుభయం దైవశంత్రితమ్.

అని చెప్పియున్నందున బ్రహ్మజ్ఞాని దైన్యము లేనివాఁడై యుండవలయును.

తా. భిక్షాకాలమునందు భిక్షమునకు పోయినప్పుడు భిక్షాన్నము దొరకకపోయిన దని విషాదము నొందఁగూడదు. దొరికిన దని సంతోషము నొందఁగూడదు. దొరకడము దొరకకపోవడము రెండును నై వాయుత్తము లని యుదాహరించు యుండవలయునని భావము. ఇందుచేత అతీతమున వ్యాఖ్యాతమయినది.

శ్లో. నిస్త్రైగుణ్యే పథి విచరతాం తో విధిః తో నిష్కళః.

తా. నిత్యము పరమాత్మయందు నిష్ఠగలపురుషునకు విధికర్త గాని నిష్కళకర్త గాని బుద్ధిపూర్వకముగా చేయఁబడునది లేదని చెప్పియున్నందున తత్త్వజ్ఞుఁడు విధినిష్కళములకనఁగీనుడై యుండును. ఈయభిప్రాయముతోనే భగవద్గీతలయందు

శ్లో. త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిస్త్రైగుణ్యో భవత్త్వన,
సద్వ్యవస్థా సత్య సత్త్వస్థో నిర్మోగ మేమతత్త్వవత్.

అని శ్రీకృష్ణభగవాను లానతిచ్చిరి.

తా. వేదములన్నియు ప్రాయశః సత్త్వరజస్తమోగుణములచేత వ్యాపింపఁబడినవి తత్త్వముగల పురుషులను కూర్చి వారి వారి యధికారానుగుణముగా విధినిష్కళములను జూపుచున్నవి. ఓయీ యర్జునా! నీవే గుణత్రయాతీతమైన పరమాత్మయందు నిష్ఠకలవాడవై సర్వదా శుద్ధసత్త్వప్రధానుడవు గాను శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదువ్యంద్యముల నోర్పువాడవుగాను, అప్రాప్తములగు వస్తువులను సంపాదించుటయందు, ప్రాప్త వస్తువులను రక్షించుటయందుఁ బ్రయత్నము లేనివాడవు గానుండుము అని భావము.

శ్రీనారద మహర్షియును -

శ్లో. స్మరవ్యసృతతం విష్ణుర్నస్మరవ్యో న జాతుచిత్,
సర్వే విధినిషేధాః స్యు రేతయో రేవ కింకరాః.

అని నిరూపించియున్నారు.

తా. సర్వకాలములయందు సర్వదేశములయందును పరమాత్మ యగు విష్ణువును స్మరింపవలయును. ఎప్పటికి నాపరమాత్మను మఱవఁదగదు. ఈ ప్రకారమునుష్ఠానము గల పురుషునకు విధినిషేధశాస్త్రము లన్నియు స్వాధీనములై యుండును. అనఁగా నిరంతర బ్రహ్మస్వరూపానుసంధానపరునియొక్క కృత్యములు ప్రమాదము చేతనై నా శాస్త్రవిరుద్ధములుగా నుండవని తాత్పర్యము. ఇందుచేత క్షీణకర్తృపదము వివరింపఁబడినది. నిరాశీప్త్యాదిగుణములు కలవానిని దేవతలు బ్రహ్మాణుఁడని చెప్పుదురని పరమతాత్పర్యము.

శ్లో. యోఽహేరివ గుణాద్భీతః సన్తానాన్నరకాదివ,

కుంఠపాదివ యః స్త్రీభ్యస్తం జేవా బ్రహ్మం విదుః.

అని మరియొకవచనము. ఈ శ్లోకార్థముకూడ విశేషముగా వివరింపఁబడును.

తా. తత్త్వజ్ఞుఁడగువాని కన్యజనసంగము గలిగినప్పుడు లోకవృత్తాంతముల నొకరితో నొకరు చెప్పుకొనుటచే లోకవాసన వృద్ధి నొంది యాత్మ నిష్ఠను మఱపించును గనుక సర్పమునకు భయము నొందునటుల నన్యజనసంగమునకు భయము నొందువాఁడు బ్రహ్మాణుఁడు; ఇతరజనులు తనవిషయమై చేయుసన్తానము (పూజానమస్కారాదులు) ఆసక్తిని కలుగఁజేసిచిత్తమునకు కాలుష్యమును చేయును గనుక నట్టిసన్తానము

సరకమని తలచు బ్రహ్మజ్ఞునియే బ్రాహ్మణుడు. ఇందువలననే,

శ్లో. అసన్తానా తపోవృద్ధిః సన్తానా తపసః క్షయః,
'ఆర్పితః పూజితో విప్రః దుగ్ధా గౌరివ నీదతి.

యని చెప్పినది.

తా. జనులు గౌరవించనియెడల బ్రహ్మజ్ఞానము వృద్ధి నొందును. గౌరవించినయెడల బ్రహ్మజ్ఞానము క్షీణించును గనుక లోకులచేత స్తుతింపబడి భోజనవస్త్రాలంకారదానాదులచేత పూజింపబడునాత్మజ్ఞుని వృద్ధిపొయినగోవువలె ప్రయోజనము లేనివాడై నశించునని యర్థము. ఈయభిప్రాయముచేతనే జనులచేత చేయబడు నవమానమే తత్త్వజ్ఞునిచేతఁ బ్రార్థింపఁదగినదని-

శ్లో. తథా చరేత్ వై యోగీగతాం ధర్మమనుచయన్,
జనా యథా బహుశ్యేర్ష్య గచ్ఛేయన్తైవ సంగతైః.

అని విష్ణుపురాణమందు చెప్పబడెను.

తా. బ్రహ్మతత్త్వమునందు నిరంతరనిష్ఠ నపేక్షించుపురుషుడు లోకులందఱు నతనియొక్క బ్రహ్మనిష్ఠత్వాదిగుణముల నెఱుంగక యే ప్రకారము అతనితో కలియకుండురో, యే ప్రకారము అతనిని పిచ్చివాఁడుగాఁడలఁచి యవమానఁ అచుచుండురో, యా ప్రకారము సంచరించవలయును. అటుల సంచరించుకాలములయంతఁగూడ లోకమునందు శాస్త్రమునందు నిందింపబడు సురాపానాదివిష్కార్యముల నాచరింపకయే సంచరించవలయు నని తాత్పర్యము. స్త్రీలయందు రెండుదోషములు కలవు. ఒకటి. శాస్త్రముచేత నిషేధింపఁ

బడియుండుట; రెండవది యసహ్యముగా నుండుట. ఇందు లో మొదటిదోషము ప్రారబ్ధకర్తచేత నుద్దేశము నొందిన రాగముచేత దాటఁబడును. అనఁగా తోఁబుట్టువు మొదలగు స్త్రీలతోసంయోగము మహాపాపమని శాస్త్రము చెప్పుచున్నప్పటికి ప్రారబ్ధకర్తచేతనైన రాగప్రాబల్యముచేత నా శాస్త్రము నుల్లంఘించి యభేచ్ఛముగా సంచరించుట కలదని యర్థము. ఈయభిప్రాయముచేతనే స్వాయంభువమనువు ధర్మశాస్త్రమునందు,

|| శ్లో. మాత్రా స్వస్థా మహిత్రా వా న వివిక్తాశనో భవేత్,
బలవానింద్రియగ్రామో విద్వాంసమపి కర్షతి.

అని చెప్పిరి.

తా. ఏపురుషుడైనా తల్లితోఁగాని చెల్లెలితోఁగాని కూతురితోఁగాని యేకాంతమునం దొకచోట నుండఁగూడదు. ఇంద్రియములు నిండువేగము గలవి గనుక నెంతశాస్త్రజ్ఞానము కలవానిని కూడ చిత్తవైకల్యము కలవానినిగా చేయు నని యర్థము.

వా. రెండవదోష మగునసహ్యతను—

శ్లో. స్త్రీణామవాచ్యదేశస్యక్లిన్ననాడీ వ్రతాస్య చ,
అభేదేఽపి మనోభేదాజ్ఞనః ప్రామేయ వంచ్యతే.
చర్తఖండం ద్విదాభిన్నమపానోద్ధార ధూమికం,
యే రమంతి నరాస్త్రక్రిమితుల్యాః కథం న తే.

అని కొన్ని శాస్త్రములు విస్పష్టముగాఁ జెప్పుచున్నవి.

తా. స్త్రీలయొక్క చెప్పరాని యవయవమునకును చీము చేత నెత్తురుచేత బుడబుడలాడు కురుపునకు నేమియు భేదములేదు గదా; అయినను జనులు మనోభేదముచేత స్త్రీలయొక్కయవాచ్యప్రదేశమునందు వ్యామోహము కలవారై భ్రమించుచున్నారు. ఇదిగాక స్త్రీలయొక్క యవాచ్యప్రదేశమనగా రెండుగా చీల్చబడిన యొక చర్మభింజము. అపాన వాయువుచేత దుర్గంధము గలదిగా నున్నది. దీనిచేత సుఖమును పొంద నిచ్చగల పురుషులు పురుగులవంటివారే కదా యని యర్థము.

ఈ రెండువిధము లగుదోషములు గల స్త్రీశరీరము శవమువంటిది; ఇట్టి స్త్రీశరీరములు చూచినప్పుడు శవమును చూచినట్టు భావించువాని దేవతలు బ్రహ్మణులు యని చెప్పెదరు.

శ్లో. యేన పూర్ణమహాకాశం భవన్యేతి నాన్యథా.

హున్యం యన్య ఇహోక్తం తం దేవ బ్రహ్మణులము.

తా. అవివేకు లగు జను లొంటరిగా నుండుటను భయకారణ మని తలచి విడుతురు; పడుగురితో కలిసియుండుటను ఔమకర మని తలచి గ్రహించుచుండురు; బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గల పురుషుల డొంటరిగా నుండుటను నిర్విఘ్నముగా బ్రహ్మధ్యానము యుట కుపయోగించు నని గ్రహించును; పడుగురితో కలిసియుండుటను ధ్యానములకు విరోధి యని విడుచుచుండును. ఒంటరిగా నుండుసమయములో నిర్విఘ్నముగా బ్రహ్మధ్యాన మావర్తింపబడును గమక విరిపూర్ణమగు పరమానందస్వరూపముచేత నాకాశమంతయు నిండియున్నట్లు

ప్రకాశించును. అందువలన తత్త్వజ్ఞానికి భయము, శోకము, మోహము మొదలగుదోషము లావిర్భవించనేరవు.

శ్రు. యస్మిన్ సర్వాణి భూతాని అత్యైవాభూద్విజ్ఞానతః,

తత్త్ర కో మోహః కశ్చోక ఏకత్వమునుపశ్యతః.

అను శ్రుతి బ్రహ్మజ్ఞానికి శోకమోహములు లే వని చెప్పుచున్నది.

తా. ఎప్పుడు సమస్తభూతములు పరమాత్మస్వరూపముగానే కనబడునో అప్పు డాయద్వితీయసర్వాత్మకబ్రహ్మస్వరూపజ్ఞానము గల మహానుభావునకు శోకమోహములుండ నేర వని శ్రుతితాత్పర్యము.

ఇదిగాక బహుజనసమేత మగుదేశము లోకవృత్తాంతములను వినిపింపఁజేయుచున్నందున తత్త్వజ్ఞునియొక్క చిత్తమునందు పరమానందాత్మకబ్రహ్మస్వరూపధ్యానమును లేకుండఁజేసి తత్త్వజ్ఞునకు శోకమోహములను గలుగఁజేయును.

శ్లో. యన్మహూర్తం క్షణం వాపి వాసుదేవో న చింత్యతే,

సా హానిస్తన్తహచ్ఛద్భద్రం సాభ్రాన్తిస్సా చ విక్రియా.

అను శౌనకస్మృతివచనము. బ్రహ్మధ్యానము లేకపోవడమే సర్వానర్థరూప మని వివరింపుచున్నది.

తా. ముహూర్తకాలముగాని నిమిషకాలముగాని సమస్తభూతములకు బాహ్యభ్యంతరములయందు ప్యాపించి స్వప్రకాశస్వరూపుడైయున్న యేపరమాత్మధ్యానింపఁబడఁదో ఆధ్యానాభావమే వినాశమని సర్వానర్థములను ద్వారమని వివరీతజ్ఞానమని ఉన్మాదమని చెప్పఁబడు నని యర్థము.

కనుక జనకూన్యప్రదేశముం దాసక్తితో నుండువాఁడును జనసంక్లిష్టప్రదేశమును దూరముగా విడిచిపోవువాఁడును సర్వదాపరమాత్మ ధ్యానానుకూలచిత్తవృత్తి గలవాఁడును బ్రాహ్మణుఁ డని దేవతలచేత చెప్పబడుచున్నాఁడు.

సూతసంహితయుక్త- ము క్షింఢమునందు పంచమా ధ్యాయములో పరమేశ్వరునిచేత శ్రీమహావిష్ణువునుగూర్చి జీవన్ముక్తుఁ డతివర్ణాశ్రమిశబ్దముచేత చెప్పబడిను.

శ్లో. బ్రహ్మచారి గృహస్థశ్చ వానప్రస్థశ్చ భిక్షుశ్చ,
అతివర్ణాశ్రమీ తేషాం శ్రమానాం శ్రేష్ఠో విచక్షణః.

తా. బ్రహ్మచారి, గృహస్థుఁడు, వానప్రస్థుఁడు, సన్యాసి, అతివర్ణాశ్రమి వీరల్లదుగురు బ్రహ్మచర్యవర్జనము కలవారై యున్నప్పటికి, బ్రహ్మచారికంటె గృహస్థుఁడు, గృహస్థునికంటె వానప్రస్థుఁడు, వానప్రస్థునికంటె సన్యాసి, సన్యాసికంటె అతివర్ణాశ్రమియు నుత్తములని చెప్పబడుదురు.

శ్లో. అతివర్ణాశ్రమీ త్తేషాం గురుపుర్వాభిశాసితాం,
న కన్యాభి భవేచ్ఛిష్యే యథాహం పురుషోత్తమ.

తా. అతివర్ణాశ్రమి యగుతత్త్వజ్ఞాని యందఱకు గురువుగా నుండును. పరమేశ్వరుఁడైన నే నేప్రకార మెవరికిని శిష్యుఁడను కానో యాప్రకారమే యీ అతివర్ణాశ్రమియు నెవరికిని శిష్యుఁడు కాఁడు.

శ్లో. అతివర్ణాశ్రమీ సాక్షాద్గురురీతా గురుచర్యతే,
తస్మాదేవ వాక్యకల్పస్త్రికో లోకే నైస్త్యేన న పాశయః.

తా. ఈయతవర్ణాశ్రమి గురువులగువారి కందఱును పరమగురువుగా చెప్పబడును. వీరితో పరి యగువారుగాని

హెచ్చువారుగాని యీలోకమునందు లేనేలేరు.

శ్లో. యశ్యరీరేంద్రియాదిభ్యో విభిన్నం సర్వసాక్షిణం,
పారమార్థికవిజ్ఞానం సుఖాత్మానం స్వయం ప్రభుమ్.
పరం తత్త్వం విజానాతి సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవత్.

తా. అతివర్ణాశ్రమి యగువానియొక్క లక్షణములను చెప్పుచున్నారు. దేహేంద్రియమనఃస్థానబుద్ధులకంటె విలక్షణమును దేహేంద్రియాదివ్యాపారములకు సాక్షియును నిత్యజ్ఞానస్వరూపమును పరమానందాత్మకమును స్వప్రకాశమునగు పరబ్రహ్మతత్త్వమును బ్రత్యక్షముగా తెలుసుకొనియుండు పురుషుఁ డతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. యో వేదాంతమహావాక్యశ్రవణాదేవ శేష,
ఆత్మానమిశ్వరం వేద సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవత్.

తా. వేదాంతములయందు నుండు త్రివిధమహావాక్యముల యొక్క శ్రవణముచేతనే యేమహానుభావుఁడు తనను పరమాత్మనుగా తెలుసుకొనునో యతఁ డతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును. అనఁగా అహంగ్రహోపాసనము లని చెప్పఁబడు దహరశాండిల్యాద్యుపాసనములయందు నుపాసకుఁడగు బీవుఁడుపాస్యుఁడగుపరమేశ్వరునికంటెభిన్నుఁడుగానుండినప్పటికిఁ-శ్రు. “త్వంవాహమస్మి భగవోదేవతే అహం వై త్వమసి భగవోదేవతే”యనుశ్రుతి-సూ. “వ్యతిహారో విశింషంతి హీతరవత్” అను సూత్రము చెప్పినప్రకారము నీవే నేను నేనే నీ వను ధ్యానము చేయవలసియున్నందున ధ్యానపరిపాకదశయందు నేనే పరమేశ్వరుఁడననుదృఢజ్ఞానము ఉపాసకునకు కలిగినప్పటికినాజ్ఞానము

ప్రమాణజన్యము కానందున విధురఃపరిభావితకామినీసాక్షాత్కారమువలె వాస్తవముగాదు. ప్రమాణశ్రేష్ఠములగు వేదాంతమహావాక్యములచేతఁ గలిగిన నేనే బ్రహ్మననుజ్ఞానము చతుస్సన్నికృష్టకామినీసాక్షాత్కారమువలె వాస్తవమైనందున తాదృశాద్వితీయబ్రహ్మైక్యజ్ఞానముకలవాఁడే యతివర్ణాశ్రమియని చెప్పబడునుగాని యుపాస్యస్వరూపసాక్షాత్కారముగల పురుషుఁ డతివర్ణాశ్రమియని చెప్పబడఁ డని భావము. స్వప్రకాశమూర్తివైన యోమరమేశ్వరం! నేను నీవే యైతిని. నీవు నేనేయైతిని యని శ్రుత్యర్థము. ఉపాస్యస్వరూపమును నుపాసకస్వరూపమును పరస్పరవిశేషణములుగాఁ జేర్చి థ్యానించవలయును. ఈలాగున “త్వం వాహమస్మి” యను శ్రుతి చెప్పినది అని సూత్రార్థము.

శ్లో. యోమరమస్థాత్రయనిర్దుశ్తమపస్థాత్రయసాక్షిః,
సుఖోదేహం విజానాతి సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవత్.

తా. బాగ్రత్స్వస్థసుఖస్థులనునవస్థాత్రయమును విడిచినదియు, నవస్థాత్రయమును బ్రకాశింపఁ జేయునదియు నైన పరమాత్మను సాక్షాత్కరింపఁ జేసుకొన్న పురుషుఁ డతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. పర్ణాశ్రమాదయోదేహే మాయయా పరికర్షితా,
నాత్మనో బోధరూపస్య మమ తే సంతి సర్వదా.
ఇతి యో వేదవేదాంతై సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవత్.

తా. బ్రాహ్మణాదివర్ణములును బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములును పాంచభౌతికమగు దేహమునం దజ్ఞానముచేత కల్పింపఁబడినవి గాని కేవలజ్ఞానస్వరూపుఁడ నైన నాయందు లేవని

వేదాంతములచేత నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. ఆదిత్యసంనిధౌ లోకశ్చేష్టతే స్వయమేవ తు,
తథా మత్సన్నిధావేన సమస్తం చేష్టతే జగత్.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్.

తా. ప్రకాశరూపుఁడగు సూర్యుఁడు ప్రకాశించు చుండఁగా నేప్రకారము సమస్తజనులు స్వస్వవ్యాపారముల యందుఁ బ్రవర్తించుదురో యాప్రకారమే జ్ఞానస్వరూపుఁడ నైన నేను ప్రకాశించుచుండఁగా జడమగు నీసమస్తప్రపంచము భాసిల్లుచున్నది యని వేదాంతములచేత నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. సువర్ణే హరకేయూర కటకస్వప్తికాదయః,
కల్పితా మాయయా తద్వత్తయ్యేవ సకలం జగత్.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్.

తా. బంగారమునందు కటకమకుటాద్యాభరణములు పురుషబుద్ధిచేత కల్పింపఁ బడినటుల సత్యజ్ఞానానందానంతస్వరూపుఁడనైన నాయందే సకలప్రపంచము ననాదిమాయాప్రభావముచేత కల్పింపఁబడినది యని వేదాంతములచేత నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. శుక్తికాయాం యథా తారం కల్పితం మాయయా తథా,
మహదాదిజగన్తాయా మయం మయ్యేవ కల్పితం.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమీ భవేత్.

తా. ముత్యపుచిప్పయం దజ్జాముచేత రజతము కల్పిం

పఁబడినటుల నాయందే మహాదహంకారాదిప్రపంచమంతయు
సజ్జానముచేతనే కల్పింపఁబడిన దని వేదాంతములచేత నెవఁ
డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. చండాలదేహే పశ్యోదిశరీరే బ్రహ్మవిగ్రహే,
అన్యేషు తారతమ్యేన స్థితేషు పురుషోత్తమ.
వ్యోమవత్పర్వదా వ్యాప్తః సర్వసంబంధవర్జితః,
ఏవంరూపః మహాదేవః స్థితః సోఽహం పరామృతః.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమి భవేత్.

తా. అతినికృష్టముగా తలఁపఁబడు చండాలశరీరము
నందును, పశుపక్షిమృగాదులయొక్క శరీరములయందును
సర్వోత్కృష్టముగా తలఁపఁబడు చతుర్ముఖశరీరమునందును
మరియు న్యూనాధికతారతమ్యముచేత వ్యవహరింపఁబడు
బ్రహ్మాణాదిశరీరములయందును ఆకాశమువలె నెప్పటిని వ్యా
పించి తత్తచ్చరీరగతగుణదోషములతో సంబంధమే లేక యేక
రూపముగా నుండు పరమేశ్వరుఁడను నేనే యని వేదాంతము
లచే నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. విసప్తదిగ్భ్రమస్యాసి యథా పూర్వా విభాతి దిక్,
తథా విజ్ఞానవిధ్వంసం జగన్తే భాతి తన్నహి.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమి భవేత్.

తా. వంచనచేయు దిగ్భ్రాంతి గల పురుషునకు మొ
దట తాను పోదలఁచుకొన్నదిక్కుచెదరినప్పటికి పూర్వదిక్కు
వలెనే భాసించినటుల యథార్థజ్ఞానములో నుండిచెదరి యీప్ర
పంచము యథార్థముగా కనుఁగొనుచున్నది కాని యథార్థము
కాదు అని వేదాంతములచేత నెవఁ డెఱుఁగునో, అతఁడే యతి
వర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. యథా స్వప్నే ప్రపంచోఽయం మయి మాయాప్రకర్షితః,
తథా జాగ్రత్ప్రపంచోఽపి మయి మాయావిజృంభితః.
ఇతి యో వేద వేదాంతై స్సోఽతివర్ణాశ్రమి భవేత్.

తా. స్వప్నమునందుఁ గనుపడు ప్రపంచమంతయు నేస్త్ర
కారము నాయందు మాయచేతఁ బ్రకాశించుచున్నదో యా
ప్రకార మిజాగ్రత్ప్రపంచముకూడ నాయందు మాయచేతఁ
బ్రకాశించుచున్నదని వేదాంతములచే నెవఁ డెఱుఁగునో,
అతఁడే యతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. యస్య వర్ణాశ్రమాచారో గళితః స్వాత్మదర్శనాత్,
సవర్ణా నాశ్రమాన్సర్వానతీత్య స్వాత్మని స్థితః.

తా. ఎవనికి స్వప్రకాశాత్మసాక్షాత్కారము వలన
వర్ణాశ్రమధర్మములన్నియు నివర్తించినవో, అతఁడు సర్వవర్ణన
ములను సర్వాశ్రమముల నతిక్రమించి కేవలస్వాత్మదర్శనరసి
కుడై యున్నందున నతివర్ణాశ్రమి యనఁబడును.

శ్లో. న దేహో నేంద్రియం ప్రాణోన మనో బుద్ధ్యహంకృతీ,
న చిత్తం నైవ మాయా చ న చ వ్యోమాదికం జగత్.
న కర్తా నైవ భోక్తా చ న చ భోజయితా తథా,
కేవలం చిత్సదానందో బ్రహ్మైవాత్మా యథార్థతః.

తా. ఆత్మ యనునది సావయవమగు దేహము కాదు.
అనేకములగు చక్షురాదీంద్రియములుకాదు. చలనాదిక్రియలు
గల ప్రాణముగాదు. సంశయవృత్తులు గల మనస్సు గాదు. నిశ్చ
యవృత్తులు గలబుద్ధి గాదు. గర్వవృత్తిగలయహంకారముకా
దు. స్మృతివృత్తిగల చిత్తము కాదు. ఆవరాణాత్మకమగుమాయ

కాదు. జడనుగునా కాశాదిని సంచము కాదు. కర్మత్వవికారములు గలది కాదు. భోగ్యాన్నియలయందుఁ జేరణచేయునది కాదు. ఇంక నెటువంటిదంటే, పైఁజెప్పినయన్ని సదాక్షములకంటె విలక్షణమైనదియు, సర్వసదాక్షములను స్వసన్నిధానముచేతఁ బ్రకాశింపజేయునదియు, సర్వదా పరమానందస్వరూప మగునదియు, సుసాధులచేత పరిచ్ఛిన్నముగా నున్నప్పటికిని, వాస్తవముగా దేశకాలవస్తురిచ్ఛేదశూన్యమై బ్రహ్మయని చెప్పవచ్చునదిగా నుండును.

శ్లో. జలస్య చలనాదేవ చంచలత్వం యథా రహే,
తథాహంకారసంసారాదేవ సంసార ఆత్మనః.

తా. జలమందు ప్రతిబింబించిన సూర్యునకు జలచలనముచేతనే చలనముగాని స్వయముగా నే ప్రకారము చలనము లేదో యా ప్రకారమే యంతఃకరణప్రతిబింబ మగునాత్మకును నా యంతఃకరణముయొక్క కర్మత్వభోక్తృత్వాదివికారములచేతనే వికారిత్వము గాని స్వయముగా లేదు.

శ్లో. కస్తావస్యగతా వర్తా ఆశ్రమాహ్వాని కేశవ,
ఆత్మన్యారోపితా ఏవ భ్రాంత్యా తేనాత్మనో హి తే.

తా. కనుక, బ్రాహ్మణత్వాదివర్తములు గృహస్థత్వాద్యాశ్రమములను వాస్తవముగా సంతఃకరణమునందుండునవి. వీటి నభానముచేత సర్వసంగశూన్యుడైన యాత్మయందా రోపించుచున్నారు. గురుశాస్త్రవిదేశములచేత నివృత్తభ్రాంతిగల తత్వజ్ఞునకు వర్తాశ్రమాదు లాత్మగతము లనుభ్రాంతి యుండనేర దని భావము.

శ్లో. న విధిర్న నిషేధశ్చ న వర్జ్యవర్జకల్పనా,
ఆత్మవిజ్ఞానినామస్తి తథా నాన్యజ్ఞనార్దన.

తా. ఆత్మవిషయమై దృఢాపరోక్షజ్ఞానము గల మహానుభావులకు సంధ్యావందనాదులను 'చేయవలయునను విధిగాని సురాపానాదులను చేయఁగూడదను నిషేధము గాని పతితాన్నమును గ్రహింపఁగూడ దని గాని శ్రోత్రియాన్నమును గ్రహించవలయునని గాని యీలాటిబుద్ధివృత్తు లేవియు లేవని యర్థము. అయితే, బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానముగలవాఁడు సురాపానాది నిషిద్ధకర్మలను కూడ నాచరించునాయని శంకింపఁదగదు; సమాధిదశయందు వ్యాపారాంతరమేయుండదు. వ్యుత్థానదశయందు దేహేంద్రియాదులు పూర్వాభ్యాసముచేత నుచితకృత్యంబులయందే ప్రవర్తించును గాని, యనుచితకృత్యంబుల నాచరింపఁడని తెలియునది.

శ్లో. ఆత్మవిజ్ఞానినాం నిష్ఠామహం వేదాంబుజేక్షణ,
మాయయా మోహితా మర్త్యా నైవ జానంతి సర్వదా.

తా. ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము గలవారియొక్క మనోనిష్ఠను నేనుమాత్ర మెఱుఁగుదును. అజ్ఞానముచేత నావరింపఁబడిన చిత్తము గల కించిజ్ఞులగుమనుష్యుల కెప్పటికిని తెలియదు.

శ్లో. న మాంసచక్షుషా నిష్ఠా బ్రహ్మవిజ్ఞానినామియమ్,
ద్రష్టం శక్యా స్వతఃసిద్ధా విదుషాం నైవ కేశవ.

తా. బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గలమహాపురుషులయొక్క నిష్ఠ సామాన్యదృష్టిగల మాంసమనునేత్రములు గలవారలకు

గోచరింపదు. తత్త్వజ్ఞులగుమహామునులయొక్క చివ్యదృష్టికి మాత్రము తెలియును.

శ్లో. యత్ర సుప్తా ఇహ నిత్యం ప్రబుధస్తత్ర సంయమీ,
ప్రబుధా యత్ర తే నిద్యాన్ సుషుప్తస్తత్ర కేశవ.

తా. ఈలోకమునం దుండు జను లందఱు నేతత్త్వము నెఱుంగకుందురో, ఆతత్త్వమును బ్రహ్మవేత్తయగువాఁడెఱిగి చూచుచుండును. ఏతత్త్వమును లోకులందఱెఱిగి చూచుచుండురో, యాదేహేంద్రియాదితత్త్వమును బ్రహ్మవేత్తయగువాఁడు చూడకుండును.

శ్లో. ఏవమాత్మానమద్వంద్వం నిర్వికారం నిరంజనమ్,
నిత్యశుద్ధం నిరౌఢిసం చిన్తాత్రం పరమాన్యుతమ్.
యో ఏవానాతి వేదాంతై స్స్వయమభూత్యై చ నిర్వృతమ్,
సోఽతిపర్జాశ్రమీ ప్రోక్షస్య ఏవ గురుర్భక్తమహి.

తా. సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదరూప్యమై కర్తృత్వభోక్తృత్వాదిసర్వవికారరూప్యమై పుణ్యాపాపాదికర్తృసంబంధమా లేనిదై మాయాతీతమై తనను బ్రకాశించజేయుమరియొక వస్తువులేకయే స్వయంత్రకాశరూప్యమై పరమానందరూపమైన యాత్మతత్త్వము సర్వరూపదేశపూర్వకముగా వేదాంతమహావాక్యముచేతను స్వానుభవముచేతను నెవనికి నిస్సంశయముగాఁ దెలియునో యామహాపురుషుఁ డతిపర్జాశ్రమి యనఁబడును. సర్వోత్కృష్టుఁ డగు గురువును నామహానుభావుండే కాఁదగినవాఁడు.

ఈ ప్రకారము పరమేశ్వరుఁ డతివర్ణాశ్రమిశబ్దముచేత జీవన్ముక్తుఁ డగువానిని నిరూపించెను. కనుకనే-శ్రు. “విముక్తశ్చ విముచ్యతే” యనునది మొదలగు శ్రుతులు జీవన్ముక్తితత్వప్రజ్ఞా బ్రాహ్మణభగవద్భక్తాతివర్ణాశ్రమిశబ్దములు గల స్మృతి వాక్యములును జీవన్ముక్తియొక్క సద్భావమునందు ప్రమాణములుగా నున్నవి.

జీవన్ముక్తిప్రకాశికయందు జీవన్ముక్తిప్రమాణనిరూపణ మను ప్రథమప్రకరణము సమాప్తము.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః.

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక.

— ౨-వ ప్రకరణము. —

హరిః ఓమ్.

ఇంకను జీవన్ముక్తియొక్క సాధనములు చెప్పబడును. తత్త్వజ్ఞానము, మనోనాశము, వాసనాక్షయ మనునీమూడు జీవన్ముక్తికి సాధనములు. కనుకనే వాసిష్ఠుఁడొక "మాయాణములో"ని యుశశమ ప్రకరణముయొక్క యంతిమభాగమునందు-

శ్లో. వాసనాక్షయవిజ్ఞానమనానాశ మనమతే,
సమకాలం చిరాచ్ఛాస్తా భవంతి ఫలదాభవే.

అని వసిష్ఠమహర్షి మానతిచ్చిరి.

తా. వాసనాక్షయము, తత్త్వజ్ఞానము, మనోనాశము ఈ మూడూ నేకకాలమునందు చిరకాల మభ్యసించవలయును. ఇట్టి చిరకాలాభ్యాసముచేతనే యీమూడు మోక్ష ఫలము నియ్యఁ గలవని యర్థము.

ఈ ప్రకారము వాసనాక్షయ తత్త్వజ్ఞానమనోనాశములు మోక్షసాధనము అని యన్వయక్రమముగాఁ జెప్పి వ్యతిరేకక్రమముగా కూడ చెప్పియున్నారు.

శ్లో. త్రయ ఏతే సమం యావన్న స్వభ్యస్తా ముహూర్తముః,
తావన్న పదసంప్రాప్తి ర్భవత్యశ్చిసమాశతైః.

తా. ఈవాసనాక్షయము మొదలగు మూడుసాధనము లెంతవరకు సమకాలమునందు మాటిమాటికి చక్కగా నభ్యసించబడవో యంతవరకు నూలుసంవత్సరములకై నను మోక్షము కలుగ నేరదు.

సమకాలమునం దీమూటిని నభ్యసించనియెడల నొక బాధకము కలదని వసిష్ఠమహర్షి యే చెప్పిరి.

శ్లో. ఏకైకశో నిషేవ్యంతే యద్యేతే చిరమవ్యలమ్,
తన్న సిద్ధిం ప్రయచ్ఛంతి మంత్రాస్సంకలితా ఇవ.

తా. సంధ్యావందనమునందు మార్జనకర్తయందు విని యోగింపఁదగిన “ఆపో హి స్థామయో భువః” అను మొదలగుమంత్రములు మూడు నొకసారి పఠించి మార్జనమును చేసుకొన్నయెడల నామార్జనకర్త పూర్ణముగా చేయఁబడి కార్యకారిగా నుండును. ఆప్రకారము చేయక యొక్కొక్క మంత్రము నొక్కొక్కదినమందు పఠించి మార్జనమును చేసుకొన్నపక్షమునం దామార్జనకర్త పూర్ణముగాక యేప్రకారము కార్యకారిగానేరదో, లోకమునందు కేవలాన్నమునుగాని కేవలవ్యంజనములనుగాని భక్షించినపక్షమునం దేప్రకారము భోజనము చేయఁబడినది కాదో, అనఁగా వ్యంజనములతో కూడ అన్నమును భక్షించుట భోజనమనియు, కేవలవ్యంజనములనుగాని కేవలాన్నమునుగాని భక్షించుట యుపవాసమని యిది యనియు ధర్మశాస్త్రములయందు చెప్పియున్నందున వ్యంజనాన్నములలో నొకదానిని భుజించుట భోజనమని

చెప్పదగియుండ దని భావము. ఆ ప్రకారమే వాసనాక్షయ మనోనాశతత్త్వజ్ఞానములు మూఁడు భిన్న సమయములయం దెంతకాల మభ్యసింపబడినను మోక్షసిద్ధిని కలుగజేయనేర వని యర్థము.

వాసనాక్షయాదులను మూఁడుని సమకాలముగా స్వల్ప కాల మభ్యసించితే చాలదా? చిరకాల మేల యభ్యసించవల యు నంటే, చిరకాలాభ్యాసమునకు ప్రయోజనము వసిష్ఠమ హర్షిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. త్రిభిరేతైశ్చైరాభ్యస్తైర్వృషదయగ్రంథయో దృఢాః,
నిశ్చంక మేవమ్రుత్యంతి బిసత్ప్రదాద్ధరా ఇవ.

తా. ఈ వాసనాక్షయాదులు మూఁడు చిరకాల మభ్య సింపబడినవత్తమండు దృఢములైన యవిద్యాకామకర్మవాసన లన్నియు తామర కాడను త్రుంచితే దానియందుండుదారము లన్నియు తెగిపోవునట్లు నిస్సంశయముగా నశించును. ఇదియే చిరకాలాభ్యాసమునకు ప్రయోజనము. స్వల్పకాలాభ్యాస మున కిట్టి ప్రయోజనము కలుగనేర దని భావము.

ఈ యర్థమే వ్యతిరేకముఖముగా మాడ చెప్పబడినది.

శ్లో. జన్మాంతరితాభ్యస్తా రామసంసారబంధినిః,
సా చిరాభ్యాసయోగేన కనా న క్షయతే క్షయత్.

తా. ఓరామా! ఈసంసారస్థితి యనేకసహస్రజన్మల నుండి యభ్యసింపబడి దృఢమూలమైయున్నందున విశేషకాల ము తత్త్వజ్ఞానాదులయొక్క యభ్యాసము లేక నశించనేరదు.

వాసనాక్షయము మొదలగు మూడు సాధనములను దాని నభ్యసించినయెడల ఫలము మాత్రము లేకపోవుటయే కాదు. ఈ వాసనాక్షయ్యాదిసాధనములయొక్క స్వరూపము కూడ సిద్ధింప నేరదనియు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. తత్త్వజ్ఞానం మనోనాశః వాసనాక్షయ ఏవ చ,
మిథః కారణతాం గత్వా మస్మిన్భావని స్థితాని హి.

తా. తత్త్వజ్ఞానము, మనోనాశము, వాసనాక్షయము ఈమూడు నొకదాని కొకటి కారణములుగా నున్నందున ప్రత్యేకముగా కాలభేదముచేత నభ్యసించినయెడల సిద్ధింప నేరవు.

ఈవాసనాక్షయము మొదలగు మూడు సాధనములను రెంటిని రెంటిని కార్యకారణములుగాఁజీర్చితే మూడుద్వంద్వము లేర్పడును. అది యెటువలెనంటే-వాసనాక్షయమనోనాశములు, వాసనాక్షయతత్త్వజ్ఞానములు, మనోనాశతత్త్వజ్ఞానములు అని మూడుద్వంద్వములు. అందులో మనోనాశ వాసనాక్షయద్వంద్వమనోన్యకారణముగా నున్నదని వ్యతిరేకముఖముగా చెప్పబడినది.

శ్లో. యావద్విలీనం న మనో న తావద్వాసనాక్షయః,
న తీణా వాసనా యావచ్చిత్తం తావన్న శామ్యతి.

తా. ఎంతవరకు మనస్సు నశించదో అంతవరకు వాసనలు నశించవు. ఎంతవరకు వాసనలు నశించవో, అంతవరకు మనస్సుకూడ నశించని యర్థము. జ్వాలాప్రవాహరూపముగా పరిణమించు వహ్నియే దీప్తిమైనటుల వృత్తిప్రవాహరూపముగాఁబరిణమించు సంతకరణద్రవ్యముఁదార్థములను మననము

చేయు (ఆలోచించు)స్వభావముగలది గనుక మనస్సుని చెప్పబడును. ఇట్టి మనస్సుయొక్క నాశమనఁగా వృత్తిరూప మగు పరిణామమును విడిచి నిరోధరూపముగాఁ బరిణమించుట. ఈయర్థమును యోగశాస్త్రమునందు సతంజలమహాముని సూత్రించిరి.

శ్లో. వ్యుత్థాననిరోధసంస్కారయోరభిధవసా)నుర్భావో,
నిరోధక్షణచిత్తాన్వయో నిరోధవసామః.

తా. క్షీప్త, మూఢ, విక్షీప్తము లను మూఁడుభూమికలు వ్యుత్థాన మనఁబడును. ఇందులో రజోగుణము చేత విషయములయందే వృత్తిగల చిత్తము క్షీప్తమని, తమోగుణముచేత నిద్రావృత్తియందే వివర్తించు చిత్తము మూఢ మని, సత్త్వగుణముచేత నేకాగ్రతను బొందుచున్న పుటికిని మధ్యేమధ్యే రజోగుణముచేత విషయాంతరముల యందుఁ బ్రవర్తించుచిత్తము విక్షీప్త మని చెప్పబడును. సత్త్వగుణోత్కర్షచేత చిత్తమునకుఁగలుగు పరిణామము నిరోధ మనఁబడును. ఈవ్యుత్థాననిరోధములచేతఁ గలుగు వాసనలు వ్యుత్థాననిరోధసంస్కారము లనఁబడును. ఇందు లో వ్యుత్థానవాసన లభిధవింశఁబడి (నశించి) నిరోధవాసనలు ప్రాదుర్భవించినప్పుడు(పుట్టినప్పుడు) నిరోధ క్షణముతో చిత్తము చేరియుండుటయే మనోనాశమని తెలియవలయును. అనఁగా సత్త్వగుణాధిక్యముచేత సంతతికరణ మేకాగ్రతను బొంది యుండుటయే మనోనాశము.

పూర్వోత్తరయుక్తత్యాయుక్తత్యములను యోచించకయే హతాత్తుగాఁ గలుగు క్రోధాదివృత్తులకు కారణమైన

చిత్తమం దుండుసంస్కారవిశేషము వాసన యనఁబడును. పూర్వపూర్వాభ్యాసముచేత చిత్తమందు వాసింపఁబడుచు న్నందున వాసన యని చెప్పఁబడినది. ఇట్టివాసనయొక్క తీయ మనఁగా వివేకముచేత గలిగిన శమదమాదివాసనలువృద్ధిబొందుచుండఁగా అధితేపాదికారణము లున్నప్పటికి శ్రోథాదులు పుట్టక పోవుటయే; యిందులో మనోనాశములేకపోయెనా వృత్తులు పుట్టుచుండఁగా నధితేపాదికారణములయొక్క సన్నిధియం దొకానొకప్పుడు శ్రోథాదులు పుట్టును గనుక వాసనాతీయము కలుగనేరదు. వాసన తీయించనప్పుడు వృత్తులొకట కారమే యుదయించుచున్నందున మనోనాశము కలుగనేరదు. కనుక వాసనాతీయమనోనాశములు పరస్పర కారణములు.

తత్త్వజ్ఞానమనోనాశములు కూడ పరస్పరకారణములని వసిష్ఠమహర్షియే వ్యతిరేకముఖముగాఁ జెప్పియున్నారు.

శ్లో. యావన్న తత్త్వవిజ్ఞానం తావచ్చిత్తశమః కుశః,
యావన్న చిత్తోపశమో న తావత్తత్త్వవేదనః.

తా. ఎంతవఱకు తత్త్వజ్ఞానము కలుగదో అంతవఱకు చిత్తనాశము కలుగదు. ఎంతవఱకు చిత్తనాశము కలుగదో అంతవఱకు తత్త్వజ్ఞానము కలుగ దని యర్థము.

ఇదియంతయు పరమాత్మస్వరూపమే? ఈకనుపడురూపరసాదిప్రపంచము కేవలమాయాకల్పితము. ఈప్రపంచమను నది పరమార్థముగా లేనేలే దనునిశ్చయము తత్త్వజ్ఞానమనఁ

బడును. ఇటువంటి తత్వజ్ఞానము పుట్టినపుడు యా రసాదివిషయములు గనుకబడుచుండఁగా, వాటియందు చిత్తవృత్తులను బ్రవర్తించుచుండఁజేయుటకు కష్టము వేయుచుండఁగా నన్నియొక్కమంటను నిహరింపఁగలగము కానట్లు శక్యము కాదు. చిత్తనాశము లేకయుండెనా వృత్తులచేత యా రసాదివిషయములు గ్రహింపబడుచుండఁగా-

శ్రు. "నేహ నానాస్తి కించన."

అని యిచ్చుట భిన్నముగా కనుకబడుచుదార్థమేమియు లేదు. సర్వము నవాప్తవ మని శ్రుతి చెప్పుచున్నప్పటికిని, ఈశ్రుతి ప్రత్యక్షవిరుద్ధమౌటచేత బ్రహ్మస్వరూపము సర్వభేదశూన్యమను సర్థమును వాప్తవముగా చెప్పలేదను బుద్ధి కలుగును. అందువలన తత్వజ్ఞానము కలుగనేరదు. కనుక తత్వజ్ఞానమనోనాశము లనోన్యకారణములు.

తత్వజ్ఞానవాసనాక్షయములును పరస్పరకారణములని వ్యతిరేకముఖముగానే చెప్పబడినది.

శ్లో. యావన్న వాసనానాశస్తావత్తత్వాగమః కుతః,

యావన్న తత్వసంప్రాప్తి ర్న తావత్వాసనాక్షయః.

తా. ఎంతవఱకు వాసనానాశము కలుగదో, అంతవఱకు తత్వజ్ఞానము కలుగదు. ఎంతవఱకు తత్వజ్ఞానము కలుగదో, అంతవఱకు వాసనాక్షయము కలుగదని యర్థము.

క్రోధాదివాసనలు నశించకపోయెనా శమదమాదిగుణములు పుట్టనేరవు గనుక తత్వజ్ఞానము కలుగనేరదు. అద్వితీ

య బ్రహ్మ తత్త్వము తెలియఁబడకపోయినా క్రోధాదులకు నిమిత్తము లగుతిరస్కారాదులందు సత్య తత్త్వబుద్ధి నశింప నందున వాసనలు నశింపవు గనుక తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయ ములును పరస్పర కారణములు.

ఈ కారము వసిష్ఠమహాముని తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయాదిద్వంద్వములకు పరస్పర కారణత్వమును వ్యతిరేకముఖముగాచెప్పిరి. అన్వయముఖముగామాడఁ జెప్పవచ్చును. అది యెటువలె నంటే- బాహ్యవిషయములు కనుకడునప్పుడు సంస్కారము లుద్బుద్ధమగును. కాఁగానే మనస్సు వృత్తిరూపముగా కరిణమించును గనుక మనస్సు నిరోధమును (నాశమును) పొందినప్పుడు బాహ్యవిషయము లేవియు గనుపడ నందున సంస్కారము (వాసన) పుట్టనేరదు. క్రోధాదివృత్తులు సంస్కారముచేత పుట్టునవి గనుక సంస్కారము పుట్టక పోఁగానే క్రోధాదివృత్తులు నశించును. ఈప్రకార మీవాసనాక్షయమనోనాశద్వంద్వము పరస్పర కారణమైయున్నది.

“శ్రు. దృశ్యతే తద్గ్రయా బుద్ధ్యా”

యనుశ్రుతి యేకాగ్రతనొందిన బుద్ధిచేత నాపరమాత్మమాడఁ బడనని చెప్పుచున్నందున, బ్రహ్మకారవృత్తికంటె నితరము లగుసర్వవృత్తులయొక్కనాశమే తత్త్వజ్ఞానమునకు కారణమని తోచుచున్నది. తత్త్వజ్ఞానము కలుగఁగానేమిథ్యాభూతమగు నీప్రపంచమునందు శశవిషాణాదులయందువలె బుద్ధివృత్తియు దయింపనందునను, పరమాత్మ సాక్షాత్కారముకలిగియుండుట చేత తిరిగి పరమాత్మయందు వృత్తిపుట్టుట కావశ్యకము

తామర వృద్ధి నొందునటుల యన్యోన్యముగా వృద్ధి నొందు చుండు నని భావము.

ఈప్రకారము తత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయద్వంద్వము సర్వ స్పృహకారణముగా నున్నది.

ఈతత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయమనోనాశములయొక్కసాధనములను వసిష్ఠమహర్షి చెప్పిరి.

శ్లో. తస్మాద్ద్రాక్షుష యత్నేన పౌరుషేణ వివేకినా,
బోధచ్ఛాంత దూరత స్తత్త్వత్రయమేతత్సమాశ్రయత్.

తా. కనుక, ఓరామా! పురుషప్రయత్నముచేతను విషయములయందుండు దోషములను విచారించుటను, వివేకముచేతను, విషయభోగములయం దాశను దూరముగా విడిచి ఈతత్త్వజ్ఞానవాసనాక్షయమనోనాశములను మూర్ఛిని సంపాదించవలయునని యర్థము.

పురుషప్రయత్నమనగా, ఏవిధముగానైనా యీకార్యమును నిశ్చయముగా సంపాదించవలయు నను నుత్సాహము. సదార్థములయందుండు గుణదోషములను విభజించి బుద్ధిచేత తెలుసుకొనుటయే వివేకము. తత్త్వజ్ఞానమునకు వేదాంతగ్రంథశ్రవణము మనోనాశమునకు ప్రాణాయామాదియోగము వాసనాక్షయమునకు ప్రతిఘోలవాసనల నుత్పాదించుట సాధనముగా నుండును విషయభోగములయం దాశ స్వల్పముగా నున్నప్పటికి-

శ్లో. స తామర తామర తామానాముపభోగేన కాఢ్యతి,
పాదిహి కృష్ణవర్ణేన భూయ ఏవాభివర్ధతే.

తా. విషయములయందుండుకోరిక విషయానుభవము చేత నశించదు. కట్టెలు నెయ్యి మొదలైన వస్తువులను వైపైనఁ బడవేయుచుండఁగా నగ్ని వృద్ధి నొందునటుల విషయముల ననుభవించుచుండఁగా విషయానుభవేచ్ఛ వృద్ధి నొందును గాని నశింపదు.

అని చెప్పినప్రకారము విషయములయందత్యాసక్తిని కలుగఁ జేయును గనుక నావిషయభోగాభిలాషను నిశేషముగా విడువవలయును.

ఆత్మేషము—ఓయీ పూర్వ ప్రకరణమునందు వివిది షాసన్యాసమునకు ఫలము తత్వజ్ఞానమని విద్వత్సన్యాసమునకు ఫలముజీవన్ముక్తియని చెప్పియుంటిరి. ఈయర్థమును పర్యాయముగా వివిది షాసన్యాసమును గ్రహించి వేదాంతశ్రవణముచేసి ముందుగా తత్వజ్ఞానమును సంపాదించి తరువాత విద్వత్సన్యాసము నంగీకరించి జీవించియుండుదశలో తనకు బంధకములగు వాసనామనోవృత్తులయొక్క నాశమును సంపాదింపవలయు నని తోచుచున్నది. ప్రస్తుతమందు తత్వజ్ఞానవాసనాక్షయమనోనాశముల నేకకాలమందే యభ్యసింపవలయు నని చెప్పితిరి. ఇందువలన పూర్వోత్తరవాక్యములు విరుద్ధములుగా నున్నవి.

సమాధానము—వివిది షాసన్యాసికి తత్వజ్ఞానము ముఖ్యము. వాసనాక్షయమనోనాశములు అముఖ్యములు. విద్వత్సన్యాసికి వాసనాక్షయమనోనాశములు ముఖ్యములు. తత్వ

గ్రానము అముఖ్యము గనుక పూర్వోక్తరహస్యములకు
సరోధము లేదు.

అనగా, వివిదిషాసన్యాసి విద్యత్సన్యాసు లిద్దఱును
తత్వజ్ఞానవాసనాక్షయమనోనాశముల నేకకాలమందే యభ్య
సంపవలయును గాని వివిదిషాసన్యాసి తత్వజ్ఞానార్థమై వే
రాంతశ్రవణాదుల నాచరించు కాలమునందు వాసనాక్షయ
మనోనాశము లావశ్యకము లగునప్పుడు వివాదితాత్క
లకములుగా సంపాదించుకొని తత్వజ్ఞానమునే ప్రధానముగా
సంపాదించునుగాన వివిదిషాసన్యాసికి తత్వజ్ఞానము ముఖ్యము.
వాసనాక్షయ మనోనాశములు అముఖ్యములై యుండును.
విద్యత్సన్యాసికి తత్వజ్ఞానము పూర్వమందే కలిగియున్నందున
వానివిషయమై విశేషప్రయత్నము చేయవలసినయావశ్యకము
లేనందున సముఖ్యమై యుండును. అయినను వాసనాక్షయ
మనోనాశములకుఁగాను బ్రయత్నమును చేయుకాలమునం
గునవర్తించియే యుండును. వాసనాక్షయ మనోనాశము
సంతకుముందు సిద్ధింపనందున విశేషప్రయత్నముతో సాధింప
వలసి యుండును గాన ముఖ్యములుగా నుండును.

కనుక వివిదిషాసన్యాసి విద్యత్సన్యాసు లుభయులు
తత్వజ్ఞానవాసనాక్షయమనోనాశముల నేకకాలమందభ్య
సంపవలయునని చెప్పినది విరుద్ధము కాదు.

ఆక్షేపము—తత్వజ్ఞానము సృష్టినమాత్రాననే కృతా
స్థత కలుగుచుండఁగా వాసనాక్షయమనోనాశములకొఱకు
సాధనాభ్యాస మెందుకు చేయవలయును?

సమాధానము—జీవన్ముక్తియొక్క ప్రయోజనమును ముందు చెప్పబోవుచున్నాము. దానిచేతనే యీ యాత్మ పము పరిహరింపబడును.

ఆత్మపము—ఓయీ! విద్యత్సన్యాసికి తత్వజ్ఞానము పూర్వమందే సిద్ధముగా నున్నందున జ్ఞానసాధనము లగు శ్రవణాదుల ననుష్ఠించుట వ్యర్థము. తత్వజ్ఞానము వస్తుతంత్రముగాని కర్తవ్యతలె పురుషతంత్రము గానందున, శ్రవణాదులనువిడిచి కేవలముగా తత్వజ్ఞానము ననుష్ఠించుటకు శక్యము కాదు. కాబట్టి వాసనాత్మకమనోనాశ సాధనముల నభ్యసించుకాలమునందు తత్వజ్ఞానము అముఖ్యముగానైనా యే ప్రకార మభ్యసించు బడును ?

సమాధానము—తత్వజ్ఞానము స్వరూపము నభ్యసించు శక్యము కాకపోయినా, యేదో యొకమార్గముచేత నద్వితీయ బ్రహ్మతత్త్వమును మాటిమాటికి స్మరింప శక్యమై యుండును. ఈపునఃపునఃస్మరణమే తత్వజ్ఞానాభ్యాసము.

ఇటువంటి తత్వజ్ఞానాభ్యాసము వాసిష్ఠరామాయణమునం దుత్పత్తిప్రకరణములోని లీలోపాఖ్యానమునందు చెప్పబడినది.

శ్లో. తచ్చింతనం తత్కథనమనోన్యం తత్ప్రబోధనమ్,
ఏతదేక పరత్వం చ జ్ఞానాభ్యాసం విదుర్బుధాః.

తా. ఆబ్రహ్మస్వరూపమును మనస్సునందు చింతించుట, యొకరికిచెప్పుట, యొకరితో నొకరు జ్ఞాపకమును చేసుకొ

నుట, యీ బ్రహ్మతత్త్విమందే సర్వకాలములయందు బుద్ధిని
చేర్చియుండుటయు జ్ఞానాభ్యాస మని చెప్పబడును.

శ్లో. "సర్గాదాపేవ నోఽన్నం దృశ్యం నాస్త్యేవ శబ్దాః,
ఇవం జగదహం చేతి తోఁగాభ్యాసం విదుః పరమ్."—అని.

తా. ఈ దృశ్యమగు ప్రపంచము సృష్టియొక్క మొద
టనే పుట్టలేదు. అందువలన నీ ప్రపంచము వంధ్యాచిత్రునివలె
సుతరాం లేనిది. అంతరికరణోపాధిచైతన్యమై నీవుడ నని
చెప్పబడు నేనును లేనివాడనే యని మూలమూలకి ననుసం
ధించుట జ్ఞానాభ్యాస మని చెప్పబడినది.

వాసనాక్షయమనోనాశాభ్యాసములయొక్క స్వరూప
మును నా లీలోపాభ్యాసమందే చూపింబడినది.

శ్లో. అన్యంతాభావసంపత్తే శ్చానురేయస్య పుష్కరే,
యత్త్య శాస్త్రైర్భవంతే యతే తే తాభ్యాసేనా స్మృతాః.

తా. జ్ఞాత యగు నీవుడ జడమగుదేహేంద్రియాది
ప్రపంచము నే ప్రకారమత్యంతాభావము (బొత్తిగా ననుపజక
పోవుట) నొందునో యా ప్రకారము యోగముచేత శాస్త్రము
చేత నభ్యాసముచేయుట మనోనాశాభ్యాస మని చెప్పబ
డును.

శ్లో. దృశ్యసంభవబోధేన రాగద్వేషాదితానవే,
చిత్తవోదితా యోగసౌ బ్రహ్మభ్యాసః స ఉచ్యతే.

తా. దృశ్యమగు ప్రపంచ మంతయు వాస్తవమైనది
నిత్యమైనదియు గాదు. మిథ్యయును, క్షయించుస్వభావముగల

దియు ననునిశ్చయజ్ఞానముచేత దృశ్యవిషయములయందుండు రాగద్వేషాదులను తగ్గించుటకుఁ జేయు ప్రయత్న మే వాసనాక్షయాభ్యాస మనఁబడును.

ఆ ట్లేపము—ఓయీ! ఈచెప్పేనతత్వజ్ఞానమనోనాశ వాసనాక్షయాభ్యాసములు మూఁడును సమానములుగాఁ గనుపడుచుండఁగా వీటిలో నొకటి ముఖ్య మని మఱియొకటి యముఖ్య మని యేలాగున చెప్పవచ్చును?

సమాధానము—ప్రయోజనము ననుసరించి చెప్ప వచ్చును. అది యెటువలెనంటే, మోక్షేచ్ఛగలపురుషునకు జీవన్ముక్తియని విదేహముక్తియని రెండుప్రయోజనములు కలవు గనుకనే “శ్రు.విముక్తశ్చ విముచ్యతే” అనుశ్రుతియందు విముక్తుడై విముక్తుఁ డగు నని రెండుపక్షములు చెప్పఁబడినవి.

ఇందులో జీవించియుండుపురుషునకు దై వసంపదచేత మోక్షము, ఆసురసంపదచేత బంధము కలిగియుండును. ఈ యర్థము భగవద్గీతలయొక్క పదియాఽవయధ్యాయమునందు భగవంతునిచే-

శ్లో. దైవీ సంపద్విమోక్షాయ నిబంధాయాసురీ మతా.

అని చెప్పఁబడెను.

తా. దై వసంపద మోక్షమును కలుగఁజేయును. ఆ సురసంపద బంధమును కలుగఁజేయునని యర్థము.

ఈదై వసంపదయు నాసురసంపదయు నీరెండు నచ్చటనే విశదముగా. చెప్పఁబడినవి.

శ్లో. ఆధయం నత్వసంకుప్తి జ్ఞానయోగవ్యవస్థితః,
దానం వమశ్చ యజ్ఞశ్చ స్వాధ్యాయస్తప ఆర్చవమ్.
అహింసా సత్యమశ్రోథ స్త్యాగశ్శాంతిరవైశునమ్,
వయా భూతేష్వణోలుత్వం మార్దవం ప్రరచాపలమ్.
తేజః క్షమా ధృతిశ్శౌచమద్రోహో నానిమానితా,
భవంతి సంపదం దైవీ మభిజాతస్య భారతీ.
పంథో విరోధితయానశ్చ శ్రోథో పాదుష్కమేవ చ,
అజ్ఞానం మభిజాతస్య పార్థ సంపదమానురీప్.

తా. భయము లేకపోవుట, ప్రసన్నమైన మనస్సు కలిగి యుండుట, అత్తజ్ఞానసాధనములయందు నిష్ఠ, తనను కలిగిన యన్నాదిసద్భాముల నిరంకులకు యథాశక్తిగా నిచ్చుట, అంతరింద్రియనిగ్రహము, తన యధికారమునకు తగినట్టు శ్రౌతస్తార్థలనాచరించుట, శ్రుత్యహము బ్రహ్మాయ జ్ఞమునందు వేదపాఠాయణమును చేయుట, శారీర మగు బ్రహ్మచర్యహింసాదికము, వాచికమై, మృదువై, ప్రయత్నమై, హితమైనవాక్యము, మానసికమగు ప్రసన్నమనస్కత్వనిర్మలాంతఃకరణత్వాదికము ఈ మూడువిధము లగు తపస్సు, సర్వవ్యవహారములయందు గుట్టలతలేకయే వ్యవహరించుట, భూతములకు హింస కలుగకుండ సంచరించుట, చూచినదానిని చూచినట్టు చెప్పట, ఒకరు తననుకొట్టినా మనస్సునందు కోపము పుట్టకపోవుట, కామ్యకర్మలను విరిత్యజించుట, బహిరింద్రియనిగ్రహము, ఒకరియొక్కదోషమును మరియొకరియొడుట చెప్పక పోవుట, సమస్తభూతములయొక్క దుఃఖమును చూచి సహించ లేకపోవుట, లోభము లేక పోవుట, మృదుత్వము అనగా క్రూర్యము లేకపోవుట,

అకార్యములయందు బుద్ధిప్రమాదమునఁ బ్రవర్తించినప్పుడు లజ్జించుట, వ్యర్థములగు తృణచ్ఛేదనకంఠాయనాదివ్యాపారములను విడచుట, పరుల నభిభవించుటకు తగినసామర్థ్యము కలిగియుండుట, తన కొకరు పరిభవమును కలుగఁజేసినప్పుడు సహించియుండుట, దుఃఖాదులచేత బాధింపఁబడునమయము నందు కూడ చిత్తమునందు ధైర్యము నొందియుండుట, మృజ్జలాదులచేత బాహ్యశుద్ధి, అహింసాఽక్రోధాదులచేత సంతఃకరణశుద్ధి కలిగియుండుట, ఒకరిని హింసించవలయు నను ఇచ్ఛ లేకయుండుట, నేను కులాచారపాండిత్యాదులచేత నందఱకంటె నధికుఁడను, సర్వజనులచేత పూజింపఁదగినవాఁడ నను నభిమానము లేకపోవుట యీగుణములు దైవసంపద గలవారికి నియతములుగా నుండును.

తాను చేయుధర్మమును లోకమునం దందఱికి తెలియవలయునని ప్రవర్తించుట, ధనము విద్య మొదలగువాటిచేత గర్వించియుండుట, నేను ఈలోకమునం దందఱికి పూజింపఁదగినవాఁడ నను నభిమానము, స్వల్పాపరాధము చేసినా యాగ్రహించుట, కఠినవాక్యముల నుచ్చరించుట, కఠినమనస్సుతో నుండుట, యుక్తాయుక్తజ్ఞానము దేహాత్మభేదజ్ఞానమును లేకపోవుట, యీస్వభావము లాసురసంపదయందు కలిగినవానికి నియతములుగా నుండును.

ఈయాసురస్సంపద విస్తారముగా పదియాఱవయథ్యా యముయొక్క చివరనఱకు చెప్పఁడినది.

ఇందులో నశాస్త్రీయమై స్వభావసిద్ధమై యాసురసం
పదయగు దుర్వాసనను శాస్త్రీయ మై పునుష్కయత్న సాధ్య
మై, దైవసంపదయగు సద్వాసనచేత నశింపజేయఁగా జీవన్ముక్తి
సంభవించును. వాసనాక్షయ మే కారము జీవన్ముక్తికి సాధ
నమో, మనోనాశము కూడ నా కారమే జీవన్ముక్తికి సాధన
మని శాస్త్రములయందు చెప్పఁబడినది.

శ్లో. మన విష మమహ్యుదాం కారణం బంధమోక్షసంకారే,
బంధాయ విషయాసంగి ముక్త్యై నిర్విషయం స్మృతిమే.

తా. మనస్సుల కందఱును బంధమీనకుఁ గాని మో
క్షమునకుఁగాని కారణముచిత్తమే. చిత్తము విషయాస క్తమై
తే, బంధనమునకుఁ గారణమగును. విషయములయందు దాసత్వ
లేక కేవలముగ నుంటే, మోక్షమునకు కారణమగును.

శ్లో. యదా నిర్విషయస్యాస్య మనో ముక్తిర్భవేత్,
అతో నిర్విషయం నిర్గుణ మనో కార్యం మమహ్యుదాం.

తా. మనస్సు విషయములను గ్రహించక యుండెనా
మోక్షము గలుగు నని చెప్పియున్నది గనుక మోక్షోచ్ఛ్వాస
పునుషాదు సర్వకాలములయందు మనస్సును విషయముల
యందు చేరి తదాకారముగాఁ బరిణమించునట్టి నిరోధించ
వలయును.

శ్లో. నిరస్తవిషయాసంగం తస్మిన్మథం మనో హ్యసే,
యదా యాన్మ్యవ స్వభావం తదా నిర్వికలం పరజ్ఞాం.

తా. ఎప్పుడు మనస్సు విషయములయందు సక్తము
గాక నిరోధించఁబడి ఏకాగ్రతనొందునో అప్పుడా పరమజ్ఞాన
మైన కరమాత్మ స్వరూపము పొందఁబడును.

శ్లో. తావ దేవ నిరోధవ్యం యావద్దృశి గతం త్షయమ్,
ఏతత్ జ్ఞానం చ ధ్యానం చ శేష్కోఽన్యో గ్రంథవిస్తరః.

తా. మనస్సు ఎంతకాలమునకు హృదయగోళమునం దే నిలినమై యుండునో, అంతకాలము ప్రాణాయామప్రత్యా హారములచేతమనస్సును నిరోధించవలయును. ఇదియే జ్ఞానము. ఇదియే ధ్యానము. ఇతరమంతయు గ్రంథవిస్తారమే కాని ప్రయోజనము కలది గాదు. అనగా విషయములయందఁ జేరక హృదయగోళమునందే నిరోధింపఁబడినమనస్సు ఏకాగ్రతను బొందియుండును గనుక నిర్గుణబ్రహ్మస్వరూపమును తెలుసుకొ నుటకుఁగాని సగుణబ్రహ్మస్వరూపమును ధ్యానించుటకుఁ గాని యోగ్యమై యుండును. ఇట్టి మనోనిరోధమును ప్రతి పాదించెడు శాస్త్రమే ప్రయోజనము కలదిగాని తదితరశాస్త్ర మంతయు ఉపయోగము లేని సందర్భమును చెప్పుచున్నందున ప్రయోజనము లేని దని భావము.

బంధము తీవ్రబంధ మని మృదుబంధ మని రెండువిధ ములు. ఇందులో నాసురసంపద సాక్షాత్తుగా దుఃఖహేతువు గనుక తీవ్రబంధ మని చెప్పఁదగియున్నది. ద్వైతప్రపంచప్రతీతి స్వయముగా దుఃఖహేతువు కానందున సాక్షాద్దుఃఖహే తు వగు నాసురసంపదను కలుగఁజేయునది యయినందున మృదుబంధమని చెప్పఁదగియున్నది.

ఇందులో వాసనాక్షయముచేత తీవ్రబంధము మాత్ర ము నశింపఁజేయఁబడును. మనోనాశముచేత తీవ్రబంధమృదు బంధములు రెండు నశింపఁజేయఁబడును.

౨-వ ప్రకరణము.

ఆక్షేపము — మనోనాశముచేత రెండుబంధములు నివర్తించుకొనుచు మనోనాశమును మాత్రము కభ్యసించితే చాలును వాసనాక్షయభ్యాసము నిరర్థకము.

సమాధానము—భోగమునకు కారణమై ప్రబలమైన ప్రారబ్ధకర్తచేత మనస్సు వ్యర్థమైనవశము బొందింకబడి విషయములను గ్రహించు కాలమునందు తీవ్రబంధమును నివారించుటకు వాసనాక్షయ మావశ్యకమైనందున నిరర్థకము కాదు.

ఆక్షేపము—త్వైత ప్రపంచప్రతీతియే కదా మృదుబంధము. ఇట్టిమృదుబంధము భోగమును గలుగఁజేయునా!

సమాధానము— కలుగఁజేయును. శ్రోధలోభాదితామసవృత్తులు తీవ్రబంధ మని సుఖజ్ఞానాదిసాత్త్వికవృత్తులు సత్కర్తప్రవృత్త్యాది రాజసవృత్తులును మృదుబంధ మని మాయభిప్రాయము. శ్రోధలోభాదితామసవృత్తులు ఏప్రకారముగా బంధకములో ఆప్రకారమే సాత్త్వికరాజసవృత్తులును బంధకము లని భగవద్గీతాచతుర్దశాధ్యాయములో చెప్పియున్నది.

శ్లో. సత్త్వం రజస్తవ ఇతి గుణాః ప్రకృతిసంభవాః,
నిబద్ధంతి మనఃబాహూ జేహ జేహినమప్యయమ్.

తా. ప్రకృతివలనఁ బుట్టిన సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడు ఈదేశమునందు తాదాత్మ్యాభిమానముతో నుండియు స్వతఃవికారశూన్యమగు చిదాత్మను బంధించు నని

ద్వైతప్రపంచప్రతీతి యనఁగా స్రక్చందనవనితాదివిషయములయొక్క స్ఫురణము. ఇది తత్కాలమందు క్లేశకరము కానందున మృదుబంధమని చెప్పఁబడినది గాని క్రమముగా తీవ్రబంధమునకు కారణమగును. వ్యుత్థానదశయందు చిత్తమున కీవిషయములు స్ఫురించఁగానే వాసనాక్షయాభ్యాసము లేనందున చిత్త మీవిషయములయందు గుణదోషములను విచారించకయే యాసక్తమగును. అనంతరము తత్ప్రాప్తియందుఁ బ్రయత్నమును తదలాభమునందు విషాదమును బొంది క్రమముగా తీవ్రబంధము ననుభవించును. వాసనాక్షయ మభ్యసింపఁబడినపక్షమందు స్రక్చందనాదివిషయములు స్ఫురించినా వాటియం దనిత్యత్వాదిదోషములు దోచుచున్నందున చిత్తమాసక్తము కాదు. కనుక తీవ్రబంధము ననుభవింపదు. కాఁబట్టి వ్యుత్థానదశయందు తీవ్రబంధమును నివారించుటకుఁగాను, వాసనాక్షయాభ్యాస మావశ్యకము గనుక నిరర్థక మని శంకింపఁదగదు.

ఆక్షేపము—మృదుబంధము సాక్షాత్తుగా బాధకము కానందువల్లను, తీవ్రబంధము వాసనాక్షయముచేతనే నివర్తిం చినందువల్లను, మనోనాశాభ్యాసము నిష్ప్రయోజనము.

సమాధానము—ప్రారబ్ధకర్తచేత సంపాధింపఁబడి యవశ్యముగా సంభవించుభోగములను నివారించుటకుఁ గాను మనోనాశాభ్యాస మావశ్యకము గనుక నిష్ప్రయోజనము కాదు. అనఁగా ప్రారబ్ధకర్తచేత సంభవించుసుఖదుఃఖాదిభోగములలో కొన్ని వైరాగ్యవాసనాక్షయాభ్యాసములచేత నివారింపఁబడును. మరికొన్ని తప్పక యనుభవింపఁబడును. తప్పక

యనుభవించబడుభోగములు మనోనాశముచేతఁగాని చిత్తవి
క్షేపమును చేయక యుండునేరవు. పుత్రభావ్యాదిమరణము
చేతఁ గలిగిన దుఃఖము సుఖమైనవశయందు మనోనాశము
కలుగుటచేత విక్షేపము నేప్రకారము చేయఁజాలదో యా
ప్రకారమే త్వక్ యనుభవించబడు భోగములును మనోనా
శముచేత చిత్తవిక్షేపములు గాక యుండు నని భావము.
కనుకనే-

శ్లో. అవశ్యంభావభోగవ్యాప్త ప్రకారో భవేచ్ఛతి,
తదా దుఃఖైర్బుధిచ్ఛేదస్మలరాసుయోగిష్టిరాః.

అని చెప్పబడినది.

తా. త్వక్ కాలగత సుఖదుఃఖాభోగములు చిత్త
విక్షేపకములు గానుండు చేయునది మనోనాశము; ఇట్టిమనో
నాశము లేకపోవుట చేతనే సలమహారాజు శ్రామములవాడు
ధర్మరాజు వీరు మహాదుఃఖముల ననుభవించిరి. నలమహారాజు మ
నోనాశమే కలిగియున్నకక్షమును మహాదుఃఖముల ననుభవిం
చకయే యుండెను.

కనుక, ప్రారబ్ధిర్త సంపాదితావశ్యంభావిభోగములను
నిరాకరించుటకుఁగాను మనోనాశాభ్యాస మావశ్యకము.

కనుక నీప్రకారము వాసనాక్షయమనోనాశములు
జీవన్ముక్తినిగూర్చి సాక్షాత్సాధనము లగుటవలన ముఖ్యములు.
తత్త్వజ్ఞానము గలిగెనో, అది వాసనాక్షయమనోనాశములకు
కారణమై తద్వారా జీవన్ముక్తికి సాధనమైనందున నముఖ్యము.

శ్రు. జాత్వా దేవం సర్వపాపహానికా
క్షితైః శతైర్దనమృత్యు ప్రహరణి.

తా. స్వప్రకాశస్వరూపుడైన పరమాత్మను తెలుసుకొని యుండుపురుషునకు సమస్తమైనబంధకము లగు కామక్రోధాదివాసనలనుపాశములు నివర్తించును వాసనలు నివర్తించగానే జన్మమరణప్రవాహరూపమైన యీసంసారము నివర్తించు నని యర్థము.

శ్రు. అధ్యాత్మయోగాధిక మేన దేవం మత్వా ధీరో హర్షశోకా జహతి.

తా. శ్రవణమనననిదిధ్యాసనము లనుసాధనములయొక్క యనుష్ఠానముచేత పరమాత్మను తెలుసుకొని యాపరమాత్మ సాక్షాత్కారము గల పురుషుడు హర్షశోకములకు కారణము లగు రాగద్వేషాదివాసనలను ద్యజించు నని యర్థము.

శ్రు. తరతి శోకమాత్మనిత్.

తా. ఆత్మతత్త్వజ్ఞానము కలవాడు శోకమును దాటును.

శ్రు. తత్ర శో మోహః కళోక ఏకత్వమనుషశ్యతః.

తా. జీవాభిన్నబ్రహ్మస్వరూపసాక్షాత్కారము గలవానికి అట్టికాలమందు మోహశోకము లుండనేరవు.

శ్రు. జ్ఞాత్వా దేవం ముచ్యతే సర్వపాతైః.

తా. పరమేశ్వరుని తెలుసుకొని పురుషుడు సమస్త బంధములచేత విడువబడును.

ఇవి మొదలగుశ్రుతులయందు తత్త్వజ్ఞానము వాసనాక్షయమునకు కారణ మని యనేకపర్యాయములు వినబడుచున్నది.

మనోనాశమునకుఁగూడ తత్వజ్ఞానము సాధన మని శ్రుతులయందే ప్రసిద్ధమై యున్నది.

శ్రు. యేత్ర త్వస్య వర్ణమాత్మైవాభూత్తత్కేన కం జ్యేష్ఠ? కత్కేన కం జ్యేష్ఠ?.

తా. ఏకాలమందు పరిదృశ్యమాన మగుజ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞే యాది త్రిపుటీప్రపంచమంతయు బ్రహ్మస్వరూపముగానే స్ఫురిం చునో యటువంటి కాలమందు ఏవఁడు దేనిచేత నెవరిని జూ చును? దేనిచేత దేనిని నాశ్రుణించును.

అనఁగా సర్వము నఖండ బ్రహ్మకారముగానుండు కాల మునందు వర్ణన శ్రవణాదివృత్తులేనియునుండనేర వని తాత్ప ర్యము.

ఈశ్రుతి జ్ఞానదశ ను ద్దేశించి చెప్పినది గాని విదేహము క్తిదశ ను ద్దేశించి చెప్పినది కాదు.

శ్రీగౌడపాదాచార్యులవారును-

శ్లో. ఆత్మతత్వానుబోధేన న సంకల్పయతే యదా,

అమనస్తాం తదా విద్యాద్ధ్యాన్యభావేతదగ్రహా.

అని యానతిచ్చిరి.

తా. దృఢమైన పరమాత్మతత్వజ్ఞానముచేత నెప్పు డితరవిషయములయందు వృత్తులు పుట్టకయుండునో అప్పుడు అమనస్కుయోగము సిద్ధించిన దని యెఱుంగవలయును. గ్రహింపఁదగినవిషయములు మిథ్యాత్వజ్ఞానముచేత బాధింపఁ బడినందున వాటియందు తిరిగి యెప్పటికి వృత్తులు పుట్ట వని భావము.

జీవన్ముక్తికి వాసనాక్షయమనోనాశము లేప్రకారము సాక్షాత్ సాధనములైనందున ముఖ్యములో యాప్తకారము విదేహముక్తికి తత్వజ్ఞానము సాక్షాత్సాధనమైనందున ముఖ్యము. ఈయర్థ మొకస్మృతియందు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యం ప్రాప్యతే యన ముచ్యతే.

తా. దేనిచేత ముక్తుఁ డగునో యట్టికైవల్యము జ్ఞానముచేతనే పొందఁబడు నని సామాన్యముగా స్మృత్యర్థము. ఈస్మృతివచనము విశేషముగా వివరింపఁబడును. కేవలమైన యాత్మయొక్కభావము కైవల్యము. అనఁగా దేహేంద్రియాదిశూన్యత్వము. ఇది జ్ఞానముచేతనే పొందఁబడును. దేహేంద్రియాదిసహితత్వ మాత్మయం దజ్ఞానముచేత కల్పింపఁబడినందున నదిజ్ఞానముచేతనే నివర్తించుటకు యోగ్యమైయుండును. జ్ఞానముచేతనే యని చెప్పిన అవధారణార్థకమగు ఏవకారము జ్ఞానమే మోక్షసాధనముగాని కర్మ గాదని కర్మను నివర్తింపఁజేయుచున్నది. ఇదిగాక “న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన”యనుశ్రుతి కర్మచేత, సంతానముచేత, దానముచేత మోక్షము పొందఁబడ దని స్పష్టముగా చెప్పుచున్నది. ఏపురుఁడు తత్త్వజ్ఞానప్రతిపాదకమగు శాస్త్రము నభ్యసించక యోగశాస్త్రాభ్యాసముచేత యథాసంభవముగా వాసనాక్షయమనోనాశముల నభ్యసించి సగుణబ్రహ్మోపాసనములగు దహర శాండిల్య వైశ్వానరాంతరాదిత్యాదివిద్యల నుపాసించునో, యాపురుషుఁ డర్చిరాదిమార్గముచేత బ్రహ్మలోకమును జొం

దును గనుక నతని కీలింగ దేహము నశించనందున కై వల్యము లేదు. కనుక నేత తత్త్వజ్ఞానసహితములుగాని కేవలవాసనాత్మయ మనోనాశములు కూడ కై వల్యసాధనములు గావని యీవ వ కారము ప్రతిపాదించుచున్నది. “యేనముచ్యతే” ను అపదముల కుష్ణజ్ఞానముచేత పొందింపబడినకై వల్యముచేత సకలబంధము లవలన విడువబడునో యని అర్థము. అవిద్యాగ్రంథి, అబ్రహ్మ త్వము, హృదయగ్రంథి, సంశయము, కర్మలు, అసర్వకామత్వము, మృత్యువు, పునర్జన్మ ఇవి మొదలైన శబ్దములచేత నాయాప్రదే శములయందు వ్యవహరింపబడియున్నందున బంధము నానా ప్రకారములుగా నున్నది. ఈబంధములన్నియు నజ్ఞానముచేత కల్పింపబడినందున జ్ఞానముచేత నివర్తింపదగియున్నవి.

శు. ఏతద్వో వేద నిహితం గుహయాం సోఽవిద్యాగ్రంథం నిగిరతీహ సోమ్య.

తా. అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమ యానందమయము లనుపంచకోశములయొక్క మధ్యభాగ మను గుహయందు నివసించియున్న యీవరబ్రహ్మను ఏపురు షుడు “అహంబ్రహ్మస్మి”యని ప్రత్యక్షముగా సమాధిపరిపాక జన్మజ్ఞానముచేత తెలుసుకొనునో యాపురుషుడు అవిద్యా గ్రంథిని విడుచును.

శ్లో. బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి.

ఏపురుషుడు నేనే బ్రహ్మ నని బ్రహ్మస్వరూపము నెఱుఁ గునో యాపురుషుఁ డదివరకుండు నేను. బ్రహ్మను కానను నజ్ఞానము నశించి బ్రహ్మగా నేర్పడును.

శ్రు. భిద్యతే హృదయగ్రంథిచ్ఛిద్యంతే సర్వసంశయాః,
క్షీయంతే చాస్య కర్తాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే.

తా. ఆపరమాత్మ ప్రత్యక్షముగా చూడఁబడఁగా హృదయగ్రంథి భేదింపఁబడును. సకలమైన సంశయములు ఛేదింపఁబడును. సర్వకర్తలు క్షయించును.

ఈశ్రుతియొక్క తాత్పర్యము పూర్వము విశదముగా చెప్పఁబడినందున నిచ్చట సంక్షేపింపఁబడినది.

శ్రు. యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్. సోఽశ్నుతే
సర్వాన్ కామాన్ సహ. బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి.

తా. పూర్వోక్తపంచకోశాత్మకమగు గుహాయం దుంచఁబడి, సర్వప్రత్యక్షస్వరూపుడై సమస్తకామములను (ఆనందములను) ఏకకాలమం దనుభవించెను.

శ్రు. తమేవ విదిత్వా అతి మృత్యుమేతి.

తా. ఆపరమేశ్వరుని తెలుసుకొని మృత్యువును అతిక్రమించి పోవును.

శ్రు. యస్తు విజ్ఞానవాన్ భవత్యమనస్కస్స దాశుచిః,
స తు తత్పదమాప్నోతి యస్తాత్ భూయో న జాయతే.

తా. ఏపురుషుఁడు సర్వకాలములయందు మలినవాసనలన్నియు నశించినందున శుద్ధుఁడును, కామక్రోధాదివృత్తులు నశించినందున మనస్సు లేనివాఁడును, శ్రవణమనననిదిధ్యాసనములచేత పరమాత్మతత్త్వమును సాక్షాత్తుగా తెలుసుకొన్నవాఁడును అవునో, యాపురుషుఁడు ఏపదమును బొందిన, తిరిగి జన్మ కలుగదో, యాపరబ్రహ్మపదమును పొందును.

ఇవి మొదలైన శ్రుతులు అవిద్యాగ్రంథి మొదలగు బంధములన్నియు జ్ఞానముచేతనే నివర్తించునని విస్పష్టముగా తెలియజేయుచున్నవి. ఇది గాక-

శ్రు. య ఏవం పేదాహం బ్రహ్మస్మి స ఇహం సర్వం భవతి.

తా. ఎవఁడు నేనే బ్రహ్మ నని తెలియునో వాఁడు ఈ కనుబడుప్రకారమంతయు తానే అవును. అనఁగా సర్వాత్మక బ్రహ్మస్వరూపముగా నుండు నని భావము. ఇవి మొదలయిన శ్రుతు లనేకములు జ్ఞానముచేతనే బంధము నివర్తించు నని చెప్పినవి కలవు. ఈ యవిద్యాగ్రంథి మొదలగు బంధముల యొక్క నివృత్తియే విదేహము క్తి యనఁబడును. బ్రహ్మయం దజ్ఞానముచేత కల్పించఁబడిన యాయవిద్యాగ్రంథి మొదలగు బంధములు జ్ఞానముచేత నశించఁగానే తిరిగి జన్మము సంభవించదు. కనుక నీవిదేహము క్తి జ్ఞానోత్పత్తిసమకాలమునందే కలుగునని తెలియవలయును.

ఈయర్థము శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులు-

సూ. తత్తు సమన్వయాత్.

అను సూత్రముయొక్క భాష్యమునందు-

భా. 'శరీరే పవితే అశరీరత్వం స్యాన్న జీవత ఇతి తన్న'

ఇది మొదలగువాక్యములచేత నానతిచ్చి యున్నారు.

తా. శరీరము పడిపోతే గదా యశరీరత్వము సిద్ధించును. శరీరము జీవించియుండఁగా నేలాగు సిద్ధించు నంటే, యాలాగున చెప్పఁగూడదని భాష్యవాక్యమున కర్థము.

సూ. తదధిగమ ఉత్తరపూర్వానుయోరశ్లేషవిసాకౌ తవ్యపదేశాత్. అను సూత్రమునందును నీయర్థము విశదముగా చెప్పబడి యున్నది.

తా. బ్రహ్మస్వరూప సాక్షాత్కారము కలుగఁగానే యాగామిపుణ్యపాపము లంటవు. సంచితపుణ్యపాపములు నశించునని యర్థము.

ఆత్మేపము—ఓయీ వర్తమానదేహము నశించినతరువాత విదేహముక్తి కలుగు నని యనేకపండితులు వర్ణించుచున్నారు.

శ్రు. “తస్య తావదేవ చిరం యావన్న విమోక్ష్యతే.”
యనుశ్రుతియు నీయర్థమునే వినుపించుచున్నది.

తా. తత్త్వజ్ఞానము కలవానికి నెంతవరకు దేహము విడువఁబడదో, అంతవరకేముక్తి కలుగుట కాలస్యము. దేహపాతానంతరము ముక్తి కలుగు నని భావము.

వాక్యవృత్తి యను గ్రంథమునందు నీప్రకారమే చెప్పి యున్నది.

శ్లో. ప్రారబ్ధకర్త వేగేన జీవన్ముక్తో యదా భవేత్,
కంచితకాలమథారబ్ధకర్త బంధస్య సంక్షయే.
నిరస్తాతిశయానందం వైష్ణవం పరమం పదం,
పునరావృత్తిరహితం కైవల్యం ప్రతిపద్యతే.

తా. జీవన్ముక్తుఁ డగుపురుషుఁడు ప్రారబ్ధకర్మయోగవేగముచేత కొంతకాలము సంచరించుచుండి తరువాత నాప్రారబ్ధకర్మ క్షీణించఁగానే సర్వాధికసుఖస్వరూపమై పునరావృత్తి

శూన్యమై దేహేంద్రియాది సర్వవికారరహితమైన రబ్రహ్మ స్వరూపమును బొందును.

సూ. భోగేన త్వితరే యవయిత్వాత్ సుపద్యతే.

అను సూత్రమునందు సూత్ర కారులగు వ్యాసమహర్షియు నీ ప్రకారమే చెప్పియున్నారు.

తా. ప్రారబ్ధకర్త చేత సంపాదించబడిన పుణ్యపాపముల ననుభవముచేత నివర్తింపజేసుకొని దేహపాతానంతరము పరమాత్మ స్వరూపము నొందు నని సూత్రార్థము.

వసిష్ఠమహర్షియు-

శ్లో. జీవన్ముక్తివచం త్యక్త్వా కరీరే కాలసాత్కృతే,

విశత్యదేహము కర్తవ్యం పవనోఽస్పృహతామప.

అని శరీరపాతానంతరమే విదేహముక్తి కలుగు నని చెప్పి యున్నారు.

కనుక తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తి సమకాలమునందే విదేహ ముక్తి కలుగు నని చెప్పట యుక్తము కాదు.

సమాధానము—దేహపాతానంతరమందు విదేహ ముక్తి కలుగు ననుపూర్వాచార్యులమతమును తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తికాలమునందే విదేహముక్తి కలుగు ననుమామతమును ఈ రెండునభిప్రాయ భేదముచేత నిర్దోషములుగానే యున్నవి. అది యెటువలెనంటే విదేహముక్తియను పదమునందు దేహశబ్దము చేత వర్తమానదేహములు భవిష్యద్దేహములు యావత్తు చెప్పబడినవని పూర్వచార్యులయభిప్రాయము. ఇందుచేత వర్త

మానదేహనాశానంతరముగానితత్వజ్ఞానికి సర్వదేహబంధము నశించదు. కనుక నదియే విదేహముక్తియని పూర్వాచార్యమత ముయుక్తముగానే యున్నది. విదేహముక్తిశబ్దమునందు దేహపదమునకు భవిష్యద్దేహముమాత్ర మర్థమని మాయభిప్రాయము. ఇందుచేత భవిష్యద్దేహమునకు కారణమైన యవిద్య తత్వజ్ఞానోత్పత్తికాలమునందే నశించినందున భవిష్యద్దేహనాశరూపమైన విదేహముక్తి జ్ఞానసమకాలమునందే కలుగు నను మామతమును యుక్తమే.

భవిష్యద్దేహము పుట్టకయుండుటకేకదా తత్వజ్ఞానము ను సంపాదించుట. ఈవర్తమానదేహము తత్వజ్ఞానోత్పత్తికి పూర్వమందే పుట్టినందున దీనియొక్క ఉత్పత్తినితత్వజ్ఞానము నివారించజాలదు. తత్వజ్ఞానములేనివానికి కూడ ప్రారబ్ధకర్మ నశించగానే వర్తమానదేహము నశించుచున్నందున వర్తమానదేహనివృత్తి తత్వజ్ఞానముయొక్క ఫలమని చెప్పదగదు. జీవన్ముక్తులగువారికి తత్వజ్ఞానము కలిగియున్నప్పటికి లింగదేహము నశించక యున్నందున లింగదేహనివృత్తియును తత్వజ్ఞానఫలమని చెప్పదగదు.

ఆక్షేపము—తత్వజ్ఞానము లింగదేహమును నివర్తింపజేయుసామర్థ్యము కలదిగా నున్నప్పటికి ప్రారబ్ధకర్మచేత ప్రతిబంధింపబడి కొంతకాలము లింగదేహమును నివర్తింపజేసిపోయినా, ప్రతిబంధము నశించగానే లింగదేహమును నివర్తింపజేయును గనుక, లింగదేహనివృత్తి తత్వజ్ఞానముయొక్క ఫలమని చెప్పవచ్చును.

సమాధానము—పంచపాదిక యను గ్రంథమును రచించిన శ్రీపద్మపాదాచార్యులు.

“యతో జ్ఞానమజ్ఞానస్య నివర్తకమ్.”

పై గ్రంథమునందు తత్వజ్ఞానము అజ్ఞానమునే నివర్తింపజేయును గాని తదితరములగువాటిని నివర్తింపజేయదని చెప్పినందున లింగదేవానివృత్తి తత్వజ్ఞానఫలమని చెప్పగూడదా?

ప్రశ్న.—అయితే లింగదేవానివృత్తికి ఏమి సాధనము?

ఉత్తరము.—కారణముయొక్క నివృత్తియే సాధనమని చెప్పెదము.

కార్యమును నివర్తింపజేయునది విరోధిసద్భావము సామగ్రినివృత్తి యని రెండువిధములు. అది యెటువలెనంటే, దృష్టాంతమును చెప్పెదము. దీప మనునది కార్యము. దీనికి విరోధి వాయువు. వర్తితైలములు సామగ్రి. ఇందులో వాయువుచేతనైనా దీపము నివర్తించును. వర్తితైలములు సంశించినా, నివర్తించును. ప్రకృతమంటే దీపమునకు వాయువువలె లింగదేహమునకు నివర్తక మగు సాక్షాత్విరోధిసద్భావమును కానము. లింగదేహముయొక్క సామగ్రి కర్త. ఇది ప్రారబ్ధకర్త యని అనారబ్ధకర్త యని రెండువిధములు. ఇందులో ప్రారబ్ధకర్త యనగా వర్తమానదేహమును గలుగజేసి సుఖదుఃఖముల ననుభవింపజేయుచున్న కర్త; అనారబ్ధకర్త యనగా భవిష్యద్దేహమును కలుగజేసి దానియంధు సుఖదుఃఖములను కలుగజేయుటకు కనిపెట్టియున్న కర్త; యీ రెండుకర్త లచేతనే

జ్ఞానహీనులగువారియొక్క లింగదేహ మిలోకమునందును సంచరించుచుండును.

తత్వజ్ఞానికి వనారభకర్త తత్వజ్ఞానముచేత ప్రారభకర్త భోగముచేత నశించినందున వర్తితైలములు నశించినందున దీపము నశించినట్టు సామగ్రినివృత్తిచేత తత్వజ్ఞానియొక్క లింగదేహము నశించును. కనుక లింగదేహముయొక్క నివృత్తి తత్వజ్ఞానఫలము కానేరదు.

శ్రు. యస్తాద్భూయో న జాయతే.

అను మొదలైన శ్రుతులు పునర్జన్మనివృత్తి మొదలగునవి తత్వజ్ఞానఫలమని చెప్పుచున్నందున పునర్జన్మ అబ్రహ్మత్వము మొదలగు బంధములయొక్క నివృత్తియే జ్ఞానఫలమని నిశ్చయము.

ఆక్షేపము—పునర్జన్మనివృత్త్యాదికము కూడ తత్వజ్ఞానఫలమని చెప్పితే.

వా. “యతో జ్ఞానమజ్ఞానస్యైవ నివర్తకమ్.”

అని పూర్వమందు చెప్పిన పంచపాదికాచార్యవచనమునకు విరుద్ధముకాదా?

సమాధానము—అజ్ఞానముతోఁ గూడ నెప్పటికినియతములుగా నుండు అబ్రహ్మత్వము సంశయము మొదలగునన్నియు నజ్ఞానశబ్దముచేత గ్రహించఁబడినందున విరుద్ధము కాదు. ఈ ప్రకారముగా చెప్పనిపక్షమందు తత్వజ్ఞానముగలపండితులయొక్క అనుభవమునకు విరుద్ధముగా నుండును. తత్వజ్ఞులగు

పండితులకు తత్త్వజ్ఞానము కలుగఁగానే అజ్ఞానమువలె నేను బ్రహ్మను కాను అను మొదలగు విచిత్రజ్ఞానాదులన్నియు నశించుచున్నవిగదా. కనుక భవిష్యద్దేహానివృత్తియే విదేహముక్తి తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తి సమకాలమునందే కలుగునని చెప్పట నిండయుక్తముగా నున్నది.

శ్రు. అధ్యయన ప్రతిభతో ప్రాప్తికొని విదానము భాగ్యవశాత్తే. అను బ్రహ్మదారణ్యాశ్రుతివాక్యము నీయస్థానమును పుష్టకటించుచున్నది.

శా. ఓ జనకమహారాజా! నీవు మోక్షమును బొందితివి. ఓష్ణత్రేయీ! ఇదియే మోక్ష మని శ్రుతుల కర్థము.

ఈశ్రుతులయందు యజ్ఞవల్క్యుమహర్షి జనకునకు మైత్రేయీదేవికిని తత్త్వజ్ఞానము నుండేదని తత్కాలమునందే మోక్షము నొందెనని చెప్పినందున విదేహముక్తి జ్ఞానసమకాలమునందే కలుగు నని నిశ్చయించుట సరియున్నది.

శ్రు. తమిషు విద్యావశ్యాక ఇహ భవతి. అను మఱియొకశ్రుతియందును జ్ఞానసమకాలమునందే ముక్తియని చెప్పబడినది.

శా. అజనమాత్మీ స్త్రికావముగా తెలుసుకొన్న పురుషుఁ డీలోకమునందే ముక్తుఁడగు నని శ్రుతస్వయము.

ఇట్లుగాక తత్త్వజ్ఞానఫలమగు విదేహముక్తి తత్త్వజ్ఞానము పుట్టఁగానే సంభవించక కాలాంతరమునందు సంభవించు మోక్షమునందే బోధితిశ్చోమాదియాగములయందు వలె తత్త్వజ్ఞానమువలన నొకయశూచ్యవాను సంస్కారము పుట్టుచు కల్పించు

వలసివచ్చును. అనగా జ్యోతిష్టోమాదియాగములయొక్క ఫలమగు స్వర్గము యజమానునియొక్క మరణానంతరము సంభవించును. జ్యోతిష్టోమాదియాగము అనుష్ఠానోత్తరకాలమునందే నశించును. తత్కాలమునందే నశించిన యాగాదికర్తలు కాలాంతరమందు కలిగెడి స్వర్గమున కేత్రకారము సాధనములగునని శంక కాగా యాగాదికర్తనుష్ఠానముచేత నొక య పూర్వ మనుసంస్కారము పుట్టు ననియు, ఇది యజమానునియొక్క చిత్తమునందు స్వర్గఫలము ప్రాప్తించువరకునిలిచి స్వర్గ ఫలమును గలుగజేసి తరువాత నశించునని పూర్వ యామాంసకులు నిర్వహించిరి. ఆచ్రకారమే తత్త్వజ్ఞానముఫలమగుమోక్షము మరణానంతరమందే సంభవించునుమన “శబ్దబుద్ధికర్తణాంత్రిక్షణావస్థాయిత్యమ్” శబ్దము, జ్ఞానము, కర్త యామాదును మూడుక్షణములు మాత్ర ముండును. తరువాత నశించుననున్యాయమునుబట్టి తత్త్వజ్ఞానముకూడ ఉత్పత్త్యుత్తరకాలమునందే నశించును గనుక తత్త్వజ్ఞానమువలన నొకయపూర్వ మను సంస్కారము పుట్టి మోక్షము ప్రాప్తించువరకు తత్త్వజ్ఞానియొక్క చిత్తమం దుండి మోక్షానంతరము నశించు నని చెప్పవలసివచ్చునని తాత్పర్యము.

ఆచ్రకారము చెప్పినక్షణమునకు తత్త్వజ్ఞానశాస్త్రము కర్తశాస్త్రములొనే యంతర్భవించును. తత్త్వజ్ఞానముకూడ కర్తలలో నొకటిగా నుండువలసివచ్చును. ఇది తత్త్వజ్ఞానముచేత దేహాంతమంధు ముక్తి కలుగు నని వాదించువారికి సమ్మతము కాదు.

అయ్యే ముందు అన్నియుక్క బడిమి మనోమంత్రములచేత ప్రతిబంధింబు వివట్టువ్రానబట్టి చేత ప్రతిబంధింబు వివట్టువ్రానము తత్కాలమున ఫలము నియ్యజాలక కాలాంతరమందు (మరణానంతరమందు) విదేహమున కిని గలుగజేయును.

సమాధానము. భవిష్యద్దేహములయుక్క యత్యంత భావమే విదేహమోక్ష మని మాయభిప్రాయము. ఇట్టి విదేహమోక్షమున వర్తమానదేహమును మూర్తియు నిలవిన ప్రారబ్ధముతో విరోధించి గనుక ప్రారబ్ధకర్తచేత తత్త్వజ్ఞానఫలమును విదేహమోక్షము ప్రతిబంధింబును. అందున వర్తమానదేహ భవిష్యద్దేహములయుక్క నివృత్తియే విదేహమోక్ష మనిచెప్పెడివారికి వర్తమానదేహమును నిలవయుండు ప్రారబ్ధకర్తను విదేహమోక్షము విరోధిగానున్నందున ప్రారబ్ధకర్తచేత విదేహమోక్షసాధనమగు తత్త్వజ్ఞానము ప్రతిబంధింబును అని చెప్పడు యనావశ్యకము. భవిష్యద్దేహమూర్తినివృత్తియే విదేహమునని చెప్పెడి మూడు ప్రారబ్ధకర్తను విదేహమోక్షమునగును విరోధమే లేనందున ప్రారబ్ధకర్తచేత విదేహమున సాధన మగు తత్త్వజ్ఞానము ప్రతిబంధింబును అని చెప్పడు యనావశ్యకము ప్రారబ్ధకర్త వర్తమానదేహమును తగ్గితనుగదుఖములను బ్రవర్తింపజేయుచున్నప్పుడు తత్త్వజ్ఞానమొప్పడే భవిష్యద్దేహనివృత్తి యను విదేహమోక్షమును గలుగజేయుట కేది ధమైన యాత్యేము లేదని భావము. ఇదిగాక జ్ఞాన వలననే క్షణికము. ఇది నివృత్తి కాలమునందు. తప్ప కాలాంతరమందుండ నేరదు. కాలాంతరమునందు కాను లేకయేమోక్షమును

తనఫలము నేలాగున నియ్యగలడు. తత్త్వజ్ఞానాంతరము చరమ సాక్షాత్కారమును మఱియొకజ్ఞానము జన్మించును. దానిచేత విదేహమోక్షము కలుగు ననియును, జ్ఞానసాధనములు లేనందున శంకింపఁదగదు. తత్త్వజ్ఞానప్రతిబంధకమైన ప్రారబ్ధము నశించఁగానే జ్ఞానసాధనములగు గురుశాస్త్రదేహేంద్రియాదులన్నియు నశించుచుండఁగా నేప్రకారము చరమసాక్షాత్కారమును జ్ఞానముపుట్టును? తత్త్వజ్ఞానమే చరమసాక్షాత్కారమునకు సాధనమంటిరా, ఊణికమైనతత్త్వజ్ఞానము పూర్వమందే నశించినందున చరమసాక్షాత్కారమున కేలాగు సాధనము కాఁగలదు? కనుక తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తి సమకాలమందే భవిష్యద్దేహనివృత్తియను విదేహమోక్షము గలుగు నని మామతమే యుక్తముగా నున్నది.

ప్రశ్న.—అయితే—

శ్రు. “భూయశ్శాంతే నిశ్వమాయా నివృత్తిః.”

అని చెప్పినశ్రుతికి ఏమి తాత్పర్యము?

ప్రతివచనము.—ప్రారబ్ధకర్తావసానమందు దేహేంద్రియములు మొదలయిన సమస్తవికారములు నశించు నని తాత్పర్యము గాని చరమసాక్షాత్కారమునందు సర్వావిద్యాతత్కార్యములు నశించునని కాదు. అవ్యవహితపూర్వగ్రంథమునందు చరమసాక్షాత్కారమునుగూర్చి యుపపత్తులను కనుపఱచియున్నారము. కనుక మీకు సమ్మతమైన విదేహముక్తిదేహపాతానంతరమందే కలుగవచ్చును. మాకు సమ్మత

మైన విదేహముక్తి తత్త్వజ్ఞానముకాలమందే కలుగు ననుటకు సంశయము లేదు.

ఈయభిప్రాయముతోనే ఆర్యావంశశత్రు యను గ్రంథమునందు భగవంతుడగు శ్రీసంకర్షణమూర్తి.

శ్లో. తీర్థే శ్వపచగృహే వా వృద్ధృత్కం పరివృజ్ఞాన్ దేహం,
జ్ఞానసమకాలముక్తి కైవల్యం యాని హరిశోభి.

అని చెప్పియున్నారు.

తా. తత్త్వజ్ఞానముకాలమందే విదేహముక్తి నొందిన బ్రహ్మవేత్త పరమవిత్తమైన గంగాదిపుణ్యతీర్థముల యందుగాని అత్యంతాపవిత్రమైన చండాలవాసకయందుగాని వర్తమానదేహమును వ్యజించి ప్రారబ్ధకర్మప్రాపికము లగు శోకహర్షాదులను విడిచి కేవలబ్రహ్మస్వరూపావస్థానము నొందు చని భావము.

కనుక విదేహమోక్షమునకు సాక్షాత్సాధన మగు తత్త్వజ్ఞానము వాసనాక్షయమనోనాశములకంటె ప్రధానమని సిద్ధము.

వాసనాక్షయమనోనాశములు తత్త్వజ్ఞానసాధనములైనందున మోక్షమునుగూర్చి వ్యవహితసాధనములు కాబట్టి అప్రధానములు.

కామక్రోధాద్యాసురవాసనలను నశింపజేయు దైవ వాసన జ్ఞానసాధన మని శ్రుతిస్మృతులయందు విశదముగా చెప్పబడినది.

శ్రు. శాంతోదాంత ఉపరత స్థితిక్షుస్సమాహితో భూత్వాత్తస్యే
వాత్తానం పశ్యేత్.

తా. బహిరింద్రియనిగ్రహము, అంతరింద్రియనిగ్రహ
ము, సకలకామ్యకర్తృపరిత్యాగము, శీతోష్ణాదిద్వంద్వసహన
ము, చిత్తైకాగ్రత యీగుణములుగలవాడై యద్వితీయ ప్ర
త్యగభిన్న బ్రహ్మతత్త్వము నెఱుంగవలయును.

స్వ. అమానిత్వమదంభిత్వ మహింసా త్కంఠరార్జవం,
ఆచార్యోపాసనం శౌచం స్థైర్యమాత్మవినిగ్రహః.
ఇంద్రియార్థేషు వైరాగ్య మనహంకార ఏవ చ,
జన్మమృత్యుజరావ్యాధి దుఃఖదోషానువర్జనం.
అసక్తిరనభిష్వంగః పుత్రదారగృహాదిషు,
నిత్యం చ సమచి త్తత్వ మిష్టానిష్టోపపత్తిషు,
మయి చా నన్యయోగేన భక్తిరవ్యభిచారిణీ.
వివిక్తదేశ సేవిత్వమరత్తిర్జనసంసర్జి,
అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థపర్జనం,
ఏతత్ జ్ఞానమితి ప్రోక్తమజ్ఞానం యదతోఽన్యథా.

తా. తనగుణములను తాను జ్ఞాపించకయుండుట, దం
భరాహిత్యము, పరులను పీడించక యుండుట, మొదటివారు
తనవిషయమై చేయుతిరస్కారాదులుసహించుట, సర్వవ్యవహా
రములయందు కౌటిల్యము లేకపోవుట, అనఁగా మనోవాక్కా
యముల నేకరూపముగాఁ బ్రవర్తించుట, తనకుతత్త్వజ్ఞా
నము నుపదేశించినగుర్తువును సేవించియుండుట, మృజ్జలములచే
త శరీరమును తాళనమును చేయడమనుబాహ్యశుద్ధియు; రాగ

ద్వేషకాహిత్యమును మనశ్శుద్ధియును గలిగియుండుట, సన్మార్గమునందఁ బ్రవర్తించి దానిమందే నిష్ఠగలిగియుండుట, శరీరమును దుష్కార్యములను చేయనంప నిరోధించుట, ఇహలోకకరలోకములయల నుండు శబ్దాదివిషయములయం నిచ్చలేకయుండుట, గర్వము లేకయుండుట, జన్మయంద, మరణమునంద, ముడిమియందు, రోగములయందు, దిగ్విభములయందును ప్రసిద్ధములైనదోషములు విచారించుట, పుత్రులు, భార్య, గృహము, క్షేత్రము మొదలయిన విషయములయందు ప్రీతిలేకయుండుట. పుత్రాదులయందే యధిక ప్రీతి లేకయుండుట. అచఁగా (పుత్రకళత్రాదుల కేమైనను కొంచెము హాని కలిగితే గాను జీవింపట్టు చేయుప్రేమ యధిక ప్రేమ యనఁబడును. అటువంటి యధికప్రేమ లేకయుండుట యని అర్థము.) ప్రారబ్ధకర్మచేత సుఖదఃఖములు ప్రార్థించినప్పుడు హర్షవిషాదములను బొందక సమానచిత్తము గలిగియుండుట, సర్వేశ్వరుఁ డైనభిగవంతునియం దేకాగ్రభక్తి గలిగియుండుట, జనహూన్యమైన యేకాంతదేశమందునికియు, జనులచే నిండియుండు ప్రదేశములయందఁ నివసించుట కిచ్చ లేకపోవుట, అత్తజ్ఞానకారణము లైనశాస్త్రములయం దాశక్తి గలిగియుండుట, అత్తతత్వజ్ఞానముచేత గలుగు మోక్షమునందు సంప్రదికత్వజ్ఞానము. ఈగుణములు తత్వజ్ఞానమునకు సాధనములు. వీటికంటె నితరములగు దంబదర్పాదులు జ్ఞానమును నశింపజేసి నానావిధానర్థములను సంపాదించును.

ఇవి మొదలైనశ్రుతిస్తోత్రులయందు దైవసంపదగాఁ జెప్పఁ

బడు శుభవాసన యాసురసంపదయగు నశుభవాసనను నశింపజేయును. దానివలన తత్త్వజ్ఞానము కలుగునని చెప్పినందున వాసనాక్షయము తత్త్వజ్ఞానమునకు సాధనమని చెప్పదగియున్నది.

ఈప్రకారమే మనోనాశము తత్త్వజ్ఞానమునకు సాధనమని శ్రుతిస్మృతులయందు ప్రసిద్ధమైయున్నది.

శ్రు. తతస్తు తం పశ్యతి నిష్కళం ధ్యాయమానః.

తా. శ్రవణమననములచేత పరబ్రహ్మతత్త్వమును పరోక్షముగా తెలుసుకొన్నతరువాత ధ్యానమును చేయుచున్నవాడై ఆనిర్గుణమైన పరబ్రహ్మను ప్రత్యక్షముగా తెలుసుకొనుచున్నాడు. ధ్యానమనగా నేకాగ్రచిత్తత. మధ్యేమధ్యయితరవిషయముల నాలోచింపక యొకటేవస్తువును నిరంతరముగా నాలోచించుట ధ్యానమనబడును. ఇదియే మనోనాశము; దీనిచేతనే బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానము కలుగునని భావము.

శ్రు. అధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం మత్వా ధీరో హర్షశోకా జహతి.

తా. పరమాత్మయం దవిచ్చిన్నధ్యానముచేత నాపరమాత్మను ప్రత్యక్షముగా దెలుసుకొని తత్త్వజ్ఞుడగు పురుషుడు హర్షశోకాదిబంధములను విడుచును.

స్తో. యం వినిద్రాజితశ్వాసాః సంతుష్టాస్సంయతేంద్రియాః,

జ్యోతిః పశ్యంతి యుంజానా స్తస్మై యోగాత్తనేనమః.

ఆలస్యాదితామసవృత్తులు లేనివారును అనగా అహింస, సత్యము, అస్తేయము, బ్రహ్మచర్యము, అపరిగ్రహము ఈ యైదు యమములు కలవారని అర్థము. శౌచ, సంతోష, తపః,

స్వాధ్యాయ, ఈశ్వరప్రణానము లను నియమములు కల వారును; రేచక పూరక కుంభకములను ప్రాణాయామములచే త సర్వేంద్రియములను వాటివాటినిషయములయందు ప్రవర్తింపనియ్యక నిరోధించినవారును అయిన యోగులు ధారణాధ్యానసమాధులచేతనే స్వప్రకాశస్వరూపుడైన మనమేశ్వరుని చూచుచుందురో, యాయజ్ఞాంగమూర్త్యాభ్యాససాధ్యుడైన శ్రీకృష్ణుని బ్రహ్మకొఱకు నమస్కరించెదను.

ఈశ్రుతిర్మృతులయందు మనోనాశముచేత తత్త్వజ్ఞానముకలుగు నని చెప్పియున్నది. కనుక నీ ప్రకారము తత్త్వజ్ఞానమనోనాశవాసనాక్షయములు మూడును యథాయోగ్యముగా ముఖ్యములుగా సముఖ్యములుగా నుండునని తెలియదగినది.

అక్షేపము ... ఓయీ! విద్యత్సన్యాసిచేత ప్రయత్నపూర్వకముగా సంపాదించబడిన తత్త్వజ్ఞానమనోనాశవాసనాక్షయములుమూడు విద్యత్సన్యాసానంతరము అనువర్తించుచుండిన చాలునా? లేక విద్యత్సన్యాసిచేత ప్రత్యేకము ప్రయత్నపూర్వకముగా సభ్యసింపవలసియుండునా? మొదటవశమందు విద్యత్సన్యాసికి తత్త్వజ్ఞానము పూర్వసిద్ధమైందను నే ప్రకారముగా సముఖ్యమని చెప్పితిరో యా ప్రకారమే వాసనాక్షయమనోనాశములు కూడ పూర్వసిద్ధములైనందున సముఖ్యములని చెప్పవలసియుండును. కనుక విద్యత్సన్యాసికి ప్రధానమని వాసనాక్షయమనోనాశములు ప్రధానములని చెప్పుట యుక్తముకాదు. రెండవవశమందు విద్యత్సన్యాసికి వాసనాక్షయమనోనాశము లే ప్రకారము ప్రయత్నసాధ్యములలో యా ప్రకా

రమే తత్త్వజ్ఞానము కూడఁ బ్రయత్నసాధ్యమైనందున ముఖ్యముగానే యుండును. కనుక విద్యత్సన్యాసికి వాసనాక్షయమనోనాశములే ప్రధానములు. తత్త్వజ్ఞానము ప్రధానము కాదని చెప్పుట యుక్తము గాదు. అని యంటిరా చెప్పెదము.

సమాధానము—వివిదిషాసన్యాసమునం దభ్యసించిన తత్త్వజ్ఞానముమాత్రము విద్యత్సన్యాసికి ననువర్తించియుండునని వాసనాక్షయమనోనాశములు ప్రయత్నముఁజేసి సంపాదించ వలసియుండు ననియు మే మంగీకరించుచున్నారము గనుక మీరు చెప్పినదోషములు రానేరవు. అది యెటువలెనంటె-బ్రహ్మజ్ఞానాధికారి 'కృతోపాస్తి' యని 'అకృతోపాస్తి' యని రెండువిధములుగా నుండును; అదివరకే యుపాసనమును చేసియున్నవాఁడు 'కృతోపాస్తి' యని, ఉపాసనమును చేయకయున్నవాఁడు 'అకృతోపాస్తి' యని చెప్పఁబడును. ఉపాసనకు ఫలము ఉపాస్యవస్తుసాక్షాత్కారమే కనుక నుపాస్యస్వరూపము సాక్షాత్కరించువరకు ఉపాసనమును చేసి తత్త్వజ్ఞానమునందుఁ బ్రవర్తించుపురుషునకు వాసనాక్షయమనోనాశము అదివరకే యుపాసనకాలమందే దృఢముగా సిద్ధించియున్నందున తత్త్వజ్ఞానము పుట్టఁగానే విద్యత్సన్యాసజీవన్ముక్తులు స్వయముగానే సిద్ధించును. ఇటువంటి పురుషుఁడే శాస్త్రముల యందు చెప్పఁబడిన ముఖ్యజ్ఞానాధికారి. ఈకాలమునం దుండు జ్ఞానాధికారు లందఱు ప్రాయశః ఉపాసనమును యనివారు గానే యున్నాఁడు. వీరు వాసనాక్షయమనోనాశములను తత్కాలమందు సంపాదించుకొని తత్త్వజ్ఞానసాధనము లగు

శ్రవణమనననిది ధ్యాసనములయందుఁ బ్రవర్తించుచున్నాడు. ఈ శ్రవణమనననిది ధ్యాసనములను దృఢముగా నభ్యసించి యుండున, అజ్ఞానసంశయ వివర్యయములు నశించి తత్త్వజ్ఞానము పుట్టుచున్నది. ఈతత్త్వజ్ఞానము నిత్యనిర్దోషమైన వేదవాక్యసమూహముచే నుదయించినంతవఱకు నుతీయక ప్రమాణజ్ఞానముచేత బాధింపఁబడదు. ఈతత్త్వజ్ఞానముచేత నివర్తించిన యజ్ఞానము తిరిగి పుట్టుటను నెఱుఁపు లేనందున తత్త్వజ్ఞానమునకు లోకము సంభవించుదు. వాసనాక్షయమనోనాశము లేతేనో యుగవరకు వాత్సాలికముగా నింపఁబడినందునను, దృఢాభ్యాసము లేనందునను సుఖదుఃఖాభ్యోగములను గలుగఁజేయు ప్రారబకర్తచేత మధ్యమధ్య బాధింపఁబడుచున్నందునను గాలి వీచెడి ప్రదేశములోఁ బెట్టిన నీలము వలె నతిశీఘ్రముగా నివర్తించుచుండును.

ఈయర్థమే—

శ్లో. పూర్వభ్యోజ్యప్రయత్నేభ్యో విషమోఽయం హి చక్షుః,
దుస్సంశ్చ వివచిత్యాగ మృషేదూర్తాలవాదః.

అని వసిష్ఠమహర్షి చే జెప్పఁబడినది.

తా. వెనుక చెప్పినసముద్రపానాది ప్రయత్నముకంటె మేరువర్వతమును సమూలముగా పెల్లగించి వేయుటకంటె కూడ నీవాసనాన్యాయము అశక్యమైనది యని అర్థము.

భగవద్గీతలయందును.—

శ్లో. చంచలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాథి బలవత్ దృఢం,
శస్యాహం నిగ్రహం దుస్యే వాయోరప శుదుష్కరమ్.

అని అర్జునుఁడు చెప్పియున్నాఁడు.

తా. ఓస్వామీ! ఈమనస్సునునది మిక్కిలి చలస్వభావము కలది. దేహేంద్రియాదులను ఊబింపఁ జేయునదియు, తత్త్వవిచారముచేతకూడ జయించుటకు శక్యము కానిదియు విషయావాసనలతోఁ జుట్టఁబడియున్నందున భేదింప శక్యము కానిదియును గనుక నాకాశమందు విసరుచుండు వాయువును నిరోధించుట యేప్రకారముగా నశక్యమో? యాప్రకారమే యీమనస్సును నిగ్రహించుటయు నశక్యమని యర్థము. ఇందుచేత మనోనాశము శక్యమైనది కాదని తెలియుచున్నది.

కనుక నిష్పటివిద్యత్సన్యాసులకు తత్వజ్ఞానముమాత్రము వివిదిషాసన్యాసదశయందు దృఢముగా నభ్యసించియున్నందున అనువర్తించి యుండును. వాసనాక్షయమనోనాశములుమట్టుకు దృఢప్రయత్నముచేత నిష్పడు సంపాదించవలసియుండునని సిద్ధము.

ప్రశ్న.—ఓయీ! వాసనాక్షయముకొఱకుఁ బ్రయత్నముచేయవలయు నంటిరి; వాసన యనఁగా నేమి?

ఉత్తరము.—వాసనయొక్కస్వరూపము వసిష్టమహర్షిచే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. దృఢభావనయా త్యక్త్వా పూర్వాపరవిచారణం,
యదా దానం పదార్థస్య వాసనా సా ప్రకీర్తితా.

తా. చాలకాలమునుండి దృఢముగా భావింపఁబడియున్నందున వెనుకముందు మంచిచెడ్డలను యోచించకయే యొకవస్తువును గ్రహించుటకు కారణము వాసన యని చెప్పఁబడును. అనఁగా నేదైనా యొకవస్తువును మంచి దనికాని, మంచిది

కాదని కాని, చిరకాలమునుండి దృఢముగా నిశ్చయించుకొని యుండి దానియొక్క గుణదోషములను కనిపెట్టకయే మంచి దని కాని, చెడుదని కాని యభిమానించుటకు కారణము వాసన యని భావము.

శ్లో. భావనం తీవ్రతం వేగాదాత్మకం యత్తదేవ పరి.
నివర్త్యతే ముఖాభావో నా తేన మత్స్యతే.

తా. పురుషుఁడు తీవ్రతనస్తువులను పురించునట్టి తీవ్ర మైనభావనచేత (అనగా నిశ్చలస్థనమనస్సుచేత) కని యర్థము.) ఏవస్తువును భావించునో, యావస్తువుగానే యేర్పడును.

శ్లో. తాత్పర్యేనో హి పురుషో నాపనాపివద్యతే,
నాపశ్యతీ యదేతత్తస్మిన్వస్తి తే న ముచ్యతే.

తా. భావనాభావితవస్తుస్వరూపుఁడగు పురుషుఁడు యావస్తుభావనలచేత కలిగినసంస్కార మనునాపనచేత నాపన శుద్ధి యేవస్తువునుచూచునో యావస్తువు మంచిగా లేక పోయినా మంచిగానే తలంచును.

శ్లో. వాచనా వేగవైశ్యం స్వరూపం ప్రజాననీయం,
భ్రాంతిం పశ్యతి దుర్బుద్ధిః పశ్యతి ముఖాభివ.

తా. అతిశీఘ్రమగు వాచనలచేత నాకర్షింపబడిన తన స్వరూపమునే తాను వాస్తవముగా తెలుసుకొఁజాలక మత్స్య తచేత కనులు తిరుగువాఁడు సర్వదార్థములను తిరుగుచు న్నట్లు లేలాగు తలంచునో యాప్రకారము సర్వదార్థము లను వివరీతముగానే చూచును. (ఇనగా మంచివాటిని చెడుగుగా చెడువాటిని మంచిగా తలంచు నని భావము.)

ఇట్టివాసనయందు తమతమ దేశాచారకులధర్మభాషాత
ద్వితసుశబ్దాపశబ్దములయందు జగుల కందటికి సాధారణము
గాఁగల యభినివేశమే దృష్టాంతము. అనఁగా నొకపురుషు
నకు తాను నివసించి యుండు దేశము చాలమంచి దనునభిమా
నము గలిగియుండఁగా, మఱియొకపురుషుఁడు మఱియొక దేశ
ము మంచిదని దానియందు చాల గుణములు కల వని యెంత
చెప్పినను స్వదేశమందే యభిమానము కలిగియుండును. ఇం
దుకు కారణమే వాసన. వాసనయందు దేశాద్యభిమానమే
దృష్టాంత మని భావము. ఈప్రకారమే కులాచారాదులయం
దును అభినివేశమును చూడవలయును. ఈవాసనయొక్క
భేదములను ముందుగా చూపించి తరువాత నీవాసనావిశే
షమును చెప్పెదము.

ఇట్టివాసన నుద్దేశించియే బృహదారణ్యమందు—

శ్రు. స యథాకామో భవతి తత్క్రతుర్భవతి,

తత్కర్తృకురుతే యత్కర్తృకురుతే తదభి సంపద్యతే.

అని చెప్పఁబడినది.

తా. పురుషుఁ డేవస్తువును తాను కోరునో అందును తగిన
సంకల్పమును చేయును. యెటువంటి సంకల్పమును చేయునో
అటువంటికర్తృను చేయును యెటువంటికర్తృను చేయునో అటు
వంటిఫలమును బొందును. అనఁగా కామనాసంకల్పాదులచేత
సంస్కారమును వాసన కలిగి యావాసనచేతనే సంకల్పకర్తృ
ద్యుత్తిరకృత్యములయందుఁ బ్రవర్తించు నని భావము.

ఈవాసనయొక్క భేదము వాసిష్ఠరామాయణముందు
వాల్మీకిమహర్షి చే చెప్పబడినది.

శ్లో. వాసనా విష్ణోర్ధా ప్రోక్తా శుద్ధా త మలివాసిథా,
మనా జన్త హేతుశ్చిన్త ముద్ధా నన్తా నాశనీ.

తా. వాసన యనునది మలినవాసన యని, శుద్ధవాసన
యని రెండువిధములు. అందులో మలినవాసన జన్మము కార
ణముగాను, శుద్ధవాసన జన్మచినాశమునకు (అర్హుగా మోక్షము
నకు) కారణముగాను చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో. అజ్ఞానగుగునాకారా గునా మహాకారికారినీ,
పునర్జన్త కలి ప్రోక్తా మననా వాసనా ముద్ధా.

తా. అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమ
య, ఆనందమయము లను పంచకోశములను నాథారామ
ప్రకాశకమై సాక్షియైన చిదాత్మమను స్వతః భేదము కలిగియు
న్నప్పటికి, భేదము కనుపడకుండు నాచ్ఛాదించునది యజ్ఞానము.
ఇట్టి యజ్ఞానముచేత ముద్భగయుక్కు మేళనముచేత కాలవలె
ను మంచుభూమిలో నుంచినందుచేత నయ్యవలెను వాసన
ఘనీభవించును. అనఁగా అజ్ఞానముయొక్క సహాయముచేత
నీవాసన యనునది భ్రమవరంజరను కలుగఁజేయు నని భావము.
అజ్ఞానముతోచేరి భ్రమవరంజరను కలుగఁచేయునదియు, ప్రబ
లమయిన యహంకారముతో కలిసియుండునదియు ఉత్తరకా
లమునందు జన్మవరంజరను కలుగఁజేయు సామర్థ్యము కల
దియు మలినవాసన యని పండితులచేతఁ జెప్పబడినది.

అజ్ఞానసహితమగు వాసనచేతఁ బుట్టించఁబడు శ్రమ పరంపరను భగవద్గీతలయొక్క వీడియాటవయధ్యాయమునం దాసురసంపత్తును నివర్తించేటప్పుడు శ్రీకృష్ణభగవాను లా నతిచ్చియున్నారు.

శ్లో. ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ జనా న విదురాసురాః,
న శౌచం నాఽసి చాచారో న సత్యంలేఖ విద్యతే.

తా. ఆసురప్రకృతిగల పురుషులు ధర్మకార్యముల యందుఁ బ్రవర్తించుటను గాని యధర్మకార్యములలోనుండి నివర్తించుటనుగాని యెఱుఁగరు. ఏప్రకారము తమబుద్ధికి తోచునో యాప్రకారముగా చేయుచుందురు. బాహ్యభ్యంతరశౌచముగాని శ్రుతిస్మృతులయందు చెప్పిన యాచారము గాని యధార్థముగా మాట్లాడుటగాని యసురప్రకృతిగల పురుషులయం దుండనేరదు.

శ్లో. అసత్య మప్రతిష్ఠం తే జగదాహురనీశ్వరమ్,
అపరస్పరసంభూతం కిమన్య త్కానుహైతుకమ్.

తా. ఈ ప్రపంచమునందు శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణములు వాస్తవములును ప్రమాణములును కావనియు, సుఖదుఃఖములకు హేతుభూతములైన ధర్మాధర్మములు లేవనియు, ఈ ప్రపంచమును సృష్టించునీశ్వరుఁడు సుతరాం లేడనియు, స్త్రీపురుష వ్యక్తులయొక్క పరస్పరసంయోగముచేతనే యీ ప్రపంచ మనాదిగాఁ బుట్టుచున్నదిగాని దీనికి మఱియొక కారణము లేదనియు చెప్పుచుందురు.

శ్లో. ఏతాం వృష్టిగాఢస్థిత్యై నష్టాత్తాత్ పల్నా వృద్ధయః.

ప్రభవాయుగ్రకర్తానాం శిష్యాణామపగతోఽపితాః.

తా. ఈ ప్రకారముగా చాక్యాకమతముం దుండువారి యొక్క అభిప్రాయము ననుసరించి కేవలమలినాంతకకరణము కలవారై దృష్టపురుషార్థము లగు సర్వస్వగృహక్షేత్రాదీల యొక్క సంపాదనము దాసక్తమగు బుద్ధిగలవారై, కనుకనే పరహింసాప్రధానములగు కార్యములను జేయుచు సర్వజనవిరోధులై లోకవినాశముకొఱకే న్యాయసురక్షితిగల పురుషులు పుట్టుచుండుదురు.

శ్లో. కామమౌక్తిక్య మహింసా సంభవాయుగ్రకర్తాః,

మోహద్వేత్యాదవద్ధ్యాంక ప్రకర్తంతే మనుష్యుతాః.

తా. ఈపురుషులు లోకములో నుండు మహినువర్తక పదార్థములు యోగవల్లు లభించినా తృప్తినిబొందని దురాశగల వారై దంభము అభిమానము నుదము వీలతో కూడినవారై అవివేకముచేత కట్టరానికట్లను బట్ట (అనగా నీమంత్రముచేత నీభూమియందుండే ఈమహానిధిని సాధించవలయు ననే దురాగ్రహముఁ బొంది యని యర్థము.) అపరిశుద్ధములైన మద్య మాంసాదిద్రవ్యములను సహాయములుగాచేర్చుకొని సర్వలోకనింద్యమగు ప్రతేము నవలంబించి ప్రవర్తించుచుండుదురు.

శ్లో. చింతామహామేయాం చ ప్రలయాంతామహాశ్రితాః,

కామోపభోగపరమాః పితౄణాం ధీః నిర్మితాః.

తా. ఇదిగాక శరీరము నశించువఱకు పరిమితి లేనివిచారము కలవారును ప్రకృందనవనితొడి కామముల ననుభవించు

టయే పరమపురుషార్థ మని తలచువారును మనుష్యులకు పరమపురుషార్థము కామానుభవమే కాని మఱియొకటి లేదనే నిశ్చయము గలవారునునై ద్రవ్యమును సంపాదించుచుందురని ముందటిశ్లోకముతో సంబంధము.

శ్లో. ఆశాపాశశతైర్బద్ధాః కామక్రోధసరాయణాః,
ఈహంతే కామభోగార్థ మన్యామే నార్థసంచయాన్.

తా. అనేకదురాశాపాశములచేత నీడ్వబడుచు కామక్రోధముల నాశ్రయించి కామభోగముల ననుభవించుటకొఱకే దొంగతనము జూదము మోసము మొదలగు నన్యాయవ్యాపారములచేత ద్రవ్యము నార్జింపఁ దలచుచుండును.

ఈశ్లోకములచేత దుర్వాసనలయొక్క భ్రాంతి వనంశర చెప్పబడినది.

ఈప్రకారమే యహంకారమును చెప్పబడినది.

శ్లో. ఇద మద్య మయాలబ్ధ మిహం ప్రాప్స్యే మనోరథం,
ఇద మస్తీదమపి మే భవిష్యతి పునర్థనమ్.

తా. ఇట్టి యాసురప్రకృతిగల పురుషు లీప్రకారముగా తలచుచుండురు. “నామనస్సుకు సమృద్ధిమైన యీవిషయము నిప్పుడు పొందినాను. ఇంకొకవిషయమును కూడ పొందఁగలను. ఇంతధన మిప్పటికి నాకు కలదు. ఇంక కొంతధనము రాఁగలదు.

శ్లో. అసౌ మయా హత శ్శత్రు ర్హనిష్యే చాపరానతి,
ఈశ్వరోఽహ మహం భోగీ సిద్ధోఽహం బలవాన్సుఖి.

తా. ఈశత్రు డిప్పటికి నా తంజంపబడినవాడు; ఇత నితరశత్రువుల నందఱిని చంపివేయఁగలను. నేనే శత్రువును; నేనే సమస్తభోగముల ననుభవించువాడను; నేనే పుత్రపౌత్రాదులతో కూడుకొని కృతార్థుడనై యున్నాను; నేను సామాన్యమైన మనుష్యమాత్రుడను గాను; మహాబలవంతుడను; నరమనుషియు ననుభవించువాడను; నేనొక్కడనే భూమండలమున కంతటికి నలంకారముగా నున్నాను; మిగిలినవా రందఱు ధూమికి భారమే గాని ప్రయోజనము కలవారు గారు.

శ్లో. ఆస్థ్యోఽభిజననానస్తి కోఽన్యోస్తి సచ్చకో మనూ,
యశ్చేదాస్థ్యేషా మౌచిష్యే ఇశ్యజ్ఞానా మోహితాః.

తా నేనే ప్రవ్యము కలవాడను, గొప్పగులమందుఁ బుట్టినవాడను, నాతో సమానమగు మనుష్యుఁ డొక్కఁడును లేడు; నేనును యోగములను చేయుచున్నాను; నటనట గాయకగణికలకు బహుప్రవ్యమును దానము చేయుచున్నాను; నాకంటె నెక్కువగా యోగదానములను జేయువాడెవఁడు? కనుకనే మహానందభరితుడనై యున్నాను; అని యిటువంటి యజ్ఞానము చేత మోహమును బొంద వివేకహీనులై, నరకములయందు పడుదురని ముందటి శ్లోకముతో నన్వయము.

శ్లో. అనేక చిత్తవిధాంతా మోహాంతానసావృతాః,
ప్రసక్తాః కామభోగేషు పరితే నరకేషుచా.

తా. అనేక మనోరథములయందుఁ బ్రవర్తించుచిత్తముచేత నాకర్షింపబడుచున్నవారై యజ్ఞానమును వలయందుఁ బడి చిక్కి శబ్దాదివిషయభోగములయం కత్యంతాసక్తి

కలవారై కొంతకాలము బ్రతికియుండి చివరకు మరణానంతరమందు మహారౌరవాది నరకములయందుఁ బడుదురు.

ఇందుచేత నాసురసంపదయను మలినవాసన పునర్జన్మకు కారణ మని సూచింపఁబడినది. ఈసూచితమైనయర్థమే విస్తారముగాఁ బ్రతిపాదింపఁబడుచున్నది.

శ్లో. ఆత్మ సంభావితాస్పృహా ధనమానమదాన్వితాః,
యజంతే నామ యజ్ఞస్తే దంభేనావిధిపూర్వకమ్.

తా. ఆసుర ప్రకృతి గలవారలు తమబుద్ధిచేతనే తత్త్వమును పూజ్యులఁగా దలఁచువారును, ఎటువంటియోగ్యత గల పురుషులకు కూడ నమ్ములు కానివారును, ద్రవ్యము చేత నభిమానము గర్వముగలవారు నై లోకమందు సోమయాజులవా రని యీలాగంటికిరిని బొందుటకు మాత్రము కొన్నియాగముల నశాస్త్రీయముగాఁ జేయుచుందురు.

శ్లో. అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం చ సంశ్రితాః,
మామాత్మ పరదేహేషు ప్రద్విషంతోఽన్యసూయకాః.

తా. తనయందుఁ గలిగియున్న గుణములచేత లేకయున్నగుణములచేతఁ దనను సర్వజనులకంటె హెచ్చుగాఁ దలఁచుచి త్తవృత్తి యహంకార మనఁబడును. అన్యజనులను పరిభవించుటకు నిమిత్తమైన చిత్తవృత్తి బలమనఁబడును. ఏవృత్తి పుట్టినందున పురుషుఁడు ధర్మమార్గమును దాటి సంచరించునో ఆవృత్తి దర్ప మనఁబడును. కామక్రోధములు ప్రసీద్ధములు. అహంకారబలదర్పకామక్రోధములతోకూడుకొని, తనశరీరము

నందు నితర జనులయొక్క శరీరములయందును పర్వత్రత చి
ద్రూపముగా నున్న రమేశ్వరునియందు ద్వేషము కలవారై
(అనఁగా: రమేశ్వరజ్ఞానాపము లగు శ్రుత్యులను యోవ
త్తు ప్రమాణము అని విశ్వసించి తమకిష్టమైన విషయముల
యందు మాత్రము ప్రమాణముగా నన్వయించు రని భావ
ము.) సన్తార్థమునకు ద్రవ రించు మహాపురుషులయొక్క గుణ
ములను చూచి యూర్వలేనివారై యుందురు.

శ్లో. తానహం ద్వేషంతి స్మరాన్ సంసారేషు చరాధమాన్,
క్షిపామ్యజస్రమసుభా కామకిష్టేషు యోనిషు.

తా. రమేశ్వరునియందు ద్వేషము కలవారై ప్రార
స్వభావము గల ఆ యథములైన మనుష్యులను అనురస్వభావ
ముగల జన్తులయందు (అనఁగా సర్పవ్యాఘ్రాదిజన్తులయందే)
ప్రవేశించియుచుందును అని శ్రీకృష్ణభగవానులు చెప్ప
చున్నారు.

శ్లో. ఆనురీం యోనిమాపన్నా మూఢా చన్దసి చన్దసి,
మామప్రాప్యేష కొంతేను కథా యాన్యథమాంకితం.

తా. మూఢులగు నీమనుజులములు ప్రారస్వభావము
గల సర్పవ్యాఘ్రాదిజన్తులను బొంది రమేశ్వరుఁడైన నన్ను
లభించు సన్తార్థమును చెందక అతినీచమైన గతిని పొందు
చుందురు.

ఈప్రకారముగా మలినవాసనయొక్క స్వయాన్వభా
వఫలవిశేషములు చెప్పబడెను. ఇతను శుద్ధవాసనను గూర్చి
చెప్పెదము.

శ్లో. పునర్జన్మాంకురం త్యక్త్వా స్థితా సంభృష్టబీజవత్,
దేహార్థం క్రియతే జ్ఞాతా జ్ఞేయా శుద్ధేతి చోచ్యతే.

తా. వేయించిన విత్తనపుగింజ లేప్రకారము మొక్క
మొలచుటకు యోగ్యత లేకయుండునో యాప్రకారమే పున
ర్జన్మకు కారణముగాక దేహధారణమాత్రమున కుపయోగ
ముగా నుండి తెలియఁదగిన తత్త్వమును చక్కఁగా తెలుసు
కొనియుండువాసన శుద్ధవాసన యనఁబడును. తెలియఁదగిన త
త్త్వముయొక్క స్వరూపము భగద్గీత పదుమూడవయథ్యా
యమునందఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. జ్ఞేయం యత్తత్ప్రవక్ష్యామి యత్ జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే,
అనాదిమత్పరం బ్రహ్మ న సత్తన్నాసదుచ్యతే.

తా. వెనక చెప్పిన యమానిత్వాదిసాధనములచేత
దేనిని తెలియవలయునో యాతత్త్వమును దెలియఁజెప్పెద
ము. ఏతత్త్వమును తెలిసినపురుషుఁడు మోక్షమును బొందునో
ఆతత్త్వము జన్త లేకయున్న సర్వాధికమైన పరబ్రహ్మస్వరూపమే.
ఈ పరమాత్మస్వరూప మవాఙ్మానసగోచరమైనందున వేద
మునం దుండు విధివాక్యములచేతఁ గాని నిషేధవాక్యముల
చేతఁ గాని ప్రతిపాదింపఁబడునది కాదు.

శ్లో. సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతోఽక్షికిరోముఖం,
సర్వతః శృతిమల్లోకే సర్వసూనృత్య తిష్ఠతి.

తా. ఇదిగాక యీసరబ్రహ్మ సర్వవ్యాపకమైనపాదా
త్మకమైయున్నందున సర్వప్రదేశములయందుండు హస్తర్వా
ద్యవయవములు తనవిగాను, సర్వప్రదేశములయం దుండు

నేత్రములు, శిరస్సులు, ముఖములు, కర్ణములు మొదలగు
అవయవములు యావత్తు తనవిగాను కలిగియుండును.

శ్లో. సర్వేంద్రియకణాదానా సర్వేంద్రియవిజ్ఞాన,
అవయవసర్వభృచ్చేన సిద్ధిరానాథోక్తయే.

తా. ఇదిగాక యీవరబ్రహ్మ సమస్తభూతములకు
ద్రియములను నీటి విషయములేన దూహవిద్యర్థములను
ప్రకాశించుజేయు స్వతఃచతురాదేంద్రియములు గాని రూపా
దిధర్మములు గాని లేనిదై యుండును. సమస్తబ్రహ్మాణ్యము
లతో సంబంధము లేనిదై యున్నప్పటికి సమస్తబ్రహ్మాణ్యములకు
నాధారమై యుండును. స్వతః సర్వరజస్తమోగుణములు లే
నిదై న్నప్పటికి సత్త్వాదిగుణములను సన్నిధానమాత్రముచేత
బ్రవర్తించు జేయుచుండును.

శ్లో. బహువిధశ్చ భూతానా మనందం చరమేన చ,
సూక్ష్మాత్వాత్తదవ్యక్తేషాం సూర్యం చంద్రోదేవ ఇతి.

తా. ఇదిగాక యీవరబ్రహ్మ సమస్తభూతములకు
కారణమైనందున కటకమమటాదిభూషణములయందు సువ
ర్ణము లోహం వెలుకల నేకరూపముగా వ్యాపించియున్నట్లు
సమస్తభూతములయొక్క బాహ్యభ్యంతరములయందు దేకరూ
పముగా వ్యాపించియున్నది. సర్వకారణమైనందుననే స్థావ
రములగు వృక్షపర్వతాదులుగాను, జంగమము లగు మను
ష్యాదులు గాను గూడ నున్నది. ఈవరకారము సర్వభూత
స్వరూపముగా నున్నప్పటికి రూపాదిధర్మములు లేనిదై యు

న్నందున విస్పష్టముగా తెలియ శక్యమైనది కాదు. జ్ఞాన హీను లగువారికి ననేకలక్షలయోజనములదూరమున కావల నున్నట్లు తోచును. జ్ఞానము కలవారికై ననో ప్రత్యగాత్మస్వ రూపముగా నున్నందున నతిసమీపమునందే యున్నట్లు కను పడును.

శ్లో. అవిభక్తం చ భూతేషు విభక్తమివ చ స్థితం,
భూతభర్తృ చ తత్ జ్ఞేయం గ్రసిష్ఠ్య ప్రభవిష్ఠ్య చ.
జ్యోతిషామపి తద్ జ్యోతి స్తమసః పరముచ్యతే.

తా. ఇదిగాక సమస్తభూతములయందు సత్త్వాస్వభావ ముచేత నేకమైయున్నప్పటికి తత్తత్పదార్థరూపముచేత భిన్న ముగా కనుపడుచుండును. అనఁగా లోకమునందు ఘటము కలదు; పటము కలదు; కుడ్యము కల దని యీలాగంటి వ్యవహారములయందు ఘటపటకుడ్యములు పరస్పరభిన్నము లుగా నున్నప్పటికి కల దని చెప్పబడునట్లే సర్వత్ర యేక రూపముగా నున్నందున పరబ్రహ్మసత్త్వాస్వరూపముచేత నంతట నభేదముగా నుండియు ఘటపటాదిపదార్థోపాదిభేదము చేత భిన్నముగా కనుపడుచుండు నని భావము.

సమస్తభూతములను స్థితికాలమునందు పోషించుచు లయకాలమునందు నశింపజేయుచు సృష్టికాలము రాఁగానే తిరిగి యథాపూర్వముగా స్వమాయాశక్తి నవలంబించి సృ జించుచుండును. ఇదిగాక ప్రకాశింపజేయు స్వభావము గల సూర్యాదితేజస్సులను కూడ ప్రకాశింపజేయు స్వభావము గలదియు, అజ్ఞానముచేత నెంతమాత్రమునైనను స్పృశింపబడని దనియు చెప్పబడుచున్నది.

ఇది జ్ఞేయమగు పరబ్రహ్మయొక్క లక్షణము.

జ్ఞేయస్వరూపమును బ్రతిపాదించెడు నీళ్లొకములయందు తటస్థలక్షణముచేత ప్రతిపాదించుటకుఁగాను సోపాధిక బ్రహ్మస్వరూపమును స్వరూపలక్షణముచేత ప్రతిపాదించుటకుఁగానునిరుపాధిక బ్రహ్మస్వరూపమును ప్రతిపాదించుటబడినది. ఒకానొకసమయమునందు లక్ష్యవస్తువుతో సంబంధించి లక్ష్యవస్తువును తెలియఁ జేయునది తటస్థలక్షణ మని చెప్పఁబడును. ఇందుకు దృష్టాంతమును జెప్పెదము. యజ్ఞదత్తుఁడనువాఁడు కాశీనట్టణములో దేవదత్తుఁడను బ్రాహ్మణుని గృహమునకు పోవలచి యచ్చట దేవదత్తగృహమేమో తెలియక దానిఁ దెలియఁగోరి సమీపమందు కనుచుడిన యొక మనుష్యునిఁ జూచి దేవదత్తగృహ మెన్ని యని యడిగెను. అప్పుడా దేవదత్తగృహమందొక కాక మెక్కి యుండఁగాఁ జూచియూనునుష్యుఁడు కాకము కలది దేవదత్తగృహ మని చెప్పిపోయెను. ఇందుచేత యజ్ఞదత్తుఁడు దేవదత్తగృహము నెఱిగి యందులోఁ బ్రవేశించెను. ఇచ్చట దేవదత్తగృహము లక్ష్యము. కాకము లక్షణము. ఈలక్షణమైనకాకము ఎప్పుటికిని దేవదత్తగృహమందు సంబంధించి యుండునదికాదు. యజ్ఞదత్తుఁడు దేవదత్తగృహ మేది యని యడుగుకాలమునందు మాత్రము సంబంధించి యుండెను. కనుక నీకాకము దేవదత్తగృహమును తెలియఁజేయు విషయమై తటస్థలక్షణ మని చెప్పఁబడినది. ప్రకృతమునందు నీప్రపంచముయొక్క జననస్థితి లయములకు కారణమైనది పరబ్రహ్మ యని చెప్పితే, యిచ్చట

పరబ్రహ్మ లక్ష్యము. జన్మస్థితిలయకారణత్వము లక్షణము. ఈ పరబ్రహ్మసృష్టికి పూర్వకాలమునందు ప్రళయమున కసంతరకాలమునందును నిష్ప్రపంచమై నిర్విశేషముగా నున్నందున నీజన్మస్థితిలయకారణత్వమిజన్మస్థితిలయకాలములయందుఁ దప్ప తక్కినకాలములయందు దీపరబ్రహ్మయందుండునది కాదు. అయినను, పరబ్రహ్మస్వరూపమును తెలియఁజేయుచున్నందున నీజగజ్జన్మస్థితిలయకారణత్వము పరబ్రహ్మను తెలియఁజేయువిషయమై తటస్థలక్షణమని చెప్పఁబడును. ఎప్పుటికిని లక్ష్యవస్తువుతో సంబంధించి లక్ష్యవస్తువును తెలియఁజేయునది స్వరూపలక్షణ మనఁబడును. ఇందుకు దృష్టాంతమును చెప్పెదను. ఎప్పుడును చంద్రస్వరూపమును జూచి యెఱుఁగనిపురుషుఁడు మఱియొక పురుషునిఁ జూచి ఈనక్షత్రమండలమునందు చంద్రుఁ డనువాఁ డెవ్వఁడని యడుగఁగా ప్రకృష్టప్రకాశము కలవాఁడు చంద్రుఁ డని చెప్పెను. ప్రకృష్టప్రకాశము కలవాఁ డనఁగా విశేషకాంతి కలవాఁడని యర్థము. ఇందుచేత నాపురుషుఁడు చంద్రస్వరూపమును తెలుసుకొనెను. ఇచ్చట చంద్రుఁడు లక్ష్యము. ప్రకృష్టప్రకాశము లక్షణము. ఈప్రకృష్టప్రకాశము చంద్రునియందుండునొకప్పుడు మాత్రము సంబంధించియుండునది కాదు. సర్వకాలములయందు సంబంధించి యుండును. సర్వకాలములయందు సంబంధించియుండి చంద్రుని తెలియఁజేయుచున్నందున నీప్రకృష్టప్రకాశము స్వరూపలక్షణమని చెప్పఁబడెను. ప్రకృతమందును సత్యజ్ఞానానందములు బ్రహ్మకు స్వరూపలక్షణము. ఇందులో పరబ్రహ్మలక్ష్యము సత్యజ్ఞానానంద

ములు లక్షణము. ఈసత్యజ్ఞానానందము లొకప్పుడుమాత్రము బ్రహ్మతో సంబంధించియుండి మఱియొకప్పుడు సంబంధించక యుండునవి నొకట. కనుక నీసత్యజ్ఞానానందములు బ్రహ్మస్వరూపమును తెలియజేయువిషయమై స్వరూపలక్షణమని చెప్పబడినవి.

ఆత్మజ్ఞము—ఓయీ ! వాసనయొక్క లక్షణమును ప్రతిపాదించునప్పుడు వెనుక కుందు యుక్తాయుక్తములను విచారించకయే ప్రవర్తించునది వాసన యని చెప్పియుంటిరి. జ్ఞేయమగు కర బ్రహ్మను తెలుసుకొనుజ్ఞానము నివారముచేత కలుగునది గాని అవివారముచేత కలుగించక కాదు. కనుక జ్ఞాతృజ్ఞేయమగు కర బ్రహ్మజ్ఞానము ఏలాగున శుద్ధవాసన యని చెప్పవచ్చును?

సమాధానము — వాసనాలక్షణమును చెప్పినప్పుడే దృఢభావనచేత పూర్వారములను విచారించక ప్రవర్తించుచు నది వాసన యని చెప్పినారము గనుక అనేకజన్మలయందు దృఢముగా నభ్యసించబడియున్నందున, అహంకార మమకార కామక్రోధలోభాదిమలినవాసన లేప్రకారము కరులచేత నుపదేశింపబడకపోయినా స్వయముగానే సుట్టుచుండునో యాప్రకారమే బ్రహ్మతత్వజ్ఞానమును మొదట గురూపదేశవేదాంత వాక్యవిచారాదులచేత నుదయించినప్పుటికి చిరకాలము విచ్ఛేదము లేకుండ శ్రద్ధాభక్తులతో బ్రహ్మతత్వమును ధ్యానించుటచే కొంతకాలమున కాపర బ్రహ్మస్వరూపము ప్రయత్నము లేకయే.

ఘటాదివస్తువులవలె స్ఫురించుచుండు. ఇటువంటి అప్రయత్నముగాఁ గలిగిన బ్రహ్మజ్ఞానముతోకలిసి వ్రతించు చక్షుర్జ్ఞానేంద్రియవ్యవహారము శుద్ధవాసన యని చెప్పఁబడినది. ఇట్టిశుద్ధవాసన దేహముఁ బ్రతికియుండుటకుమాత్ర ముపయోగించును గాని సంభాషాంకారాద్యసురసంపదనుబుట్టించుటకు జన్తాంతరమును సంపాదించుధర్మము నార్జించుటకును మంటలోఁబడి మాడినగింజలు బొట్టలో పోస్తే దానిని నిండించుటకు మాత్ర ముపయోగించును గాని మంచియన్నమును చేయుటకుఁగాని పైరును మొలిపించుటకుఁగాని యేప్రకారముపయోగింపవో యాప్రకారమే ఉపయోగించదు. మలినవాసన లోకవాసన యని, జాస్త్రవాసన యని, దేహవాసన యనిమూఁడు విధములుగా నున్నది. ఇందులో లోకములో నుండుజనులందఱు నన్ను నేప్రకారముగా నిందించకయుందురో, యేప్రకారము స్తుతిచేయుదురో యాప్రకారము సంచరించెద నను నభినివేశము లోకవాసన యనఁబడును. ఈవాసన సంపాదించుటకు శక్యమైనది కానందున మలినవాసన యని చెప్పఁదగియున్నది.

అది యెటువలె నంటే—

శ్లో. కోఽన్వస్తిక్ సాంప్రతం లోకే గుణవాక్ కశ్చ వీర్యవాక్,
ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యోధృఢధర్మతః.

తా. వాల్మీకిమహర్షి తమసానదీతీరమందు తనయాశ్రమములో తపస్సు చేయుచుండఁగా త్రైలోక్యసంచారశీలుఁడగు నారదమహర్షి యచ్చటికి విచ్చేయఁగా వాల్మీకిమహర్షి

యానారదమహర్షికి సకలవిధపూజనలఁ గావించి యోస్వామీ!
 యీభూలోకమునం దీకాలమునందు సమస్తమైన గుణములు
 కలపురుషుఁ డెవఁడుగా నుండును. శత్రునైన న్యములోఁలికి
 స్వగృహములోఁకలికివలె ప్రవేశించు సామర్థ్యము కలవాఁడు
 ను, సకలమైన ధర్మములను తెలిసినవాఁడును, ఎదకివారిచేత
 చేయఁబడిన యుచితకారమును కొంచెమైనా గొప్పగాఁదలచి
 యెప్పటికిని మఱువనివాఁడును, అడిబొంకనివాఁడును తా నవ
 లంబించినవ్రతమును ప్రాణావసానకాలమునఁ దూడ విడువని
 వాఁడును ఎవఁడుగానుండును? ఇంకను సమస్తగుణవిశిష్టుడై
 లేశమైన దోషము కూడ లేనిపురుషుని నానుఁజేప్పవలయు నని
 యనేకప్రకారములుగాఁ బ్రశ్నచేయఁగా నానారదమహా
 ర్షియు చిరకాల మాలోచించి,

శ్లో. ఇత్వాకువంశప్రథమో రామా నామ మనో మ్రుణః.

తా. ఇత్వాకువంశమునం దవతరించిన రాముఁ డను
 నొకపురుషుఁడు కలఁడు. సమస్తజనులచేత తెలియఁబడిన
 వాఁడు. నీ వడిగిన సమస్తగుణములు కలవాఁడని ప్రత్యుత్త
 రమును చెప్పిరి.

ఈప్రకారము నారదాదిమహామునులచేత కూడ నాద
 రింపఁడగిన మహాగుణములుగల శ్రీరాములవారికిని; తివ్రతా
 శిరోమణియై జగన్తాతయగు సీతాదేవికిని వినుటను శక్యము
 కాని లోకాపవాద ప్రాప్తించినది; ఇకను సాధారణమైన మను
 ష్యులు ఏప్రకారముగా లోకవిరోధము లేకుండ సంచరించఁ
 గలరు? ఇదిగాక దక్షిణదేశపుబ్రహ్మణులచేత నుత్తరదేశపు

బ్రాహ్మణులు వేదవేదాంగములను చదివినవారైనప్పటికి మాం
సభక్షణమును చేయుచున్నారని నిందింపఁబడుచున్నారు.
ఉత్తరదేశబ్రాహ్మణులచేత దక్షిణదేశబ్రాహ్మణులు మేనరిక
మును చేయుచున్నారని నిందింపఁ బడుచున్నారు. ఋగ్వే
దులగు బ్రాహ్మణులు శుక్లయజుర్వేదముకంటె ఋగ్వేదము
హెచ్చని తలఁచెదరు. కాణ్వశాఖయు లగుబ్రాహ్మణులు
ఋగ్వేదాదివేదములకంటె శుక్లయజుర్వేదము శ్రేష్ఠ
మని తలఁచెదరు. ఈప్రకారము తమతమకులగోత్రబంధువర్గ
ప్రదేవతాదులను శ్రేష్ఠముగా తలఁచి స్తుతిచేయడము ఇతరు
లయొక్క కులగోత్రాచారాదులను తక్కువగాఁ దలఁచి నిందిం
చడము, పండితులు మొదలు పామరులవఱకు సుప్రసిద్ధముగా
కనుపడుచున్నది.

ఈప్రకారము గుణదోషములు ఆయాపురుషులయొ
క్కరుచిభేదముచేత నేర్పడియున్నందున సకలజనులచే నిందిం
పఁబడకుండఁ బ్రవర్తించుట కెవ్వరికిని శక్యము కాదు.

ఈయర్థమే—

శ్లో. శుచిః పిశాచో వికలో విచక్షణః

క్షమోఽప్యశక్తోబలవాంశ్చ దుర్బలః,

నిఃస్వోఽప్యచోరః సుభగోఽప్యకామీ

కో లోక మారాధయితుం సమర్థః.

అని పూర్వగురువులచేఁ జెప్పఁబడినది.

తా. లోకమునం దొకఁడు సదాచారము గలవాఁడు
గా మఱియొకఁడు దురాచారము కలవాఁడుగా నుండును.

ఒకఁడు విద్యాహీనుడై మూఁఘఁడుగానుండును. మఱియొకఁడు పండితుఁడుగానుండును. ఒకఁడు మంచి దేహపుష్టికలవాడై సమర్థుఁడుగా నుండును. మఱియొకఁడు దేహసాటవము లేక యసమర్థుఁడుగా నుండును. ఒకఁడు ద్రవ్యబలవనోబలములు గలవాడై యుండును. మఱియొకఁడు యిదిరెండును లేకయుండును. ఒకఁడు ద్రవ్యములేక దరిద్రుఁడుగా నున్నప్పుటికి దొంగతనము మొదలగు దుష్టవృత్తులు లేకయుండును. మఱియొకఁడు ద్రవ్యము సంపూర్ణముగాఁ గలిగియున్నను దొంగతనము మొదలగు దుష్టవృత్తులు కలిగియుండును. ఒకఁడు మన్తధునివంకి పౌండర్యము కలవాడై యున్నను కాముకుఁడు గాకయుండును. మఱియొకఁడు కేవలకురూపిగా నున్నను అతి కాముకుఁడైయుండును. వీరందఱు నొకరి యొక్క స్థితిని మఱియొకఁడు నిందించుచుండును. కనుక లోకమునందుండు సకలమైన జనము యొక్కచిత్తము ననుసరించి సంచరించుట కెవనికి శక్యమై యుండు నని యర్థము. ఇదిగాక,

శ్లో. విద్యలే న ఖలు శక్చదుపాయ పుష్కలాకవతితోచితరో యః,

సర్వథా స్వహితమాచరణీయం కిం కరిష్యాతి తనో బహుబల్పః.

అని కూడ వినఁబడుచున్నది.

తా. సకలజనులయొక్క మనస్సును సంతోషింపఁ జేయు నుపాయము లోకమునం దొకటియుఁ గనఁబడదు గనుక తనకు హితమైనమార్గము నాలోచించి సంచరింపవలయునే కాని లోకులు శ్లాఘించెదరో నిందించెదరో యని ఆలోచించఁదగదు. భిన్న భిన్న ప్రకారముగా మాటలాడుజనులు ఏమి చేయుదురని యర్థము.

కనుక నీలోకవాసన మలినమను నభిప్రాయముచేతనే తత్వజ్ఞాని తుల్యనిందాస్తుతియై యుండవలయునని మోక్ష శాస్త్రములయందుఁ జెప్పఁబడినది. అనఁగా బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము గల పురుషుఁడు తనయధికారానుగుణముగా శాస్త్రములయందు విధించిన ధర్మముల నాచరించునప్పుడు లోకులు దూషించినా శ్లాఘించినా సమానబుద్ధి కలవాఁడై యుండవలయు నని భావము.

శాస్త్రవాసన యనునది పాఠవ్యసన మని బహుశాస్త్రవ్యసన మని అనుష్ఠానవ్యసన మని మూఁడువిధములు. పాఠవ్యసనము భరద్వాజుఁ డను మునియందు కనుకఁడుచున్నది. భరద్వాజుండనుమునిమూఁడు పురుషాయుష్యకాలములచేత మూఁడువేదముల నభ్యసించఁగా దేవేంద్రుఁడువచ్చి మీకేమి కావలయునని యడుగఁగా నాకు నాలుగవపురుషాయుష్యములలో నాలుగవ వేదమును సమగ్రముగా నధ్యయనము చేయవలయు నని యున్నది! యిదియే కావలయునని భరద్వాజుముని విన్నవించఁగా దేవేంద్రుఁ డిది యొకపురుషునకు శక్యము కానందున మలినవాసన యని బోధించి యీ భరద్వాజునియొక్క ప్రయత్నమును చూచి ఈవృధాపాఠము ప్రయోజనకారి కాదని నిషేధించి మోక్షసాధన మగు సగుణ బ్రహ్మవిద్య నుపదేశించె నని పురాణములయందు వినఁబడుచున్నది.

ఈప్రకారమే పరమపురుషార్థమగు మోక్షమునకు సాధనము కానందున బహుశాస్త్రవ్యసనముకూడ మలినవాసన యనియే చెప్పఁదగియున్నది.

దూర్వాసుఁడను నొకముని యనేకవిధములగు శాస్త్ర
పుస్తకములను సంపాదించి వాఙ్మతో కూడ సాంబమూర్తిని
గూర్చి నమస్కరించుటకుఁగాను కైలాసమునకుఁ బోయెను.
అప్పుడాసాంబమూర్తియొక్క సభలో నుండుమునులలో
నారదమహాముని యాదూర్వాసులను బూచి నీవు బహు
శాస్త్రములను సంపాదించి మోయుచున్నావు. పీఠలో సారము
నీకు తెలియదు గనుక కస్తూరీకర్పూరాదిభారమును మోయు
గార్దభమునకు నీకు భేదమేమియును లేదని యాక్షేపించిరి.
అందువలన నాదూర్వాసులు నింక కోరిగించుకొని తన
యొక్క పుస్తకములన్నిటిని సముద్రమునందు బడవేసి సాం
బమూర్తిచేత నాత్మవిద్య నుపదేశించుట బద్ధింపఁబడెను.
నని కావవేయగీతలయందు చెప్పఁబడియున్నది. బ్రహ్మవిద్య
యనునది బహిష్కర్ముడై విషయములయందు దాసత్వమున
గురుకటాక్షపాత్రుఁడు గానివానికి సర్వశాస్త్రములనుచూచిన
కలుగనేరదు.

ఈయర్థమే—

శ్రు. నాయమాత్మా ప్రవచనేన లభ్యో న మేషయా న బహుశా
శ్రుతేన.

అను శ్రుతియందు చెప్పఁబడినది.

తా. ఈశ్వరమాత్మ గురుకటాక్షపాత్రులు కానివారికి
కేవల వేదాంతశాస్త్రమును అనేకసర్వాయములు శ్రవణము
చేసినా దానియర్థమును మననముచేసినా మనస్సునందు నేకస
ర్వాయములు ధ్యానమునుచేసినా తెలియఁబడదని యర్థము.

శ్లో. బహుశాస్త్రకథాకంఠా రోమంథేన వృక్షైవ కిమ్,
అన్వేష్యంత్యం ప్రయత్నేన తత్త్వజ్ఞోజ్యోతిరాంతరమ్.

తా. అనేకశాస్త్రములను మాట్టిమాట్టికి పాఠప్రవచనములచేత నావృత్తిచేసినందునఁ బ్రయోజన మేమియును లేదు గనుక తత్త్వజ్ఞులగు పురుషులు హృదయపుండరీకమునందుండు స్వప్రకాశస్వరూపమైన పరబ్రహ్మను ప్రయత్నపూర్వకముగా తెలుసుకోవలయును.

శ్లో. అధీత్య చతురో వేదాన్ ధర్మశాస్త్రాభ్యానేకశః,
బ్రహ్మతత్త్వం న జానాతి దర్శి పాకరసం యథా.

తా. ఋగ్యజుస్సామాధర్వణములను నాలుగు వేదములను మనుస్మృతి మొదలగుధర్మశాస్త్రములను మీమాంస మొదలగు సమస్తశాస్త్రములను చదివియు, అన్నాదిపదార్థములను పాకముచేయుగరిటె వాటియొక్క రుచిని యెఱుంగనట్లు సమస్తశాస్త్రసార మగు పరబ్రహ్మతత్త్వమును ఎఱుగడు.

అని గురుకటాక్షపాత్రుఁడు గానివానికి సమస్తశాస్త్రములు తెలిసినా వాటియొక్క సారాంశమైనపరబ్రహ్మతత్త్వము తెలియఁబడదని చెప్పియున్నది.

ఛాందోగ్యములో నారదమహాముని ఋగ్వేదము మొదలగు సమస్తవేదములను అటువదినాలుగు విద్యలను సమగ్రముగా చదివి బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము లేనివాడై సనత్కుమారునియొద్దకు పోయి వారివలన నాత్మతత్త్వమును తెలిసి కృతార్థుఁ డాయెనని వినఁబడుచున్నది.

అనుస్థానవ్యసన మనునది విష్ణుపురాణములో ఋభుమహామునియొక్క శిష్యుడగు నిదాఘునియందను వాసిష్ఠరామాయణములో దాకూరుడను బ్రాహ్మణునియందు నున్నట్లు చెప్పబడియున్నది.

నిదాఘుఁ డనుబ్రాహ్మణుఁడు ఋభుమహామునియొద్ద సమస్తవేదవేదాంగములను చదివి సమావర్తనమును బొంది గృహస్థాశ్రమము నంగీకరించి యథాశాస్త్రముగా కర్తవ్య నాచరించవలయునను నభినివేశముతో కర్తవ్య నాచరించుచుండగా నాచార్యులగు ఋభుమహాముని శిష్యునికి బ్రహ్మవిద్యయందాభిముఖ్యమును కలుగఁ జేయుటకై శిష్యగృహమువలన బోయి కొన్ని ఉపాయములచేత బ్రహ్మవిద్య నుపదేశించి తిరిగి తమయాశ్రమమునను బోయి ముదికొంతకాలమునను శిష్యుఁడు బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠకలవాఁడై యున్నాఁడా? లేదా యని తిలకించుటకుగాను నాఋభుమహాముని తిరిగి శిష్యుఁడైన నిదాఘునియింటకి వెళ్లఁగా సప్పటికి నానిదాఘుఁడు కర్తవ్యయందే శ్రద్ధకలిగి ప్రవర్తించుటను మాంచి భిన్నుఁడై యతనికి బ్రహ్మవిద్యయందు నిష్ఠ దృఢముగా కలుగులాగున బోధించి రని విష్ణుపురాణమునందు వినబడుచున్నది.

దాకూరుఁ డనుబ్రాహ్మణుఁడు కర్తానుస్థానమునందు చాలశ్రద్ధకలవాఁడై యోగ్యమైన దేశమును పరీక్షించుటకీ భూమియందంతట తిరిగియు నెచ్చటను యోగ్యమైన దేశమును కానకపోయె నని వాసిష్ఠరామాయణమునందు చెప్పబడినది. ఈ

కర్తవ్యాపన పునర్జన్మకు కారణమైనందున మలినవాసన యని
తెలియఁదగినది.

ఈకర్తవ్యాపన మలిన మని ముండకోపనిషత్తులో పఠిం
పఁబడుచున్నది.

శ్రు. స్థవా హ్యేతే అపృథా యజ్ఞరూపా
అహ్వానశోక్తమవరం యేషు కర్త,
ఏకత్ శ్రేయో యేభినందంతి మూఢా
జరామృత్యు తే పునరేవాపియంతి.

తా. బ్రహ్మ, అధ్వర్యుఁడు, హోత, ఉద్గాత, ప్రతిప్ర
స్థాత, మైత్రావరుణుఁడు, సోమప్రవాకుఁడు వీరు మొదలగు
పదియాఱుగురు ఋత్విక్కులు పత్నీయజమాను లిద్దఱు సమ
ష్టికి పదునెనిమిదిపురుషులచేత సంపాదింపఁబడి శరీరాయాస
సాధ్యమై స్వల్పఫలమును కలుగఁజేయునదియైనందున నికృష్ట
మగు కర్తయే స్వరూపముగాఁగల యజ్ఞములు సంసారసము
ద్రమును దాఁట నిచ్చగలవారికి వోటివాడలవంటి సాధన
ములు ఈయజ్ఞములని శ్రేయస్సాధనములుగా నన్ని యెవరు
అనుష్ఠించుచుందురో వారు సర్వదా మాటిమాటికి జన్మజరా
మృత్యురూప మగు సంసారమునే పొందుచుందురు గాని
యొకనాటికైనా సంసారములోనుండి తరింపఁజాలరు.

శ్రు. అవిద్యాయామంతరే వర్తమానాః
స్వయంధీరాః పడితమన్యమానాః,
జంఘన్యమానాః పరియంతి మూఢా
అంధేనైవ నీయమానా యథాంధాః.

తా. అజ్ఞానములోఁ బడి యేమియు తెలియకుండనుం
డియు తాము సమస్తమును తెలిసినఁడితుల మని తలంచి
జరారోగాద్యనేకానర్థవాగ్రితములచే వీడింకఁబడి జాత్యంధుల
చేత దారి చూపింకఁబడినడిచెడి జాత్యంధులవలె నెప్పటికిని
దారినిగానక అనర్థములయందే పడుచుఁ దిరుగుచుందురు.

శ్రు. అవిద్యాయాం బహుభా వర్తమానాః
వయం కృతార్థా ఇత్యభిమన్యంతి బాలాః,
యత్కర్తిణో న ప్రవేదయంతి రాగాత్
తేనాతురాః క్షీణలోకాచ్ఛ్యవంతే.

తా. అజ్ఞానకార్యములగు యజ్ఞాదికర్తలయందనేకప్ర
కారములుగాఁ బ్రవర్తించి మేము కృతార్థుల మైతిమని యవి
వేకులగువారు తలంచుచుందురు; ఏకారణముచేత కర్తనిష్ఠు
లగువారు కర్తఫలము లగుస్వర్గోదులయం దుండురాగము
చేత పరమార్థతత్వమును నెఱుఁగజాలరో, అందుచేతనే యా
గాదికర్తలచేత సంపాదింకఁబడిన స్వర్గాదిఫలములు నశింపఁ
గానే కడుదుఃఖాక్రాంతచిత్తులై స్వర్గలోకమునుండి తిరిగి
ఈలోకమునకు ప్రవేశింతురు.

శ్రు. ఇష్టాపూర్తం మన్యమానా పరివ్రం
నాన్యత్ శ్రేయో వేదయంతే ప్రమాదాః,
నాకస్య పృష్ఠే తే సుకృతేఽనుభూత్వా
ఇదుం లోకం పీనతరం వా విశంతి.

తా. యాగాది శౌరితకర్తలను షాపీకూపతటాకనిర్తా
ణాదిస్తార్తకర్తలను ముఖ్యముగా పురుషార్థసాధనములుగా

తలఁచి మూఢులగు జనులు మోక్షమును పరమపురుషార్థమున్నదని దానికిసాధన మగు ఆత్మతత్వజ్ఞానమొకటి యున్నదని తలచక యుందురు. ఇట్టిమూఢులు సుకృతకర్తసాధ్యమగు స్వర్గలోకమునందు కొంతఫలము ననుభవించి అతిహీనమగు నీమనుష్యలోకమును గూర్చి తిరిగి ప్రవేశింతురు.

భగవద్గీతలయొక్క రెండవ యధ్యాయమునందుఁగూడ చెప్పియున్నది.

శ్లో. యామిమాం పుష్పితాం వాచం ప్రవచం శ్యవిపశ్చితః,
వేదవాదరతాః పార్థ నాన్యవస్థీరి వాదినః,
కామాత్తానస్వర్గపరా జన్తకర్త ఫల ప్రదాపః,
క్రియావిశేషబహుళాం భోగశ్వర్యగమం ప్రతి.

తా. ఓయర్జునా! అవివేకులగు పురుషులు వేదములయందు ఫలవిశేషములను స్తుతిచేయునర్థపాదవాక్యములయందుప్రామాణ్యబుద్ధి గలవారై యర్థవాదవాక్యములయందు ప్రతిపాదించఁబడినస్వర్గమే ప్రాప్యము గాని మరియొక్కఈశ్వరుఁ డనుప్రాప్యము లేదని చెప్పుచున్నవారై సర్వదా ఫలవిశేషములను కామించువారై స్వర్గమే పరమపురుషార్థముగా తలఁచినవారై ఊర్వశి పరిష్వంగపారిజాత కుసుమ ధారణాదిభోగముగల దేవైశ్వర్యమును బ్రాప్తించుటకు సాధనములగు జ్యోతిష్టోమాదిక్రియావిశేషములఁ బ్రతిపాదించునవి గనుకనే మనుష్య త్వాదిజన్తలను వాటియందు చేయఁబడుకర్తలను వాటికి ఫలముగానుండు సుఖదుఃఖాదులను కలుగఁజేయునట్టి పుష్పించినవిషవృక్షము

వలె నవిచారసుందర మగు కొన్ని వాక్యములను చూచుచుందురు.

శ్లో. భోగైశ్వర్యప్రసక్తానాం తయాపహృతచేతసాం,
వ్యవసాయాత్తేకా బుద్ధిస్తుమాధౌ సదిధీయతే.

తా. వెనుకఁ జెప్పిన భోగైశ్వర్యములయం దాసక్తి కలిగి ఫలవిశేషప్రతిపాదక వేదవాక్యములచేత నాకర్షింపఁబడిన చిత్తము గల యాపురుషులకు పరమేశ్వరునివిషయమై నిశ్చయార్థక మైన బుద్ధి కలుగనేరదు. అనఁగా వేదములయం దచ్చటచ్చట నన్యభిప్రాయముతో నిత్యము లని చెప్పిన స్వర్గాదిఫలమును నిత్యముగా విశ్వసించి సాభిప్రాయముగా చెప్పిన పరమేశ్వరునియందు సత్యత్వజ్ఞానము లేని వివేకహీనులగు పురుషులకు పరబ్రహ్మజ్ఞానమందు బుద్ధి పుట్ట నేర దని యభిప్రాయము.

శ్లో. త్రైగుణ్యవిషయా వేదా నిష్ఠ్యాణ్యో భివాన్మునః,
నిర్ద్వంద్వోనిత్యసత్త్వస్థోనికార్యోగజ్ఞేమతత్త్వవాన్.

తా. సత్త్వరజస్తమోగుణమయులగుచు ఫలవిశేషములయం దాసక్తి గల పురుషులను గూర్చి ఆయా ఫలవిశేషములకు సాధనము లగు యాగదానాదిక్రియావిశేషములను వేదములు బోధించుచున్నవి. ఓయర్జునా! నీవు ఫలవిశేషములయం దాసక్తి గలవాఁడవు కావలదు. శీతోష్ణసుఖదుఃఖాదిద్వంద్వములను సహించు స్వభావము కలిగి ధైర్యము నవలంబించి యాగతేమముల నపేక్షించక యాగతేమములను పరమేశ్వరుఁడే సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వములు కలవాఁడు

గనుక నెఱవేర్చునను మహావిశ్వాసమును బొందియుంటేనే,
నిష్కామత్వమును బొందగలవు.

శ్లో. యావా నర్థ ఉదపానే సర్వతస్సంప్లుతోవకే,
తావాన్ సర్వేషు పేదేషు బ్రహ్మణస్య విజానతః.

తా. కొద్దికొద్దిజలము గల గుంటలలో స్నానపానాది
క్రియలు ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా చేయవలసియున్నప్పటికి విశే
షజలము గలమహాతటాకమునందు స్నానపానాదిక్రియలన్ని
యు నొకచోటనే చేయుటకు నేప్రకారము శక్యమై యుం
డునో యాప్రకారమే యొక్కొకకర్తచేత ప్రత్యేకప్రత్యేక
ముగా పొందదగిన ఫలము లన్నియు నొకబ్రహ్మజ్ఞానముచే
తనే బ్రహ్మవేత్త యగువానికి లభించును. అనగా బ్రహ్మతత్వ
జ్ఞానముచేతనే పరమానందస్వయావ్వైన మోక్షము ప్రాప్తి
పరగానే దానియందే కర్తఫలము లగు స్వల్పానందము
లన్నియు నంతర్భూతములై యుండు నని భావము.

ఈప్రకారముగా నీశ్రుతిస్మృతులయందు కర్తవాసన
యనునది పునర్జన్మకు కారణమని విష్వప్తముగా చెప్పబడినది.

శాస్త్రవాసనయును గర్వమునకు కారణమైనందున మలి
నవాసన యనియే చెప్పబడును. శ్వేతకేతు వను మునికుమార
ుండు స్వల్పకాలములో వేదవేదాంగములనన్నింటిని చదువు
కొని మహాగర్వముకలవాడై తండ్రి యగు నారుణివిషయమై
కూడ వినయము లేక యుండె నని ఛాందోగ్యముయొక్క
యాటవయథ్యామమునందు పఠింపబడుచున్నది. ఇదిగాక
బాలాకియనుబ్రాహ్మణుఁ డొకఁడు కొన్ని ప్రతీకోపాసనములను

నేర్చుకొని గర్వించి దిగ్విజయము చేయ నారంభించి మాళ
వాదిదేశములయం దుండు బ్రాహ్మణుల ననేకుల నిర్జించి కాశీ
దేశమునకుఁ బోయి అచ్చట బ్రహ్మవేత్తలలోను తత్త్వముఁ దెలిసి
అజాతశత్రువును కాశీరాజునుమాడ శిక్షించుటకు యత్నించె
నని కౌషీతకీబ్రాహ్మణమునందు చెప్పబడియున్నది.

దేహవాసన యనునదియు, దేహాత్మత్వభ్రాంతి యని,
గుణాధానభ్రాంతి యని, దోషావసయనభ్రాంతి యని మూఁడు
ప్రకారములుగా నున్నది. అందులో దేహమం దాత్మత్వ
భ్రాంతి లోకములో కల దని-

భా. దేహమాత్రం చైతన్యవిశిష్ట మాత్మేతి,

ప్రాకృతా లోకాయతికాశ్చ ప్రతిపన్నాః.

అని భాష్యకారులచే చెప్పబడినది.

తా. జ్ఞానముతో కూడియున్న యీ దేహమే యాత్మ
యని శాస్త్రజ్ఞానము లేనిపురుషులును శాస్త్రజ్ఞానము కలవా
రిలో చార్వాకులును తలఁచుచున్నారని యర్థము.

చార్వాకమతము లోకాయతిక మను నామాంతర
ముకలదైయున్నది. ఈమతము దేవగురు వగు బృహస్పతిచే
చేయబడినది. ఇందులో పృథివి, జలము, తేజస్సు, వాయువు
ఈనాలుగే భూతములు. ఇవి స్త్రీపురుషశరీరములయందు
శుక్లశోణితములుగా నేర్పడి పరస్పర మేళనముచేత దేహాకార
మును బొందినప్పుడు వీటియందు చైతన్య మను నొకవిశేష
గుణము పుట్టును. ఇట్టి చైతన్యముతో కూడినదేహమే ఆత్మ

యని చెప్పబడును గాని యీ దేహముకంటె విలక్షణమై
 చైతన్యమునకు (జ్ఞానమునకు) ఆశ్రయభూతమైన యాత్మ
 యను జీవుఁ డొకఁడు లేడు. ప్రత్యక్షమొకటియే ప్రమా
 ణము. కనుకనే శివలోకవిష్ణులోకాదులు వైదికులచేత కల్పిం
 పబడినవిగాని వాస్తవముగా లేవు. ఈలోకమునందు సుఖా
 నుభవమే స్వర్గము; దుఃఖానుభవమే నరకము; దేహాకార
 ముగా పరిణమించిన నాలుగు భూతములకు వియోగము
 కలుగుట మరణ మని చెప్పబడును; ఇదియే మోక్షము; ఇట్టి
 మోక్షము సర్వజనులకు సాధారణముగా సంభవించుచుం
 డును గనుక దీనిఁగూర్చి విశేషప్రయత్నమును చేయ గిట్టదు.
 వైదికులచేత చెప్పబడు శాస్త్రములన్నియు ప్రత్యక్షవిరు
 ధము లైనందున నమ్మఁదగినవి కావు. ఇదిగాక వైదికులచేత
 పరమప్రమాణ మని చెప్పబడు వేదమునందే తైత్తిరీయోప
 నిషత్తులో-

శ్రు. స వా ఏష పురుషోఽన్నరసమయః, తస్మాదన్నం తమచ్యుత ఇతి.
 అని దేహమే యాత్మ యని చెప్పబడినది.

తా. పితృభుక్తాన్నపానాదిరసముచేత నావిర్భవించిన
 యీ దేహమే పురుషుఁడు అని యర్థము. ఈప్రకారముగా
 చార్వాకులు చెప్పుచుందురు గనుక దేహమం దాత్మత్వ
 భ్రాంతి చార్వాకులకు కలదు.

బలిచక్రవర్తికుమారుఁడగు విరోచనుఁడు ఆత్మతత్వ
 మును దెలియఁగోరి బ్రహ్మయొద్దకుఁబోయి ముప్పదిమూఁడుసం
 వత్సరములు బ్రహ్మచర్యముతో శుశ్రూష చేసి కూడ చిత్త

దోషము నివర్తింపఁగలనట్లు బ్రహ్మచేత నుపదేశించబడిన దేహాతిక్రాంతతత్వము నెఱుంగఁజాలక దేహమునే యాత్మగా నెఱుఁగుకొని దైత్యదానవుల కందఱికి నాత్మకారమే యుపదేశంబొసరించె నని ఛాందోగ్యములోని యెనిమిదవప్రసాతకములో వినఁబడుచున్నది.

ఈ దేహమునందు గుణములను గలుగఁజేయవలయు ననుభ్రాంతి గుణాధానభ్రాంతి యనఁబడును. ఇది లోకీకగుణాధానభ్రాంతి యని శాస్త్రీయగుణాధానభ్రాంతి యని రెండువిధములు. ఇందులో లోకీస్థితిములగు సౌందర్యాదిగుణములను నీదేహమునకు సంపాదించవలయు ననునది లోకీకగుణాధానభ్రాంతి యని శాస్త్రమునందు చెప్పినపావనత్వాదిగుణముల నీదేహమునకు సంపాదించవలయు ననునశాస్త్రీయ గుణాధానభ్రాంతి యని చెప్పబడును. ఈలోకమునందు కొందఱు జనులు మధురముగా గానము చేయుటకు తైలమును పుచ్చుకోవడమును మిరియపుగింజలను భక్షించడమును చేయుచున్నారు. దేహమునకు మృదుస్పర్శమును సౌందర్యమునుకలుగఁజేయుటకుఁ గాను అభ్యంగము సూక్ష్మవస్త్రసుగంధాదిధారణము మొదలైనవాటిని జేయుచుందురు. శాస్త్రీయగుణములగు పావనత్వాదులను గలుగఁజేయుటకు గంగాస్నానసాలగ్రామతీర్థప్రాశనాదులను చేయుచుందురు.

దోషావనయనభ్రాంతి యనునదియు లోకీకమని శాస్త్రీయమని రెండువిధములు; లోకీకదోషము లనఁగా ముఖదుర్గంధాదులు. శాస్త్రీయదోషము లనఁగా అపవిత్రత్వాదులు.

ఇందులో లౌకికదోషము లగు ముఖదుర్గంధాదులను నివర్తింపజేయుటకు వైద్యులు చెప్పిన చికిత్సలను చేయుచుందురు. శాస్త్రీయదోషము లగు అపవిత్రత్వాదులను నివర్తింపజేయుటకుఁగాను శౌచాచమనస్నానసంధ్యావందనాదుల ననుష్ఠించుచుందురు.

శ్లో. సంధ్యాహీనోఽశుచిర్నిత్య మనర్హస్సర్వకర్తసు.

తా. సంధ్యావందనమును చేయని పురుషుఁ డపవిత్రుఁడనియు, ఇతరమైన పుణ్యకర్మలను వేటిని చేయుటకు యోగ్యుఁడుకాఁడనియు చెప్పినందున సంధ్యావందనాదికర్మ లపవిత్రత్వమును నిరాకరించుకర్మ లని తలఁచి యపవిత్రత్వమును నిరాకరించుకొనుటకు సంధ్యావందనాదికర్మల ననుష్ఠించుచుందురు. ఈ దేహవాసనలు మూఁటిలో దేహాత్మత్వజ్ఞానము సర్వప్రమాణవిరుద్ధమై యున్నందున సకలమైన అకృత్యములను చేయించి స్వర్గాపవర్గములను భంగపఱచి సమస్తదుఃఖములను కలుగఁజేయుచున్నందునను మలినవాసన యని ముఖ్యముగా చెప్పఁదగియున్నది.

ఈ దేహాత్మవాదమును సూత్రకారులు భాష్యకారులు మొదలగు పూర్వాచార్యులు విశేషముగా నిరాకరించియున్నారు. ఇచ్చట కొంచెముగా చూపెదము.

శూ. ఏక ఆత్మనః శరీరే భావాత్,

వ్యతిరేక స్తద్భావభావిత్యాన్నతూపలబ్ధివత్.

ఇది మొదలగు గ్రంథములచేత విశేషముగా నిరాకరించియున్నారు.

తా. ఆత్మ యనునది దేహముకంటె భిన్నమైనది కాదు. చైతన్యము దేహముయొక్క ధర్మమే కాని దేహభిన్నమైన మఱియొకవస్తువుయొక్క ధర్మము కాదు. ఈ చైతన్యము శరీరముండువరకు నుండి శరీరము నశించఁగానే నశించుచున్నది. కనుక, అగ్నియుండువరకునుండి అగ్ని నశించఁగానే నశించు వేడిమి అగ్నియొక్క ధర్మమైనట్టు శరీరముయొక్క ధర్మమనియొ చెప్పవలసియున్నది. మఱియొక వస్తువుయొక్క ధర్మమే అయి నపక్షముకు శరీరము నశించినతరువాత కూడ కనుపడవలసి యుండును. చైతన్య మే ప్రకారము దేహధర్మమో రాగద్వేషాదులుకూడ నా ప్రకారమే దేహధర్మము లని చెప్పఁదగి యున్నవి. కనుక చైతన్య రాగద్వేషప్రాణనాదిధర్మములు గల ఈ దేహమే ఆత్మగాని మఱియొక ఆత్మ లేదని చార్వాకులు చెప్పుచున్నారు. ఈ ప్రకారముగా చెప్పడము యుక్తము కాదు. ఆత్మ యను వస్తువు దేహముకంటె భిన్నమైనది. చైతన్య మనునది ఆయాత్మయొక్క ధర్మమే కాని, దేహము యొక్క ధర్మము కాదు. దేహధర్మమని చెప్పెడిపక్షముపు దేహధర్మము లగు రూపాదులవలె దేహ ముండువఱకు నుండవలసియుండును. సుషుప్తిమూర్ఛానిదశలయందు భూత సంఘాతరూపమైన యీ దేహము నశించకుండ నున్నప్పటికి చైతన్యము కనుపడనందున నీచైతన్యము దేహధర్మమని చెప్పఁదగదు. ఇదిగాక పృథివీజలతేజో వాయువులయొక్క మేళనముచేత చైతన్యము పుట్టునని చార్వాకులు చెప్పెదరు. నాలుగుభూతములయొక్క మేళనముచేత పుట్టినగుణము నాలుగుభూతములకు విశ్లేష గలిగితే, నశించవలయునే కాని

విశ్లేష లేనికాలమందు నశింపఁదగదు. సుషుప్తికాలమునందు దేహాకారము లగు భూతములకు విశ్లేష లేదు. ఐనను, చైతన్యము కనుపడఁదము లేదు. మరణదశయందుకూడ నాలుగు భూతములకు విశ్లేషనుకానము. తేజోవాయువులు మరణదశయందు విశ్లేషను బొందినందున చైతన్యము నశించినది యని యంటిరా తేజోవాయువులయొక్క సంబంధ మున్నప్పుడుండి, లేనికాలమందు లేకపోయినందున చైతన్యము తేజోవాయువులయొక్క ధర్మమే యని చెప్పవలసినదే కాని నాలుగుభూతములయొక్క సముదాయధర్మమని కాని నాలుగుభూతములయొక్క మేళనధర్మమని కాని చెప్పఁదగదు. ఇదిగాక భూతధర్మము లగురూపరసాదులు జ్ఞానముచేతఁ దెలియఁదగినవిగా నున్నవి. చైతన్యము జ్ఞానమే అయినందున తెలుసుకొనునదిగాని తెలియఁదగినది కాదు. జ్ఞానముకూడ తెలియఁదగినదే యని యంటిరా? దేనిచేతఁ దెలియఁదగినది యని చెప్పవచ్చును. మఱియొకజ్ఞానముచేత నంటిరా? ఆజ్ఞానము మఱియొకజ్ఞానముచేత, నాజ్ఞానము మరియొకజ్ఞానముచేత నని యీప్రకారముగా అనవస్థాదోషము సంభవించును. దేహధర్మములగు రూపాదులు తెలియఁదగినవిగా నున్నందున చైతన్యము కూడ దేహధర్మమే అయినపక్షమున తెలియఁదగినదిగా నుండవలసియుండును. చైతన్యము తెలుసుకొనునదిగా నున్నదిగాని తెలియఁదగినదిగా నుండలేదు. కనుక చైతన్య మనునదిదేహముకంటె భిన్నమైన యొక యాత్మయొక్క ధర్మమే కాని దేహధర్మము కాదు. ఇదిగాక చార్వాకులు ప్రత్యక్ష మొక్క

టియే ప్రమాణ మని చెప్పెదరు. ఇది వారియొక్క జనుభవ
వ్యవహారములకే విరుద్ధమై యున్నది. చార్వాకులు కూడ
అన్యపురుషానుష్ఠితము లగుకృషివాణిజ్యాదులు ప్రవృత్తి
భకరములుగాఁ జూచి తామును కృషివాణిజ్యాదులను చే
యుచున్నారు. కనుక అనుమానమును ప్రమాణముగా నవ్వ
వలసియుండును. ఇతరులచేత చెప్పబడు ప్రవృత్తిబోధకము
లగు శబ్దములను విని తననుగుణముగా వ్యవహరించుచు
న్నందున శబ్దమును ప్రమాణముగా నవ్వవలసియుండును.
కనుక దేహముకంటె భిన్నమైన యాత్మ లేదని ప్రత్యక్షము
కంటె నితరమైన ప్రమాణము లేదనికూడ చార్వాకులు చె
ప్పనది యెంతమాత్రము న్యాయముకాదు ఈ ప్రకారము
పూర్వాచార్యు లందఱు చార్వాకమతఖండనమును విశేష
ముగా చేసియున్నారు. శ్రీవిద్యారణ్యకృత సర్వదర్శనసంగ్ర
హమునందు చూడవలయును.

గాయకులగువారు కొందఱు కంఠమాధుర్యమును
సంపాదించుటకు నెంతప్రయత్నమును చేసినను పొందకయె
యున్నారు. అభ్యంగాదులను నిరంతరముగా జేయుచున్నప్ప
టికి కొందఱిశరీరములు కఠినస్పర్శకలవిగానే యున్నవి. సూ
క్ష్మవస్త్రసుగంధ ధారణాదులచేత కనుకడుసౌందర్యములు సూ
క్ష్మవస్త్రసుగంధాదులయం దున్నవి గాని దేహమందు లేవు.
కనుకనే శ్రీవిష్ణుపురాణమునందు చెప్పబడినది.

శ్లో. మాంసాస్పృశ్యయవిడ్భాత్రస్నాయుమజ్జాస్థిసంహతే,
దేహే దర్శితమాత్మా మాథో భవితా నరకేఽపి సః.

తా. మాంసము, రక్తము, దుర్గంధము, అమేధ్యము, మూత్రము, నరములు, మెదడు, ఎముకలు వీటియొక్కసంఘాతముగా నుండు నీశరీరమునందు ప్రీతి గల మూర్ఖుడు నరకమందుఁగూడ ప్రీతికలవాడై యుండును.

శ్లో. స్వదేహశుచిగంధేన న విరజ్యేత యః పుమాన్,
విరాగకారణం తస్య కిమన్యదుపదిశ్యతే.

తా. తనశరీరమునం దుండు దుర్గంధముచేత విరక్తిని బొందక బ్రవర్తించు పురుషునకు విరక్తిని సంపాదించు మఱియొక కారణ మేమి యని చెప్పఁదగియున్నది.

కనుక లోకసిద్ధములగు సౌందర్యావగుణముల నీశరీరమునందు సంపాదించుట శక్యమైనది కాదు. యథాకథంచిత్ర సంపాదించినను మరి నిమిషమునకు స్వదోషమునే ఈశరీరము ప్రకటించుచుండును. కనుకనే-

శ్లో. సర్వాశుచినిదానస్య కృతఘ్నస్య వినాశినః,
శరీరకస్యాపి కృతే చూఢాః పాపాని వర్జ్యతే.

అని పూర్వులచే చెప్పఁబడినది.

తా. సకలమైన మూత్రపురీషాదివస్తువులకు నివాసమై స్నాన సుగంధ లేపన మాల్యధారణధూపధారణప్రయత్నములచేత నెంత మంచిని చేసినను ఉత్తరక్షణమందే వీటి నంతను అడుగు పఱచి తనయొక్క స్వాభావికదుర్గంధాదులనే ప్రకటన చేసి సుగంధాదులయందు గూడ దుర్గంధాదులను సంపాదించుకృతఘ్నశిరోమణియై జలబుద్బుదమువలె నస్థిరమైన యీశరీరమును పోషించుటకుఁ గూడ మూర్ఖులగు జనులు

పరహింసాదిపాపములను చేయుచున్నారే! యిదియేమి చిత్తమని అర్థము.

శాస్త్రీయ మగు గుణాధానము ప్రబలమైన నురియు కళాస్త్రముచేత నివారింపఁబడుచున్నది. అనఁగా—శ్రు “న హింస్యా తస్మాద్భూతాని” అని. సమస్తభూతములను హింసచేయఁదగదు. హింసించినయెడల పాపము కలుగు నని చెప్పశాస్త్రము- శ్రు. “అగ్ని హోమాయం శుమాలభేత” అని జ్యోతిష్టోమాదియాగములయందు అగ్ని హోమము లను దేవతల నుద్దేశించి ఛాగమును హింసింపవలయు నని చెప్ప మఱి యొకశాస్త్రముచేత బాధింపఁబడి అగ్ని హోమాయహింస పాపము కా దని చెప్పినట్లు గంగాజలసాలగ్రామతీర్థకురుక్షేత్రాదులు పవిత్రము లని చెప్పశాస్త్రములు.

శ్లో. గంగా గంగేతి గంగేతి యోజనానాం శతేష్వపి,
స్థితైరుచ్ఛారితం హంతి పాపం జన్తత)యార్జితమ్.

తా. నూరుఆమడలదూరమునం దుండియు, గంగా నామమును మూఁడుపర్యాయము లుచ్చరించినపక్షమందు ఆయుచ్చరించిన వారియొక్క మూఁడుజన్తములయందు సంపాదించఁబడిన పాపము లన్నియు నశించును.

శ్లో. సాలగ్రామశిలావారి పాపహారి విశేషతః,
ఆజన్తకృతపాపానాం ప్రాయశ్చిత్తం దినేదినే.

తా. సాలగ్రామశిలకు అభిషేకము చేసిన జలము సకలతీర్థములకంటె నెక్కువగా పాపములను హరించును. జన్త

మొదలుకొని చేసినసాహములకు ఈసాలగ్రామతీర్థము ప్రతిది
నమునందు చేయఁబడు ప్రాయశ్చిత్తముగానేర్పడి సమస్తపాప
ములను నశింపఁజేయును.

ఈలాగంటి శాస్త్రములు పఠ్యాస్త్రవ్రతము సత్పురు
షభక్తి మొదలయినసద్గుణములు లేనివారికి గంగాస్నానాదు
లు పాపనివారకములు కావని చెప్పు మఱికొన్ని శాస్త్రముల
చేత బాధింపఁబడి, గంగాస్నానాదులు విత్తత్వసంపాదక
ములు కావని చెప్పుచున్నవి.

భాగవతము, దశమస్కంధోత్తరభాగమునందు-

శ్లో. యస్యాత్మబుద్ధిః కుజపేత్రిధాతుకే

స్వధీః కళత్రాదిషు భౌమ ఇబ్యధీః,

యతీర్థబుద్ధిశ్చ బలే నకర్హి చి

జ్ఞనేష్వభిజ్ఞేషు స ఏవ గోభరః.

అని చెప్పియున్నది.

తా. ఏపురుషుఁడు వాతపై త్యశ్లేష్టధాతువులచే
రచింపఁబడి జడమై శవసదృశమైన యీశరీరమునం దాత్మ
త్వజ్ఞానమును భార్యాపుత్రాదులయందు మదీయత్వాభిమా
నమును శిలారజతత్తామ్రాదులచే నిర్మింపఁబడిన విగ్రహ
ములయందు దేవత్వాభిమానమును గంగాదిజలములయందు
తీర్థత్వాభిమానమును కలవాఁడై యుండి బ్రహ్మవేత్తలగు
మహాపురుషులయందు ఆత్మత్వ మదీయత్వ దేవత్వ తీర్థత్వ
ప్రతిపత్తి లేనివాఁడై యుండునో, అట్టిపురుషుఁడే పశు వని
గార్ధభమని చెప్పఁదగియున్నాఁడు. అనఁగా బ్రహ్మవేత్త
లగువారియందు ఆత్మత్వ మదీయత్వ దేవత్వ తీర్థత్వాదులు

ముఖ్యముగా కలిగియుండుగా వార్యం దీయభిప్రాయమును చేయక అనాత్మ యై అన్యదీయములై జడములైనందున నపూజ్యములై పవిత్రతాసంపాదకములు గాని దేహకళత్రాదిశిలావిగ్రహజలములయందు ఆత్మవ్యావ్యభిమానమును చేయువాడు యుక్తాయుక్తవివేకము లేనివాడైనందున పశువులతో సమానుఁ డని యభిప్రాయము.

ఈదేహ మాత్మకాదని యిదివరకే చెప్పబడినది. శిలాదివిగ్రహములు గంగాతీర్థములు ముఖ్యముగా దేవత్వ తీర్థత్వములు కలవి కావని భాగవతమందే చెప్పబడినది.

శ్లో. న హ్యష్టయాని తీర్థాని న దేహ మృచ్ఛిలామయాః,
తే పునంత్యదుకాలేన దర్శనాదేవ సాధయః.

తా. జలమయములగు గంగాగోదావరీత్రభృతులు తీర్థములుకావు. మృచ్ఛిలాదినిర్మితము లగువిగ్రహములు దేవతలును కారు. ఈతీర్థములని దేవతలని యజ్ఞజనులచేత చెప్పబడుజలమయమృచ్ఛిలామయములు తమను సేవించుజనులను చిరకాలమునకు పవిత్రులనుగా చేయునుగాని తత్తత్తామే పవిత్రులనుగాఁ జేయఁజాలవు గనుక ముఖ్యముగా తీర్థములని దేవతలని చెప్పఁదగియుండవు. బ్రహ్మవేత్త లగు సజ్జనులు తమదర్శనమాత్రముచేతనే అజ్ఞానాంధకారమును పో నడచి చిత్తదోషముల నన్నిఁటిని నిరాకరించి బ్రహ్మజ్ఞానమును గలుగఁజేసి జనులను పరమపవిత్రులనుగాఁ జేయుదురు గనుక బ్రహ్మవేత్తలగు సజ్జనులే తీర్థము లని, దేవత లని ముఖ్యముగాఁ జెప్పఁదగియున్నారని తాత్పర్యము.

ఇది గాక-

శ్లో. అత్యంతమలినో దేహో దేహీ చాత్యంతనిర్మలః.
ఉభయోరంతరం జ్ఞాత్వా కస్య శౌచం విధీయతే.

అని మఱియుకళాస్త్రము.

తా. ఈ దేహము మూత్రపురీషాదిబంధురమై యున్నందున కడుమలినమైనది; ఆత్మ యనునది సర్వదా అత్యంతపరిశుద్ధమైనపదార్థము; ఈ రెంటియొక్క స్వభావమును యోచించిన, గంగాస్నానాదులచేత దేనికి శుద్ధిని సంపాదించదగియున్నది? అనగా దేహము సర్వదా అపరిశుద్ధమైనందున నెప్పటికిని దేహమునకు శుద్ధి కలుగదు. ఆత్మస్వరూపము ఎప్పటికి శుద్ధముగానే యున్నందున నాయాత్మస్వరూపమున కెప్పటికిని శుద్ధిని సంపాదించవలసినయవసరము లేదు గనుక గంగాస్నానాదులు తత్త్వజ్ఞుఁ డగువానికి ప్రయోజనకరములు కావు.

కనుక నీదేహమునందు దోషములను నివారించుటకు శక్యముకానట్టు గుణములను సంపాదించుటకు కూడ శక్యముకానందున దోషములను నివారించవలయు నను గుణములను సంపాదించవలయునను అభిసంభ్రాంతి ప్రత్యయమైనందున మలిన వాసన యని చెప్పదగియున్నది.

ఈవెనుక నుదాహరించిన శ్లోకములను యోచింపఁగా నీదేహమునందుదోషాపనయనము అశక్యమని నిషేధింపఁబడుచున్నది గాని గుణసంపాదనము నిషేధింపఁ బడలేదు. అయినా, పవిత్రత్వాదిగుణములకు విరోధు లగు నపవిత్రత్వాదిదోష

ములు ఈశరీరమందు నుంచుచుండఁగా వివిధ వ్యాధిగుణములను సంపాదించుట యశక్యము గనుక గుణాధానము కూడ నిషేధింపఁబడినది యని తెలియఁదగినది.

ఈదేహ మత్యంతమలినమను నర్థము మైత్రయణి శాఖ యందు విస్పష్టముగా వినఁబడుచున్నది.

శ్రు. భగవన్నస్థితర్థ స్నానముఃశ్చమాంస,
శుక్ర శోణితశ్చేషాశ్చ మాషి కాదూషితే.
విజ్ఞాతవాశ్చిత్తసంఘాతే దుర్గంధే,
నిస్సారేఽస్త్రిక్ శరీరే కిం కామోపభోగే రితి.
శరీరమిదం మైగనాదేహోద్భూతం సంవిద్యమేనం,
నిరయ ఇవ మూత్రద్వారేణ నిష్కాగ్రంశమస్థిభిశ్చితం,
మాంసేనానులిప్తం చర్మణావబద్ధం,
విజ్ఞాతకఫశ్చిత్తమజ్జామేదోపసాభిరన్యైశ్చ,
సుయైర్బహుభిః పరిపూర్ణాం శోశ ఇవ పమనేతి.

తా. ఎముకలు, చర్మము, నరములు, మెదడు, నూంసము, రేతస్సు, రక్తము, శ్లేష్మము, నాసామలము, కండ్లనీళ్లు, నేత్రమలము వీటిచేత దుష్టమై, అమేధ్యము, మూత్రము, వాతపిత్తధాతువులు వాటియొక్క సముదాయమై దుస్సంధమై సారము లేని ఈశరీరమునందు కామముల ననుభవించుటచేత నేమిప్రయోజనము కలదు? ఇదిగాక యీశరీరము స్త్రీపురుషులయొక్క పరస్పరసంయోగముచే జన్మించి జ్ఞానహీనమై నరకమువలె మూత్రద్వారమైన యోనిలోనుండి వెలువలఁబడినది. ఎముకలచేత కట్టఁబడి మాంసముచేత పూయఁబడి చర్మము

చేత చుట్టఁబడి అమేధ్యము, మూత్రము, కఫము, పిత్తము, రక్తమాంసాంతరాళమందుండు నీరు, మెదడు, క్రొవ్వు వీటిచేతను మఱికొన్ని జాడ్యములచేతను నిండింపఁబడి మిక్కిలి యసహ్యముగా నుండును గనుక నిష్టియఃశిత్రమైన శరీరముతో కామభోగముల ననుభవించుట హేయమే కాని యుపాదేయము గాదని యర్థము.

స్వభావముచేతనే దుర్గంధభూయిష్టమై రోగపూర్ణమై యున్న యీ శరీరమునకు వైద్యశాస్త్రోక్తచికిత్సలచేతఁ గూడ రోగములు నివర్తింపవు. ఒకానొకసమయమునందు నివర్తించి, తిరిగి ప్రాప్తించును. ఇదిగాక తొమ్మిదిరంద్రములనుండి నానావిధమైన మలములు స్రవించుచుండఁగా రోమకూపములనుంచి నిరంతరము చెమటనీరు కాలుచుండఁగా నీ శరీరము స్నానధూపనసుగంధలేపనాదులచేత దుర్గంధాదిదోషములను ఎవఁడు పోగొట్టఁ గలఁడు? ఈ అర్థము పూర్వాచార్యులచే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. ననచ్ఛిద్రకృతా దేహస్త్రివంతి ఘటికా ఇవ,
బాహ్యకౌచైర్న శుభ్యంతి నాంతశ్శౌచం తు విద్యతే.

ఈదేహములు తొమ్మిదిరంద్రములు కలవై యెప్పుడును చిల్లికుండవలె మలమును స్రవించుచుండును. వెలుపలిభాగమునందు మృజ్జలములచేత కడిగినందున శుద్ధిని బొందవు. లోపలిభాగమునందు తూళనము చేయుటకు శక్యము కాదని యర్థము.

కనుక నీమూఁడువిధము లగు దేహవాసన మలినవాసన యనియే చెప్పఁదగియున్నది.

ఈ దేహవాసన మలినమును నభిప్రాయముచేతనే వాసి
ష్టరామాయణమునందు వసిష్టమహామునిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. ఆపాదమస్తకమహం మాతాశ్చిన్మస్మిన్.

ఇత్యేకో నిశ్చయో రామ బంధాయ సర్వభాగభాగో.

తా. తల్లివండ్రులచేత నిర్మించబడి శరఃసాదాద్యవయ
వములతోఁగూడిన యాశరీరము నేనే అనునిశ్చయము మిథ్యా
జ్ఞానమాటచేత నీయాత్మను సంసారమందు బంధించుటకు కారణమై యున్నది.

శ్లో. సా కాలసూత్రపదవీ సా మహావీరియోరా,

సాసివత్రవనశ్రేణీ దేహోఽహమితి యా మహి.

తా. శరీరము నేనే యనుబుద్ధి కాలసూత్రమును నరక
మును, మహావీరియను నరకమును, అసివత్రవనశ్రేణీ యను
నరకసముదాయమును అయియున్నది.

అనఁగా శరీరమునం దాత్మత్వజ్ఞానము కాలసూత్రాది
మహానరకములను బొందుటకు ముఖ్యసాధనము.

శ్లో. సా త్యాజ్యా సర్వయత్నేన సర్వభాశే పృథగ్భీతే,

సృష్టవ్యా సా న భవ్యేన సర్వమాంసేన పుల్కసి. ఇతి.

తా. ఆదేహాత్మబుద్ధిస్వరూపములకు మూలమై యు
న్నందున తనకు నెన్నికష్టదశలు వచ్చేటట్టులయినా, అంగీక
రించి సర్వవిధములచేతఁ బ్రయత్నమునుజేసి ఈదేహాత్మబుద్ధిని
విడువవలసినది. యోగ్యుడైన పురుషుఁడు ఈదేహాత్మబుద్ధిని
కుక్కమాంసమును చేతిలో నుంచుకొనియుండు చండా
లస్త్రీవలె నెంతమాత్రము స్పృశింపఁగూడదు.

ఈచెప్పబడిన దేహలోక శాస్త్రవాసనలను మూఁడు
ను వివేకహీను లగు జనులకు గ్రాహ్యములుగా నున్నప్పటికి
జ్ఞానేచ్ఛకలవానికి జ్ఞానమును పుట్టకుండ ప్రతిబంధించునవి
అయినందునను, జ్ఞానికి తత్వజ్ఞానస్థైర్యమును బాధించునవి.
అయినందునను, వివేకులగువారికి త్యాజ్యములని నిశ్చయింపఁ
దగియున్నవి. కనుకనే స్మృతియందుఁ చెప్పబడినది.

శ్లో. లోకవాసనయా జంతోశ్శాస్త్రవాసనయాఽపిచ,
దేహవాసనయా చాపి యథావన్నైవ జాయతే. ఇతి.

తా. లోకవాసనచేత శాస్త్రవాసనచేత దేహవాసన
చేత నీమూఁడువాసనలచేతను లోకములో జనులకు తత్వ
జ్ఞానము పుట్టకయున్నది.

దంభము, దర్పము, అహంకారము మొదలగు నసుర
సంపద్రూపముగు మనోవాసన నరకపాతమునకు కారణముగా
నున్నందున మలినవాసన యనుటకు సంశయమే లేదు. కనుక
నుపాయముచేతనై నా ఈచెప్పబడిన నాలుగువాసనలను నశిం
పఁజేయవలయును.

ఏప్రకారము వాసనాక్షయమును బ్రయత్నపూర్వ
కముగా సంపాదింపవలయునో యాప్రకారమే మనోనాశ
మును తత్వజ్ఞానియగువాఁడు సంపాదింపవలయును. మనసు
అనునదాద్ధము నిత్యమని, అణుపరిమాణ మని తార్కికులచేత
నంగీకరింపబడినదిగాని వేదము పరమప్రమాణమని విశ్వసించి
యుండు మాచేత నాప్రకార మంగీకరింపబడలేదు. అవయవ

ములతో కూడియున్నదని యనిత్యమని సువర్ణాదివ్రత్యము
లవలె ననేకప్రకారములుగా నిరణమించు నిభావముకలదని
మాచేత నంగీకరింపఁబడినది గనుక మనస్సును నశింపఁజేయుట
కవకాశము కలదు.

ఈమనస్సుయొక్క లక్షణము ప్రమాణమును బృహ
దారణ్యములో చెప్పఁబడినది.

శ్రు. కామస్పంకలాన్విదికిత్వా శ్రద్ధాశ్రద్ధాన్వి,

రథ్యరిక్తిర్థిక్తిభ్యత్యేకస్వం మను పిచి.

అని మనస్సుయొక్క లక్షణము.

తా. కామము, సంకల్పము, విచారేచ్ఛ, శ్రద్ధ, అశ్రద్ధ,
ధైర్యము, అధైర్యము, లజ్జ, జ్ఞానము, భయము ఇవి మొద
లగువృత్తులే మనస్సుని చెప్పఁబడును. అనగా చతురదీం
ద్రియములకు ఘటాదుదాహ్యములు ప్రత్యక్షమైనట్టు సాక్షి
చైతన్యమునకు ప్రత్యక్షములైయుండు కామసంకల్పాదివృ
త్తులు మృత్పిండమువలన ఘటాదులవలె దేనివలన పుట్టుచుం
డునో అది మనస్సుని చెప్పఁబడు ననిభావము.

శ్రు. అన్యత్ర మనా అభూపం నాదర్శం

అన్యత్ర మనా అభూపం నాశ్రౌతమ్.

శ్రు. మనసా హ్యేవ పశ్యతి మనసా శృణోతి.

అను శ్రుతులు మనస్సునందు ప్రమాణము.

తా. నామనస్సు మరియుకచోట నుండెను. అందువల్ల
నే దీనిని చూడకపోతిని; నామనస్సు మరియుకచోట నుండె

ను. అందువలననే యీశబ్దమును వినకపోతిని; ఈపురుషుడు మనస్సుచేతనే చూచుచున్నాఁడు. మనస్సుచేతనే వినుచున్నాఁడని శ్రుతులకు రెంటికిని నర్థము.

అనఁగా;

కంటికి నెదురుగా మంచి వెలుతురులో నుండు ఘటమును, చెవులదగ్గర పెద్దగా చెప్పఁబడు శబ్దము ఏది అజాగ్రతగానున్నందున తెలియఁబడదో ఏది జాగ్రతగా నున్నందున తెలియఁబడునో అదియే మనసు. ఈమనస్సు అన్నివిషయములను తెలుసుకొనుటకు సామాన్యకారణమై యున్నది అని భావము.

శ్రు. తస్మాదపి పృష్ఠత ఉపస్సృష్టో మనసా విజానాతి.

అనుశ్రుతి కూడ మనస్సును నిరూపించి కనుపఱచుచున్నది.

తా. ఈప్రకారము లక్షణక్రమాణములచేత నిశ్చయింపఁబడినమనస్సును విశేషముగా నిరూపించి చూపింపవలయును. ఒకపురుషుఁ డొకనిచేత వెనుకభాగమునందు స్పృశింపఁబడినవాఁడై యిప్పుడు చేతితో స్పృశించినాఁడని, యిప్పుడు వేలితో స్పృశించినాఁడని విశేషముగా తెలుసుకొనుచున్నాఁడు. ఇందులో స్పర్శమాత్రము త్వగింద్రియముచేత తెలియఁబడినా, ఇదిఅంగుళీస్పర్శయని ఇది హస్తస్పర్శయని విశేషముగా తెలుసుకొనునది మనస్సుగానే యుండవలెను. ఈవిశేషజ్ఞానము చక్షురింద్రియముచేత కలుగునది కాదు. చక్షురింద్రియము తన కెదురుగానుండు విషయములను కనిపెట్టును గాని వెనుకభాగములయం దుండు విషయములను కనిపెట్టనేరదు గదా?

కనుక వెనకభాగమునం దుండు అంగులీస్పర్శావిశేషవిషయములను కనిపెట్టునది మనస్సే యని నిశ్చయించవలయును.

ఈమనస్సు మననమును చేయుటచేత మనస్సని చింతనమును చేయుటచేత చిత్తమని చెప్పబడుచున్నది. ఈచిత్తము సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క కార్యములగు ప్రకాశప్రవృత్తిమోహములు కలదై యున్నందున సత్త్వరజస్తమోగుణమయమని తెలియబడుచున్నది.

ప్రకాశ ప్రవృత్తి మోహములు మూఁడు క్రమముగా సత్త్వరజస్తమోగుణకార్యము లని....

శ్లో. ప్రకాశం చ ప్రవృత్తిం చ మోహమేతర పాండవ.

అను భగవద్గీతావాక్యము చెప్పుచున్నది.

తా. ప్రకాశము, ప్రవృత్తి, మోహము ఈమూఁడు క్రమముగా సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క ఉద్దేశముచేత కలుగుచుండు నని భావము.

సాంఖ్యశాస్త్రమునందును ప్రకాశ ప్రవృత్తి మోహములు సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క నియత కార్యము లని చెప్పియున్నది. ఇచ్చట ప్రకాశ మని చెప్పినది జ్ఞానమే కాని తెల్లనిదై ప్రకాశించు రూపము కాదు.

శ్లో. సత్త్వాత్సంజాయతే జ్ఞానం రజసా లోభ ఏవచ,

ప్రమాదమోహా తమసో భవతోఽజ్ఞానమేవ చ.

తా. సత్త్వగుణము చిత్తమునం దుద్రిక్తమైనసమయమునందు జ్ఞానము కలుగును; రజోగుణ ముద్రిక్తమగునప్పుడు

లోభమును, తమోగుణ ముద్రిక్తమైనపుడు ప్రమాదము, మోహము అజ్ఞానమును పుట్టుచుండును.

ఈశ్లోకమునందు సత్త్వగుణముచేత జ్ఞానము కలుగు నని చెప్పినందున ప్రకృతమందు ప్రకాశశబ్దమునకు జ్ఞానమే అర్థమని చెప్పవలయును.

జ్ఞానమువలె సుఖముకూడ సత్త్వగుణముయొక్క కా ర్యమే. ఈయర్థము గూడ భగవద్గీతలయందే చెప్పబడినది.

శ్లో. సత్త్వం సుఖే సంజయతి రజః కర్మణి భారత,
జ్ఞానమావృత్య తు తమః ప్రమాదే సంజయత్యత. ఇతి.

తా. సత్త్వగుణము సుఖమును పుట్టించి దానియందు పురుషుని శక్తికలవానిగా చేయును; రజోగుణము కర్మయం దుసక్తి కలవానిగాచేయును; తమోగుణము జ్ఞానము నావ రించి ప్రమాదమునందు సక్తికలవానిగా చేయును; సముద్ర మునందు తరంగములవలె సత్త్వరజస్తమోగుణములు మన స్సునందు నిరంతరము పరిణమించుచుండఁగా నొకసమయ మం దొకగుణము హెచ్చుగా మిగిలిన రెండు గుణములు తక్కువగా నుండును. ఇదియును నచ్చటనే చెప్పబడినవి.

శ్లో. రజస్తమశ్చాభిభూయ సత్త్వం భవతి భారత,
రజస్సత్త్వం తమశ్చైవ తమస్సత్త్వం రజస్తథా. ఇతి.

తా. ఒకప్పుడు రజస్తమోగుణములను రెంటిని అడు గుపఱచి సత్త్వగుణము హెచ్చియుండును; మరి యొకప్పుడు సత్త్వతమోగుణములను అడుగుపఱచి రజోగుణము హెచ్చి

యుండును; మఱి యొకప్పుడు రజస్వత్వముల నడుగునఱచి తమోగుణము హెచ్చియుండును.

శ్లో. బాధ్యబాధకతాం యాంతి కల్లోజా ఇవ సాగరే.

తా. సత్త్వరజ సమోగుణములు మూడు సంతఃకరణమునందుఁ బుట్టుచు సమస్తమునందుఁ బుట్టుతరంగము లొకదానినొకటి బాధించునట్లు వరస్పర మొకటి నొకటి బాధించుచుండు నని కూడ మఱియొక గ్రంథమునందు చెప్పబడియున్నది.

ఇందులో తమోగుణము హెచ్చినప్పుడు వంభదర్పములు మొదలగు నాసురసంహదయును, రజోగుణము హెచ్చినప్పుడు లోకవాసనమొదలగు మూడువాసనలును, సత్త్వగుణము హెచ్చినప్పుడు సత్త్వశుద్ధి మొదలగు దేవసంహదయును నావిర్భవించుచుండును. ఈయర్థమును హృదయమం దించుకొని యే భగవద్గీతలయందు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. సర్వద్వారేషు జేహేఽస్మిన్ ప్రకాశ ఉపజాయతే.

జ్ఞానం యదా తదా విద్యా క్షృణోత్యుత్తమ సర్వమిన్ముఖే.

తా. ఈక లేబరమందు సలకమైన ఇంద్రియమొలయందు ప్రకాశమను యథార్థజ్ఞాన మెప్పుడు పుట్టుచుండునో, అప్పుడు సత్త్వగుణము వృద్ధిచొంది యున్నదని తెలియవలయును. ఇచ్చట విచారించఁగా అంతఃకరణమనునది సత్త్వరజ సమోగుణాత్మక మని చెప్పబడియున్నందున రజ సమోగుణము లేప్పటికి సంతఃకరణములోనుండి నివర్తించవని తోచుచున్నది. అయినను అంతఃకరణమునను ముఖ్యమైన యుపాదానకారణము

సత్త్వగుణమే. రజస్తమోగుణములుకావు. రజస్తమోగుణములు రెండును సత్త్వగుణమున కుపప్తంభకములే కాని ముఖ్యకారణములు కావు. ఉపాదానకారణమునకు సహాయభూతములైన యవయవములు ఉపప్తంభకము లనఁబడును. అనఁగా లోకములో ఘటమునకు మృత్తిక ఉపాదానకారణమయినందున ముఖ్యకారణ మనఁబడును. జలము, వాయువు, తేజస్సు ఇవి మృత్తికకు సహాయములుగా నున్నందున ఉపప్తంభకము లనఁబడును. ఈ ప్రకారమే అంతఃకరణమునకు సత్త్వగుణమే ఉపాదానకారణము రజస్తమస్సులు ఉపప్తంభకము లని యర్థము. కనుకనే జ్ఞానియగువాఁడు యోగము నభ్యసించితే, రజస్తమస్సులు నశించి సత్త్వగుణము మాత్రము శేషించుచున్నది. ఈయభిప్రాయముతోనే—

శ్లో. జస్య చిత్త మచిత్తం స్యాత్ జ్ఞచిత్తం సత్త్వముచ్యతే.

అని చెప్పఁబడినది.

జ్ఞానియొక్క అంతఃకరణము అంతఃకరణ మని చెప్పఁబడదు. సత్త్వమని చెప్పఁబడును.

ఈసత్త్వము చాంచల్యమునకు కారణ మగురజోగుణముచే మిశ్రముకానందున నేకాగ్రముగాను, భ్రాంతిచేత కల్పింపఁబడి యాత్మభిన్నములైన స్థూలపదార్థములరూపముగాఁబరిణమించుటకు కారణమైన తమోగుణముచే మిశ్రము కానందున సూక్ష్మముగాఁగూడ నేర్పడును. ఇట్టిదశలోనే ఆత్మస్వరూపము గ్రహించుటకు యోగ్యమై యుండును. కనుకనే—

శ్రు. వృశ్యలే త్వగ్మయా జద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మద్యుభిః,
అని శ్రుతి వినఁబడుచున్నది.

తా. రజోగుణసూన్యమైనందున నేకాగ్రమే తమో
గుణసూన్యమైనందున సూక్ష్మమగుబుద్ధి త సూక్ష్మవస్తువర్జన
నిపుణు లగుపురుషు లాత్మస్వయాకమును జూచుచుందు రని
యర్థము.

అనఁగా నేత్రకారము విశేషమైనగాలిచే కనలించుబడు
దీపముచేత రత్నములు, ముత్యములు మొదలగువానియొక్క
లక్షణములను నిశ్చయించుటకు శక్యము కాదో, యేత్రకార
ము అతిస్థూలమగు గుద్ధలిచేత సూక్ష్మతో కుట్టునట్లు వస్తుమును
కుట్టుటకు శక్యము కాదో యాత్రకారమే యేకాగ్రము గాక
స్థూలమగు బుద్ధిచేత బ్రహ్మతత్వము తలయుటకు శక్యము
కాదని భావము.

ఇటువంటి సత్త్వమే తమోగుణమిశ్రమైనరజోగుణము
చేతఁబట్టుకొఁబడి నానావిధద్వైతప్రపంచము నాలోచించి కల్పిం
చుటచేత చిత్త మని చెప్పఁబడినది. ఇట్టిచిత్తము తమోగుణ
ము హెచ్చినప్పుడు అసురసంపదను బుట్టించుచు స్థూలదశ
నొందును ఈయర్థము వసిష్ఠమహర్షి చే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. ఆనాత్మన్యాత్మభావేన దేహభావనయా తథా,
పుత్రదారైః కుటుంబైశ్చ తతో గచ్ఛతి పినతామ్.

తా. ఆత్మగాని దేహేంద్రియాదులయం దాత్మబుద్ధిని
చేయుటచేతను దేహమునందు వెనుక చెప్పిన శాస్త్రీయగు

ణాధానదోషాపనయనములను చేసినపక్షమం దాత్మకు శుద్ధి కలుగు ననుభ్రాంతిచేతను కుటుంబమందుండు పుత్రభార్యాదులయందు మమకారము చేయుటచేతను చిత్తము స్థూలముగా వృద్ధినిొందుచుండును.

శ్లో. అహంకారవికారేణ మమతామలలీలయా,
ఇదం మమేతి భావేన చేతో గచ్ఛతి సీనతామ్.

తా. దేహమం దాత్మబుద్ధిని చేయడ మను పరిణామము చేతను దేహేంద్రియాదులయందు చేయబడు మమకార మనుమలినక్రీడచేతను గృహక్షేత్రాదులయం దిది నాదియను నభిమానముచేతను చిత్తము బలియుచుండును.

శ్లో. ఆధివ్యాధివిలాసేన సమాశ్వాసేన సంస్మృతౌ,
హేయా హేయవిభాగేన చేతో గచ్ఛతి సీనతామ్.

తా. మనోవ్యధలు జ్వరాదిరోగములు వీటిప్రకాశము చేతను కర్తృత్వభోక్తృత్వాదిరూప మగు నీసంసారమందు స్థితిని బొందియుండుటచేతను ఈవస్తువులు విడువఁదగినవి, ఈవస్తువులు గ్రహింపఁదగినవి యను నభినివేశముచేతను చిత్తము వృద్ధినిొందుచుండును.

శ్లో. స్నేహేన ధనలాభేన లాభేన మణియాపితామ్,
అపాతరమణీయేన చేతో గచ్ఛతి సీనతామ్.

తా. పుత్రమిత్రకళత్రాదులయం దుండు స్నేహముచేతను, ద్రవ్యమం దాశచేతను, మాణిక్యములు, స్త్రీలు మొదలగు వస్తువులయొక్క తాత్కాలిక ప్రీతిజనక మగు లాభముచేతను చిత్తము బలియుచుండును.

శ్లో. దురాశాక్షీరపానేన భోగానలభజేద చ,
అస్థాదానేన చారణ చేతో గచ్ఛతి వీరతామ్. అరి.

తా. ఎప్పటికి తృప్తిని చెందని విషయాశ యను క్షీర
పానముచేతను విషయభోగ మను వాయుభక్షణముచేతను
ప్రపంచమందు సత్యత్వబుద్ధిని చేయడ మను విహారముచేతను
చిత్తమనెడిసర్పము మిక్కిలి వృద్ధి నొందుచుండును.

వా. ఈ ప్రకారము నేవస్తుక్తి సిద్ధించుకొంటు వాసనా
క్షయమనోనాశములను సంపాదించవలయు నని ప్రతిష్ఠి చేసి
వాసనామనస్సులు ఎటువంటి నని యాకాంక్ష కాగా వాట
యొక్క స్వరూపమును ఇంతవరకు నిరూపించినారము. ఇకను
వాసనాక్షయమనోనాశములను క్రమముగా నిరూపించె
దము.

ఇందులో వాసనాక్షయప్రకారము వసిష్ఠునిచే చెప్పఁ
బడినది.

శ్లో. బంధో హి వాసనాబంధో మోక్షస్సౌర్వభవాక్షయః,
వాసనాస్తవం పరిత్యజ్య మాత్మార్థిత్వమతిత్యజ.

తా. వాసనలచే బంధింపబడుటయే సంసార మని,
వాసనలు నశించుటయే మోక్ష మనియు చెప్పబడును. కనుక
నోరామా! నీవు వాసనల నన్నిటిని ముందుగా వదలి తరు
వాత మోక్షేచ్ఛయనువాసనను కూడ వదలిపెట్టుము.

ఈశ్లోకమందు చెప్పిన యర్థము వివరించుచున్నారు.

శ్లో. మానసీర్వాసనాః పూర్వం త్యక్త్వా విషయహీననాః,
మైత్ర్యాదివాసనానాన్నిర్మహాణామలవాసనాః.

తా. ఓరామా! ముందుగా మనస్సునం దుండు వాసనలను విషయవాసనలను ఈరెంటిని విడువుము. ఏప్రకారముగా విడువవలయునంటే చెప్పెదము. మైత్రి, ముదిత, కరుణ, ఉపేక్ష యనుశుభ వాసనలను గ్రహించుము. అందుచేతనే వెనకటి యశుభ వాసనలన్నియు నశించును.

శ్లో. తా ఆప్యంతః పరిత్యజ్య తాభిర్వ్యవహరన్నః,
అంతశ్శాంతతమస్నేహో భవ చిన్తాత్రవాసనః.

తా. ఆమైత్ర్యాదివాసనలతో కూడి వ్యవహరించుచున్నప్పటికి, హృదయమం దావాసనలను కూడ విడచి శుభవిషయములయం దుండుశక్తిని గూడ వదలి కేవలచిద్రూపుడగు పరమాత్మయందే దృఢమైన భావన కలవాడవై యుండుము.

శ్లో. తామప్యంతః పరిత్యజ్య మనోబుద్ధిసమన్వితాం,
శేషే స్థిరసమాధానో యేన త్య సి తం త్యజ.

తా. మనోబుద్ధులయొక్క వృత్తులు సంకల్పనిశ్చయములు. వీటితో కలిసియున్న యాచిన్తాత్రవాసనను కూడ వదలి ద్రష్టదర్శనదృశ్యములనెడి త్రిపుటీభేదమును మిథ్యాత్వబుద్ధిచేత నిషేధించఁగా నిషేధించుటకు శక్యము గాక యేప్రకార మాత్మతత్త్వము మిగులునో అట్టిపరమాత్మతత్త్వమందు స్థిరముగా సమాధి కలవాడవై యనంతర మాసమాధిని కూడ వదలి కేవల బ్రహ్మస్వరూపముగానే యుండును.

తా. ఈశ్లోకములయందు మానసవాసనాశబ్దముచేత వెనుక చెప్పినలోకవాసనశాస్త్ర వాసన దేహవాసన యనుమాండువాసనలు చెప్పబడినవి. విషయవాసనాశబ్దముచేత దంభద

స్వాహంకారములు మొదలగు నాసురసంహద చెప్పబడినది. ఇచ్చట లోకాదివాసనలు మూఁడును బంధదర్పవ్యసూకము దయును సాధారణముగా బంధక ప్రాసంగిక లోకాదివాసనలు మృదుబంధమని, ఆసురసంహద తీవ్రబంధమను తాత్పర్యము చేత రెంటిని వేరువేరుగా చెప్పినారు. లేదా శబ్దవ్యర్థరూప రసగంధము లయిన విషయములు వీటిని కోగునమయమం దుండుసంస్కారము మానసవాసన యని, అనుభవించుకాల మం దుండుసంస్కారము విషయవాసన యని యైనా చెప్పవచ్చును. ఈరీతిమందు వెనుక చెప్పిన లోకాదివాసనలు మూఁడు ఆసురసంహద యొక్కతచేరి నాలుగువాసనలును ఈ మానసవాసనయును విషయవాసనలయందే యంతర్భవించును. బాహ్యవాసనాంతరవాసనలకంటె భిన్నమైన మరియొక వాసన లేదుగదా!

ఆత్మేషము.—ఓయీ! వాసనాపరిత్యాగ మేమకారము చేయుటకు శిష్యముగా నుండును? ఈవాసనల కకార మొకటి లేదు గదా? ఆకార మున్నకక్షమునకు చీపురుతో నెత్తిపారవేయవచ్చును.

సమాధానము.—ఓకావాసజాగరణములను వేసినట్టు వాసనాపరిత్యాగములను గూడ చేయవచ్చును. అది యెటు వలెనంటె-లోకములో భోజనక్రియను విడచుట యునవాస మనియు, నిద్రనువిడచుట జాగరణ మనియు చెప్పుదురు. ఈ రెండు ఏకాదశి శివరాత్ర్యాదికాలములయందు శిష్టులచేత నాచరింపబడుచున్నవి. ఇచ్చట భోజనక్రియకు నిద్రకును ఒకవిధమైనయాకారము లేదు గదా? అయినా వాటిని కొన్ని

కాలములయందు శిష్టులు పరిత్యజించుచున్నారు. ఆప్రకారమే వాసనలు కూడ ఆకారము లేకపోయినను పరిత్యజింప శక్యములై యున్నవి.

శ్లో. “అద్య స్థిత్యా నిరాహుతః.”

ఈదివసమందు భోజనము చేయకుండనుండి రేపు భోజనమును చేయుదుననియు, ఈదినమంతయు నిద్రపోకుండ నుండుననియు సంకల్పముచేసి యాప్రకారమే సావధానముగా నుండుటయే ఉపవాసజాగరణము లని చెప్పబడును. కనుక భోజనక్రియానిద్రల కాకారము లేకయున్నప్పటికి పరిత్యజించుటకు శక్యమేయని యంటిరా వాసనలుకూడ నీప్రకారమే విడువ శక్యములై యుండును. సర్వవాసనలను నేను విడిచియుండునని వైదికమంత్రముచేత దృఢముగా సంకల్పించి సావధానముగా నుండుటకు యేమియు బాధకముండదు. వైదికమంత్రములయం దధికారములేని స్త్రీశూద్రులు లౌకికవాక్యములచేతనే ఈప్రకారముగా సంకల్పముచేసి యుండవచ్చును. ఇదిగాక ఉపవాసమునందు శాకసూపాన్నాది పదార్థముల యొక్క సన్నిధానమును విడిచియున్నట్లు వాసనాత్యాగమునందును స్రక్చందనవనితాదివిషయములయొక్క సన్నిధానమును విడిచియుండవలసినది. ఆకలి, దప్పి, నిద్ర మొదలైనవి జ్ఞాపకమునకు రాకుండ నుండుటకు సచ్చాస్త్రశ్రవణ హరినామకీర్తన నృత్యగీతాదికృత్యములచేత నుపవాసవ్రతములందు చిత్తము నేప్రకారము లాలన చేయుచుందురో యాప్రకారమే వాసనాపరిత్యాగవ్రతమునందును మైత్రీముదితాదిపుణ్యవాసనలచేత చిత్తము నుపలాలన చేయుచుండవల

యును. మైత్ర్యాదివాచకములు యోగశాస్త్రమునందు తలంపలి
మహామునిచే చెప్పబడినవి.

సూ. మైత్రీకరుణాముదితోపేక్షాణాః, సుఖదుఃఖ పుణ్యాపుణ్యసమయా
ణాం, భావనాశీఘ్రతప్రసాదనమ్.

తా. అంతఃకరణ రాగద్వేషపుణ్యసాధములచేత కలు
షముగా చేయబడును. రాగద్వేషములనఁగా “సుఖాశయీ
రాగః” “దుఃఖానుశయీ ద్వేషః” అనుసూత్రములచేత చెప్పఁ
బడినవి. ఒకసుఖ మనుభవించుచుండఁగా ఇట్టి సుఖములే
నాకు సర్వదా సంభవించుచుండవలయునను బుద్ధి రాగమని
చెప్పబడును. ఒక దుఃఖ మనుభవించుచుండఁగా, ఇట్టి
దుఃఖము లెప్పటికి నాకు రాకుండ నుండవలయు ననుబుద్ధి
ద్వేషమనబడును. ఇందులో రాగము, సుఖము ననుభవిం
చుకాలమునందు సర్వసుఖములు నాకు రావలయు ననుబుద్ధి
విశేషము. ఇది సర్వసుఖములు అనఁగా ఇహలోకసుఖములు
రాజ్యపుత్ర కళత్రాదిప్రాప్తిజన్యములు. పరలోకసుఖములు స్వ
ర్గాదులు. వీటిని సంపాదించుసాధనసామగ్రి లేనందున, ఈసుఖ
ములు నాకు సంభవించకపోయెనే యని నాచిత్తము వ్యాకుల
పఱచుచుండును. రాగముచేత వ్యాకులము నొందు పురు
షుఁడు సుఖముల ననుభవించు పురుషులను చూచి వీరందఱు
నాకు మిత్రులు అని వారి యందఱియం దెప్పుడు మైత్రీని
భావించునో, అప్పుడు తనకుమారునియొక్క రాజ్యము తన
రాజ్యమైనట్టు వారియొక్క సుఖముగానే యేర్పడును గనుక
సుఖములయందు తనకు నుండిన రాగము నివర్తించును.
అందువలన చిత్తము నిర్మలమై యుండును. లోకములో

నొకపురుషుఁడు తనకు రాజ్యము లేకపోయినా తనకుమారు
నకు రాజ్యము ఉన్న పక్షమున తనకు రాజ్యము ఉన్నట్టుగానే
సుఖము నేప్రకారము పొందుచుండునో యాప్రకారమే
ఒక్కొక్కపురుషుఁడు ఒక్కొక్కసుఖము ననుభవించుచునే
యుండును. కనుక వీరందఱు తనమిత్రులని దృఢముగా భావిం
చినయెడ, అన్ని సుఖములు తనకు సంభవించినటు లేర్పడును.
అప్పుడు సుఖములయందు తన కుండు రాగము నివర్తించును.
రాగము నివర్తించుగానే వర్షాకాలము గడచిపోయిన పిమ్మట
నదీజలము నిర్మలమైయున్నట్టు చిత్తము నిర్మలమై యుండును.
ఆప్రకారమే దుఃఖ మనుభవించుచుండఁగా ఇట్టి దుఃఖము
నా కెప్పటికిని రాకయుండవలయు ననుబుద్ధి ద్వేష మనఁబ
డును. శత్రువ్యాఘ్రసర్పాదులు దుఃఖకారణములు ; ఇవియుం
డఁగా దుఃఖమును రాకుండఁజేయుటకు శక్యముకాదు. దుఃఖ
కారణము లగుసర్పవ్యాఘ్రాదుల నన్నింటిని నశింపఁజేయుట
కును సాధ్యముకాదు గనుక నాద్వేషము సర్వదా హృదయ
మును తపింపఁ జేయుచుండును. ఎప్పుడు సమస్తమైన ఇతర
జంతువులకు ప్రతికూలమైన దుఃఖము రాకయుండవలయునని
దుఃఖవంతు లగువారియందు కరుణ దృఢముగా తలఁచునో
అప్పుడు శత్రువ్యాఘ్రాదులయందు కూడ ద్వేషము నివర్తిం
చును. అందుచేత చిత్తము ప్రసన్నమై యుండును.

కనుకనే యొక స్మృతియం దిట్లు చెప్పఁబడినది.—

శ్లో. ప్రాణా యథాత్మనో భీష్టా భూతానామపి తే తథా,

అత్తాపమ్యేన భూతానాం దయాం కుర్వంతి సాధవః. అసి.

శా. తనయొక్క ప్రాణములు తన క్రేత్రకారముగా ప్రియములై యున్నవో ఆప్రకారమే సమస్తభూతములకును ప్రాణములు ప్రియములై యుండును. కనుక సజ్జనులగు వారు సకలభూతములను తనతో సమానముగా తలచి వాటి యందు నిండు దయను చేయుచుండు రని యర్థము.

సజ్జనులగువారు సకలభూతములయందును దయను చేయుప్రకారము కొందఱు మహాపురుషులచేత కనుబడిచబడినది.

శ్లో. సర్వే-త్ర సుఖినస్సంతు సర్వే సంత నిరామయాః,
సర్వే భద్రాణి పశ్యంత మా కశ్చిద్దుఃఖమాఘ్నయాత్.

తా. ఈలోకమునం దుండు భూతము లన్నియు సుఖము కలిగి యుండవలయును. అన్ని భూతములు రోగాద్యుపద్రవములు లేకుండ నుండవలయును. సమస్తజనులు శుభములనే పొందుచుండవలయును. ఒకానొకభూతము కూడ దుఃఖమును బొందకుండనుండవలయును అని యర్థము. ఈ ప్రకారము సర్వకాలములయందు మనస్సునందు సంకల్పించుటయే భూతములయందు దయను చేయుప్రకారమని భావము.

ఈలోకమునం దుండుజనులు స్వభావముగా పాపమును చేయుచుందురు; పుణ్యమును చేయక యుందురు; ఈవిషయము చెప్పబడినది.

శ్లో. పుణ్యస్య ఫలమిచ్ఛంతి పుణ్యంనేచ్ఛంతి మానవాః,
న పాపఫలమిచ్ఛంతి పాపం కుర్వంతి యత్నతః.

తా. జనులు పుణ్యముయొక్క ఫలమైన సుఖమును మాత్రము ఎప్పుడును కోరుచుందురు గాని పుణ్యమును మాత్రము చేయరు. పాపముయొక్క ఫలమైన దుఃఖమును కోరకయుందురు గాని పాపములను మాత్రము ప్రయత్నముతో చేయుచుందురు.—

ఈపుణ్యపాపములు రెండు పశ్చాత్తాపమును కలుగ చేయుచుండును. ఈపశ్చాత్తాపము

శ్రు. కిమహం సాధు నాకరవం. కిమహం, పాపమకరవ మితి.
అనుశ్రుతిచేత చెప్పబడినది.

తా. నేను పుణ్యకర్తను ఎందు కని చేయకపోతిని. పాపకర్తను ఎందు కని చేసితి నని పరితాపమును పుణ్యపాపములు పొందించుచుండును. అని శ్రుత్యర్థము.

ఈపురుషుడు పుణ్యమును చేయువారియందు ముదితమును అనఁగా సంతోషమును ఎప్పుడు దృఢముగా భావించునో అప్పుడు పుణ్యవాసనచేత తాను కూడ జాగ్రతగా పుణ్యమును చేయుచుండును. ఆప్రకారమే పాపమును చేయువారియందు ఉపేక్షను అనఁగా అనాదరమును ఎప్పుడు దృఢముగా భావించునో అప్పుడు తాను పాపములను చేయక మానును. అందుచేత పశ్చాత్తాపము కలుగ నేరదు గనుక చిత్తము సుప్రసన్నముగా నుండును.

సుఖము ననుభవించు జనులయందు మైత్రిని భావించినందున, చిత్తకాలుష్యకారణమగు రాగముమాత్రమే నివర్తిం

చునది కాదు. అసూయ, ఈర్ష్య మొనలగుదోషములు కూడ నివర్తించును. అసూయయచేగా వరులయం దుండుగుణములనుచూచి దోషములుగా గ్రహించుట. ఈర్ష్య యనగా వరులయొక్క గుణములను చూచి సహించలేక పోవుట. ఎప్పుడు సుఖవంతులయందు మైత్రిని భావించునో, అప్పుడు వరులయొక్క సుఖము తనసుఖముగా నేర్పడును గనుక వరులయొక్క గుణములయందు అసూయాదులు కలుగ నేరవు. ఈ ప్రకారమే మఱికొన్ని దోషములు కూడ నివర్తించు ప్రకారము సూహించవలయును.

దుఃఖము ననుభవించువారియందు కరుణను భావించువారికి శత్రువధాదులను జేయించుద్వేష మే ప్రకారము నివర్తించునో, యా ప్రకారమే తనయొక్క సుఖముచేత తనకు గలిగియున్న దర్పమును నివర్తించును. ఈ దర్ప మనుదోషము నాసురసంహదను చెప్పినప్పుడు పూర్వమే యుదాహరించి నారము.

శ్లో. ఈర్ష్యరోజహమహం భోగీ సిద్ధోఽహం బలవాన్ మఖీ,
ఆధ్యోఽభిజనవానస్మి శోఽన్యోఽస్తి నన్యశోమయా. ఆన.
ఈశ్లోకతాత్పర్యము పూర్వమే వ్రాయబడియున్నది.

ఆ తేనము.—ఓయీ! పుణ్యమును చేయువారియందు ముదితను భావించువానికి ఆవాసనచేత పుణ్యములయందు ప్రవృత్తి కలుగు నని ఇప్పుడు చెప్పితిరి. మునుపు మూడు మలినవాసనల వివరించునప్పుడు శాస్త్రవాసనలో పుణ్యము సంతర్భవింపజేసి, త్యాజ్యమని చెప్పియుంటిరి గనుక ముదితను భావించుటచేత గలుగు పుణ్యప్రవృత్తి యోగికి గ్రాహ్యము కాదు.

సమాధానము.—మునుపు శాస్త్రవాసనలో నంతర్భవింపజేసి త్యాజ్యమని చెప్పిన పుణ్యము ఇష్టాపూర్వతత్వములను కామ్యపుణ్యము. అది పునర్జన్మను సంపాదించును గనుక మలిన మని త్యాజ్యమని చెప్పబడినది. ఇప్పుడు ముదితను భావించుటచేతఁ గలుగుపుణ్యము యోగాభ్యాసముచేత కలుగు శుక్లకృష్ణ మనుపుణ్యము. ఇది పునర్జన్మను సంపాదించునది కానందున మలిన మని చెప్పబడదు; ఇట్టిపుణ్యము యోగిగ్రాహ్యమే.

యోగియొక్క పుణ్యము అశుక్లకృష్ణ మని వ్రతంజలి మహర్షి చే చెప్పబడినది.

సూ. కర్తాశుక్లకృష్ణం యోగినస్త్రివిధమితరేషాం. అని.

తా. స్వర్గాదిఫలములను గలుగఁజేయు అగ్నిహోత్రాదికర్తశాస్త్రముచే విధింపబడినందున శుక్లమని చెప్పబడును. నరకఫలమును కలుగఁజేయు సురాపానరస్త్రిగమనాదికర్తశాస్త్రముచే నిషేధింపబడుచున్నందున కృష్ణమని చెప్పబడును. మిశ్రమగుకర్త శుక్లకృష్ణ మనబడును. ఈమూఁడువిధము లగుకర్తలు యోగులుగాని పురుషులకు నేర్పడియున్నవి. యోగియొక్క కర్త ఈమూఁటిలో నంతర్భవింపదు గనుక అశుక్లకృష్ణ మని చెప్పబడును.

యోగులు కానివారియొక్క త్రివిధ మగుకర్త పునర్జన్మను కలుగఁజేయును. ఈయర్థము విశ్వరూపాచార్యులవారిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. శుభైరాపన్నతి దేవత్వం నిషిద్ధైర్నాచకీం గతిమ్,

ఉభాభ్యాం పుణ్యపాపాభ్యాం మామత్వం ప్రాప్యతేఽచకః. అని.

తా. పుణ్యకర్మలచేత దేవజన్మనొందును; పాపకర్మల చేత నరకతిర్యక్ స్థావరజన్మల నొందును; పుణ్యపాపముల రెంటిచేత మానుషజన్మ నొందును. ఈ ప్రకారము జీవుడు కర్మపరతంత్రుడై సంచరించుచుండును.

ఆక్షేపము.—ఓయీ! యోగము శాస్త్రనిషిద్ధము కా నందున కృష్ణము కాకపోయినా, శాస్త్రముచేత విధింపబడి యున్నందున శుక్లమని చెప్పదగియున్నది. ఈలాగున నుండగా యోగియొక్క కర్మ యగు యోగము అశుక్లకృష్ణమని యేలాగున చెప్పదగును ?

సమాధానము.—శాస్త్రముచే విధింపబడి, స్వర్గాది ఫలములను కలుగఁజేయుకర్మ శుక్లమని మేము నిశ్చయించి యున్నందున యోగియొక్కకర్మ శాస్త్రవిహితమైనప్పటికి స్వర్గాదిఫలనిశేషములను కలుగఁజేయునది కాదు గనుక అశుక్లమని చెప్పదగియున్నది.

కనుక అశుక్లకృష్ణమగు యోగ మనుపుణ్యమునందు ప్రవృత్తియోగికి ఆవశ్యకమై యున్నది. అందువలన పుణ్యకారులయందు ముదితను భావింపవలయును.

ఆక్షేపము.—ఓయీ! ఈచెప్పిన న్యాయప్రకారము యోగులు కానివారు కూడ పుణ్యవంతులయందు ముదితను యథోచితముగా భావించి పుణ్యములయందుఁ బ్రవర్తించు గలరు.

సమాధానము.—ఏపురుషులు మైత్రీ ముదితాది వాసనలయొక్క భావనచేత చిత్తముగు నిర్మలముగా చేసుకొందురో, వారే యోగు లని చెప్పఁబడుదురు గనుక మనుష్యులందఱు మైత్ర్యాదివాసనా దృఢభావనచేత పుణ్యములయందుఁ బ్రవర్తించుచుండవలయును.

ఇచ్చట చెప్పిన మైత్రీ, కరుణ, ముదిత, ఉపేక్ష ఈనాలుగు “అభయంసత్త్వనంశుద్ధిః” అని దైవసంకరయందు చెప్పిన గుణములకును, జ్ఞానసాధనములుగా గల-వ అధ్యాయములో చెప్పిన యమానిత్వాదిగుణములకును, స్థితప్రజ్ఞభగవద్భక్తలక్షణములయందు చెప్పిన యద్వేష్యత్వాదిగుణముల కన్నిటికి నుపలక్షణములుగా నుండును. అనఁగా మైత్ర్యాదిగుణములవలె భగవద్గీతలయొక్క ౨, ౧౨, ౧౩, ౧౬ అధ్యాయములలో చెప్పిన అమానిత్వాదిగుణములు కూడ శుభ వాసనలే అయినందున మలినవాసన లగుకామక్రోధాదులను నివర్తింపఁజేయు సామర్థ్యము కలవి గనుక అమానిత్వాదిగుణములను కూడ మైత్ర్యాదివాసనలతో సమానముగా నభ్యసించవలయునని భావము.

ఆక్షేపము.—ఓయీ, శుభవాసనలు అనంతములుగా నున్నవి; ఇవి యన్నియు నొకపురుషునిచేత సాధింప శక్యములు కావు గనుక వీటిని నభ్యసించవలయునని చేయుప్రయాసము నిరర్థకముగాఁ దోచుచున్నది.

సమాధానము.—శుభవాసనలయొక్క అభ్యాసము చేత నివర్తింపఁజేయఁబడు మలినవాసనలన్నియు నొకపురుషుని

యందు సంభవింపనేరవు. అలాగున సంభవించినక్షణమందు శుభవాసనల నన్నిటిని నొకపురుషుం డభ్యసించుట యావశ్యకము కనుక, అది యశక్యమైయుండును. కొన్ని మలినవాసనలు కొందఱియందు, మఱికొన్ని మలినవాసనలు మఱి కొందఱియందు నీ ప్రకారముగా సంభవించుచుండును. ఎవరియందు నేమలినవాసనలు సంభవించి యుండునో, వాటిని వారు ముందుగా పరీక్షించి వాటికి అనఁగా తనచిత్తమందుండిన మలినవాసనలకు నివర్తకములగు శుభవాసనలను మాత్రమే అభ్యసించవలయును. ఇట్టి శుభవాసనల నభ్యసించుట యశక్యమైయుండదు గనుక శుభవాసనాభ్యాసప్రయాసము నిరర్థకము కాదు. ఇందుల కొకదృష్టాంతము చెప్పదము. ఆయుర్వేద మను వైద్యశాస్త్రమందనేకములగు బౌషధములు చెప్పబడినవి. ఆయాషధము లన్నియు నొకపురుషునిచేత సేవించుటకు శక్యములు కావు. ఇంతమాత్రముచేతనే బౌషధసేవనిరర్థకమని చెప్పదగదు. వైద్యశాస్త్రమునందు చెప్పిన బౌషధములచేత నివర్తించజేయఁబడు యావత్తు జాత్యము లొక పురుషునియందే సంభవింపనేరవు. కొందఱియందు కొన్ని రోగములు మరికొందఱియందు మరికొన్ని రోగములు సంభవించియుండును. ఎవనికి నేరోగములు సంభవించి యున్నవో వాఁడు రోగములను పరీక్షించి తన్నివర్తకములగు బౌషధములను సేవించియుండును. అప్రకారమే శుభవాసనలు కూడ అభ్యసించఁబడును. శుభవాసనల నభ్యసించు పురుషుఁడు ముందుగా తనచిత్తమందు ఎటువంటి మలినవాసన లేన్నియున్నవో వాటిని పరీక్షించి, అనంతరము వాటికి విరో

ధములగు శుభవాసనలు ఏవిగా నుండునో వాటిని నిశ్చయించుకొని అభ్యసించవలయును.

లోకములోనొకపురుషుడు పుత్రమిత్ర కళత్రాదివారివారముచేత పీడింపబడుచుండి, దాని నివర్తింపజేసుకొనుటకు నెట్లు తద్విరోధియగు సన్యాసాశ్రమము నంగీకరించునో, ఆ స్రావకారమే విద్యామదము, ధనమదము, ఆభిజాత్యమదము, సదాచారమదము ఇవి మొదలగు మలినవాసనలచేత పీడింపబడువాడు ఈవాసనలకు విరోధియగు వివేకము నభ్యసించవలయును.

ఈవివేకము వాసిష్ఠరామాయణము ఉపశమప్రకరణములో జనకమహారాజుచేత చూపింపబడినది.

శ్లో. అద్యయే మహతాం మూర్ఖీ తే దినైర్నిపకంత్యభి,
హంత విత్తమాహతాయాః క్షేపా విశ్వస్తతా నవ.

తా. ఈకాలమందు ద్రవ్యసమృద్ధిచేత నధికు లగువారికంటె హెచ్చుగా నుండుపురుషులు మరకొన్నిదినములకే ద్రవ్యమంతయు నశించి పరమదరిద్రులైయుందురు; అట్టి స్థితిని మనము చూచుచున్నారము. కనుక చిత్తమా! నీకు ద్రవ్యాధిక్యమం దింత నష్టక మెందుకు కలుగవలయును? అనగా ద్రవ్యసమృద్ధి అనిత్యముగా కనుపడుచున్నది గనుక దీని యావత్కాలస్థాయిగా విశ్వసించి విఱ్ఱవీగదగదని భావము.

శ్లో. క్వధనాని మహీపానాం బ్రహ్మణః క్వజగంతి వా,
ప్రాక్తనానిప్రయాతాని కేయం విశ్వస్తతా తవ.

తా. నలహారిశ్చంద్రాది మహారాజులయొక్క ద్రవ్యసమృద్ధులు ఎంత హెచ్చుగా నుండెను. బ్రహ్మచేత నిదివరకు

సృష్టింపఁబడిన లోకములు ఎంత సంవత్సరముగా నుండెను. అవి యన్నియు నిప్పు డెక్కడికి పోయెను? వాటిలో లేశమైనా, యిప్పుడు కనుపడదు గదా. కనుక ఇప్పుడు కనుకదు విశ్వరూపమందు ఓచిత్తమా, నీకు ఇంత విశ్వాస మెందుకు? ఇది అతి స్వల్పకాలమందే నశించిపోవును.

శ్లో. కోటయో బ్రహ్మణాం యాతాః గతా స్ఫుర్ణపరిపరాః.
ప్రనూతాః పాంశువద్భూషాః కౌ ష్మిర్త్తమ జీవతే.

తా. అనేకలక్షలసముదాయములు జీవించు బ్రహ్మ లింతవరకు అనేకకోట్లు నశించిపోయినారు. అనేకకోట్లసంవత్సరములు రస్థిముగా నుండు బ్రహ్మాండములు అనంతములు నశించి పోయినవి; ఇంకను నల నహుష హరిశ్చంద్రాదిరాజులు అనేక కోట్లు దుష్టువలె నెగిరిపోయినారు. ఈలాగున నుండఁగా నాజీవిత మెంతమాత్రము ఎంతకాలము నిలుచును. దీని యందు నేను విశ్వాసము నెందుకు చేయవలయును?

శ్లో. యేషాం నిమేషణోన్మేషో జగతాం ప్రళయోదయో,
తాదృశాః పురుషా నష్టాః సూర్యశాం గణనైవ కా. అని.

తా. ఏమహాపురుషులు కను రెప్పను మూసినమాత్రాన నేత్రపంచమంతయు నశించునో, రెప్పను తెరిచినమాత్రాన నేత్రపంచ మంతయుఁ బుట్టుచుండునో అటువంటి మహాపురుషులందఱు నశించిపోయిరి. ఇంకను మావంటి తుద్రజనులను గూర్చి యేమి చెప్పవలయును?

ఈ ప్రకారము ద్రవ్యాదిమదములను నివర్తింపఁజేయు వివేకము కనుపరచఁబడినది.

ఆ క్షేపము.—ఓయీ, నిత్యానిత్యవస్తువివేకము, ఇహముత్రార్థఫలభోగవైరాగ్యము, శమదమాది షడ్గుణసంపత్తి, మోక్షేచ్ఛ ఈనాలుగు సాధనములచేతఁగాని బ్రహ్మజ్ఞానము పుట్టదు. ఇప్పుడు మీరు చెప్పిన వివేకము నిత్యానిత్యవస్తువివేకముగానే కనుపడుచున్నది. ఇట్టివివేకము బ్రహ్మజ్ఞానోత్పత్తికిపూర్వమే సిద్ధమై యున్నది. బ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానము కలిగినతరువాత జీవన్ముక్తి నొందుటకు వాసనాక్షయమనోనా శములను సంపాదించ వలయు నని చెప్పట కారంభించితిరి. ఇట్టిసమయములో వివేకమును ప్రతిపాదించుట యకాండతాండవముగాఁ దోచుచున్నది. అకాండతాండవ మనఁగా సమయము గానిసమయమందు నాట్యమును చేయుట. తత్త్వజ్ఞానసాధనములను ప్రతిపాదించునప్పుడు వివేకమును ప్రతిపాదించుటకు సమయము. తత్త్వజ్ఞానము కలిగినతరువాత జీవన్ముక్తిసాధనములను ప్రతిపాదించునప్పుడు వివేకమును ప్రతిపాదించుటకు సమయము కాదు. ఇట్టి అసమయములో వివేకమును ప్రతిపాదించుట అకాండతాండవ మని చెప్పదగియున్నది.

సమాధానము.—సాధనచతుష్టయసంపత్తి కలిగినతరువాత బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగుననునది సర్వజనసాధారణమైన రాజమార్గము. ఉపశమ ప్రకరణము చెప్పబడిన జనకమహారాజునకు అదివరకు సాధనచతుష్టయసంపత్తి లేకపోయినా పూర్వపుణ్యకరిపాకముచేత జీవన్ముక్తు లగుకొందఱు సిద్ధులయొక్క వాక్యములను యాదృచ్ఛికముగా విన్నమాత్రాననే బ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానము కలిగినది. అందువలన మనస్సునను విశ్రాంతి

తి కలుగునిమి తము ఇచ్చట వివేక మనుసంధింబడినది. ఈ జనకమహారాజునకువలెనే యింక నేపురుషులకైనా సాధన చతుష్టయసంపత్తి లేకముందే పుణ్యశేషముచేత తత్త్వజ్ఞానము కలిగినా జీవన్ముక్తిసాధనముల నభ్యసించుసమయమునందు చిత్తవిశ్రాంతికొఱకు వివేకమును కూడ అభ్యసించవలసియుండును గనుక జీవన్ముక్తిసాధనముల నిరూపించు సమయములో వివేకాభ్యాసమును కూడ నిరూపించినవారము; కనుక ఇది సమయమునందు చేసిన నృత్యము గాని అకాండ తాండవము కాదు.

ఆత్మేకము.—ఓయీ! ఈజనకరాజుయొక్క వివేకము తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తికి అనంతరము కలిగినందున మలినవాసన లా రాజునకు లేవు గనుక మైత్ర మొదలగు శుద్ధవాసనల యొక్క అభ్యాసము అపేక్షింపబడును. మలినవాసన లుంటి గదా శుద్ధవాసనల నభ్యసించవలయును.

సమూహానము.—వాస్తవమే. మలినవాసన లుంటేనే శుద్ధవాసనల నభ్యసించవలయును. జనకమహారాజునకు తత్త్వజ్ఞానోత్తరకాలమందు మలినవాసన లేవి గాని యాజ్ఞవల్క్య భగీరథాదులకు తత్త్వజ్ఞానోత్తరకాలమందుగూడ మలినవాసనలనువర్తించియున్నట్లు కనుపడుచున్నది. కనుక నీజనకమహారాజునకు శుద్ధవాసనాభ్యాసము అపేక్షితము గాకపోయినా యాజ్ఞవల్క్యుదులకు శుద్ధవాసనాభ్యాస మపేక్షితమై యున్నది. బృహదారణ్యకంచమాధ్యాయములోని కథానంద ర్థమునునాలోచించగా యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి వీరికి ప్రతివాదులగు ఉష స్త్రీకహళశాకల్యాదిమహర్షులు పరస్పరజయేచ్ఛ

చేత శాస్త్రవాదమును చేసినందున వీరికందటికి చాల విద్యామదము గలదని తోచుచున్నది.

ఈ యాజ్ఞవల్క్యకహాళాదిమహర్షులు తాము చేసిన వాదమందు బ్రహ్మస్వరూపమునే ప్రతిపదనములచేత నిరూపించినందున వీరు బ్రహ్మవిద్య కలవా రనియె చెప్పఁదగియున్నది గాని యితరవిద్యలు మాత్రము కలవా రని శంకింపఁదగియుండలేదు.

ఆక్షేపము.—ఓయీ! యాజ్ఞవల్క్యదులు బ్రహ్మజ్ఞానము కలవారై నప్పటికి ఆజ్ఞానము ఆపాతజ్ఞానమే కాని నిశ్చితజ్ఞానము కాదు.

సమాధానము.— యాజ్ఞవల్క్యదులయొక్క బ్రహ్మజ్ఞానము నిశ్చితమైన యథార్థజ్ఞానమే కాని ఆపాతజ్ఞానము కాదు. వారిది ఆపాతజ్ఞానమే అయినను తమమునకు, ఆ యాజ్ఞవల్క్యదులయొక్క వాక్యములవలన మన కందటికి కూడ ఆపాతజ్ఞానమే పుట్టవలయును గాని నిశ్చితజ్ఞానము పుట్టఁగూడదు.

నిశ్చితజ్ఞానమైననప్పటికి పరోక్షజ్ఞానమే కాని, ఆపరోక్షజ్ఞానము కాదని యంటిరా?

శ్రు. “యత్సాక్షాదపరోక్షాద్యుప్తా.”

అని ఇవి మొదలయిన చాకచక్యములచేత ఆపరోక్షమగు బ్రహ్మస్వరూపమును గూర్చి ప్రశ్నచేయఁబడినట్లు అందులకటువంటి బ్రహ్మస్వరూపమునే ఉత్తరముగా చెప్పినట్లు కనుపడుచున్నందున యాజ్ఞవల్క్యదులయొక్క జ్ఞానము పరోక్షజ్ఞానమే యని చెప్పఁదగియుండలేదు.

ఆక్షేపము. — ఓయీ! జ్ఞానియైన పురుషునకు విద్యాగర్వముండునని శ్రీశంకరాచార్యులవారిచే సంగీకరింబడినది. అది యెటువలెనంటే, ఉపదేశసాహస్రియందు చెప్పబడినది. శ్లో. బ్రహ్మవిత్త్వం తథా ముక్త్యా సచాత్రభో స కతః. ఆసి.

తా. నేను బ్రహ్మవేత్త నను అభిమానము లేనివాడే. ఆత్రజ్ఞానిగాని బ్రహ్మవేత్త నను అభిమానము కలవాడు. ఆత్రజ్ఞానికా: డని యర్థము.

“నైష్కర్మ్యసిద్ధి” యను గ్రంథమునందు సురేశ్వరాచార్యులవారిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. సచాధ్యత్వాభిమానోఽసి విదుషోఽస్త్యామరత్నతః, విదుషోఽస్మామరశ్చేత్స్య నిష్ఫలం బ్రహ్మవిత్త్వతః. ఆసి.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానము కలవానికి జ్ఞానిత్వాభిమానము అసురసంపదతో చేరిన మలినవాసన గనుక సంభవించునది. సంభవించెనో, అతడు బ్రహ్మజ్ఞానియే కాదు. ఆతనియొక్క బ్రహ్మజ్ఞానము నిర్ధృతమైనదని యర్థము గనుక బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానికి విద్యత్వాభిమానము సంభవించు నని చెప్పగూడదు.

సమాధానము. — మీచేత నుదాహరింపఁ బడిన ఉపదేశసాహస్రినైష్కర్మ్యసిద్ధివాక్యములయందు జీవన్ముక్తిచర్యంతము సిద్ధిగల తత్త్వజ్ఞానము వివక్షితమై యున్నది. అటువంటి తత్త్వజ్ఞానికి విద్యాగర్వము సంభవించు వని మేమును చెప్పినది లేదు.

ఆ తేజము. — ఓయీ! జయేచ్ఛ కలిగి వాదించువారికి
తత్త్వజ్ఞానమే లేదని చెప్పవలయును.

అని పూర్వాచార్యులచే చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. రాగో లింగ మబోధస్య చిత్తవ్యాయామభూమిషు,
కుతి శ్శబ్దలతా తస్య యస్యాస్మి కకోటరే తరోకి.

తా. చిత్తము ప్రవర్తించు విషయములయందు ఆసక్తి
కలిగియుండుటయే జ్ఞానభావమునకు చిహ్నమై యున్నది.
వృక్షముయొక్క తొట్టలో నిచ్చుడిన్న పక్షమునకు ఆవృక్షము
పచ్చిగానుండదుగదా? (అనఁగా చెట్టుయొక్క తొట్టలో నన్ని
యుండఁగా చెట్టు పచ్చిగా నుండనేరదు.)

సమాధానము: —

శ్లో. “రాగాదయస్సంతు కామం న తద్భావోఽపరాభ్యుతి,
ఉత్థాతపంష్ట్రరగవవవిద్యా కిం కరిష్యతి?”

తా. విషయములయందు రాగద్వేషాదులు ఉండినను
ఉండుఁగాక. రాగద్వేషాదులు ఉన్న మాత్రముచేత తత్త్వజ్ఞా
నికి బాధ లేదు. అవిద్య బ్రహ్మజ్ఞానముచేత నశింపఁజేయఁబడిన
శక్తి గలదై యున్నందున కోటలు పెరికివేసిన సర్పమువలె
తత్త్వజ్ఞానిని బాధింపఁజాలదు. అనఁగా కేవల రాగద్వేషములు
బాధకములు గానేరవు. అవిద్య యని చెప్పబడు నజ్ఞానము
రాగద్వేషాదులను పరంపరగాఁ బుట్టించుచు పురుషుని బాధిం
చుచుండును. ఇట్టి అవిద్య తత్త్వజ్ఞానముచేత నశించిపోవును
గనుక నుత్తరోత్తరముగా రాగద్వేషమును పుట్టుటకు నిమి

త్తము లేనందున తాత్కాలికములగు రాగద్వేషములు తత్వజ్ఞానియందు కనబడుచుండినా బాధకములు కానేరవు.

ఈ ప్రకారముగా నానూర్వాచార్యులచేతనే చెప్పబడియున్నందున తత్వజ్ఞానికి రాగాదులుకూడ నున్నట్టే కనుగొనుచున్నది గనుక రాగముంటే, తత్వజ్ఞానము సంభవించునని చెప్పగూడదు.

ప్రశ్న.—అని తే యీ రెండువాక్యములకు విరోధము కలిగియున్నది ఏవాక్యమును ప్రమాణ మని చెప్పవలయును?

ప్రతివచనము.—రెండు వాక్యములను ప్రమాణముగానే చెప్పవలయును.

ఇందులో రాగోలింగ మనుమొదటివాక్యము జీవన్ముక్తి పర్యంతము పరిపాకమునుబొందిన తత్వజ్ఞానము కలప్రపంచానికగుర్చి చెప్పుచున్నది.

రాగాదయ స్సంతు కామ మను రెండవవాక్యము కేవల తత్వజ్ఞానినిగూర్చి చెప్పుచున్నది. కాబట్టి యీ రెండువాక్యములకు పరస్పరవిరోధమే లేదు గనుక తత్వజ్ఞానికి జీవన్ముక్తిదశ రాక ముందు రాగాదివాసనలు కలిగియుండును.

అక్షేపము.—తత్వజ్ఞానికి రాగాదివాసన లుండు నని యంగీకరించుమునకు రాగద్వేషాదులనుబట్టి చేయబడు ధర్మాధర్మములచేత జన్మాంతరమును తత్వజ్ఞానికి రావలసి యుండును.

సమాధానము.—వేయించబడని విత్తనములవలె అవిద్యతో కూడియున్న రాగద్వేషాదులే పునర్జన్మ కారణములు

కాని కేవలరాగద్వేషములు వేయించిన విత్తనములవలె పునర్జన్మకు కారణములు కావు గనుక తత్త్వజ్ఞానికి అవిద్య సమూలముగా నశించినందున కేవలరాగద్వేషములున్నప్పటికి వాటిచేత చేయఁబడు ధర్మాధర్మములు పునర్జన్మను సంపాదించునవి కావు.

ఈయభిప్రాయముతోనే చెప్పఁబడినది.—

శ్లో. ఉత్పద్యమానా రాగాద్యా వివేకజ్ఞానవహ్నినా,
తదా తదైవ దహ్యంతే కుత నై హం ప్రరోహణమ్. అసి.

తా. తత్త్వజ్ఞానముగల పురుషునకు రాగద్వేషాదివాసనలెప్పుడెప్పుడు పుట్టుచుండునో అప్పుడప్పు డావాసనలు వివేకజ్ఞానమును వహించేత దహింపఁ బడుచుండును. అందువలన నారాగద్వేషాదివాసనలకు జన్మాంతరమును సంపాదించు సామర్థ్యము కలిగియుండ దని యర్థము. అయితే యిట్టి రాగద్వేషములు జీవన్ముక్తునికికూడ నుండవచ్చు నని యంటిరా? ఉండఁ గూడదు. రాగద్వేషములు భాసించుకాలమందు ముఖ్యరాగద్వేషములవలెనే ఆభాసరాగద్వేషముకూడ బాధకములైనందున జీవన్ముక్తునకు కేవలరాగద్వేషములు కూడ నుండఁ గూడదు. త్రాటియందు కల్పింపఁబడిన సర్పము వాస్తవము కాకపోయినా, తాను ప్రకాశించు కాలమందు వాస్తవసర్పమువలె భయమును కలుగఁజేయుచుండునుగదా !

రాగద్వేషములు వాస్తవములు కావు. దగ్ధపటమువలె నే ఆభాసమాత్రము లనుబుద్ధి దృఢముగా సర్వకాలములయందనువర్తించియుండును గనుక రాగద్వేషాదివాసనలు బాధక

ములు కానేరవని యంతరికా మాకక్షమునే మీరు సన్నుతిం
చితిరి. ఇదియే గదా మేము చెప్పిన జీవన్ముక్తి. అనగా తాకిక
పదార్థములు భాసించుచున్నప్పటికీ నాటియందు మిథ్యాత్వ
బుద్ధి దృఢముగా కలిగియుండుటయే జీవన్ముక్తియని నిశ్చయిం
చియుంటిమి.

యాజ్ఞవల్క్యమహాముని జయేచ్ఛతో వాదించు సమ
యములో నిష్టవాఁడు కాఁడు. కనుకనే చిత్తమునకు విశ్రాం
తిని గలుగజేయుటకు విద్యత్సన్యాసమును ఆయాజ్ఞవల్క్య
మహాముని పరిగ్రహించిరి.

ఈయాజ్ఞవల్క్యమహామునికి జయేచ్ఛ యొకటియేగా
దు. ధనాభిలాషయును విశేషముగా నుంటూవచ్చినది. ఎందు
వల్లనంటే జనకమహారాజు చేయు యజ్ఞమునందు నానాదేశ
ములనుండి వచ్చియున్న యనేక బ్రహ్మవేత్తలముందర దక్షిణగా
సమర్పింపఁబడిన సాలంకారగోసహస్రములను నీయాజ్ఞవల్క్య
మహాముని తానొకరే గ్రహించి పైన నాబ్రహ్మవేత్తలగు
మునులనుగూర్చి-

శ్రు. “నమో నియం బ్రహ్మిష్ఠాయ మర్తో గోకామా ఏవ వయం స్థః”
అని చెప్పిరి.

తా. బ్రహ్మవేత్తయగు మహానుభావునికొఱకు మేము
నమస్కరించెదము. మేము గోవులయం దపేక్షకలవారమే
అయితిమి అని శ్రుత్యర్థము. ఇందువలన నీ యాజ్ఞవల్క్యమ
హామునికి ధనాశ విశేషముగా నున్నట్టు కనుపడుచున్నది. ఇత
రులైన బ్రహ్మవేత్తలను తిరస్కరించుటకుఁగానే మేము గోవుల

యం దపేక్షకలవారమని చెప్పినారుగాని వాస్తవమునకీ యాజ్ఞవల్క్యమహాముని ధనముం దాశకలవారు కారని యంటిరా? ఇతరబ్రహ్మవేత్తలను తిరస్కరించుటయను మఱియొకదోషమువీరియం దున్నట్టు మీచేతనే యంగీకరింపఁబడుచున్నది.

ఇదిగాక యితరులైన బ్రహ్మవేత్తలు తమకందఱికి దక్షిణగా నిచ్చిన గోధనమును వీరిొకరే అపహరించి రని కోపము నొందిరి. ఈయాజ్ఞవల్క్యమునియును నిండకోపముఁజెంది వారితో వాదించి, అందులో శాకల్యుఁ డనునొకమహామునిని శాపమును పెట్టి చంపివేసిరి. కనుక నీయాజ్ఞవల్క్యమహామునికి ధన తృష్ణక్రోధము మొదలైనవాసనలు తత్త్వజ్ఞానోత్తరకాలమందుగూడ నుంటూవచ్చినవి యని నిశ్చయము.

అయితే శాకల్యమునిని చంపినందున నీ యాజ్ఞవల్క్యమహామునికి బ్రహ్మహత్య యను మహాపాపము సంభవించి మోక్షమును ప్రతిబంధింపలేదా యని శంకింపఁదగదు. ఎందుచేతనంటే-కాపీతకియను ఉపనిషత్తులయందు-

శ్రు. నాస్యకేనాపి కర్తాణా లోకో హీయతే న మాతృవధేన,
న పితృవధేన న స్తేయేన న భ్రాతృహత్యయా.

తా. ఈబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానముకల పురుషునియొక్క మోక్షము మాతృహత్య, పితృహత్య, సువర్ణస్థేయము; (అనఁగా బంగారమును దొంగిలించుట) బ్రహ్మహత్య ఇవి మొదలైన పాపములచేతఁ గూడ కొంచెముగానైన హాని నొందింపఁబడదు. అని చెప్పియున్నందున తత్త్వజ్ఞశిరోమణియగు నీ మహామునియొక్క విదేహకైవల్యమున కేమియు లోపము గలుగనేరదు.

ఆర్యాపంచశతి యను గ్రంథమునందు నీ యర్థమే శ్రీ సంకర్షణమూర్తి యను నామాంతరముగల శ్రీ ఆదిశేషునిచే జెప్పబడియున్నది.

శ్లో. హయమేధశతసహస్రాభ్యాం మరుతే బ్రహ్మహతలతైః,
పరమార్థవిన్న పుత్యైర్ముచ పాపైః స్పృశ్యతే విముఖః. అసి.

తా. పరమార్థమైన పరబ్రహ్మతత్త్వమును నిశ్చయముగా తెలిసిన పురుషుడు అవిద్యాగ్రంథి నశించి నిర్మలుడై యున్నందున కోటిఅశ్వమేధయాగములను చేసినను, వాటియొక్క పుణ్యములతో సంబంధము నొందడు. లక్షబ్రహ్మహత్యములను చేసినను, వాటియొక్క పాపములతో సంబంధము నొందడు. అనగా తత్త్వజ్ఞానముచేత నీమహామహానకుఁగలిగిన విదేహకైవల్యమున కెట్టి పుణ్యపాపములచేతనైన లోపము కలుగదని భావము.

కనుక ఇంకను విశేషముగా చెప్ప నక్కఱలేదు ; బ్రహ్మవేత్తలగు యాజ్ఞవల్క్యుదిమహామునులకు కూడ మలినవాసన లనువర్తించియుండనే యున్నవి.

భగీరథుఁడును బ్రహ్మస్వరూపమును బాగుగా తెలుసుకొనికూడ రాజ్యమును పరిపాలింపుచుండి వెనుకచెప్పిన మలినవాసనలచేత చిత్తమునకు విశ్రాంతి లేనందున రాజ్యాదుల నన్నిటినివదలిపెట్టి విద్యత్సన్యాసము నవలంబించి చిత్తవిశ్రాంతి నొందెనని శ్రీ వసిష్ఠమహామునిచే జెప్పబడినది.

కనుక తనయందు కలిగియున్న మలినవాసనలను నెడ
టివారిదోషములను వలె చక్కఁగా పరీక్షించి వాటిని నివ
ర్తింపఁజేయుటకు తగిన శుభవాసనల నభ్యసించవలయును.

ఈయభిప్రాయముతో నొకస్మృతియందు చెప్పినది.

శ్లో. యథాసునిపుణః సమ్యక్ పరదోషేక్షణే రతః,

తథాచేన్నిపుణః స్వేషు కోన ముచ్యేత బంధనాత్. అని.

తా. ఎవఁడు ఎడటివారియొక్క దోషములను విచా
రించుటయం దెంతనైపుణ్యము గలవాఁడై యుండునో అంత
నైపుణ్యము తనదోషములను వివరించువిషయమై యుండెనా,
అట్టిపురుషుఁడు ముక్తుఁడు కావడమునకు సంశయములేదని
యర్థము.

ప్రశ్న:—అయితే మొదట విద్యామదమునకు నివృ
త్తి యేలాగున కలుగును?

ప్రతివచనము.—విద్యామదము రెండుప్రకారములు;
ఒకటి తనయందుండి యన్యవిషయముగాఁ బ్రవర్తించునది. అనఁ
గానేనే మహాపండితుఁడను. ఇతరులందఱు నాకంటె తక్కువ
గానుండువారను యభిమానము. రెండవది అన్యులయం
దుండి తనవిషయముగాఁ బ్రవర్తించునది. అనఁగా ఇతరులు
తాము గొప్పవిద్వాంసుల మని తలఁచి తనను నిర్లక్ష్యముగా
చూచి గౌరవింపకపోవుట. ఇందులో మొదటిదానికి నెచ్చట
నైనా మనపాండిత్యమునకు పరాజయము కలుగనే కలుగు
నను నిరంతరానుసంధానముచేత నివృత్తి కలుగును. శ్వేత
కేతువను నొకఋషికుమారుఁడు తండ్రియొద్దనే సమస్త విద్య

లను నేర్చి గొప్పవైద్యము కలవాడనైతి నని గర్వించి ప్రవాహణుఁ డనునొక బ్రహ్మచీత్ర యగు రాజునొద్దకుఁబోయి వాడింప నారంభింపఁగా నా రాజు పంచాగ్నివిద్యను గూర్చి ప్రశ్నలను జేయఁగా; అందుకుఁ బ్రత్యుత్తరము జెప్పఁజాలక నిరుత్తుడై యుండెను. అంతట నా ప్రవాహణుఁ డను రాజు ఈశ్వేతకేతువును జూచి ఇంతేనా నీపాండిత్యము? అన్ని తెలుసునని చెప్పితివే యని అనేకవిధముల నిరాకరించగా తిరిగి తండ్రియొద్దకు వచ్చి తనకుఁగలిగిన పరిభవమును విన్నవించెను. అంతట శ్వేతకేతువుయొక్క తండ్రి విద్యామదము లేనినాఁడు గనుక నా ప్రవాహణుఁ డను రాజునొద్దకుఁ బోయి శిష్యవృత్తి నవలంబించి యాపంచాగ్నివిద్యను లభించెను. ఇదిగాక బాలాకి యను నొక బ్రాహ్మణుఁడు నిండు విద్యాగర్వము కలనాఁడై యనేకదేశముల యందుండు పండితులను వాదములో పరిభవించుచు సంచరించి, ఒకసమయములో కాశీరాజయిన అజాతశత్రునితో వాదించి పరిభవము నొంది యాయజాతశత్రునిచే తిరస్కరింపఁబడి, ఆరాజునకే శిష్యభావము నొంది బ్రహ్మవిద్యను లభించెను. ఉపస్థికహోత్రభృతిబ్రాహ్మణులు నిండు విద్యామదముతో నుండి జనకసభలో యాజ్ఞవల్క్యునితో వాదించి పరిభవము నొందిరి కనుక నెంతపండితుడైనా తనకంటె గొప్పవానివల్ల నెప్పటికైనా పరిభవము నొందును. ఈప్రకారముగా నాలోచించుటచేత తనయొక్క విద్యామదము నివర్తించును.

రెండవది అన్యనియం దుండి తనవిషయముగాఁ బ్రవర్తించునది. ఇది అన్యఁడగుపండితుఁడు నన్ను నిందించినా,

అవమానపఱచినా, నాకు నేమి హాని లేదని యనుసంధించుటచేత నివర్తించును.

కనుకనే యీ యనుసంధానప్రకారము విశదముగా మహర్షులచే చెప్పబడినది.

శ్లో. ఆత్మానం యది నిందంతి స్వాత్మానం స్వయమేవ హి,
శరీరం యది నిందన్తి సహాయాస్తే జనా మమ. అని.

తా. నన్ను నిందించుజనులు ఆత్మను నిందించుచున్నారా? లేక ఈశరీరమును నిందించుచున్నారా? ఆత్మను నిందించిరో, వారిని వారే నిందించుచున్నందున నె నావిషయమై భేదమును పొందవలసినపనిలేదు. అనఁగా ఒకయత్తయే సర్వశరీరములయందు నున్నందున, ఆత్మను నిందించువాఁడు తననుతానే నిందించుకొనువాఁడు కనుక నానిందకు నివిషయమై నేనుభేదమును పొందఁ బని లేదని భావము. ఇకను శరీరమును నిందించిరో ఈశరీరము నాకు విరోధియగుటవలన దీనిని నిందించుట నాకు ఆవశ్యకమయ్యె యున్నది. కనుక నీశరీరమును నిందించువారు నాకు సహాయభూతులుగానే యున్నారు. ఇట్టి సహాయభూతు లగువారిని గూర్చి నేనేల యాగ్రహపడవలయునని యర్థము. మఱియొక స్మృతియందుఁ జెప్పియున్నది.

శ్లో. నిందావమానా వత్సంతం భూషణం యస్య యోగినః,
ధీవిక్షేపః కథం తస్య వాచాఽతైః క్రియతా మిహ. అని.

తా. బ్రహ్మవేత్తయగు నెవనికి నిందగాని అవమానముగాని ఆలంకారముగా సంతోషకరమైయుండునో అట్టిపురుషునకు బహుప్రలాపముగలవారిచేత నేలాగున చిత్తవిక్షే

పము కలుగఁజేయఁబడును. అనఁగా నిందావమానములచేతనే చిత్తవికారము కలుగనివానికి మఱియేవిధముచేతను చిత్తము విఘ్నోభము నొంద దని భావము.

నైష్కర్మ్యసిద్ధియందు చెప్పియున్నది.—

శ్లో. సపరికరేవర్చస్మి దోషతత్త్వావధారితే,
యది దోషం వదే తస్య కింతత్రోచ్చరితుర్భవేత్.

తా. కరచరణాద్యవయములతోఁ గూడిన యీశరీరము అనేక దోషదృష్టమని విచారముచేత నిశ్చయింపఁబడియున్నది. ఇట్టి నిశ్చితదోషములుకల ఈశరీరమునందు నెవరైనా దోషములను చెప్పిన, వారియం దేమి నేరము కలదు? ఉన్నవాటిని ఉన్నట్టుచెప్పువాఁడు యథార్థవాది గనుక వానియం గొక నేరమును తలఁపఁగూడదని భావము.

శ్లో. సుద్యుత్ స్థూల తథా సూక్ష్మ దేహే త్యక్తే వివేకదశి,
యది దోషం వదేత్తాభ్యాం కిం తత్ర విదుషో భవేత్.

తా. వివేకముచేత స్థూలదేహమం దాత్మాభిమానము నువిడిచినట్టు సూక్ష్మదేహమందుఁగూడ ఆత్మాభిమానమును విడిచినట్టయిన, ఆదేహములు రెంటియం దెవరైన దోషములను చెప్పితే, జ్ఞానియగువానికి నేమి లోపము కలుగును? అనఁగా తాను స్వయముగానే విడిచిన దేహములయందు అన్యులు దోషములను చెప్పితే తా నాగ్రహింపవలసినపని లేదని భావము.

శ్లో. శోకహర్ష భయక్రోధలోభమోహస్పృహదయః,
అహంకారస్య దృశ్యంతే జన్తమృత్యుచనాత్మనః. అని.

తా. శోకము, సంతోషము, భయము, కోపము, లోభము, మోహము, ఇచ్ఛ, ఉత్పత్తి, మరణము ఇవి యన్నియు సంతోకరణమునకే కలిగియున్నవి గాని కేవలచిద్రూపుఁడై సర్వవికారశూన్యుఁడైన యాత్మకు లేవని యర్థము.

అన్యులచే చేయఁబడు నింద కూడ తత్త్వజ్ఞానికి అలంకారముగా నుండునని జ్ఞానాంకుశమను గ్రంథమందు చెప్పియున్నది.

శ్లో. మన్నిందయా యది జనః పరితోషమేతి
నన్వప్రయత్నజనితోఽయమనుగ్రహో మే,
శ్రేయార్థినో హి పురుషాః పరతుష్టిహేతోః
దుఃఖార్జితాన్యసి ధనాని పరిత్యజంతి.

తా. ఈలోకములో నెవ్వరైన నొకమనుష్యుఁడు నన్ను నిందించుటచేత సంతోషమును పొందెడువక్షముకు, అది నాకు ప్రయత్నములేకయే సిద్ధించిన అనుగ్రహమనియే తలఁచెదను. పుణ్యమును అపేక్షించుజనులు లోకమునందుండు జనులకు సంతోషమును కలుగఁజేసిన తమకు శ్రేయస్సు కలుగునేని తాము కష్టపడి సంపాదించిన సొమ్మును ఖర్చుచేసి అన్నసత్రములను చలివెంద్రులను వేయించుదురు; చెరువులను బావులను త్రవ్వించుదురు. కనుక నేను సొమ్మును ఖర్చు చేయకపోయినా యేవిధమైన ఉపకారమును జనులకు చేయకపోయినా నన్ను నిందించి నావలన సంతోషమును పొందుచున్నారు. ఇదియే నాకు మహాశ్రేయస్సు. అన్నసత్రాదులను వేసినవారికి వచ్చినఫలమును నాకును రాగలదని భావము.

శ్లో. సతతసులభదై న్యే నిచ్చు భే జేమలాకే
యది నుమ పరివాదాత్ ప్రీతి మాహ్నీతి కశ్చిత్,
పరివదతు యథేష్టం మన్సిమశ్చంతిరో వా
జగతి హి బహుమగభే దుర్లభః ప్రీతియోగః. అని.

తా. ఈ ప్రపంచము సర్వదా దుగ్గిములనే పొందు స్వ
భావముకలది; లేశమైనా సుఖము సంభవించుట చాలా అరు
దుగా నుండును; ఇట్టి ప్రపంచమునందు నన్ను దూషించుట
చేత నెవఁడైన నొకమనుష్యుఁడు సంతోషమును సుఖమును
పొందునట్లులయిన, ఆమనుష్యుఁడు నాయెదుటఁగాని నామరు
గునఁగాని యథేచ్ఛగా తనకిష్టమైనంతసేపు నన్ను దూషించ
వచ్చును. నాకు నేమియు సంకోచము లేదు; ఎప్పుడును దుగ్గి
ముల ననుభవించఁజేయు నీలోకమునందు కొంచెమున్నేపై నా,
ఈ మనుష్యుఁడు నన్ను నిందించి ప్రీతిని బొందుట నాకు
మిక్కిలి సవ్యతము అని అర్థము.

అవమానము కూడ బ్రహ్మవేత్తకు భూషణమే యని
స్మరింపఁబడుచున్నది.

శ్లో. తథాచ రేతవై మోగీ సతాం ధర్మ మదూషయత్,
జనా యథాపమన్యేరత్ గచ్ఛేయై ర్నైవ సంగతిమ్. అని.

తా. బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము కలపురుషుఁడు సత్పురుషుల
యొక్క ధర్మమును దూషించకుండ అనఁగా అకార్యములను
చేయకుండనుండి లోకమునం దుండు జనులు తనను అవమా
నించి తనతో నేత్రకారము కలియకయుండురో నాత్రకా
రము సంచరించవలయును.

స్వనిష్ఠ పరనిష్ఠములగు విద్యామదము లేప్రకారము చేత నిరసింపఁదగియున్నవో, ఆప్రకారమే ధనమదక్రోధములు వివేకముచేతనే నిరసింపఁదగినవి.

శ్లో. అర్థానా మార్జనే దుఃఖ మ్భజితానాం చ రక్షణే,
నాశే దుఃఖం వ్యయే దుఃఖం ధిగర్థాన్ శ్లేశకారిణి.

తా. ద్రవ్యమును సంపాదించుట మహాదుఃఖకరమైయున్నది. సంపాదించఁబడినతరువాత దీనిని రక్షించుట అంతకంటె బహుదుఃఖకరము. ఈద్రవ్యము వొంగలు మొదలైన వారి చేత నెత్తుకపోఁబడి నశించినా దుఃఖమే! వివాహాదికార్యములకు ఖర్చుపడినా దుఃఖమే! కనుక నెప్పటికిని దుఃఖకరములగు నీద్రవ్యముల నపేక్షించుట చాల నింద్యమైయున్నది.

ఇది ధనమందుండు తృప్త్యను నిరసించు వివేకము.

ఇంకను క్రోధమును నిరసించువివేకమును చూపెదము.

క్రోధము రెండువిధములు.—తనయందుండి ఎదటివారిని బాధించునది; ఎదటివారియందుండి తనను బాధించునది.

ఇందులో మొదటిదానికి నివర్తకమగు వివేక మీప్రకారము చెప్పఁబడినది.

శ్లో. అపకారిణి కోపశ్చే త్కోపే కోపః కథం న తే,

ధర్మార్థకామమోక్షాణాం ప్రసహ్య పరిపంకిని.

తా. ఓమిత్రుడా! నీకు అపకారము చేసినవానివిషయమై నీవు కోపము చేయుచున్నావే; కోపమువిషయమై నీవు ఎందుకు కోపముచేయవు? ఈకోపమనునది నీకు ధర్మార్థకామమోక్షములను పురుషార్థముల నన్నిటిని చెటిపివేయు

చున్నది. కనుక నీకోపమే నీకు మహాపకారము చేయు
చున్నది. దీనియందు కోపమును చేయుము.

శ్లో. బలాదితో ధర్మయశోర్ధనాశనః
స జీవపార్థ స్వశరీతాపనః,
నచేహ నామత్ర హితాయ యస్స తాం
మనాంసి కోప స్సముపాశ్రయే త్కృష్ణ. అని.

తా. కోపమునునది ఈలోకమునందు ధర్మమును, కీర్తిని
ద్రవ్యమును వీటినన్నిటిని నశింపజేయుచున్నది. తనశరీరమును
కూడ నిష్పులో వేసి కాల్చినట్లు బాధించుచున్నది. ఈలోకము
నందుఁగాని పరలోకమునందుఁగాని వీనికి తేమమును కలుగఁ
జేయునది కాదు. ఇట్టికోపము సజ్జనులయొక్క మనస్సునం
దే ప్రకారము నిలుచును.

అన్యులయందుండి తనవిషయముగాఁ బ్రవర్తించు
రెండవకోపమును నివర్తించజేయు నివేక మీవిధముగా
నిరూపింపఁబడినది.

శ్లో. నమోఽస్తు కోపదేవాయ స్వాశ్రయశ్చాలినే భృశం,
కోప్యస్య మమ వైరాగ్యదాయినే దోషబోధినే.

తా. కోపము అగ్నివలెనే తాను ఏపురుషుని నాశ్ర
యించియుండునో యాపురుషుని మండింపజేయుచున్నది. ఎద
టివానియందుండి నాయందు ప్రసరించి నాయందుండుదోష
ములను నాకుఁదెలిపి నాకు వైరాగ్యమును కలుగఁజేయు
చున్నది. కనుక కోపమును అగ్నిదేవుఁడూనాకు మహాపకా
రిగా నున్నాఁడు. ఇతనికి నేను నమస్కరించుచున్నాను. అనఁ

గా; యజ్ఞదత్తుఁ డనువానికి దేవదత్తుఁ డనువానియందు కోపము కలుగుచున్నది. దేవదత్తునియందు కొన్ని దోషములుంటేగాని యజ్ఞదత్తునికి వీనివిషయమై కోపము కలుగదు. దేవదత్తుఁడు బుద్ధిమంతుఁడై యోజించినయెడల తనయందుండు దోషములు తనకుఁదెలియును. ఈదోషములు నాయందుండుటచేత యజ్ఞదత్తునికి నాయందు కోపము కలిగినదని తెలుసుకొని అటుమీఁదట అట్టిదోషములు తనయందు లేకుండ నుండులాగున దేవదత్తుఁడు ప్రయత్నముచేయును. ఇదిగాక యజ్ఞదత్తునియొక్క శరీరమందు వణకు, చెమట, పండ్లు కొలుకుట మొదలైన సంకటములను కలుగఁజేయుచుండఁగా చూచి యీకోపము యజ్ఞదత్తుని చాల బాధించుచున్నదియని తెలుసుకొని యిట్టిస్వాశ్రయమును బాధించుకోపమును మనము ఎన్నఁటికి పొందఁగూడదని నిశ్చయించుకొని యుండును. కనుక అన్యనిష్ఠమై తనయందుఁ బ్రవర్తించు కోపము బుద్ధిమంతుఁడైనవానికి స్వదోషములను తెలియచేసి వైరాగ్యమును కలుగఁజేయును. కాబట్టి అన్యనిష్ఠమైన కోపము నాకు ఉపకారకమే కాని అపకారకము గాదని చింతింపవలయు నని భావము.

శ్లో. న మే ఽపరాధః కిమకారణే నృణాం
మదభ్యసూయేత్యకి నైవ చింతయేత్,
నయత్కృతాప్రాగ్భవబంధనిస్సృతి
స్తతోఽపరాధః పరమోను చింత్యతామ్. అని.

తా. నేను వీమియు తప్పును చేయలేదే? ఈమనుష్యులకు నాయందు నిష్కారణముగా కోపము ఎందుకు రావలయు

నని ఆలోచించెదగదు. పూర్వజన్మమందు నేను ఈసంసారబంధము నివర్తించు సదుపాయమును చేసుకొనకపోవుటయే అపరాధము. అట్టి మహాపరాధమును నేను చేసియున్నందున, వీరికందఱికి నాయందు కోరికయు కలిగినది గాని నిష్కారణముగా కలుగలేదని చింతించవలయును.

ఇట్టివివేకముచేత కోరికయు సమూలముగా నివర్తించును. ధనాభిలాష క్రోధములను వలెనే స్త్రీలయందు పుత్రులయందుండు ఆశనుగూడ వివేకముచేత నశించజేయవలయును.

ఇందులో స్త్రీవిషయమైన యభిలాషను నివర్తించజేయువివేకమును గూర్చి వాసిష్ఠరామాయణములో చెప్పియున్నారు

శ్లో. మాంసపాంచాలికాయాస్తు యంత్రలోలేగపంజరే,

స్నాయస్థిగ్రంథికానిన్యాకి స్త్రియాకి కి మివశోభనమ్.

తా. నరములు, ఎముకలు వీటియొక్క గ్రంథులుగల స్త్రీయనుమాంసపుబొమ్మయొక్క యంత్రముచేత చలించు శరీరపంజరమందు ఏమి మంచి కలదు? దీనిని చూచి యేలమో హించెదరు ?

శ్లో. త్వక్ మాంస రక్త బాష్పంబు పృథక్ కృత్వా విలోచనే,

సమాలోకయ రమ్యంచే త్కిం ముధా పరిముహ్యసి.

తా. ఓరి మూర్ఖుడా! స్త్రీలయొక్క నేత్రములను జూచి అతి వ్యామోహమును పొందుచున్నావు; ఈనేత్రములయొక్కస్వరూపము నాలోచించుము; ఈనేత్రములు చర్మము, మాంసము, రక్తము, నీరు వీటియొక్క సంయో

గముచేత నేర్పడినవి; ఈవస్తువులను ప్రత్యేకముగా నాలోచించితే యేమైనామంచి యున్నాదా? అంతయు నసహ్యముగానే యుండును. కనుక స్త్రీలయొక్క నేత్రములను చూచి వ్యర్థముగా వ్యామోహమును పొందకుము.

శ్లో. మేరు శృంగతటోల్లాసి గంగాజలరయోపమా,
దృష్టా యస్మిన్ స్తననేముక్తాహాసోల్లాసకాలితా.
శ్చ శానేషుదిగంతేషు స ఏవలలనాస్తనః,
శ్వభిరాస్వాద్యతే కాలేలఘుపిండఇవాంధసః.

తా. మేరుపర్వతముయొక్క శిఖరమందు ఆకాశగంగా ప్రవాహము ఏప్రకారము ప్రకాశించుచుండునో యాప్రకారమే స్త్రీలయొక్క స్తనమండలమందు ముత్యాలహారము ప్రకాశించుచున్నదని చూచి నిండు ఆనందమును బొందుచున్నావు. ఈస్త్రీస్తనమే చివరకు శ్చ శానములోఁబడి అన్నపుముద్దవలె కుక్కలచేత కవిసి కవిసి భక్షింపఁబడును. ఇట్టి పర్యవసానస్థితిని ఆలోచింపఁగా స్త్రీస్తనమందు ఏమి రమ్యత యున్నదో తెలియవలయును.

శ్లో. కేశకజ్జలధారిణ్యో దుస్పర్శాలోచనప్రియా,
దుష్కృతాగ్ని శిఖానార్యో దహంతి తృణవన్నర.

తా. జనులయొక్క పాపములచేత సంపాదింపఁబడిన దీపజ్వాలలే స్త్రీలు. దీపములకు నల్లనికొడియున్నట్లు లీస్త్రీలకు నల్లనితలవెంట్రుకలు కలవు. దీపములు ముట్టుకొంటే కాల్చును. స్త్రీలు ముట్టుకొంటే అంటుకొనివచ్చి యావజ్జీవము బాధించు

చుందురు. సామాన్యముగా చూచునప్పుడు వీరు నీచముల
వలెనే సోగునుగా కనుపడుచుందురు. తమతో సంబంధించిన
మనుష్యులను దీక్షములు గడ్డిపోగులను వహించినట్లు వహిం
చుచుందురు.

శ్లో. జ్వలతా మతి దూరేష సరసా అశి నీరసాః,

స్త్రీయోహ నరకాగ్ని నామింశనంచారుదారుణమ్.

తా. అతిదూరమందనఁగా యమలోకమునందు మండు
చుండునరకము లను నగ్నులకు స్త్రీలను పదార్థములు అర్చ్య
ములుగా నున్నప్పటికి నెండిపోయిన మంచికట్టె లని నెంచఁ
దగియున్నవి. అనఁగా నరకాగ్నులను ప్రజ్వలింపఁజేయుటకు
స్త్రీలు మంచి యెండుకట్టెలవంటివా రని భావము.

శ్లో. కామనామ్నా కిరాతేన వికీర్ణా ముగ్ధచేతనాః,

నారోఽన్త రవిహంగానా మంగబంధనవాగురూః.

తా. మత్తభుం డను కిరాతునిచేత తెలినిలేని మనుష్యు
లనుపతులను పట్టుటకుగాను స్త్రీలను వలలు అంతట
వ్యాపింపఁబడినవి. అనఁగా స్త్రీలయందాసక్తికలవారు వలలో
చిక్కిన పతులవలె నిండుగ బాధపడి స్వరూపమును నశింపఁ
జేసుకొందురు. కనుక నెంతమాత్రము స్త్రీలయందాసక్తిని
బొందఁగూడ దని భావము.

శ్లో. జన్తపల్వలమత్స్యనాం చిత్తకర్దమచారిణాం,

పుంసాం దురాసనారజ్జు ర్నారీ బడిశపిండికా.

తా. పురుషు లనువారు సంసారమనుస్వల్పమగు జల
ము గలమడుగులో నుండుమత్స్యములు. విశేషముగా
మనస్సు అనుబురదలోనే తిరుగుచుందురు. ఇట్టి పురుషులు

త్వములకు స్త్రీలు దుర్వాసన యనుత్రాటియందు కట్టిన ఆశ
యను గాలముయొక్కచివర నుటింపఁబడిన మాంసశకలము
వంటివారు గనుక మత్స్యములు గాలముయొక్కచివరనుండు
మాంసశకలమును బట్టుకొని యేలాగున మృతినొందునో
యాప్రకారముగా నీ పురుషులు దుర్వాసనచేత స్త్రీల నంగీక
రించి స్వరూపహాని నొందెద రనిభావము.

శ్లో. సర్వేషాం దోష రత్నానాం సుసముద్ధిక యానయా,
దుఃఖశృంఖలయానిత్య మలనుస్తు మమ స్త్రీయా.

తా. రత్నములను భరణివలెనే సమస్తదోషములకు
నిధానమగు స్త్రీలు దుఃఖజనకములయిన కాలిసంకెలలవంటి
వారు. ఇట్టి స్త్రీలతో సంబంధము చాలును. ఇంక వీరితో సం
బంధము చేయఁ గూడదు.

శ్లో. ఇతో మాంస మితో రక్త మితోఽస్థీసీరి వాసరైః,
బ్రహ్మ కలిపయైరేవ యాతి స్త్రీ నిషచారుతామ్.

తా. ఇచ్చట రక్త మున్నవి. ఇచ్చట మాంస మున్నవి.
ఇచ్చట నెముక లున్నవి. అని యీప్రకారము విచారింపఁగా
కొన్నిదినములలోనే స్త్రీశరీరము విషమువలె భయమును
గలుగఁజేయును.

శ్లో. యస్య స్త్రీ తస్య భోగేచ్ఛానిస్త్రీ కస్య క్వ భోగభూః,
స్త్రీయం త్యక్త్వా జగత్త్యక్త్వం జగత్త్యక్త్వా సుఖభవేత్. అని.

తా. ఎవనికి స్త్రీ కలవో వానికి భోగమునం దభిలాష
యుండును. స్త్రీ లేనివానికి భోగవాంఛ యుండ నేరదు. స్త్రీని

విడిచినపక్షమునకు ప్రసంచమునంతను విడిచినవాడవును.
ప్రసంచమును విడువఁగానే మోక్షసుఖమును బొందును.

ఇకను పుత్రవిషయమైన యభిలాషను నివర్తించఁజేయు
వివేకము బ్రహ్మానందమును గ్రంథమునందు శ్రీ భారతీతీర్థ
స్వాములవారిచే జెప్పబడినది.

శ్లో. ఆలభ్యమానస్తనయః పితరౌ శ్లేషయే చ్ఛ్విరౌ,
లబ్ధోఽపి గర్భపాతేన ప్రసవేన చ బాధితే.

తా. పుత్రుఁడు పుట్టనికాలముందు తలిదండ్రులకు పుత్రుఁ
డొకఁడైనా లేకపోయె నని చాలదుఃఖమును పొందించు
చుండును. గర్భముందు ప్రవేశించినపిమ్మట పూర్తిగా తొమ్మిది
నెలలవరకు గర్భములో నుండక మధ్యకాలముందే క్రిందఁబడి
పోవుటచేత నిండు దుఃఖ పెట్టును. ఒకవేళ తొమ్మిది నెలలు
గర్భములో నుండినా ప్రసవ కాలముందు మహాదుఃఖమును తలి
దండ్రులకుఁ గలుగఁ జేయును

శ్లో. జాతస్య గ్రహకోగాదిః నుమారస్య చ మూర్ఖతా,
ఉపసితేఽప్యవిద్యత్వ మనుద్వాహస్య పండితే.

తా. పుట్టినతరువాత గ్రహముల చేతను రోగముల చేతను
తాను బాధించఁబడుచు దలిదండ్రులను బాధించును. అయిదాఱు
సంవత్సరముల యీఁడువాఁడైనపిమ్మట చెప్పినమాట వినక
మూర్ఖుఁడుగా నుండెనా, తలిదండ్రులకు నుండు దుఃఖము చెప్పి
తీరదు ఉపనయనమును చేసినపిమ్మట చదువుకొకతిరుగుచుండెనా
అపరిమితదుఃఖముగా నుండును; చదువుకొని పండితుఁడైన

పిమ్మట వానికి వివాహము కాకపోయినచో తల్లిదండ్రులకునుండు దుఃఖమునకు విఠియే యుండదు.

శ్లో. యూనశ్చ పరదారాదిదారిద్ర్యం చ కుటుంబినః,

ప్రియోద్ద్యుఖ్య నాస్త్యంతోధనీచేన్ద్రియతే తదా. అని.

తా. పుత్రుఁడు మంచివయస్సులో నుండుకాలమందు పరస్త్రీసంగమాదిదుష్కార్యములయందు ప్రవర్తించుచుండెనా తల్లికి దండ్రుకి కలిగియుండు భయదుఃఖముల కవధియే యుండ నేరదు; దైవవశముచే నిట్టిదుర్వ్యసనములు లేక స్వభార్యతోనే కలిసియుండి సంతానమును బడసి కుటుంబిగా నుండెనా వానికి కుటుంబరక్షణకొఱకుఁదగిన ద్రవ్యము లేక యుండును; అప్పుడు తల్లిదండ్రులు “అయ్యా! వీఁడు పిల్లలు గలవాఁడే సొన్నులేక పోయెనే. ఈపిల్లలను ఏప్రకారముపోషించుకోఁగలఁ”డని నిరంతరము కన్నీరును విడుచుచుందురు; అదృష్టవిశేషముచేతకుటుంబిగా నుండి ద్రవ్యము కూడ నుండెనో, అప్పుడువాఁడు ఆయుష్యము లేక త్వరలో చచ్చిపోవును. అప్పుడు తల్లిదండ్రుల యొక్కదుఃఖము అపారమై అవాఙ్మానసగోచరమై యుండును. గనుక పుత్రులవిషయమై తల్లిదండ్రులకు కలదుఃఖమున కెప్పటికి విచ్ఛేదము కనుపడదు.

ఇట్టివివేకాభ్యాసముచేత స్త్రీలవిషయముగా పుత్రుల విషయముగానుండు నభిలాష క్రమక్రమముగా నివర్తించును.

ఏప్రకారము మలినవాసన లగు విద్యామదధనమదములకు కామక్రోధములస్త్రీపుత్రవిషయాభిలాషలకు వెనుక చెప్పిన వివేకముల నభ్యసించుటచేత ప్రతికారమును చేయుదురో

యాప్రకారమే యితరముల్లీయిన మలినవాసనలకు కూడ శాస్త్రములచేతను స్వయుక్తిచేతను ప్రతికారముల నాలోచించి నివర్తింపజేసుకోవలయును. తరచుఁ దుండు సర్వమలినవారణలకీప్రకారము ప్రతికారమును జేయఁగా జీవన్ముక్తియను పరమపదము పొందఁబడును.

ఈ యర్థము వసిష్ఠమహామునిచే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. వాసనాసంపరిత్యాగే యది యత్నం కరోష్యలా,

తాస్తే శిథిలతాం యాంతి సర్వాధివ్యాధయః షణ్ణాత్.

తా. ఓరామా! మలినవాసనలను నివర్తింపజేయుట యందు విశేషముగాఁ బ్రయత్నమును చేసితివా, నీమనస్సు నందునుండు తాపత్రయములన్నియు నిమిషములో నశించిపోఁగలవు.

శ్లో. పౌరుషేణ ప్రయత్నేన బలాత్సంత్యజ్య వాసనాః,

స్థితిం బధ్నాసి చేత్తర్హి పరమాసావయస్యలాం. ౪౧.

తా. పురుషసాధ్యమైన ప్రయత్నముచేత మలినవాసనల నన్నిటిని బలాత్కారముగా వెడలఁదఱిమి స్థిరముగా నుంటినో, జీవన్ముక్తియను పరమపదమును పొందఁగలవు.

అక్షేపము.—ఓయీ యిచ్చట పురుషప్రయత్న మని చెప్పినది వెనుక చెప్పినధనదారాది విషయదోషములయొక్క పరిశీలన మనువివేకమేకదా! ఈవివేకము నూటిమాటికి చేయఁబడినప్పటికి బలవంతములగు నింద్రియవ్యాపారములచేత గాఢానిద్రాబడి కార్యకారి గాక యుండును.

ఈయర్థము భగవద్గీతలలోఁ జెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో. యతతో హ్యపి కాంతేయ పురుషస్య విపశ్చితః,

ఇంద్రియాణి ప్రమాథీని హరంతి శ్రవణం మనః. అని.

తా. వివేకజ్ఞానము గల పురుషుఁడు వివేకమును అభ్యసించుచున్నప్పటికి నింద్రియములు నిండుబలవంతములు గనుక మనస్సును వివేకాభ్యాసములోనుండి తొలగించి తమతమవిషయములయందుఁ జేర్చుచుండును.

శ్లో. ఇంద్రియాణాం హి చరతాం యత్తనోఽను విధీయతే,

తదస్య హరతి శ్రద్ధాం వాయుర్నావమివాంభసి. అనియు,

తా. ఇంద్రియములు విషయములయందు సంచరించునప్పుడు మనస్సు కూడ విషయములయందు సంచరించుచుండును. ఇట్టి విషయసంచరణశీలమగు మనస్సు సముద్రజలమందు సంచరించునావను వాయువు హరించినట్టు లీపురుషునియొక్క వివేకజ్ఞానమును హరించును. కనుక వివేకాభ్యాసము ప్రయోజనకారిగా నుండదు.

సమాధానము.—వివేకము నభ్యసించునప్పుడు ఇంద్రియములు విక్షేపమును కలుగఁజేయుపక్షమునకు నింద్రియములను ప్రత్యాహారముచేత నిరోధింపవలయును. ఈప్రకారము నిరోధింపఁబడి ఇంద్రియములు వివేకమును చెఱుపఁజాలవు. ఈఅర్థము శ్రీభగవద్గీతలయందే చెప్పబడినది.

శ్లో. తాని సర్వాణి సంయమ్య యుక్త ఆసీత మత్పరః,

వశే హి యస్యేంద్రియాణి తస్య శ్రద్ధా ప్రతిష్ఠితా.

తా. యోగియగువాఁడు జ్ఞానేంద్రియకర్తేంద్రియముల నన్నిటిని నిరోధించి అనఁగా విషయదేశములయందు చేరనటుల నిర్బంధించి భగవంతుఁడనైన నాయందు భక్తికలవాఁడై యుండవలయును. ఎవనికి నింద్రియములు స్వాధీనములైయుండునో వానికి దత్తజ్ఞానము స్థిరముగా నుండును.

శ్లో. తస్మాద్యసృ మహాబాహూ నిగృహీతాని వర్షశః,

ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యస్తస్య ప్రభా ప్రసక్తితా. అసి.

తా. కనుక నోయద్దనా! యేపురుషున కింద్రియములు విషయములనుండి సర్వప్రకారములచేత నివృత్తములై స్వాధీనములొ నుండునో, యాపురుషుఁడెస్థిరమైనతత్తజ్ఞానము కలవాఁడై యుండును.

మఱియొకస్మృతియందు కూడ చెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో. న పాణిపాదచక్రలో న నేత్రచక్రలో యః,

న చ వాక్చక్షుశ్చైవ మితిశిష్టస్య లక్షణమ్. అసి

తా. బ్రహ్మవేత్తయగు సన్యాసి యోగభ్రంశకరములైన హస్తచాపల్యము, పాదచాపల్యము, నేత్రచాపల్యము, వాక్చాపల్యము ఇంక నితరేంద్రియచాపల్యములు యివి కలవాఁడై యుండఁదగదు. హస్తచాపల్యాదులు లేక యుండుటయే శిష్టుఁడగు బ్రహ్మవేత్తయొక్క లక్షణము.

ఈస్మృతియందుఁ జెప్పిన హస్తపాదాదిచాపల్యశూన్యత్వమే మరియొకస్మృతిలో ముందుగా సంక్షేపముగా చెప్పఁబడి, తరువాత వ్యాఖ్యానము చేయఁబడియున్నది.

శ్లో. అజిహ్వాష్మండకక పంగురంధో భృథిర వివచ,
ముగ్ధశ్చ ముచ్యతే భిక్షుష్టడ్భి రేతై ర్న సంశయః.

తా. బ్రహ్మవేత్తయగు సన్యాసి నాలుక లేనివాడుగా,
పుంస్తవము లేనివాడుగా, కాళ్లు లేనివాడుగా, కండ్లు లేని
వాడుగా, జెవులు లేనివాడుగా, మనస్సులేనివాడుగా
నుండెనా? ఈ ఆఱుధర్మములచేత ముక్తికొందును; ఇందుకు
సంశయము లేదు.

ఇది సంగ్రహశ్లోకము. ఇందులో నాలుక లేనివాడని
వాక్పాఠ్యము, పుంస్తవము లేనివాడని ఇతరకర్తృద్రియ
చాపల్యము, కాళ్లులేనివాడని పాదచాపల్యము, కండ్లులేనివా
డని నేత్రచాపల్యము, జెవులు లేనివాడని శ్రోత్రేంద్రియచాప
ల్యము, మనస్సు లేనివాడని మనశ్చాపల్యము నివారింపబడి
నవి. కాళ్లులేనివాడని చెప్పటచేతనే హస్తచాపల్యము
గూడ నివారింపబడినది.

సన్యాసికి నుండదగిన నీయాఱుధర్మములు ఎటువంటి
వని యాకాంక్ష రాగా వివరింపబడినవి.

శ్లో. ఇదమిష్టమిదం నేతి యోఽశ్నన్నసి న సజ్జతే,
హింసం సత్యం మిత్రం వక్త్రీ తమజిహ్వాం ప్రచక్షతే.

తా. భోజనము చేయునప్పు డిది యిష్టము. ఇది అయి
ష్టము. ఇది రుచిగానున్నది. ఇది రుచిగా నుండ లేదని యెవ్వడు
సక్తుడు కాఁడో భూతములకు హితమై యధార్థమైన
వాక్యమును కొల్లదిగాచెప్పనో యాసన్యాసి యజిహ్వాడని
అనగా నాలుక లేనివాడని చెప్పబడును.

శ్లో. అద్య జాతాం యథా నారీం తథా షోడశవార్షికీం,
శతవర్షాం చ యో వృద్ధ్యా విశ్వకారస్స పండకః.

తా. ఎవ్వఁ డీదినమందుఁ బుట్టినస్త్రీవ్యక్తిని నూలుసంవత్సరములు గల స్త్రీవ్యక్తిని చూచినప్పు డేప్రకారముగా చిత్తవికారము లేనివాఁడై యుండునో యాప్రకారమే పదునూలు సంవత్సరములువయస్సుగల స్త్రీవ్యక్తిని చూచినా, నిర్వికారుఁడై యుండెనా, అతఁడు పండుఁడని అనఁగా పుంస్త్రీయు లేనివాఁడని చెప్పఁబడును.

శ్లో. భిక్షార్థమటనం యస్య విజ్ఞాత్రకరణాయ చ,
యోజనాన్న సరం యాతి సర్వథా పంగు రేవ సః.

తా. ఎవ్వఁడు భిక్షాకాలమందు మాత్రము నడచుచుండునో, మాత్రపురీపోత్సర్గములకును బాహ్యదేశమునకు నడుచుచుండునో, గ్రామాంతరమునకు వెళ్లవలసియుండెనా ఆమడదూరమునకు పైఁగా నడువఁడో, అతఁడు పంగు వని, అనగా కాళ్లు లేనివాఁడని చెప్పఁబడును.

శ్లో. తిష్ఠతో వ్రజతో వాపి యస్య చక్షుర్న దూరగం,
చతుర్భుగం భువం ముక్త్యా పరివ్రాట్ సోఽంభ ఉచ్యతే.

తా. నిలిచినప్పుడు గాని పోవునప్పుడుగాని ముందరనుండునాలుగుబారలపోడవు గల భూమిని విడిచి పైఁగా నెవని యొక్క నేత్రములు ప్రసరించువో యాసన్యాసి యంధుఁడని అనఁగా కన్నులు లేని వాఁడని చెప్పఁబడును.

శ్లో. హితం మితం మనోరామం పచశ్శో కాపహం చ యత్,
శ్రుత్వా యో న శృణోతీవ బధిరస్స ప్రకీర్తితః.

తా. ఉత్తరకాలమందు శుభమును గలుగఁజేయునదియుఁ దత్కాలమందుండు శోకమును నివర్తింపఁజేయునట్టి వాక్యములను వినిపూడ నెవ్వఁడు విననివానివలె సంచరించునో యట్టిసన్యాసి బధిరుఁడని అనఁగా చెవులులేనివాఁడని (చెవిటివాఁడని) చెప్పఁబడును.

శ్లో. సాన్నిధ్యే విషయాణాం చ సమర్థోఽవికలేంద్రియః,
సుప్తవత్సర్వతే నిత్యం భిక్షుర్ముగ్ధస్స కీర్తితః.

తా. భోగ్యములై సశబ్దాదివిషయములు సన్నిధానమందున్నప్పటికి, తాను శబ్దాదివిషయముల ననుభవించుటకు సమర్థుడై యున్నప్పటికి, చక్షుశ్రోత్రాదీంద్రియములు లోపము లేక యున్నప్పటికి నెవ్వఁడు విషయములను తెలుసుకోకనిద్రించువానివలె కనుపడునో, యతఁడు ముగ్ధుఁడని అనఁగా మనస్సు లేనివాఁడని (మూర్ఖునిొందినవాఁడని) చెప్పఁబడును.

శ్లో. న నిందాం నస్తుతిం కుర్యాన్న కంఠిస్తర్కణి స్పృశేత్,
నాతివాదీ భవేత్తత్సత్సర్వత్రైవ సమో భవేత్.

తా. బ్రహ్మవేత్త యగు సన్యాసి అన్యులనుగూర్చి నిందనుగాని స్తోత్రమును గాని చేయఁగూడదు. అన్యజనుల యొక్క రహస్యదోషములు తనకు తెలిసిననున్నా, వాటిని బయలుపఱచి యెటువంటి మనుష్యునినైనను నొప్పింపఁదగదు. అధికముగా సంభాషింపఁదగదు. తనయందు విరోధముతోఁగాని స్నేహముతోఁగాని వర్తించుజను లందఱియందు సమానమైఞ్చ చిత్తవృత్తి కలవాఁడై యుండవలయును.

శ్లో. న సంభాషేత్ స్త్రియం కాంత్యుర్వృష్టాం చ న స్తరేత్,
కథాం చ వర్జయేత్తాసాం న పశ్యేద్భితామపి.

తా. బ్రహ్మవేత్త యగు సన్యాసి యెటువంటిస్త్రీతో
నైనను సంభాషించరాదు; పూర్వము చూచినస్త్రీని మన
స్సులో స్థిరపడరాదు; స్త్రీలయొక్క సమాచారమును వెళ్ళు
కోగూడదు; విశేష మేల! చిత్రమందు వ్రాయబడిన స్త్రీని
గూడ జూడగూడదు.

ఈప్రకార మింద్రియముల నిరోధించువానికి వైరా
గ్యము దృఢముగా రక్షింపబడును.

ఈలోకములో ప్రతము నాచరించుపురుషుడు నక్త
భోజనమును గాని ఏకవారభోజనమును గాని ఉపవాసమును
గాని మౌనమును గాని చేయుదు నని సంకల్పించి సావధా
నుడై చెడిపోకుండ నేప్రకారము నిరపాలించుచుండునో యా
ప్రకారమే బ్రహ్మవేత్తయగు సన్యాసియు వెనుకఁజెప్పిన యజి
హ్వాత్వాదిప్రతముల నవలంబించి వివేకమును చెడరిపోకుండఁ
బరిపాలింపవలయును.

ఈప్రకారము పురుషుడు శ్రద్ధాభక్తులు గలవాడై చిర
కాలము మధ్యమధ్య విచ్ఛేదము లేకుండ ఇంద్రియనిరోధవివేక
ముల నభ్యసించఁగా మైత్రీముదితాదిశుభ వాసనలు దృఢములై
యాసురము లగు కామక్రోధాదిమలినవాసనలు క్షయము
నొందును; ఆనంతరము నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసములు నేత్రముల
యొక్క నిమేషాన్తేషము లేప్రకారము పురుషప్రయత్నము
లేకయే ప్రవర్తించుచుండునో యాప్రకారమే మైత్ర్యాదిశుభ

వాసనలు స్వభావముగాఁ బ్రవర్తించుచుండును. ఇట్టిమైత్ర్యాది
వాసనలతోఁగూడి లోకములో వ్యవహరించుచున్నప్పటికిని
జనులయొక్క సుఖదుఃఖాదిసందర్భములను తనమనస్సులో
నాలోచింపక నిద్ర, ప్రమాదము, మనోరాజ్యము మొదలయిన
వాటిని ప్రయత్నపూర్వకముగా శమింపజేసుకొని చింతాత్ర
వాసన నభ్యసింపవలయును. చింతాత్రవాసన నేలాగున నభ్య
సింపవలయునంటే చెప్పెదము — ఈప్రపంచ మంతయు చిద
చిద్వస్తువులతోచేరి యేకముగా బ్రకాశించుచున్నది. ఆ! విచా
రింపఁగా చక్షురాదీంద్రియము లన్నియు శబ్దస్పర్శాదిజడవస్తు
వులను బ్రకాశింపజేయుటకే నిర్దిష్టబడినవి కాని చిద్వస్తువును
ప్రకాశింపజేయుటకు నిర్దిష్టబడలేదు ఈయర్థము.

శ్రు. పరాంచి ఖాని వ్యత్రుణత్వము భూతస్తాత్పరాజ్ఞశ్యతి
నాంతరాత్మన్.

అను శ్రుతిచే చెప్పబడినది.

తా. బ్రహ్మ యీప్రపంచమును సృష్టించునపుడు చక్షు
రాదీంద్రియములను ఆత్మభిన్నము లగు జడవస్తువులను గ్రహిం
చుటకే నిర్దించెను. కనుక చక్షురాదీంద్రియములచేత నీవురు
షుఁడు బాహ్యములగు శబ్దాదిజడవస్తువులనే చూచును. గాని
అజడమగు చిద్వస్తువును చూడనేరఁడని శ్రుత్యర్థము.

కనుక జడవస్తువుతో సమానముగా చిద్వస్తువు కూడఁ
బ్రకాశించుచున్న దని చెప్పుట కవకాశము లేదు.

స — అయినా, చైతన్యము జడవస్తువుల కన్నిటికిఁ దా
దానకారణముగా నున్నందున జడవస్తువులుప్రకాశించునప్పుడు

వాటికి సుపాదానకారణ మగుచైతన్యముకూడ అవర్జనీయముగాఁ బ్రకాశించుచుండును.

కారణము లేనిది యేవస్తువును పుట్టినేరదు ; కారణమనునది ఉపాదానకారణ మని నిమిత్తకారణ మని సామాన్యముగా రెండువిధములు. అందులో నేవస్తువు కార్యరూపముగా బ్రకాశించునో యది ఉపాదానకారణమని, ఉపాదానకారణము కార్యరూపముగాఁ బ్రకాశించుటకు సాధనము లగు వస్తువులు నిమిత్తకారణ మని వేదాంతము చెప్పుచుండును. ఇందుకు దృష్టాంతమును చెప్పెదము. — లోకములో ఘటము కార్యము; దీనికి ఉపాదానకారణము మృత్తిక ; మృత్తికయేకదా ఘటరూపముగాఁ బ్రకాశించును. మృత్తిక ఘటరూపముగాఁ బ్రకాశించుటకు సాధనములు దండచక్రగులాలాదులు; ఇవియే నిమిత్తకారణము లని చెప్పబడును.

ఇట్టియుపాదానకారణము పరిణామి యని వివర్త మని రెండువిధములు. ఇందులో తాను అవస్థాంతరమును బొంది కార్యరూపముగాఁ బ్రకాశించునది పరిణామ్యుపాదాన కారణమని, తాను అవస్థాంతరము నొందకయే కార్యరూపముగాఁ బ్రకాశించునది వివర్తోపాదానకారణ మనియుఁ జెప్పబడును. ఇందులో మొదటిదానికి దృష్టాంతము మృత్తిక. మృత్తికయనునది తాను మొదట పిండాకారముగానుండి తరువాత నిమిత్తకారణము లగు దండచక్రగులాలాదులయొక్క వ్యాపారముచేత పృథుబుద్ధోదరాకారమను నవస్థాంతరమును బొంది

కదా ఘటరూపముగాఁ బ్రకాశించును. కనుక మృత్తిక ఘటమునకు పరిణామ్యుపాదానకారణమని చెప్పబడును. రెండవదానికి దృష్టాంతము రజ్జువు. రజ్జువనఁగా త్రాడు. ఇది కనుజీకటిలో నుండునప్పుడు సర్పమువలె ప్రకాశించును. అయితే యీరజ్జువు మొదట నేయాకారముతో నుండెనో సర్పముగా బ్రకాశించునప్పుడును నాయాకారముతోనే యుండును గాని ఆకారాంతరము నొందినది లేదు గనుక రజ్జువు సర్పమును గూర్చి వివర్తోపాదానమని చెప్పబడును.

కార్యము లగు ఘటసర్పాదులు ప్రకాశించునప్పుడు ఉపాదానకారణము లగు మృత్తికారజ్జువులు కూడఁ బ్రకాశించుచుండునుగాని ప్రకాశింపక యుండునదిలేదు. ఈప్రకారమే యీ ప్రపంచమునకు చైతన్యమువివర్తోపాదానకారణము. చైతన్యము నిత్యనిర్వికారమైనందున అవస్థాంతరము పొందునదికాదు. అయినను, ఆకాశాదిప్రపంచరూపముగాఁ బ్రకాశించుచుండును. కనుక నే చైతన్యమాప్రపంచమునకు వివర్తోపాదానకారణమని చెప్పబడినది. కార్యమగు ప్రపంచము ప్రకాశించునప్పుడు ఉపాదానకారణమైన చైతన్యము కూడ అవర్జనీయముగాఁ బ్రకాశించుచుండును. ఈ యర్థము.

శ్రు. తమేవ భాంతమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి. అనుశ్రుతిచే చెప్పబడినది.

తా. చిన్మాత్రస్వరూపుడైన ఈసరమాత్మ ప్రకాశించుచుండఁగా నాప్రకాశముననుసరించి యీజడమగు ప్రపంచమం

తయు బ్రకాశించుచున్నది. కనుకగా చైతన్యస్వరూపముయొక్క ప్రకాశమే జడస్వరూపమునందుఁ బ్రకాశించుచున్నది గాని జడస్వరూపమునకు మరయొక ప్రకాశము లేదని తాత్పర్యము. ఇదిగాక యీవరమాత్మయొక్క ప్రకాశముచేతనే సూర్యుడు లండలు ప్రకాశించుచున్నాడు గాని సూర్యుడులచేత నీవర మాత్మ ప్రకాశించఁజేయఁబడుట లేదు అని శ్రుత్యార్థము.

ఈశ్రుతియందు చైతన్యముయొక్క ప్రకాశము ననుసరించి ప్రపంచ మంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది యని చెప్పియున్నందున జడప్రపంచము ప్రకాశించుటకు ముందుగానే చైతన్యస్వరూపము ప్రకాశించుచున్నది యని నిశ్చయింపఁబడుచున్నది ఇదియే యుక్తియుక్తముగా నున్నది. ఘటాదిజడవస్తువులను బ్రకాశింపఁజేయు దీపము ఘటాదులు ప్రకాశించుటకు ముందుగా తాను బ్రకాశించి తరువాతఁ గదా ఘటాదులను బ్రకాశింపఁజేయును. అప్రకారమే చైతన్యము తాను ముందు బ్రకాశించినతరువాత జడవస్తువులను బ్రకాశింపఁజేయుచుండును. ఇట్టి చైతన్యము తాను బ్రకాశించునప్పుడు మరయొకచైతన్యముచేతఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడునని చెప్పఁదగదు. ఆలాగున చెప్పెడియెడల అనవస్థాదోషము సంభవించును గనుక స్వయముగానే ప్రకాశించుచుండును కనుకనేస్వప్రకాశమని శాస్త్రములచేతను బ్రహ్మవేత్తలచేతను నిశ్చయింపఁబడినది. కనుక చైతన్యాధీనప్రకాశముగల జడవస్తువులకన్నిటికి తమకంటె ముందుగాఁ బ్రకాశించుచైతన్యమే వాస్తవమైనస్వరూపము. చైతన్యాతిరిక్తమగు మరయొకవాస్తవరూపము జడవ

స్తువులకు లేనే లేకని నిశ్చయించి జడవస్తువుల ను పేక్షించి
చింతాత్రమునే చిత్తమునందు దృఢముగా భావింపవలయును.

ఈ యర్థము వాసిష్ఠ కామాయణములో బలిచక్రవర్తి
శుక్రాచార్యులయొక్క ప్రశ్నప్రతివచనవాక్యములచేత విస్పష్ట
ముగాఁ దెలియఁబడుచున్నది.

శ్లో. కిమిహ స్తీహ కి మాత్రమిదం కిమయమేవచ,

కస్త్వం కోఽహం క ఏతే వా లోకా ఇతి వదాశు మే.

తా. ఈప్రపంచమం దేమియున్నది? ఈప్రపంచమునకు
నిమిత్తకారణ మేమి? ఉపాదానకారణ మెద్ది? నీవెటువంటి
వాఁడవు. నే నెటువంటివాఁడను? ఈభూరాదిలోకములు ఎటు
వంటివి? ఈయర్థమును నాకు శీఘ్రముగా విస్పష్టముగాఁ
జెప్పుము అని బలిచక్రవర్తి ప్రశ్నచేయఁగా శుక్రాచార్యులు
చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. చిదిహ స్తీతి చింతాత్రమిదం చిత్తయమేవచ,

చిత్త్వం చిదహమేవేవే లోకాశ్చిదితి సంగ్రహః. అని.

తా. ఈప్రపంచమందు చైతన్యమే కలదు. ఈప్రపం
చమునకు చైతన్యమే నిమిత్తకారణము; చైతన్యమే ఉపాదా
నకారణము; నీవు చిద్రూపుఁడవు; నేను చిద్రూపుఁడను; ఈ
లోకము లన్నియు చిద్రూపములు; ఇదియే సర్వశాస్త్రముల
యందుఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన సారార్థము.

ఈ లోకముల్లో సువర్ణకారుఁడు (కంసాలి) కంకణము
లను విక్రయించునప్పుడు కంకణములయందుండు వట్టువను పని

విశేషముల నుపేక్షించి ఖాటియొక్క బరువును వర్తమును మాత్రమునే మనస్సులో నుంచుకొని యే ప్రకారము వ్యవహరించునో ఆ ప్రకారమే యీ ప్రపంచమందు చిజ్జడములు రెండు ఉన్నప్పటికి జడమును ఉపేక్షించి చిత్తునందే చిత్తమును జేర్చి వ్యవహరించవలయును. ఎంత కాలమునకు జడపదార్థముల నన్నిటిని సర్వప్రకారములచేత నుపేక్షించి మనస్సు చిన్మాత్రమందే నిశ్వాసాదులయందు నలె ఆప్రయత్నముగా స్వభావముచేతనే ప్రవర్తించునో యంత కాలమువరకు చిన్మాత్రమును ప్రయత్నముచేత భావింపవలయును.

ఆ ఊపము:—ఓయీ! ఇట్టిచిన్మాత్ర వాసనను మొదటనే యభ్యాసము చేసినయెడల మిగిలిన వాసనలన్నియు నివర్తించును. కనుక నిదివరలో చెప్పిన మైత్రీ కరుణాది శుభ వాసనలయొక్క అభ్యాసము నిరర్థకము.

సమాధానము:—మైత్రీ కరుణాది శుభ వాసనలనభ్యసించక ముందుగా చిన్మాత్ర వాసనలనే యభ్యసించినయెడల నీచిన్మాత్ర వాసనదృఢముగా నిలువనేరదు. అడుగుభూమినిదృఢముగాఁ జేయక స్తంభములను గోడలను నిలువఁబెట్టి గృహమును నిర్మించినవత్తమున నాగృహమే ప్రకారము స్థిరముగా నుండక క్రుంగి పోవునో యా ప్రకారమే మైత్ర్యాది శుభ వాసనలనభ్యసించక ముందుగా చిన్మాత్ర వాసననే యభ్యసించినవత్తమున నాచిన్మాత్ర వాసన క్రమముగాఁ జీఱించును. ఇదిగాక విరేచనముచేత దేహమునందుండు దోషపునీటిని నివర్తించఁజేసి, అనంతర్ముపుచ్చుకొన్న బౌషధము ఆరోగ్యమును గలుగఁజేయును. ముందుగా పుచ్చుకొన్న

ఔషధముఆరోగ్యమునుగలుగఁజేయుదు. ఆప్రకారమే ముందుగా మైత్ర్యాదివాసనలచేత మలినవాసనలను నశింపఁజేసుకొని తరువాత చింతాత్రవాసన నభ్యసించినయెడల నిర్వాణ మను పరమసుఖమును గలుగఁజేయును గాని ముందుగా నభ్యసించితే కలుగఁజేయదు.

ఆక్షేపము — ఓయీ! స్తో. 'తామశ్యథ పరిత్యజేత్.' ఆచింతాత్ర వాసనను కూడ తరువాత విడువవలయునని వసిష్ఠవచనముచేత చింతాత్ర వాసనను కూడ విడువవలయునని చెప్పబడుచున్నది. ఇది యుక్తముగా కనుపించదు చింతాత్రమునుకూడ వదిలిపెట్టి, మరియొకదానిని భావించవలసినట్లు లేదు గదా.

సమాధానము — చింతాత్ర వాసన యనునది రెండు విధములు మనోబుద్ధులతో కూడిన చింతాత్ర వాసన మొదటిది. మనోబుద్ధులతోకూడని చింతాత్ర వాసన రెండవది. జ్ఞానమునకు కరణము అనఁగా సాధనము. మనస్సు జ్ఞానమున కాశ్రయము బుద్ధి. ఇదియే అహంకర్త యని చెప్పబడును. నేను ప్రమాదము లేనివాఁడనై ఏకాగ్రమగుమనస్సుతోటి చింతాత్రమును భావించెద ననిచేయు భావన మొదటిచింతాత్ర వాసన యనిపించుకొనును. ఈవాసన జ్ఞానకర్తయగు బుద్ధితోడి సాధనమగు. మనస్సుతోడను కలసియున్నది. ఇదియే ధ్యానమని చెప్పబడును. ఇట్టివాసన త్యాజ్యమని చెప్పబడినది అభ్యాస విశేషము. చేత కర్తృత్వకరణత్వానుసంధానములే యేయేచింతాత్ర వాసన ప్రవర్తించునో, అది, రెండవది. అదియే సమాధి యని చెప్పబడును. ఈచింతాత్ర వాసనను విడువఁదగదు. ధ్యానము

యొక్క సమాధియొక్క లక్షణములను వ్రతంజలిగిహర్షిసూత్రములతోఁ జెప్పియున్నారు.

సూ. తత్ర ప్రశ్నయ్యతావతా ధ్యానమ్.

తా. ధారణను అభ్యసించునపుడు చిత్తమును ఏవిషయమందుఁజేర్చినో ఆవిషయమందు విచ్ఛేదము లేకుండ భావమును బ్రవర్తించుట ధ్యానమని వర్ణింపబడును. అనఁగా ప్రత్యాహారముచేత మనస్సును విషయములలోనికి చేరకుండ బిగించి తరువాత శుభవిషయమైనదనిచూస్తే మందు కొంచెము కొంచెముగా చేర్చవలయును. ఇట్లే ధారణ యనఁబడును. ధారణయందు గ్రహించఁబడునరమాత్మయందు నిరంతరముగా అనఁగా మధ్యే విచ్ఛేదము లేకుండ మనస్సును చేర్చియుండుట ధ్యానమనఁబడు నని భావము.

సూ. తద్దైవాత్థమాత్రవిరూపం స్వరూపమౌచ్యమివ సమాధిః.

తా. పరమాత్మయందుఁ జేర్చఁబడినమనసు తాను లేనిదానివలెనుండి పరమాత్మస్వరూపముమాత్రము ప్రకాశించుట సమాధియనఁబడును. అనఁగా ధ్యానమందు ధ్యానముచేయఁబడుపరమాత్మ స్వరూపమును, ధ్యానమును చేయుమనోబుద్ధులును బ్రకాశించుచుండును. సమాధియందు మనోబుద్ధులుండిన, లేనివాటివలె బ్రకాశింపకయుండును. పరమాత్మ స్వరూపము మాత్రము ప్రకాశించుచుండు నని భావము.

ఇట్టి సమాధి చిరకాలము నిరంతరముగా నాదరతోడ నభ్యసించఁబడెనా? స్థైర్యముకొందును. ఈ ప్రకారము

సమాధిస్థైర్యమునుబొందినతరువాత ధ్యానమునందుండుకర్త
కరణములగు బుద్ధినుసన్నులయొక్క అనుసంధానమును విడు
చుటకు సమాధియందు ప్రయత్నము చేయఁబడునో, అట్టి
ప్రయత్నమునుకూడ విడువవలయును.

ఆత్మేచ్ఛము — ఓయీ! ఈ ప్రకారముగా చెప్పెడిశక్తిమునకు
సమాధియందు మనోబుద్ధ్యనుసంధానమును త్యజించుటకుఁ
జేసినప్రయత్నమును త్యజించవలసియుండెనా? యీ త్యాగ
మునకు మఱియొక ప్రయత్నమును చేయవలసియుండును.
ఆప్రయత్న త్యాగమునకు మఱియొక ప్రయత్నమును జేయ
వలయు నని అనవస్థాదోషము సంభవించును.

సమాధానము. — సమాధ్యనంతరమందుఁజేయుత్యాగ
ప్రయత్న మేకతరగంధన్యాయముగాస్వత్యాగమునకు పరత్యా
గమునకు కూడ సాధకమైయుండును గనుక అనవస్థాదోషము
రానేరదు. అనఁగా చిల్లగింజగంధము బురదనీటిలో వేయఁబడి
బురదను నివర్తింపఁజేసి తాను స్వయముగానే యేప్రకారము
నివర్తించునో యాప్రకారమే సమాధిదార్ధ్యానంతరమందు
చేయఁబడుకాలమందు మనోబుద్ధ్యనుసంధానత్యాగముకొఱకు
చేయఁబడుప్రయత్నమును తనకుఁ దానే నివర్తింపఁజేయు నని
తాత్పర్యము.

ఇట్టిత్యాగప్రయత్నమును నివర్తింపఁగా మలినవాసనల వలె శుద్ధవాసనలుకూడ నివర్తించును గనుక మనస్సు నిర్వాస సమైయుండును.

ఈయభిప్రాయముతోనే వసిష్ఠమహాముని చెప్పినారు.

శ్లో. తస్మాద్వాసనయా బద్ధం ముక్తం నిర్వాసనం మనః,
రామ నిర్వాసనీభావమాహారాశు విచేకతః.

తా. కనుక ఓ రామా ! మనస్సు వాసనలతో కూడి యుండెనా బద్ధమని, వాసనలచే విడువఁబడియుండెనా ముక్త మనియుఁ జెప్పఁబడును. కనుక వివేకముచేత మనస్సు నిర్వాసనత్వమును బొందులాగున త్వరగాఁ బ్రయత్నము చేయుము.

శ్లో. సమ్యగాలోచనాత్పత్యా ద్వాసనా ప్రవిలీయతే,
వాసనావిలయే చేతః శమమాయాతి దీపవత్.

తా. సర్వ పదార్థములయొక్క వాస్తవకారమును బాగుగా నాలోచించుటచేత వాసనలు క్షీణించును. వాసనలు లయింపఁగానే మనస్సుతైలములేనిదీపమువలె శాంతి నొందును.

శ్లో. యో జాగర్తి సుషుప్తస్థో యస్య జాగ్రన్న విద్యతే,
యస్య నిర్వాసనో బోధః స జీవన్ముక్త ఉచ్యతే.

ఈశ్లోకముయొక్క తాత్పర్యము వెనుకనే విస్పష్టముగా వ్రాయఁబడినది.

శ్లో. సుషుప్తవత్ప్రశమితభావవృత్తినా

స్థితం సదా జాగ్రతి యేన చేతసా,

కలాన్వి తోవిధురివ యస్సదాబాధై
న్నిషేవ్యతేముక్తజితహసస్త్వతః.

తా. సుషుప్తి దశయందువలె సమస్తవిషయవృత్తులు
శమించిన కేవలమనస్సుతోకూడి జాగ్రదవస్థయందుఁగూడ యే
పురుషుఁడు పుండునో సంపూర్ణకళలు గల చంద్రుఁడు దేవతల
చేత నేప్రకారము సేవింపఁబడుచుండునో యాప్రకారమే పురు
షుఁడు తత్త్వజిజ్ఞాస గలపురుషులచేత సర్వకాలములయందు
సేవింపఁబడుచుండునో యట్టి మహానుభావుఁడు ఈలోకమందు
ముక్తుఁడని చెప్పఁబడును.

శ్లో. హృదయాత్సంపరిత్యజ్య సర్వమేన మహాదురీక,
యస్తిష్ఠతి గతవ్యక్తి సముక్త పరమేశ్వరః.

తా. ఏపురుషుఁడు సకలవిషయములను మనస్సులో
నుంచి తొలగించి కృతకృత్యుఁడైనందున నిర్విచారముగానుం
డునో యాపురుషుఁడే ముక్తుఁడని పరమేశ్వరుఁ డనియుఁ
జెప్పఁబడును.

శ్లో. సమాధి మథకర్తాణి మా కరోతు కరోతు వా,
హృదయే నాస్త సర్వాశో ముక్త ఏవోత్తమాశయః.

తా. కృతకృత్యుఁడగు పురుషుఁడు మనస్సుచేత సర్వ
పదార్థములయందుండు ఆశను విడిచియున్నందున సమాధిని
గాని, కర్మలనుగాని చేసినా చేయకపోయినా ముక్తుఁడని
చెప్పఁబడును.

శ్లో. నైష్కర్మ్యేణ న తస్మాద్భోతస్యాద్భోఽస్తి న కర్తృభీః,
న సమాధానః తస్మాద్భ్యాం యస్య నిర్వాసనం మనః.

తా. ఎవనియొక్క మనస్సు నిర్వాసనమైయుండునో, అతనికి కర్మసన్యాసముతోఁగాని కర్తృల ననుష్ఠించుటచేఁగాని సమాధితోఁగాని మంత్రజపముతోఁగాని కొంచెమైనా ప్రయోజనము లేదు.

శ్లో. విచారితమలం శాస్త్రం చిరముద్ధాహితం మిథః,
సాత్యక్తవాసనాత్తేనా వృతే నాన్యుత్తయం పనం.

తా. సమస్తశాస్త్రములు మాచేత నిపుణముగా విచారించబడినది. సమానులగుపండితులతోచేరి పరస్పరము బోధింపబడినది. ఎన్నివిధములచే శాస్త్రములను పర్యాయలోచనచేసి నావాసనాపరిత్యాగపూర్వకముగా చేయఁబడు బ్రహ్మవిచారము కంటె మఱియొక శ్రేష్ఠమైన సాధనము కనుపడలేదు.

ఆక్షేపము—ఓయీ! వాసనాశూన్యముగా మనస్సును చేసినవానికి జీవనహేతువగు వ్యవహారము సంభవింపనందున జీవనము కలుగనేరదు.

సమాధానము.— వాసనాశూన్యముగ మనస్సుగల వానికి చక్షురాదీంద్రియములయొక్క వ్యవహారము సంభవింపదా? లేక మనస్సుయొక్క వ్యవహారము సంభవింపదా? మనస్సు వాసనాశూన్యమైనప్పటికి చక్షురాదీవ్యవహారములకు లోపము లేదని వాసిష్ఠరామాయణమందు ఉద్దాలకునిచే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. వాసనాహీనమప్యేతచ్ఛత్రురాదీంద్రియం స్వతః,
ప్రవర్తతే బహిస్సాన్స్వర్థే వాసనా నాత్ర కారణమ్. అని.

తా. మనస్సునందు రాగద్వేషాదివాసనలు లేకపోయినా? చతురాదీంద్రియములు స్వయముగానే విషయదేశములయందు వ్యాపించుచుండును. ఇట్టివ్యాప్తియందు రాగద్వేషాదివాసనలు కారణము కాదు.

వాసనలు లేకపోయినా మనస్సుయొక్క వ్యవహారము లోపమును బొందదని వసిష్ఠమహామునిచే జెప్పబడినది.

శ్లో. అయత్నోపనతేష్వతీ దిగ్భ్రష్టేషు యథా పునః,
నీరాగమేవ పతతి తద్వద్భ్రష్టేషు కీరకీః. అని.

తా. నేత్రము అప్రయత్నముగా నెదుటనుండు దిక్కులయందలి ద్రవ్యములయందు నేత్రకారము రాగశూన్యముగానే ప్రవేశించునో యాప్రకారముగానే నిర్వాసనుడగు బ్రహ్మవేత్తయొక్క మనస్సు కూడ అయత్నసిద్ధములగు విషయములయందు రాగశూన్యముగాఁ బ్రవేశించుచుండును.

ఇటిరాగశూన్యమగు బుద్ధిచేతనే ప్రారబ్ధభోగమును కూడ తత్వజ్ఞాని యగువాఁ డనుభవించుచుండు నని వసిష్ఠమహామునిచేతనే జెప్పబడినది.

శ్లో. పరిజ్ఞాయోపభుక్తో హి భోగో భవతితుప్తయే,
విజ్ఞాయ నేవితశ్చోరో మైత్రీమేతి న చోరతామ్. అని

తా. భోగము తెలిసి యనుభవించబడెనా సంతృప్తిని కలుగఁజేయును. తెలియకయే యనుభవించబడెనా యెప్పటికి తుష్టినికలుగఁజేయదు. దొంగతోటి తెలిసి గుహవాసముజేసినా

మిత్రుడగును. తెలియక సహవాసముచేసినా దొంగయే యగును. అనఁగా దొంగతనముచేయు మనుష్యుని వీడు దొంగయని తెలిసి వానితో సహవాసము చేసినా, వాడు తనను దొంగయని తెలుసుకొన్నట్టు తెలుసుకొని తెలిసి తనతో సహవాసముచేయువానియింటిలోదొంగతనమును తానుచేసిన పక్షముకు తనగుట్టు వానికి తెలిసినందున తనకు హాని కలుగునని తలచి వానితో నిష్కపటమైన స్నేహమునే చేయునుగాని వానివిషయములో తనయొక్క దొంగతనము నుపయోగపరపడు. ఆప్రకారమే భోగము ప్రారబ్ధకర్తచేత ప్రాప్తించినది. ఇది విశేషకాలము ఉండఁబోదు. అని భోగస్వభావమును తెలిసి అనుభవించువానికి ఆభోగము రాగమును కలుగఁజేయదు. కనుక భోగకాలమందుఁగాని నాశకాలమందుఁగాని తుష్టిని చెలుపఁజాలదు. అనుభవింపఁబడు భోగము చిరకాలము ఉండునని తలచి భోగస్వభావము అస్థిరమని తెలియక అనుభవించువానికి ఆభోగము సలింపఁగానే మహాపరితాపమును కలుగఁజేయునని భావము.

శ్లో. ఆశంకితోపసంప్రాప్తా గ్రామయాత్రా యథాఽధ్వగః,
ప్రేక్ష్య తే తద్వదేవశ్చ లోభగక్రీరవలూక్యతే. అని.

తా. కాశీపట్టమునకు పోతలచి నడుచుమనుష్యులు మధ్యమార్గములో కొన్ని గ్రామములను అనుద్దేశ్యముగా ప్రవేశించి కూడ వాటియం దాసక్తులు కానట్లు బ్రహ్మతత్వజ్ఞానము కలపురుషులు విదేహకైవల్యమును బొందుటకు పూర్వమందు

కొన్ని ప్రారబ్ధభోగములు అవ్వనీయముగా సంభవించినా వాటి
యం దాసక్తి కలవాడు కాదు.

ప్రారబ్ధభోగము ననుభవించునప్పుడు కూడ వాసనాస
హితముడైన పురుషునికంటె వాసనారహితుడగువానికి విశే
షము కలదని వసిష్ఠవాక్యముచేతనే తెలియబడుచున్నది.

శ్లో. నాపనిష్టాన మాయాతి హేమనద్ధం యథా నిశి,
నేహంతే ప్రకృతా జన్మద్రుమంతే శిష్టవర్జనీ. అని.

తా. వాసనాశూన్యమైన చిత్తము ప్రారబ్ధానుభవకా
లమునం దెటువంటి అంశము సంభవించిన బంగారుకమలము
రాత్రికాలమునందు ముగిసినమును పొందనట్లు సంకోచమును
అకంగా భేదమును పొందదు. ఇట్టి నిర్వాసనచిత్తు లగువారు
ప్రకృతమందు అనుభవములోనికి వచ్చినసుఖముకంటె నెక్కువ
సుఖము నపేక్షింపరు. శిష్టులగువారు సంచరించు సదాచార
మార్గమందు సంచరించుచుండును. ఎటువంటి సుఖదుఃఖములు
ప్రాప్తించిన నన్తార్థమును లంఘించిపోరు.

శ్లో. నిత్యనూపూర్ణ తామంతరిత్యభా మిమమనందరీప్,
ఆపద్యతే న ముంచంతి శశిశశి శీతతా మివ.

తా. వాసనాశూన్యచిత్తము కలవాడు చంద్రబింబము
వలె సర్వజనముతోపాకనైన నిర్వికారమైన శరీరపూర్ణభావమును
ఆపత్కాలముందుకూడ జంద్రుడు చల్లదనమును విడువనట్లు
విడువజాలదు.

శ్లో. అద్భివత్ భృతమర్యదా భవంతి విగతాశయాః,
నియతం న విముచంతి మహంతో భాస్కరా ఇవ. అని

తా. ఇదిగాక వాసనాక్షయముగల పురుషులు సముద్రము లేప్రకారముగా తమతమమధ్యవను ధరించియుండునో యాప్రకారము మధ్యవను ధరించియుందును. సూర్యు లేప్రకారము నిరంతరసంచారమును వదిలివరో జప్రకారమే నియతిని విడువజాలరు. అనగా విచిత్రములగు ప్రార్థనఫలముల ననుభవించునప్పుడు ఉత్కృటమైన సుఖముగాని దుఃఖముగాని సంభవించెనా వాసనావిశిష్టు లగు పురుషులు అత్యంతహర్షమును గాని అత్యంతదైన్యమును గాని చెందితాము శాస్త్రీయనూర్ణము నవలంబించక యవశముగా సంచరించుదురు. వాసనాక్షయము కలనారు ఉత్కృటసుఖదుఃఖములమందుఁ గూడ హర్షవిషాదముల నొందక తమకు శాస్త్రములు విధించిన మధ్యవను లోబడి బ్రహ్మబృహస్పతిసంధానాదినియతిని విడువరు.

వాసిష్ఠ రామాయణములోని యువశమప్రకరణములో జనకమహారాజు సమాధిలోనుండి లేచిచ్చుడు ఇటువంటి ఆచారముకలవాఁడై యున్నట్లుగానే వినబడుచున్నది.

శ్లో. తూష్ణీమథ చిరం స్థిత్యా జనకో జనదీవిష్ట,
వృత్తిశిచ్చింతయామాస మనసా శచుశాలినా.

తా. సమస్తమైనజనులకు ప్రాణమువలె నాదరణీయుఁడైనయాజనక రాజు చాలకాలమువరకు జరమాత్తస్వరూపమును ధ్యానించి సమాధిని చాలించి శమాదిగుణములతో నొప్పుచున్న మరస్సుతో నీప్రకారముగా నాలోచించెను.

శ్లో. కిముపాదేయమస్తీహం యత్సాధ్యసాధయూమి యత్,
స్వతః స్థితస్య శుద్ధస్య చిత్తః కా మేఽస్తి కల్పనా.

తా. ఈ ప్రపంచమందు గ్రహింపఁదగిన పదార్థ మేమి
యున్నది? దేనిని నేను ప్రయత్నమును చేసి సాధించుదును.
నిరుపాధికశుద్ధచింతాత్రుఁడనైయున్న నాకు నేమి కల్పన కలదు.
అన్ని కల్పనలు ఉపాధియందే కలవు కాని చింతాత్రమందు
లేవని భావము.

శ్లో. నాభివాంఛామ్యసంప్రాప్తం సంప్రాప్తం న త్వజామ్యహమ్,
స్వస్థ ఆత్మని తిష్ఠామి యన్తమాస్తి తదస్తు మే.

తా. కనుక ప్రాప్తము కాని విషయమును అపేక్షింపను.
ప్రాప్త మగు విషయమును గూర్చి ద్వేషమును చేయను. రాగ
ద్వేషములు లేనివాఁడనై యాత్మయందే నిష్ఠకలవాఁడనై
యుందును. నాకు నేది కలదో అదే యుండుఁగాక? లేనిదా
నితో నాకు ప్రయోజనమే లేదు.

శ్లో. ఇతి సంచిన్త్య జనకో యథా ప్రాప్తక్రియానుసౌ,
అసక్తః కర్తు ముత్తస్థో దినం దినపతిర్యథా.

తా. ఈ ప్రకారముగా నాజనకమహారాజు విచారించి
ప్రారబ్ధానుసారముగా చేయవలసిన క్రియలను కర్తృత్వాభిమాన
రహితుఁడై సూర్యుఁడు దినమును చేసినట్లు చేయుటకు నుద్యో
గించి లేచినవాఁడాయెను.

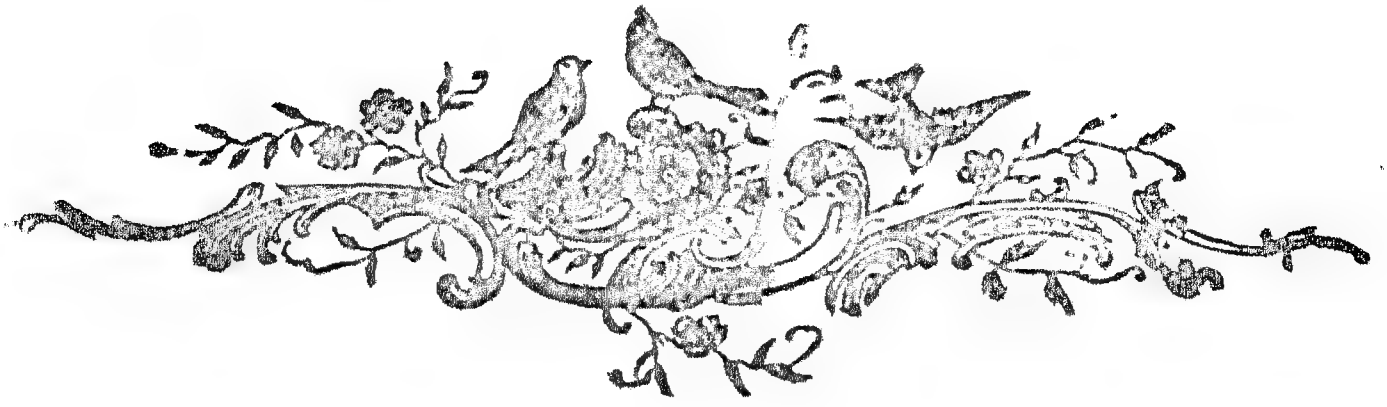
శ్లో. భవిష్యన్నానుసంధత్తే నాతీతం చింతయన్యసౌ,
వర్తమాననిమేషం తు హసన్నేవానువర్తతే.

తా. ఈ ప్రకారము ప్రారబ్ధప్రాప్తము లగు కర్తలను చేయునప్పుడు ముందు రాబోవువానిని యోచించుట లేదు. కడచినవాటిని చింతించుట లేదు. వర్తమానమం దుండు క్రియలను అనాదరముతో చేయుచుండును.

వా. ఈ ప్రకారము జ్ఞేయబడిన వాసనాక్షయము నభ్యసించుటచేత వెనుకఁ జ్ఞేయబడిన లక్షణముగల జీవన్ముక్తి సిద్ధించునని నిశ్చయము.

ఇది జీవన్ముక్తి ప్రకాశికయందు వాసనాక్షయప్రకరణ మను

రెండవభాగము సమాప్తము.

శ్రీ హయగ్రీహాయ నమః.

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక.

— వి-వ ప్రకరణము. —

హరిః ఓమ్.

ఇతను మనోనాశప్రకరణమును మూడవభాగ మారంభింపబడును. ఇతను జీవన్ముక్తికి సాధన మగుమనోనాశమును నిరూపించుచున్నారము.

విచారింపఁగా సమస్తవాసనలు నశింపఁగానే మనస్సు కూడ నశించియే పోవును. అయినను స్వతంత్రముగా మనోనాశమును చక్కఁగా నభ్యసించినయెడల, అభ్యసించబడిన వాసనాక్షయము రక్షింపబడును. అజిహ్వాత్వ పండత్వాదిధర్మముల నభ్యసించినమాత్రమున వాసనాక్షయము రక్షింపబడదాయని శంకింపఁదగదు. మనస్సు నశించినపక్షమునకు, అజిహ్వాత్వాదిధర్మములు స్వయముగానే సిద్ధించును గనుక వాటిని ప్రత్యేకముగా నభ్యసించుపక్షమునకు చాలకాలము పట్టును. చాల ప్రయాసముగాను నుండును. మనోనాశము నభ్యసించు నెడల మనస్సు ఒకటియే యయినందున త్వరగా సిద్ధించును.

అజిహ్వాత్వాఽభర్తములు స్వేయముగానే సిద్ధించును. కనుక మనోనాశమునే యభ్యసించి వాసనాక్షయమును కఠించు కొనవలయును.

ఆత్మేకము—ఓయీ ! అజిహ్వాత్వాదుల నభ్యసించిన యెడల, మనోనాశము కూడ కలుగును.

సమాధానము—కలుగును గాని మనోనాశము ముఖ్య మైనందున ముఖ్యమైన మనోనాశమును ముఖ్యముగా నభ్యసించనియెడల, అజిహ్వాత్వాఽభర్తములు ఎంత బాగుగ నభ్యసించినను స్థిరముగా చుండ నేరవు గనుక వాసనాక్షయరక్షణార్థమై మనోనాశమునే ముఖ్యముగా నభ్యసించవలయును. కనుకనే మనస్సు ముఖ్యముగా నశింపఁజేయఁదగినది యని జనకునిచేఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. సహస్రాంశరకాఘాత్తఫలచల్లవశాలినః,

అస్య సంసారవృక్షస్య మనోమూలమితి స్థితమ్.

తా. అనేక వేల మొలకలు, కొమ్మలు, ఫలములు, చిగుళ్లు, పుష్పములు గలిగి వృద్ధిచొందుచున్న యీసంసారవృక్షమునకు మనస్సనునది మూల మని తెలియఁదగినది.

ఈసంసారము 'వృశ్చనాదవృక్షః ఛేదింపఁదగియ'న్నందున వృక్షము అని చెప్పఁబడినది. ఇట్టి సంసారవృక్షమునకు అవిద్యాకామకర్త వాసనావిశిష్టమైన యవ్యాకృతిము (మాయ) బీజము. జ్ఞానశక్తిక్రియాశక్తులతోఁగూడియుండి సమష్టిలింగ శరీరాభిమానియై ప్రథమజీవుండగు హిరణ్యగర్భుఁడు అంకు

రము, సమస్తమైన వ్యష్టిజీవులయొక్క లింగశరీరములు
కొమ్మలు. తృష్ణయనునది జలనేకము. బుద్ధిన్ద్రియవిషయములు
చిగుళ్లు. శ్రుతిస్మృతిన్యాయవిద్యలయొక్క ఉపదేశములు ఆకులు.
యజ్ఞదానాదికర్తములు పుష్పములు. భిన్న భిన్నగుచిగల జంతు
వులచేత ననుభవింపఁబడు అనంతసుఖదుఃఖములు ఫలములు.
సాత్త్విక రాజస తామస భేదభిన్నములయిన కర్తవాసనలు
ఊడలు. సత్యలోకాదిలోకములు గూడులు. ఆయాలోకముల
యందుండు బ్రహ్మాదిజీవులు పక్షులు. ఆయాభూతములు సుఖ
దుఃఖాదుల ననుభవించు కాలములో చేయు హర్ష శోకాదిశబ్ద
ములును నృత్యగీతవాదిత్రాదిశబ్దములును పక్షులచేత చేయఁ
బడు వైరాగ్యపూర్వకాదైవిత బ్రహ్మజ్ఞానముచేత ఛేదింపఁ
బడును గనుకనే వృక్ష మని వ్యవహరింపఁబడినది.

శ్లో. సంకల్ప మేవతన్త న్యే సంకల్పాపశమేన తత్,
శోషయామి యథాశోషమేతి సంసారపాదపః.

తా. మనస్సును సంకల్పమనియే తలఁచెదను. సంకల్ప
మును శమింపఁజేసి మనస్సును శోషింపఁజేసెదను. మనస్సు
శోషింపఁగానే సంసారవృక్షము శోషించి క్రమముగా నశిం
చును.

శ్లో. ప్రబుద్ధోఽస్తి ప్రబుద్ధోఽస్తి దృష్టశ్చోర్మో మయాత్తనః,
మనో నామ నిహన్త్యేనం మనసాఽస్తి చిరం హతః. అని.

తా. నేను నిశ్చయముగా తెలుసుకొన్నాను. నన్ను
దొంగిలించుకొనిపోవు మనస్సునుదొంగను జూచినాను. ఈ

దొంగను ఇకను చంపివేయఁబడును. ఈమనస్సుచేతనే చిరకాలమునుండి బాధింపఁబడితిని.

వసిష్ఠమహాత్మునిచేత గూఢ నీయర్థము చెప్పఁబడినది.

శ్లో. అస్య సంసారవృక్షస్య సహోపశ్రవణగాయనః,
ఉపాయ ఏక ఏవాస్తి మనఃస్వస్యస్య నిగ్రహః.

తా. సనుస్తమయిన ఉపద్రవములను కలుగఁజేయు సంసారమును నీవృక్షమును నశింపఁజేయుటకు తనయొక్క మనస్సును నిగ్రహించుట యొకమంచి యుపాయము. మఱియొక యుపాయము సంసారవిషవృక్షమును నశింపఁజేయుటకు లేదు.

శ్లో. మనసోఽభ్యుజయో నాశో మనోనాశోమహోదయః,
జ్ఞో మనోనాశమభ్యేతి మనోఽభ్యుశ్చ హి శృంఖలా.

తా. మనస్సు వృద్ధిఁబొందుటయే నాశము. అనఁగా మనస్సు విషయములయందు వ్యాపించి ఉత్తరోత్తర మభివృద్ధి నొందుచుండఁగా మనుష్యుఁడు సంసారమందుబడి నశించి పోవును గనుక మనస్సు వృద్ధి నొందుటయే నాశమని భావము. మనస్సుయొక్క నాశమే అత్యంతాభివృద్ధి అనఁగా మనస్సు నశించినతోడనే సకలసంసారదుఃఖములు నశించును గనుక మనోనాశమే అభివృద్ధియని తాత్పర్యము. తత్త్వజ్ఞానియొక్క మనస్సు నశించిపోవును. జ్ఞానశూన్యునిమనస్సు వానికి సంకెలవలె బంధకముగా నుండును.

శ్లో. తావన్నిశీధవేతాళా పల్లంతి హృది వాసనాః,
ఏకతత్త్వదృఢాభ్యాసా ద్యావన్న విజితం మనః.

తా. ఎంతవఱకు అద్వితీయ బ్రహ్మతత్త్వము నభ్యసించి మనస్సు నిగ్రహించఁబడవో అంతవఱకు కానుక్రోధాది మలిన వాసనలు అన్ధకాత్రమునందుఁ బిశాచములవలె హృదయమునందు విహరించుచుండును. నిగ్రహించఁబడినతరువాత సూర్యోదయమునంతరమందుఁ బిశాచములు మరగెత్తిపోవునట్లు మలిన వాసన లన్నియు నివర్తించును.

శ్లో. ప్రక్షీణచిత్తకృష్య నిగ్రహేన్ద్రియవిషయః,
నర్జిత్య ఇవ హేమంతే క్షీయంతే భోగవాసనాః.

తా. చిత్తముయొక్క యావర్తనమును నశించజేసి ఇంద్రియము లనుశత్రువుల గెలిచి స్వాధీనములో నుంచుకొన్న పురుషునకు హేమవంతలుతువునందు తామరతేజెలవలె విషయభోగవాసనలు నశించిపోవును.

శ్లో . హస్తం హస్తేనపంశీభ్యః హస్తేర్దంతాన్విహ్వల్యత,
అంగాన్యంగైస్సమాక్రమ్య జయేదాదౌ శ్వకం మనః.

తా. మనస్సును జయించుట నిండు కష్టము గనుక గొప్ప శ్రయత్నమును చేసి చేతులతోఁ జేతులను నలపి దంతములతో దంతములను కొఱికి పాదాద్యవయవములను ఆయా వయవములతో క్రొక్కవట్టి మహాకోపముతో మనస్సును ముందుగా జయింపవలయును.

శ్లో. ఏతావతి ధరణితలే సుఖగాస్తే సాధుచిత్తవాః పురుషాః,
పురుషకథాను చ గణ్యా న తితా యే చేతసా స్వేన.

తా. ఏపురుషులు తమమనస్సుచేత జయింపఁబడక యుండిరో, ఆపురుషులే యీయావత్తుభూమండలములో మంచి

వారుగా యోగ్యమయిన జ్ఞానముగలవారుగా యోగ్యమగు
ఫలయొక్క వృత్తాంతమును చెప్పకొనుచుభలమందుముందుగా
నెంచఁదగినవారుగా నుందురు.

శ్లో. హృదయదితే కృతమండల ఉబ్బసాలకామిదే నాభోఽనుభవః,
యసోఽపశాంతి మగమచ్యుక్తమనంతం నమశ్చయో మండే.

తా. హృదయమును పుట్టిలో చుట్ట చుట్టుకొనియుండి
సర్వానర్థకల్పన యను విషమును గ్రమ్మచుండు మనస్సుయు
ఎవనికి నశించిపోయెనో, అతఁడు చంద్రబింబమువలె దినదిన
మును అభివృద్ధిఁ జెందుచుండును ఎప్పటికిని వినాశము
లేకయుండును. అట్టిమహానుభావునికొఱిగ నమస్కరించెదను.

శ్లో. చిత్తం నాభిః కివాన్యేదం మాయాతక్రమ్య నన్వతే,
స్త్రీయతే చిత్తదాక్రమ్య తన్న కించిచ్ఛబాధతే. అని.

తా. మనస్సు మాయ యనుచక్రమునకు నాభి
వంటిది. అనఁగా కుండవంటిది. ఇట్టిమనస్సును బిగబట్టి యుంటే,
కుండను గట్టిగా పట్టియుండు చక్రము తిరుగనట్లు మాయ
యేయనర్థమును చేయఁజాలదు. శ్రీ గౌడపాదాచార్యులవారును
ఈయర్థమును చెప్పియున్నారు.

శ్లో. మనసో నిగ్రహాయ తమభయం సర్వయోగినామ్,
దుఃఖక్షయః ప్రబోధశ్చప్యక్షయా శాంతిరేవ చ. అని.

తా. సకలమయిన యోగులకు విదేహ కైవల్యము
సర్వదుఃఖక్షయము, బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము, జీవన్ముక్తి ఇవియన్నియు
మనోనిగ్రహముచేతనే కలుగుచున్నవి. కనుక మనస్సును ముఖ్య
ముగా జయించి స్వాధీనపఱచుకొనవలయును.

భగవద్గీతలయందు అర్జునునిచేత కూడఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. చంచలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాథి బలవద్బుధమ్,

తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే వాయోరివ సుదుష్కరమ్. అని.

తా. మనస్సు స్వభావముతోడనే మిక్కిలి చపలమయినది దేహేంద్రియాదులనుగూడఁగోభింపఁజేయునదియు, విచారముచేతఁగూడ జయించుటకు అశక్యమయినదియు, విషయవాసనలతో చుట్టఁబడి యున్నందున భేదింపశక్యము కానిదియుఁ గనుకనా కాశమునందు సంచరించు వాయువును ప్రతిబంధించుట కేప్రకారము శక్యము కాదో యాప్రకారమే మనస్సునుగూడ ప్రతిబంధించుటకు శక్యము కాదు. ఈవాక్యము హతయోగము చేత మనస్సును నిగ్రహించుటకు శక్యము కాదని చెప్పుచున్నది కనుక మృదుయోగముచేత మనస్సు నిగ్రహింపఁబడును.

ఈయర్థము వసిష్ఠునిచేతఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. ఉపవిశ్యోపవిశ్యైకచిత్తకేన ముహుర్దుహుః,

న శక్యతే మనో జేతుం వినా యుక్తిమనిందితామ్.

తా. సర్వజనస్పృహణీయమైన మంచియుపాయము లేకయే స్థిరమైన స్వస్తికపద్ధ కాద్యాసనములయందుఁ గూర్చుండి మాటిమాటికి నేకతత్త్వాభ్యాసము చేయుటచేత మనస్సు జయింపఁబడదు. మృదువైనయూపాయముచేత జయింపఁబడును.

శ్లో. అంకుశేన వినా మత్తో యథా దుష్టమశంగజః,

విజేతుం శక్యతే నైవ తథా యుక్త్యా వినా మనః. అని.

తా. మదిగించినయేనుఁగు అంకుశము లేకుండఁ గేవల బలాత్కారముచేత నేప్రకారము స్వాధీనము కానేరదో

యాప్రకారమే ఉపాయము లేక కేవలహతయోగముచేత
మనస్సు స్వాధీనము కానేరదు.

శ్లో. మనోవిలయహేత్వానాం యుక్తీనాం నన్యగేరణమ్,
వసిష్ఠేన కృతం తావత్తన్నిష్ఠస్య వశే మనః.

తా. మనోజయమునకుఁ గొన్ని కారణములను వసిష్ఠ
మహాముని చెప్పియున్నారు. ఆ కారణముల ననుష్ఠించువారికి
మనస్సు స్వాధీనమైయుండును.

శ్లో. హతతో యుక్తితత్త్వాపి ద్వివిధో నిగ్రహో మతః,
నిగ్రహో ధీక్రియాత్మణాం హతో గోళక నిగ్రహత్.

తా. మనస్సును నిగ్రహించుటకు హత మని యుక్తి
యని రెండుసాధనములు కలవు. ఇందులో జ్ఞానేంద్రియకర్తేం
ద్రియములయొక్క గోళములను నిగ్రహించుటచేత తత్త
దింద్రియముల నిరోధించుట హత మని చెప్పబడును. ముందు
చెప్పబోవు సాధుసంగమాద్యుపాయములచేత నింద్రియములు
నిరోధించుట యుక్తి యనబడును.

శ్లో. కదాచిజ్ఞాయతే కల్చిన్తనస్తేన విలీయతే,

తా. ఈ రెండుసాధనములలో నొకపురుషున కొక
సాధనము సంభవించును దానిచేతనే మనస్సు లయము
నొందును.

శ్లో. అధ్యాత్మవిధ్యాధిగమః సాధుసంగమ ఏవచ,
వాసనాసంపరిత్యాగః ప్రాణస్పందనిరోధనమ్,
ఏతాస్తా యుక్తయః పుష్టా స్సంతిచిత్తజయే కిల.

తా. వేదాంత శాస్త్రగ్రంథములను చదువుకొనుట, సత్పురుషులతోటి సహవాసముచేయుట, కామక్రోధాదివాసనలను విడుచుట, ప్రాణవాయువును స్థారప్రాణాయామము చేత నిరోధించుట; ఇవి మొదలయినయుక్తులు చిత్తమును స్వాధీనపఱచుకొనుటకు చాల కలవు. స్థారప్రాణాయామమని తాంత్రికప్రాణాయామమని రెండువిధముల ప్రాణాయామములు కలవు. పాతంజలశాస్త్రమునందుఁ జెప్పబడిన ప్రాణాయామము తాంత్రికమనఁబడును. దానియొక్క విశేషములను పాతంజలయోగశాస్త్రమునందే చూడవలయును. అది హఠయోగాంగము. స్థారప్రాణాయామమనఁగా మన్వాదిధర్మశాస్త్రములయందుఁ జెప్పబడినది.

శ్లో. సవ్యాహృతిం సప్రణవాం గాయత్రీం శిరసా సహ,
త్రికి పఠేదాయతప్రాణో ప్రాణాయామ స్స ఉచ్యతే. అని.

తా. శ్వాసప్రశ్వాసముల నిరోధించి గాయత్రీమంత్రమును ప్రణవముతోడను సప్తవ్యాహృతులతోడను శిరస్సుతోడను మూడు పర్యాయములు పఠింపవలయును. ఇది యొక ప్రాణాయామమగును.

ఇట్టి ప్రాణాయామము సంధ్యావందనాది నిత్యకర్మల కంగము. ఇచ్చట చిత్తజయోపాయములలోఁ జెప్పబడిన ప్రాణస్పందనిరోధమనునది స్థారప్రాణాయామమని తెలియఁదగినది. హఠయోగములో నంతర్భూతముగా నున్నందున రెండవచిత్తజయోపాయమగుయుక్తియందు ప్రతిపాదించఁబడిన యీ ప్రాణాయామము స్థారప్రాణాయామమని నిశ్చయింపఁబడినది.

శ్లో. సతీషు యుక్తిశ్చేతాసు హతాన్నియమయంతి యే,
చేతస్తే దీపముత్సృజ్య వినిష్ఠుంతు త మోఽంజనైః.

తా. చిత్తమును జయించుటకు నీలాటియుక్తులనేకములున్నప్పటికిని వీటిని ఉపేక్షించి హతయోగముచేతనే చిత్తమును స్వాధీనపఱచుటకు నెవరు యత్నమును చేయుదురోవారు దీపమును విడిచి కాటుకచూర్ణముచేత సంధికారమును నివర్తింపఁ జేయునట్టివారు. అనఁగామృదుయోగముచేత చిత్తమును సులభముగా స్వాధీనపఱచుకొఁ దగియున్నట్లు హతయోగముచేత స్వాధీనపఱచుకొనుటకు శక్యమైయుండదు. అనిభావము.

శ్లో. విమూఢాః కర్తుముద్యుక్తా యే హతాచ్ఛేతసో జయన్,
తే నిబన్ధంతి వాగేంద్ర మున్మత్తం బిసతంసుభిః. అని.

తా. ఏపురుషులు హతయోగముచేత చిత్తమును జయించుటకు యత్నించెదరో, వారుచుదించిన యేనుఁగును తామరకాడలో నున్న దారములచేత కట్టివేయఁదలచిన మూర్ఖులని చెప్పఁబడుదురు.

వా. హతనిగ్రహమని క్రమనిగ్రహమని నిగ్రహము రెండు విధములు. చక్షురాదిజ్ఞానేంద్రియములను, వాగాదికర్తేంద్రియములను; ఆయాగోళమును నిరోధించుటచేత అనఁగా కన్నులు మూయుట, నోరుమూయుట మొదలగువాటిచేతనిరోధించినట్లు చిత్తమునుకూడ నిగ్రహించెదనని మూర్ఖుఁడగువానికి భ్రాంతికలుగును కాని ఆప్రకారము చిత్తము నిరోధింపఁబడదు. చిత్తముయొక్కగోళము హృదయము. అది శరీరములోపల నాభికి మీదఁ జూనయెత్తున కంఠముయొక్క యెముకకు క్రిందగా నుం

దును. ఎనిమిదిదశములుగలతామగపూవువలెనుండి అధోముఖముగా వ్రేలుచుండును. ఇట్టిహృదయము మూయుటకు శక్యముగా నుండదుగనుక గోళనిరోధముచేత చిత్తనిరోధము శక్యము కానేరదు. కనుక క్రమనిగ్రహమే చిత్తనిరోధమునకు యోగ్యమయినయుపాయము. అందులోఁగూడ వేదాంతశాస్త్ర శ్రవణాదులే ముఖ్యోపాయములు. వేదాంతశాస్త్రశ్రవణముచేత దృశ్యప్రపంచము మిథ్యయని దృక్కని చెప్పఁబడు స్వప్రకాశచిద్రూపము సత్యమని తెలియఁబడును. అందుచేత తనకు గోచరించువిషయములను గ్రహించుటవలన ప్రయోజనము లేదని ప్రయోజనముగల చిద్రూపము తనకు గోచరించదని తెలిసి ఇంధనములు లేని వహ్నివలె చిత్తము తనంతటఁ దానే యణింపఁబోవును. ఈయర్థము శాస్త్రములలో వినఁబడుచున్నది.

శ్లో. యథా నిరింధనో వహ్నిః స్వయోనా వుపశామ్యతి,

తథా వృత్తిక్షయాచ్చిత్తం స్వయోనా వుపశామ్యతి. అని.

తా. ఇంధనములు లేనివహ్ని యేప్రకారము స్వకారణమైన వాయువులో లయమునొందునో యాప్రకారమే వృత్తులు నశించినతరువాత చిత్తము స్వకారణమయిన పరమాత్మయందు లయము నొందును.

వేదాంతశాస్త్రశ్రవణముచేత తత్త్వజ్ఞానము కలిగినప్పటికి ఎవనికి ఆజ్ఞానము మరుపును బొందుచుండునో వానికి సజ్జనసహవాసమే చిత్తజయోపాయము. సత్పురుషులగువారు తత్త్వమును మఱవకుండ మాటిమాటికి బోధించుచుందురు. వీపురుషుఁడు విద్యామదధనమదములచేత గర్వించి సత్పురుషుల

ననువర్తించుటకు నుత్సహించుచోవానికి వెనుకఁజెప్పిన వివేకముచేత వాసనాక్షయము నభ్యసించుటయే మనోజయోపాయము. వాసనలు నిండ్లప్రబలమైనందున నెవనికి విడుచుటకు శక్యములయియుండవో, వానికి ప్రాణాయామముచేతప్రాణవాయువును నిరోధించుట యుపాయము. ప్రాణవాయువుయొక్క చలనము వాసనలు ఈరెండు చిత్తమును ప్రవర్తింపఁజేయుచుండును గనుక వీటిని నిరోధించుటచేత చిత్తము శాంతించును. ప్రాణస్పందము వాసనలు ఈరెండు చిత్తప్రవర్తకములని వసిష్ఠమహామునిచేఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. ద్వే బిజే చిత్తవృక్షస్య వృత్తిప్రతతిధారిణః,

ఏకం ప్రాణపరిస్పందః ద్వితీయం దృఢవాసనా.

తా. చిత్తమను వృక్షము వృత్తులను తీగెలతోఁ జుట్టఁబడియున్నది. ఇట్టి వృక్షమునకు రెండుచిత్తనములు కలవు. అందులో నొకటి ప్రాణవాయుస్పందము. రెండవది దృఢమగు వాసనలు.

శ్లో. సతీసర్వగతా సువిత్ప్రాణస్పందేన భోద్యతే,

సంపేదనాదనంతాని తతో దుఃఖాని చేతసః. అని.

తా. లోహకారులు అనఁగా కస్తురవాండ్లు నిపురు కప్పిననిప్పును తిత్తులతో నేప్రకారముగా నూదుదురో తిత్తులతో నూదఁగా పుట్టినవాయువుచేత నన్నియేప్రకారము జ్వలించునో యాప్రకారమే చిత్తమున కుపాదానకారణమయిన యజ్ఞానముచేత నావరింపఁబడిన జ్ఞానము ప్రాణస్పందముచేత బోధింపఁబడి చిత్తవృత్తిరూపముగాఁ బ్రజ్వలించుచుండును.

ఆచిత్తవృత్తియని చెప్పఁబడు భావజ్ఞానలాభమగు సంవేదనమువలన దుఃఖములు పుట్టుచుండును. ఇదియే ప్రాణాస్పందమను బీజముచేత చిత్తోత్పత్తిప్రకారమును దృఢవాసనయను బీజముచేత చిత్తము పుట్టుప్రకారమును వసిష్ఠమహామునిచే జెప్పఁబడినది.

శ్లో. భావసంవిత్ప్రకటితా మనుభూతాం చ రాఘవ,
చిత్తస్యోత్పత్తినుపరాం వాసనాజనితాం శృణు.

తా. స్వభావజ్ఞానముచేత ప్రకటన చేయఁబడి నాచేతననుభవింపఁబడిన చిత్తముయొక్క దృఢవాసనాజన్యమయిన యుత్పత్తిని చెప్పెదను. అనఁగా చిత్తముయొక్క యుత్పత్తి దృఢవాసనచేతకూడ కలుగును. ఇది నాయనుభవముచేతను చిత్తముయొక్క స్వభావము నాలోచించుటచేతను నిశ్చయింపఁబడినది. దీనిని విశదముగాఁ జెప్పెదను అని భావము.

శ్లో. దృఢాభ్యస్తపదార్థైకభావనావతిచంచలం,
చిత్తం సంజాయతే జన్తజరామరణకారణం. అని.

తా. దృఢముగా నభ్యసించఁబడిన శబ్దాదివిషయములను ముఖ్యముగా భావించుటచేత నతి చపలమయిన చిత్తము జన్మించును. ఈచిత్తమే జన్తజరామరణాదిసంసారమునకు కారణమై యుండును. ప్రాణాస్పందవాసనలు చిత్తమునకు ప్రేరకములని చెప్పి పరస్పర మొకదాని కొకటియుఁ ప్రేరకమయి యుండునని కూడ వసిష్ఠమహామునిచే జెప్పఁబడినది.

శ్లో. వాసనావశేష ప్రాణాస్పందస్తేన చ వాసనా,
క్రియతే చిత్తబీజస్య తేన బీజాంకురకమః. అని.

తా. వాసనలచేత ప్రాణస్పందము ప్రాణస్పందముచేత వాసనలు ప్రవర్తించుచుండును. ఇదియె చిత్తబీజమునకు బీజాంకురన్యాయము. ఒకవిత్తనముచేత నొకచెట్టు పుట్టును. అచెట్టు వలన నొకబీజము పుట్టును. దానివలన మరియొకచెట్టు, దాని వలన మరియొక బీజము. ఈవృత్తకరణము అనాదినుండి బీజాంకురములొకటికొకటి ప్రవర్తకములై యుండును. ఇదియె బీజాంకురన్యాయము.

ప్రాణస్పందవాసనలు పరస్పరప్రవర్తకములు గనుకనే వీటిలో నొకదానిని నశింపఁజేసినను రెండవదియు నశించును.

ఇదియును వసిష్ఠునిచేఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. ద్వే బిజే చిత్తవృక్షస్య ప్రాణస్పందనవాసనే,

ఏకస్మిన్ చ తయోః క్షీణే త్వప్రం ద్వే అపి నశ్యతః. అని.

తా. చిత్తవృక్షమునకు ప్రాణస్పంద మని వాసన లని రెండుబీజములు కలవు. వాటిలో నొకటి నశించినా రెండు కూడ నతిశీఘ్రముగా నశించును.

ప్రాణస్పందవాసనలు నశించునుపాయము నశించిన తరువాత కలుగుఫలమును వసిష్ఠునిచేతనే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. ప్రాణాయామదృఢాభ్యాసై ర్యుక్త్యా చ గురుదత్తయా,

అసనాశనయోగేన ప్రాణస్పందో నిరుభ్యతే.

తా. రేచకపూరకకుంభకము లను ప్రాణాయామము లను దృఢముగా నభ్యసించుటవలన గురువుచేచూపింపఁబడిన యుక్తవలన పద్మాసన కూర్తాసనాది సుఖాసనాభ్యాసము వలన

శుద్ధమై మితమయిన ఆహారమును పుచ్చుకొనుటవలన ప్రాణ
వాయువుయొక్క చలనము నిరోధింపఁబడును.

శ్లో. అసంగవ్యవహారత్వాద్భవభావనవర్జనాత్,
శరీరశాశవత్తిత్వాద్భాసనా న ప్రవర్తతే.

తా. లౌకికవైదికకర్మల సనుష్ఠించునపుడు కర్మత్వాభి
మానము ఫలాభిలాషయును లేకుండ వ్యవహరించుటవలన
సాంసారికఫలముల నాలోచింపకపోవుటవలన శరీరము నశించు
నని విచారించుటవలన వాసనలు ప్రవర్తించక నిలిచిపోవును.

శ్లో. వాసనాసంపరిత్యాగాచ్చిత్తం గచ్ఛత్యచిత్తతాం,
ప్రాణస్పందనిరోధాచ్చ యథేచ్ఛసి తథా ఖరు.

తా. వాసనలను విడుచుటవలనఁగాని ప్రాణాయామము
సభ్యసించి ప్రాణవాయువును నిరోధించుటవలనఁగాని చిత్తము
నశించును. ఓరామా! యీరెంటిలో నీకు దేనియందు రుచి
కలదో దాని నాచరింపుము.

శ్లో. వితావస్తాత్రకం మజ్యే రూపం చిత్తస్య రాఘవ,
యద్భావనం పస్తునోఽంత ర్వస్తుత్వేన రనేన చ.

తా. శబ్దాదిపదార్థములను వాస్తవములని సుఖరూపము
లని హృదయమందు భావించుటయే చిత్త మని తలఁచెదను.
ఇంతకు అతిరిక్తమగు రూపము చిత్తమున కున్నట్టు
కనుపడదు.

శ్లో. యదా న భావ్యతే కించి ధ్యేయోపాదేయరూపి యత్,
స్త్రీయతే సకలం త్యక్త్వా తదా చిత్తం న జాయతే.

తా. పురుషుఁడు త్యాజ్యము లగు కంటకాదిపదార్థములను గ్రాహ్యము లగు చందనాదిపదార్థములను అన్నిటిని నాలోచించుట లేకయే సర్వమును విడిచి యెప్పు డుండునో అప్పుడు చిత్తము జన్తింపక యుండును.

శ్లో. ఆవాసనత్వాత్సతతం యదా న మనుతే మనః,
అమనస్తా తదోదేని పరమోపశమప్రదా. అని.

తా. వాసనలు లేకపోవుటవలన మనస్సు ఎప్పుడు విషయముల నాలోచింపక యుండునో. అప్పుడు సర్వాధికమైన శాంతిని కలుగఁజేయు అమనస్కత కలిగె నని తెలియవలయును.

అమనస్కత కలుగనిపక్షమందు శాంతి కలుగదనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

శ్లో. చిత్తక్షయాదృధాక్రాంతం న మిత్రాణి న బాంధవాః,
శక్నువంతి పరిత్రాతుం గురవో న చ మానవాః. అని.

తా. చిత్తక్షయము అనఁగా అమనస్కత. దీనితోఁ గూడుకొననివానిని మిత్రులు గాని బంధువులు గాని గురువులు గాని ఇతరులయిన దయాళు లగుమనుష్యులు గాని రక్షింపఁజాలరు. అనఁగా పరమశాంతియను మోక్షము నియ్యఁజాలరని భావము.

ప్రాణవాయువును నిరోధించు నుసాయమును చెప్పునప్పుడు ఆసనమును, అశనవిశేషమును అభ్యసింపవలయునని చెప్పినవాటిలో ఆసనముయొక్క లక్షణమును, ఉపాయమును,

ఫలమును మూఁడుసూత్రములచేత పతంజలిమహాముని ప్రతిపాదించియున్నారు.—

సూ. స్థిరసుఖమాసనమ్.

సూ. ప్రయత్నశ్చైథిల్యనంతసమాపత్తిభ్యాః.

సూ. తతోద్వంద్యానభిసూతః. అని.

తా. దేహవిన్యాసరూపము లగు పద్మకస్వస్తికాద్యా సనములలో నెవనికి నేయాసనమువలన దేహచలనములేకుండ స్థిరమైయుండునో, అవయవములకు పీడ లేకుండ సుఖము కలిగి యుండునో, అదియే వానికి ముఖ్యమయిన యాసనము. ఇట్టి యాసనమునకు ప్రయత్నశ్చైథిల్యము లోకసిద్ధ మగు నుపాయము. అనఁగా దూరమార్గమునడుచుటయందు గృహకృత్యములయందు తీర్థయాత్రలయందు తీర్థస్నానములయందు యాగహోమాదులయందు ఇవి మొదలయిన వాటియందుఁ గల ఉత్సాహమును విడువవలయును. ఇందువలన స్థిరమైన యాసనము సిద్ధించును అనిభావము. గమనాదులయందు ఉత్సాహమును విడువనియెడల నాయుత్సాహము శరీరమును బలాత్కారముగా లేవఁదీసి తత్తత్కార్యములయందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయును. అందువలన స్థిరమైన యాసనము సిద్ధింప నేరదు. సహస్రఫణములచేత భూమిని ధరించి స్థిరముగా నిలిచియుండు శేషుఁడను, అనఁతుఁడను నేనే యను ధృఢధ్యానము శాస్త్రసిద్ధమగు నుపాయము. ఇట్టి ధ్యానమువలన స్థిరాసనము సిద్ధించుటకు సాధనమయిన పుణ్యశేష ముద్భవించును. ఆపుణ్యమువలన స్థిరాసనము

సిద్ధించును. ఆసనము సిద్ధించిన తరువాత శీతోష్ణ సుఖ దుఃఖ మానావమానాదిద్వంద్వవిహీనము కలుగును.

అని మూఁడు సూత్రములకు క్రమముగా వర్ణము. ఇందులో మొదటిసూత్రమువలన ఆసనముయొక్క లక్షణము, రెండవ సూత్రమువలన ఉపాయము అనఁగా సాధనము, మూడవసూత్రమువలన ఆసనముయొక్క ఫలమును చెప్పఁబడినది.

ఇట్టి ఆసనమును గూర్చి యోగ్య మయినదేశము శ్వేతాశ్వతరోఽనిషత్తులోఁ జెప్పఁబడినది.

శ్రు. వివిక్త దేశే చ సుఖానంద శృణ్వన్మగ్నీవశిరశ్శరీరః. అని

తా. జనశూన్యమయిన ప్రదేశమందు పద్మకన్వస్తికా ద్యాసనములలో తనకు నేది సుఖకర మయిన యాసనమో, యట్టి యాసనముతో కూర్చుండి బాహ్యభ్యంతర శౌచములు కలవాడై కంఠమును, శిరస్సును, శరీరమును సమముగానుంచి యోగము నభ్యసించ వలయుననిభావము.

శ్రు. “సమే శుచా శర్కరావహ్నివాలుకాదివర్జితే, శబ్దజూషయాదిభిః, మనోనుహతేన చ చక్షుపీడనే గుహా నివాతాశ్రయణే ప్రయోజయేత్” అని.

మఱియొక శ్రుతియును ఆసనమునకు యోగ్యమయిన దేశమును చెప్పుచున్నది.

తా. నిమ్నాన్న తములు లేకుండ సమానముగా నుండు నదియు స్వభావమువలనఁగాని మార్జనాదిష్టంస్కారములవలనఁగాని పరిశుద్ధమయినదియు నన్న తాలు వేడిమి ఇసుక కర్ణకతోర

ములగుశబ్దములు అతిశైత్యము ఇట్టిదోషములు లేనిదియు,
దోషము మొదలగు జంతువులు లేనిదియు విశేష వాయువు
ప్రసరించనిదియునైన పర్వతగుహ నదీతీరము మొదలయిన
ప్రదేశములయందు యోగము నభ్యసించవలయునని భావము.

ఇందుచేత ఆసనయోగము వివరింపబడినది. ఇకను
అశనయోగము వివరింపబడును. అశనమనఁగామితాహారము.

శ్లో. ఆత్యాహారమనాహారం నిత్యం యోగీ విసర్జయేత్.

అను స్మృతి ఆహారమును అధికముగా పుచ్చుకొనుట,
నుతరాం ఆహారమును పరిత్యజించుట యీరెండు యోగికి
పనికిరావని చెప్పుచున్నది.

భగవద్గీతలయొక్క షష్ఠాధ్యాయమునందుఁ జెప్పబడి
నది.

శ్లో. నాత్యశ్నతస్తు యోగోఽస్తి న చైకాంతమనశ్నతః,
న చాతిస్వప్నశీలస్య జాగ్రతో వైవ చార్జున.

తా. ఆహారము నెక్కువగా పుచ్చుకొన్నను, బొత్తిగా
నాహారమును మానినను, అధికముగా నిద్రించినను, బొత్తిగా
నిద్రను మానినను యోగము సిద్ధింపదని భావము.

శ్లో. యుక్తాహారవిహారస్య యుక్తచేష్టస్య కర్తవ్యం,
యుక్తస్వప్నావబోధస్య యోగో భవతి దుఃఖహః. అని.

తా. ఉచితమైన యాహారము, ఉచితమైన సంచారము,
శాకికవైదికకర్మలయందు యథోచితముగా వ్యవహారము,
యథోచితమగునిద్ర, యథోచిత మగు జాగరణము, ఇవి కల

వానికి యోగము సర్వదుఃఖముల నివర్తింపజేయు నని భావము.

పద్మక స్వస్తికాద్యాసనముల నభ్యసించినపురుషునకు ప్రాణాయామమువలన మనోనాశము కలుగు నని శ్వేతాశ్వత ఠోపనిషత్తులో చెప్పబడియున్నది.

శ్రు. త్రిరున్నతం స్థాప్య సమం శరీరం హృదీంద్రియాణి మససా సన్నివేశ్య, బ్రహ్మోడుపేన ప్రతరేత విద్వాన్ ప్రోతాంసే సర్వాణి భయా వహాని, అని.

తా. కంఠమును, శిరస్సును, మధ్యకాయమును, ఈమూటిని ఉన్నతముగా సమముగానుంచి మనస్సుతోఁగూడ చక్షు రాదీంద్రియములను హృదయపుండరీకమునందుఁ జేర్చి ఆ హృదయపుండరీకమునం దుండు పరమాత్మను ధ్యానించుచు, అట్టి పరమాత్మధ్యానమును తెప్ప చేతనే భయసంపాదకము లగు సంసారనదులను బ్రహ్మనిష్ఠుఁడగు పురుషుఁడు దాటవలయును.

శ్రు. ప్రాణాన్ ప్రపీడ్యేహ స యుక్తచేష్టః క్షీణే ప్రాణే నాసిక యోః శ్వసీత, దుష్టాశ్వముక్తమివ వాహ మేనం విద్వాన్ మనో ధారయే తాప్రమత్తః, అని.

తా. బ్రహ్మధ్యానాభ్యాసముచేయు పురుషుఁడు ఉచిత మైన యాహారవిహారములు కలవాడై రేచకపూరకకుంభక ములచేత ప్రాణవాయువులను నిరోధించి ప్రాణము క్షీణించిన తరువాత నాసికారంధ్రములద్వారా నెక్కుదిగా శ్వాసమును వదలవలయును. తరువాత దుష్టాశ్వములను కట్టిన రథమును

బహుజాగ్రతగా నడిపించునట్లు మనస్సును ఇంద్రియములతోఁ గూడ ప్రమాదము లేకుండ కనిపెట్టి నడిపించవలయును అనఁగా ఆహింసాబ్రహ్మచర్యాదిసాధనముల సభ్యసించినతరువాత పద్మకస్వస్థికాద్యాసనములలో నొకదానియందు నిలిచి రేచక పూరక కుంభకములను ప్రాణాయామములచేత ప్రాణనాయువును నిరోధించి మనస్సును, ఇంద్రియములను ప్రత్యాహారము చేత స్వాధీనపఱచుకొని పరమాత్మస్వరూప పర్యలోచన నాచరింపుచు బహుజాగ్రతగా నుండవలయును.

వా. యోగి యగువాఁడు రెండువిధములు. ఒకఁడు విద్యామదధనమదాద్యసురసంపదకలవాఁడు, మఱియొకఁ డది లేనివాఁడును. వీరిలో రెండవవానికి బ్రహ్మధ్యానమువలన మనస్సు నిగ్రహింపఁబడఁగా, తదధీన మైన ప్రాణనాయువుగూడ నిరోధింపఁబడును. అట్టియధికారి నుద్దేశించి “త్రిగుణతం స్థాప్య” యనుశ్రుతి ప్రవర్తించినది. రెండవవానికి ప్రాణాయామాభ్యాసమువలన ప్రాణము నిరోధింపఁబడఁగా తదధీనసిద్ధిక మైనమనస్సుగూడ నిరోధింపఁబడును. ఇట్టి అధికారి నుద్దేశించి “ప్రాణా ప్రపీడ్యేహ” యనుశ్రుతి ప్రవర్తించినది. అనఁగా ప్రాణస్పందము మనస్పందమునకును, మనస్పందము ప్రాణస్పందమునకును కారణమైయుండును. కనుక బ్రహ్మధ్యానాభ్యాసము వలన మనస్సును నిరోధించెనా, ప్రాణస్పందము తనంతట తానే నిరోధింపఁబడును. ప్రాణాయామాభ్యాసము వలన ప్రాణమును నిరోధించెనా, మనస్పందము తనంతట తానే నిలిచిపోవును. అయితే విద్యామదధనమదాదిమలిన

వాసనలు లేనివానికి ధ్యానాభ్యాసము సుకరమైయుండును అవికలవానికి సాధుసంగమసచ్చాస్త్రశ్రవణపూర్వముగా సాధింపఁదగిన ధ్యానాభ్యాసము దుష్కరమైనందున ప్రాణాయామాభ్యాసము చేయవలసియుండును అని తాత్పర్యము.

ప్రాణమును నిరోధింపవలసిన ప్రకారము ముందు చెప్పఁబడును. ఇట్టి ప్రాణనిరోధమువలన మనస్సుయొక్క వ్యాపారములయిన విద్యామదధనమదాదులు నిరోధింపఁబడును. ప్రాణనిరోధమువలన చిత్తదోషములు నిరోధింపఁబడు నను నర్థమందు దృష్టాంతము ఒకచోట చెప్పఁబడినది.

శ్రు. యథా పర్వతధాతూనాం దహ్యంతే దహనాన్తలాః,
తథేంద్రియకృతా దోషా దహ్యంతే ప్రాణనిగ్రహాత్. అని.

తా. పర్వతములయం దుండు రజతాదిధాతువుల యొక్క అసాహింశములు ఏ ప్రకారముగా నగ్నివలన దహింపఁబడునో యా ప్రకారమే ఇంద్రియములయొక్క దోషములు ప్రాణవాయునిరోధమువలన దహింపఁబడు ననియర్థము.

ఈ యర్థమందు ఉపపత్తి వసిష్ఠమహామునిచే జెప్పఁబడినది.

శ్లో. యః ప్రాణపవనస్పందశ్చిత్తస్పందస్స ఏవ హి,
ప్రాణస్పందక్షయే యత్నః కర్తవ్యో ధీమతోచ్చతైః. అని.

తా. ప్రాణవాయువుయొక్క స్పందమే మనస్స్పందము కాని వేఱుకాదు గనుక ప్రాణస్పందమును నిరోధించుటయందు బుద్ధిమంతుఁడగువాఁడు విశేషప్రయత్నమును జేయవలయును.

వా. మనస్సు, వాక్కు, చక్షుస్సు మొదలైన యింద్రియముల కధిష్ఠానదేవతలు చంద్రాగ్నిసూర్యులు. వీరు తమ తమవ్యాపారములగు మనన ప్రవచన దర్శనాదులను నిరంతరముగాఁ జేయుదు మని వ్రతము నవలంబించి శ్రమ యను మృత్యువువలననాక్రమింపఁబడిరి. అనఁగా వాగాదీంద్రియములు ప్రవచనాదివ్యాపారములను కొంతకాలము చేమఁగా వాటికి శ్రమ కలిగె నని భావము. ప్రాణము తనవ్యాపారమును జేయునప్పు డామృత్యువు దాని నాక్రమింపలేక పోయెను. కనుకనే నిరంతరముగా నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను ప్రాణము చేయుచున్నప్పటికి శ్రమను పొందక పోయెను అప్పుడు ఇంద్రియాధిష్ఠానదేవత లందఱు నాలోచించి ముఖ్యప్రాణములోఁ బ్రవేశించిరి. అనఁగా ఇంద్రియము లన్నియు ముఖ్యప్రాణాధీనవృత్తులు కలవై యుండె నని భావము.

ఈ యర్థము బృహదారణ్యకొఖయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.—

శ్రు. ఆయం వై సః శ్రేష్ఠో యః సంచరంశ్చాసం చరంశ్చన వ్యధతే యో నరిష్యతి హంతాన్యైవ సర్వే రూపమసామ ఇతి. ఏతన్యైవ సర్వే రూపమభవత్ తస్మాదేత ఏతే నాఖ్యాయంతే ప్రాణా అతి.

తా. వాగాదీంద్రియము లన్నియు నాలోచించి “యేడి ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరూపముగా సంచరించుచున్నప్పటికి వ్యధను. గాని నాశమునుగ్గాని పొందదో, అట్టిప్రాణమేమనలో శ్రేష్ఠమై యున్నది. మనమందఱము నీ ప్రాణముయొక్క రూపము గానే ఉండుదము” అని నిశ్చయించి, అన్నియు ముఖ్యప్రాణము

యొక్కరూపముగానుండెను. అనఁగా ముఖ్యప్రాణాధీనవ్యాపారములు కలవై యుండెను. కనుకనే వాగాదీంద్రియములన్నియు ప్రాణము లన్నివ్యవహారించఁబడుచున్నవి. అని శ్రుతులయొక్క భావము.

ఇంద్రియము లన్నియు ముఖ్యప్రాణాధీనవ్యాపారములు కలవై యున్నవి. అని బృహదారణ్యములోని యంతర్యామిబ్రాహ్మణములో సూత్రాత్తను నిరూపించునప్పుడు చెప్పఁబడినది.

శ్రు. వాయురైఁద్ర గౌతమ తత్సత్త్రం వాయునా వై గౌతమ సూత్రేణాయం చ లోకః పరశ్చ లోకః సర్వాణి చ భూతాని సంపృథ్వాని భవంతి. తస్మాద్వై గౌతమపురుషం ప్రేతమాహుర్వ్యస్తంసిషతాన్యాం గానీతి. అని.

శ్రు. వాయునా వా గౌతమ సూత్రేణ సంపృథ్వాని భవంతి. అనియం.

తా. జనకసభలో బ్రహ్మవేత్త యగు యాజ్ఞవల్క్య మహామునితో మునులందఱువాదముచేయునప్పుడు ఉద్ధాలకుఁడనునొకముని యాజ్ఞవల్క్యమహామునిని గూర్చి ఓయాజ్ఞవల్క్య, నేను మద్రదేశమునందు పతంజలియను బ్రాహ్మణుని యొక్కగృహముతో యజ్ఞవిద్యను అభ్యసించుచుంటిని. అప్పుడాపతంజలిభార్యయొక గంధర్వగ్రహముచేత పట్టుకొఁబడియుండెను. ఆగంధర్వగ్రహమును వేనునాసహాధ్యాయులు నీవెవఁడవని అడిగితిమి. అందుకొగ్రహము కబంధుఁడను నామము కలవాఁడ ననిచెప్పి మమ్మును మాయుపాధ్యాయుఁడగు పతంజలిని గూర్చి యీలోకము, పరలోకము, సకలభూతములు దేనిచేత

ధరింపఁబడియున్నవో అట్టి సూత్రాత్మను నెఱుఁగుదురా యని అడిగెను. మాయుపాధ్యాయుఁ డగు వతంజలి నేనెఱుఁగ నని చెప్పెను. తిరిగి ఆ గంధర్వగ్రహము ఈ లోకమును పరలోకమును, సకల మయినభూతములను ఎవఁడు లోకలనుండు సకల కార్యములయందు నియమించుచుండునో, అట్టి అంతర్యామిని నెఱుఁగుదువా యని అడిగెను. మా యుపాధ్యాయులు అంతర్యామిని కూడ నెఱుఁగ నని జెప్పెను. అంతట నాగంధర్వగ్రహముచే నడిగిన సూత్రమును అంతర్యామిని యెవ్వఁడెఱుఁగునో, వాఁడే బ్రహ్మవేత్త యని లోకవేత్తయని వేదవేత్తయని చెప్పఁబడు నని చెప్పి ఆసూత్రాత్మను అంతర్యామిని మాకు చెప్పెను. అందుచేత నే నాసూత్రాంతర్యామిని తెలిసి యున్నాను. ఓ యాజ్ఞవల్క్యు, నీకు ఆసూత్రమునుగూర్చి అంతర్యామినిగూర్చి యేమైనను తెలిసియొందెనాచిరే, తెలియక యుండి బ్రహ్మవేత్తలకు దక్షిణగానుంచఁబడిన యీగోకదంబమును నీవు గ్రహించితివా, నీశిరస్సు పగిలిపోవునని అడిగెను. అందులకు యాజ్ఞవల్క్యునుహాముని ఓయుద్ధాలకా ఆగంధర్వగ్రహము మీకుచెప్పినసూత్రమును అంతర్యామిని నేనెఱుఁగుదును అని యీ ప్రకారము చెప్పసాగెను.

గంధర్వగ్రహముచేతఁ జెప్పఁబడిన సూత్రము వాయువు. ఈ వాయువు ఆకాశమువలెనే సూక్ష్మమయినదియు, సర్వభూతములను ధరించునదియును సత్తదశావయవాత్మకమై సమష్టివ్యష్టిరూపమయిన లింగమే యీ వాయువుయొక్క శరీరము.

అనఁగా వాక్పాదపాణిపాయూపస్థలను కర్తేంద్రియము
తైదు, త్వక్చక్షుశ్రోత్రజిహ్వఘ్రాణము లను జ్ఞానేంద్రియము
లయిదు మనస్సు, బుద్ధి, శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లను పంచత-
న్ద్రాత్మలు ఈవదు నేడింటితో చేరిన లింగశరీరమగు సూత్రాత్మ-
యను వాయువుయొక్క శరీరము పురాణములోఁ జెప్పిన నలు-
వదితోఁబ్లిది మూరుతస్కంధములు దీని వికారములు. ఇట్టి
వాయువను సూత్రముచేతనే యీలోకము పరలోకము
సమస్తభూతములు ముత్యములయందు దారము కూర్చుబడి
యున్నట్టు కూర్చుబడి యున్నవి.

వాయువను సూత్రముచేతనే సర్వము కూర్చుబడి
యున్నది గనుకనే మృతినొందినపురుషునివలన సూత్రమను
వ్యష్టివాయువు తొలఁగిపోయినందున అట్టి పురుషునియొక్క
అవయవములు దారము తెగిపోయినముత్యములవలె శిథిలము
లైనవని లోకులవలనఁ జెప్పబడును. అని యాజ్ఞావల్క్యమహా-
ముని చెప్పఁగా నుద్దాలకుఁడు సూత్రాత్మను చెప్పితివి యికను
అంతర్యామిని చెప్పుదువుగాక అనిప్రశ్నచేయఁగా విస్తార-
ముగా సంతర్యామిస్వరూపమును జెప్పెను.

కనుక ప్రాణము, మనస్సు ఈ రెండు నొకటిగానున్నందున
ప్రాణమును నిరోధింపఁగా మనస్సు కూడ నిగ్రహింపఁబడును.

ఆక్షేపము—ఓయీ ప్రాణమనస్సులు రెండు కూడ
చలించుచుండునుగనుక నొకదానినినిరోధించితేరెండవదికూడ
నిరోధింపఁబడు నని చెప్పుట యుక్తముకాదు. సుషుప్తిదశలో

ప్రాణము చలించుచున్నప్పటికి మనస్సుయొక్క చలనము కనుపడలేదు గదా.

సమాధానము—సుషుప్తిదశలో మనస్సు ప్రాణములో లయించిపోవును. అందుచేతనే మనస్సుయొక్క చలనము వేరుగాఁ గనుపడదు. జాగ్రత్తదశలో మనస్సు ప్రాణములోనుండి తొలఁగి వేటుగానుండును గనుక ప్రాణచలనమనశ్చలనములు వేటువేటుగా గనుపడుచుండును. అట్టిదశలో నొకదానియొక్క నిరోధముచేత రెండవది కూడ నిరోధించఁబడును.

ఆక్షేపము—ఒకరిగా “ప్రాణా ప్రవీక్ష్య” యను శ్రుతియందు ప్రాణములు తీరినవనతరువాత నాసికారంధ్రముల ద్వారా నెమ్మదిగా శ్వాసమును విడువవలయు నని చెప్పుట విరుద్ధముగా నున్నది.

ప్రాణము తీయించుట యనఁగా మరణమే కదా. అట్టి మరణదశలో శ్వాసము కనుపడుట లేదు. శ్వాసము కనుపడుచుండఁగా, ప్రాణము తీరించుట లేదు గదా? కనుక నిది విరుద్ధము.

సమాధానము—ప్రాణముయొక్క తయమనఁగా అధికముగ ప్రవర్తించక పోవుటయే కాని సుతరాం నాశముకాదు. భూమిని త్రవ్వవానికి చెట్టును కొట్టువానికి పర్వతము నెక్కువానికి బహుదూరము పరుగిడువానికి నెంత శ్వాసవేగము కలిగియుండునో, అంతవేగము నెమ్మదిగాఁ గూర్చున్నవానికి వీప్రకారము ఉండదో, ఆప్రకారమే ప్రాణాయామమును విశే

షముగా నభ్యసించువానికి నాసారంధ్రములయం దతిస్వల్ప మైన శ్వాసము కలిగియుండును.

ఈయభిప్రాయముచేతనే యొకచోట నిట్లు వినఁబడు చున్నది.

శ్లో. భూత్వా తత్రాయతప్రాణః శనై రేవ సముచ్ఛ్వసేత్. అని.

తా. పద్మ కాద్యాసనములలో నొకదానియందు కూర్చుండి ప్రాణమును బిగఁబట్టి తరువాత నెమ్మదిగా శ్వాసమును విడువ వలయు నని యర్థము.

దుష్టములగు నశ్వములు గట్టిన రథము ఆగుఱ్ఱములచేత మార్గమును తొలఁగించి యేప్రకార మీడ్వఁబడునో, సారథి యగువానిచేత గుఱ్ఱములను కల్లైములతో దృఢముగాఁ గట్టి పట్టుకొని మించిమార్గమునందు నేప్రకారము నడిపింపఁబడునో ఆప్రకారము ఇంద్రియములచేత వాసనానురూపముగామనస్సు నానావిషయములయందుఁ బ్రవర్తింపఁ జేయఁబడుచుండును. ప్రాణమును దృఢముగా బిగించినపక్షమునకు విషయమార్గ ములయందు సంచరింపక సన్తానముందే సంచరించును.

వెనుకటి శ్రుతిలో ప్రాణములను నిరోధింపవలె నని చెప్పి యున్నది. ప్రాణమును నిరోధించుప్రకారము గ్రంథాంత రమం దీప్రకారము చెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో. సవ్యాహృతిం సప్రణవాం గాయత్రీం శిర్శసా సహ,
త్రిః పతేదాయతిప్రాణః ప్రాణాయామస్స ఉచ్యతే.

ఈశ్వోక్తార్థము పూర్వము వ్రాయఁబడియున్నది.

శ్లో. ప్రాణాయామాస్త్రయః ప్రోక్తా రేచపూరకకుంభకాః,

తా. రేచకము, పూరకము, కుంభకము అని ప్రాణాయామములు మూఁడుప్రకారములుగా నున్నవి.

శ్లో. ఉత్తిష్ఠ వాయుమాకాశం శూన్యం కృత్వా నిరాత్మకం,
శూన్యభావేన యుంజీయాద్రేచకస్యేతి లక్షణమ్.

తా. దేహమధ్యమమునం దుండు ప్రాణవాయువును వెలుపలికి తీయుటకొఱను శరీరమునుండి లేవ నెత్తి శరీరాంతరాళమం దుండు నాకాశమును శూన్యముగాఁ జేసి అనఁగా స్వల్పమైన ప్రాణవాయువును గూడ నచ్చట లేకుండఁ జేసి శూన్యముగా నుంచుట రేచకప్రాణాయామ మనఁబడును.

శ్లో. వక్త్రేణోత్పలనాశేన తోయమాకర్షయేన్నరః,

ఏవం వాయుర్గ్రహీతస్య పూరకస్యేతి లక్షణమ్.

తా. కలువ కాడను నోటియం దుంచుకొని జలమును పీల్చినట్లు నాసికారంధ్రములలో నొకదానిగుండా బాహ్య వాయువును పీల్చుట పూరకప్రాణాయామ మని చెప్పఁబడును.

శ్లో. నోచ్ఛ్వసన్న చ నిశ్వాసేన్న చ గాత్రాణి చాలయేత్,

ఏవం తావన్నియుండేత కుంభకస్యేతి లక్షణం. అని.

తా. దేహబాహ్యవాయువు లోపలికి దేహమధ్య వాయువును వెలుపలికిని ఆకర్షింపక నిరోధించి శరీరావయవములను కదల నియ్యకయుండుట కుంభక మని చెప్పఁబడును. కుంభకప్రాణాయామము అంతర మని బాహ్య మని రెండువిధములు.

ఈరెంటిని వసిష్ఠమహర్షి వివరించి చెప్పియున్నారు.

శ్లో. అపానేఽస్తంగతే ప్రాణో యావన్నాభ్యుదితో హృది,
తావత్సా సంభవావస్థా యోగిభిర్యాసభూయతే.

తా. అపానము అనఁగా నాభికి దిగువ నుండు వాయువు లయము నొందినతరువాత ప్రాణవాయు వెంతవఱకు హృదయమునందు పుట్టకయుండునో ఆయవస్థ అంతరకుంభక మనఁబడును. ఇది యోగాభ్యాసగుళలు లగు వారిచేతనే యనుభవింపఁబడును.

శ్లో. బహిరస్తం గతే ప్రాణో యావన్నాపాన ఉద్భవః,
తావత్త్వార్థా సమావస్థా బహ్యస్థం కుంభకం విదుః ఆని.

తా. ప్రాణవాయువు బాహ్య దేశమందు లయమునొందిన తరువాత, అపానము ఎంతవరకునుత్పత్తి నొందదో, అంతవరకుఁ గల యవస్థ బాహ్యకుంభక మనఁబడును. అనఁగా బాహ్య వాయువును పూరకముచేత లోపలికి నాకర్షించి తిరిగి వెలుపలికి పోకుండ నిర్బంధించుట అంతరకుంభక మని, రేచకముచేత నాంతర వాయువును వెలుపలికిఁ దీసి తిరిగి లోపలికి పోకుండ నిరోధించుట బాహ్యకుంభక మని చెప్పఁబడు నని భావము. ఇందులోనుచ్చాసముఅనఁగా బాహ్య వాయువునాసారంధ్రముల గుండా లోపలికి పోవుట. ఇది బాహ్యకుంభకమునకు విరోధిగా నుండును. నిశ్శ్వాసముఅనఁగా లోపలి వాయువు నాసారంధ్రములోనుండి వెలుపలికి వచ్చుట. ఇది అంతరకుంభకమునకు విరోధిగా నుండును. శరీరావయవములు చలించెనేని నిశ్శ్వాస

ముగాని ఉచ్ఛ్వాసముగాని తప్పక ప్రసరించును గనుక శరీరచలనము రెండుగుంభకములకు విరోధిగా నుండును. పతంజలిమహర్షి చేత ఆసనములను నిరూపించినతరువాత ప్రాణాయామము ప్రతిపాదింపఁబడినది.

సూ. అస్తిక్ సతి నిశ్శ్వాసోచ్ఛ్వాసయోర్గతివిచ్ఛేదః ప్రాణాయామః.

తా. పద్మకస్వస్తికాద్యాసనములు సిద్ధించినతరువాత శ్వాసప్రశ్వాసములయొక్క సంచారమును నివరింపఁజేయు ప్రాణాయామము సిద్ధించును.

ఆశేషము — ఓయీ, గుంభకమందు నిశ్శ్వాసప్రశ్వాసములయొక్క సంచారము లేక పోయినా, రేచకపూరకములయందు ఉచ్ఛ్వాసనిశ్శ్వాసములు అవశ్యముగా సంచరించుచుండును గనుక అన్ని ప్రాణాయామములకు నిశ్శ్వాసప్రశ్వాసములయొక్క గతివిచ్ఛేదమే లక్షణమని చెప్పుట యుక్తము కాదు.

సమాధానము — విశేషముగా నభ్యసించుటచేత స్వభావముగా నున్న నిశ్శ్వాసప్రశ్వాససంచారము రేచకపూరకములయందు న్యూనత్వాధికత్వములను బొందును. ఇట్టి న్యూనత్వాధికత్వములే రేచకపూరకములయందు నిశ్శ్వాసోచ్ఛ్వాసగతివిచ్ఛేదమని చెప్పబడినది. గుంభకమందు సంపూర్ణముగా గతివిచ్ఛేదము కలుగును గనుక ప్రాణాయామముల కన్నిటికి నిశ్శ్వాసోచ్ఛ్వాసగతివిచ్ఛేదము లక్షణమని చెప్పఁదగియున్నది.

ప్రాణాయామాభ్యాసము పతంజలిమహర్షి చే సూత్రింపఁ
బడినది.

సూ. బాహ్యాభ్యంతరస్తంభవృత్తిః దేశకాలసంఖ్యాదిభిః సవిదృష్టే శీర్ఘ
సూక్ష్మః అని.

తా. రేచకము బాహ్యవృత్తి యనఁబడును. దీనియం
దాంతరవాయువు బాహ్యముననునెట్టివేయఁబడును. పూరకము
ఆభ్యంతరవృత్తి యనఁబడును. దీనియందు బాహ్యవాయువు
శరీరములోపలికి ఆకర్షింపఁబడును కుంభకము స్తంభవృత్తి
యనఁబడును. దీనియందు బాహ్యాభ్యంతరవాయువులు రెండు
కదలకుండ స్తంభింపఁబడును. ఇందులో నొక్కొకప్రాణా
యామమును దేశకాలసంఖ్యలచేత పరీక్షింపవలయును. అది
యెటువలెనంటే చెప్పెదము ప్రాణవాయువు స్వభావముగా
హృదయదేశమునుండి బయలుదేరి నాసిక కెదురుగా నుండఁ
ప్రదేశమునందు వన్నెండఁ అంగుళముల దూరము వరకు
వ్యాపించి నిలిచిపోవుచుండును. ఆభ్యాసమును విశేషముగా
చేయఁగా చేయఁగా నాభిస్థానమునుండి కాని మూలాధారము
నుండికాని ప్రాణవాయువు బయలుదేరి నాసాగ్రభాగమునం
దిరువదినాలు గంగుళములదూరము వ్యాపించి, అచ్చటఁగాని
ముప్పదియాఱంగుళములదూరమువరకు వ్యాపించి అచ్చటఁ
గాని సమాప్తి నొందును. ఈరేచకమునందు ప్రయత్నా
ధిక్యము కలుగుచుండఁగా శరీరములోపల ప్రాణము బయ
లుదేలునప్పుడు హృదయనాభ్యాదిదేశములలో నేప్రదేశము
చలించునో ఆప్రదేశమును గనిపెట్టి పరీక్షింపవలయును.

బాహ్య దేశమునందు సమాప్తి నొందునప్పుడు సూక్ష్మమగు దూదిపింజను నాసాగ్రభాగమందునిచి యెన్నియంగుళముల దూరమున సమాప్తి నొందునో దానిని బరీక్షింపవలయును. అదియే దేశపరీక్ష యనఁబడును.

రేచకమును చేయనప్పుడు ప్రణవాక్షరములను పది మార్లుగాని ఇరువది మార్లుగాని ఆవృత్తి చేసి ఎన్ని ప్రణవములను ఆవృత్తి చేయువరకు రేచింపఁబడునో దానిని బరీక్షింపవలయును. లేదా, తనమోకాలిని తనహస్తముతో నెమ్మదిగా ప్రదక్షిణముగా స్పృశించి—ఒకచిట్కెవేయుకాలము ఒక మాత్ర యనబడును—ఇట్టిమాత్రాకాలములు ఎన్ని అగువరకు రేచించఁబడునో దానిని బరీక్షింపవలయును. ఇదియే కాలపరీక్ష యనఁబడును. ఈమాసమందు దినమొకటికి పదిరేచకములు, ఉత్తరమాసమునందు దినమొకటికి ఇరువదిరేచకములు, తదుత్తరమాసమందు దినమొకటికి ముప్పదిరేచకము లని సంఖ్యతోఁ బరీక్షింపవలయును. ఇదియే సంఖ్యాపరీక్ష యనఁబడును. పూరకమందుఁగూడ నీప్రకారమే దేశకాలసంఖ్యాపరీక్షలను చేయవలయును. యోచింపఁగా కుంభకమందు మాత్రము దేశవ్యాప్తి పరీక్ష చేయ శక్యము కాదు. అయినా కాలసంఖ్యాపరీక్షలను చేయవచ్చును. గట్టిగా నున్న దూదిపింజనుడి యేప్రకారము దీర్ఘముగా సూక్ష్మముగా నేర్పడునో ఆప్రకారము దేశకాల సంఖ్యలచేత విశేషముగా నభ్యసించఁబడి ప్రాణవాయువు కూడ దీర్ఘముగా సూక్ష్మముగా సంపాదించఁబడును. అనఁగా లోపల హృదయకమలము వరకు వెలుపల పన్నెండంగుళములవరకు

స్వభావముగా వ్యాపించు ప్రాణవాయువు రేచకపూరకాభ్యా
సముచేత లోపల మూలాధారమువరకు వెలుపల ముష్పదియా
ఱంగుళముల దూరమువరకు స్వభావముగా ప్రసరించుచు
డును. ఇదియే ప్రాణమునకు దీర్ఘత్వప్రాప్తి. లోపల స్పర్శవిశేషము
చేతను వెలుపల దూదియొక్క చలనముచేతను తెలియఁబడు
ప్రాణము అభ్యాసవిశేషముచేత విరళమై దుర్లభ్యముగా
నుండును. ఇదియే ప్రాణమునకు సూక్ష్మతాప్రాప్తి. ఈ చెప్పిన
రేచకపూరక కుంభకములకంటె విలక్షణమయిన మరియొక
ప్రాణాయామము వ్రతంజలిమహర్షి చేతనే సూత్రింపఁబడినది.

సూ. బాహ్యభ్యంతరనిషయాన పేక్షీ చతుర్థః. ఆని.

తా. దేహాంత రాలేమందుండు వాయువును యథాశక్తిగా
వెలువరించి తరువాత చేయు కుంభకము బాహ్యకుంభక
మనఁబడును. బాహ్యమునం దుండు వాయువును యథాశక్తిగా
లోపలికిఁబీల్చుకొని తరువాత చేయు కుంభకము ఆంతరకుంభక
మనఁబడును. రేచకపూరకములను రెంటిని విడిచి కేవలకుంభక
మభ్యసించఁబడినయెడల, ఇది నాలుగవప్రాణాయామ మని
చెప్పఁబడును. నిద్రాలస్యాదిదోషములవలన నాక్రమింపఁబడిన
వారికి రేచక పూరక కుంభకములు అనుష్ఠింపఁదగినవి. అట్టి
దోషములు లేనివారికి కేవలకుంభకము అనుష్ఠేయ మని తెలి
యవలయును.

ఇట్టి ప్రాణాయామము నభ్యసించినందున సంభవించు
ఫలము సూత్రింపఁబడినది.

సూ. తతః క్షీయతే ప్రకాశావరణం. అని.

తా. ప్రకాశమనఁగా శుద్ధసత్త్వము. దీనిని ఆవరించి యుండునది తమోగుణము. ఇది నిద్రాలస్యాదిదోషములను గలుగఁజేయును. ఇట్టితమోగుణము ప్రాణాయామాభ్యాసము చేత నశించును. ఇదియే ప్రాణాయామమునకు ఫలము.

మరియొకఫలము కూడ చెప్పఁబడినది.

సూ. ధారణానుయోగ్యతా మనసః. అని.

తా. మూలాధారము, నాభిచక్రము, హృదయము, భ్రూమధ్యము, బ్రహ్మరంధ్రము ఇవి మొదలయిన ప్రదేశముల యందు చిత్తము నాకర్షించి స్థాపించుట ధారణ యనఁబడును.

సూ. దేశబంధశ్చిత్తస్య ధారణా.

తా. ఈసూత్రముచేత మూలాధారాదిప్రదేశముల యందు చిత్తమును నిలిపియుంచుట ధారణ యనిచెప్పఁబడినది.

ప్రాణాయామము రజోగుణోద్రేకమువలనఁగలుగు చపలత్వమును తమోగుణోద్రేకమువలనఁ గలుగు నిద్రాలస్యాది దోషములను నివారించి మనస్సును శుద్ధసత్త్వప్రధానముగాఁ జేసి శుభాశ్రయమందు స్థిరముగా నిలుచులాగునఁ జేయును.

శ్లో. ప్రాణాయామబృహాభ్యాసై ర్యుక్తైః చ గురువత్తయా.

అను పూర్వముదాహరించిన శ్లోకములోనియుక్తిశబ్దము వలన యోగిజనప్రసిద్ధమయిన శిరోరూపమేరుచాలనము, జిహ్వగ్రమువలన ఘంటికాభ్రమణము, నాభిచక్రమునందు జ్యోతిస్స్వరూపధ్యానము దేహమునువిత్కరింపఁజేయునౌషధ

ములను నేవించుట, ఇవి మొదలగుసాధనములు గ్రహింపఁ బడును. ఇవి యోగశాస్త్రరహస్యము లయినందున యోగు లగువారివలనఁ దెలియఁదగినవి.

ఇంతవరకు చిత్తనాశమునకు సాధనములగు వేదాంత శాస్త్రవిచారము, సత్పురుషసహవాసము, వాసనాక్షయము, ప్రాణవాయునిరోధము ఇవి చెప్పఁబడినవి. ఇకను చిత్తనాశ సాధ్యమైన సమాధిని జెప్పెదము.

అయిదు భూమికలు గలచిత్తమునకు మొదటి మూడు భూమికలను విడిచి శేషించిన రెండుభూమికలు సమాధి యనఁ బడును. చిత్తముయొక్క భూమికాపంచకము యోగభాష్య కారులగు వ్యాసాచార్యులవారివలన చూపింపఁబడినవి.

భా. క్షిప్తం, మూఢం, విక్షిప్తం, ఏకాగ్రం, నిరుద్ధమితి చిత్తస్య భూమయః. అని.

తా. క్షిప్తమని, మూఢమని, విక్షిప్తమని, ఏకాగ్రమని, నిరుద్ధమని చిత్తమునకు అయిదుభూమికలు కలవని అర్థము.

ఆసురసంపద యగు దంభదర్పాదివృత్తులయందు వెనుకఁ జెప్పఁబడిన లోకవాసన, శాస్త్రవాసన, దేహవాసనలయందుఁ బ్రవర్తించు చిత్తము క్షిప్తమనఁబడును. ఈభూమి చిత్తము కేవలరజోగుణాక్రాంతమైనప్పుడు కలిగియుండును. నిద్రాప్రమాదాలస్యాదులయందు ప్రవర్తించుచిత్తము మూఢ మనఁబడును. ఈభూమిక కేవలతమోగుణాక్రాంతమైనప్పుడు కలిగియుండును. లోకవాసనాదులయందుఁ బ్రవర్తించు చున్నప్పటికి ఒకా

నొకప్పుడు ధ్యానముచేయుటకు యోగ్యమయిన చిత్తము విక్షిప్తమనఁబడును. ఈభూమిక సత్త్వగుణమిశ్రమగు రజోగుణమువలన నాక్రమింపఁబడినప్పుడు కలిగియుండును. ఇదిక్షిప్తముకంటె కొంచెము మంచిది అయినందున విక్షిప్తమని చెప్పఁబడినది. ఇందులోక్షిప్తమూఢములనుభూమికలయందు సమాధి సుతరాం కలుగనేరదు. విక్షేపభూమికయందు కాదాచిత్కమగు ధ్యానము కలదుగాని విక్షేపాధిక్యమువలన మహావాయుమధ్యమందు పెట్టఁబడిన దీకమువలె అతిశీఘ్రముగా నశించి పోవును. ఇదిగాక మంటయందు వేయఁబడిన విత్తనము తత్తణ మేస్త్రకారము నశించునో, ఆస్త్రకారమే విక్షేపాంతర్గతమౌటవలన కాదాచిత్కధ్యానమును నశించును గాని ధ్యానసంతానమును వృద్ధిబొందింపనేరదు. కనుకవిక్షిప్తభూమికయందుఁగూడ సమాధి సిద్ధింపదు. ఏకవిషయమందు తైలధారవలె నవిచ్ఛిన్నముగా వృత్తిసంతానమునుకలుగఁజేయుచిత్తము ఏకాగ్రమనఁ బడును. ఇది సత్త్వగుణోద్రేకమువలనఁగలుగును. ఈభూమికయందు సమాధి నిశ్చయముగాసిద్ధించును. ఈసమాధి సంప్రజ్ఞాతసమాధి యనఁబడును. ధ్యేయవస్తుస్వరూపము తదాకారమగువృత్తియును ఈరెండునుసమాధియందుగోచరించును గనుక నిది సంప్రజ్ఞాతసమాధి యని చెప్పఁబడినది. సర్వవృత్తి శూన్యమయిన చిత్తము నిరోధమనఁబడును. ఈభూమికయును శుద్ధసత్త్వోద్రేకమందే కలుగును. ఈ భూమికయందుఁగలుగు సమాధి అసంప్రజ్ఞాతసమాధి యనఁబడును. దీనియందు ధ్యేయస్వరూపముమాత్రము స్ఫురించుచుండును. ధ్యేయాకారవృత్తి

స్ఫురింపనేరదు గనుకనే యీసమాధి అసంప్రజ్ఞాతసమాధి యని వ్యవహరింపఁబడిన యయిదుభూమికలలో సంప్రజ్ఞాత సమాధిని గలుగఁజేయు నేకాగ్రభూమిక కలంజలిసమాధినిచే జెప్పఁబడినది.

సూ. శాంతోదిత తుల్యప్రశ్నయా చిత్తస్యైకాగ్రతానగీణాదుః.

తా. శాంత మనఃగా భూతకాలముందు జన్మించిన జ్ఞానము. ఉదితమనఃగా వర్తమానకాలముందుఁ గలిగింజ్ఞానము. ఈ రెండును ఎప్పుడు సమానములుగా నుండునో, అప్పుడు చిత్తము ఏకాగ్రభూమికను పొందిన దని తెలియవలయును. అనఁగా భూతకాలజ్ఞానము ఏవిషయమును కలుసుకొనియుండెనో, కవిషయము వర్తమానకాలజ్ఞానమునకు గోచరించి ప్రత్యక్షముగా నుండెనా, చిత్తము ఏకాగ్రత నొందె నని తెలియవలయును. భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందుండు విషయములను ప్రత్యక్షముగా తెలుసుకొనఁగలిగి నిర్మలత్వము చిత్తమునకు కలిగెనా, ఏకాగ్రభూమిక కలిగిం దని తెలియవలయునని పరమతాత్పర్యము.

ఏకాగ్రతాభివృద్ధియే సమాధి. ఇట్టిసమాధిని పఠంజలి మహర్షియే చెప్పియున్నారు.

సూ. సర్వార్థతైకాగ్రతయోః తయోదయా చిత్తస్య సమాధిపరిణామః.

[అని.

తా. రజోగుణమువలన చలింపఁజేయఁబడు చిత్తము క్రమముగా సర్వవిదార్థములను గ్రహించుచుండును. చిత్తచలన హేతు వగురజోగుణమును నివారించుటకొఱకు చేయఁబడు

యోగియొక్క- ప్రయత్నవిశేషమువలన ప్రతిదినమందు సర్వ విషయగ్రహణము చిత్తముచందు క్షీణించుచుండును. స్థిరముగా నొకవిషయమును గ్రహించుట ఉదయించును. ఇట్టి చిత్తవరిణాదుమే సమాధి యనఁబడును. సమాధిసాధనమైన చిత్తైకాగ్రతయందు సమాధిశబ్దము ఉపచారముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినది అని తెలియవలయును.

ఇట్టిసమాధికి ఎనిమిది అంగములు కలవు. అవి యమ నియమాసన ప్రాణాయామ ప్రత్యాహారధ్యానధారణాసమాధు లని చెప్పఁబడును. ఇందులో యమనియమాసనప్రాణాయామ ప్రత్యాహారము లను అయిదు సమాధికి బహిరంగసాధనములు. శేషించినమూడు అంతరంగసాధనము లని తెలియవలయును.

అందులో యమములు సూత్రింపఁబడినవి.

సూ. అహింసాసత్యాస్తేయబ్రహ్మచర్యాపరిగ్రహా యమాః. అని.

తా అశాస్త్రీయమైన జంతుహత్య హింస యనఁబడును. అట్టిహింస స్వయముగాఁ జేయఁబడినది యని, అన్యులచేత చేయింపఁబడినది యని, అన్యులు చేయుచుండఁగా చూచి అంగీకరింపఁబడినది యని మూడువిధములు. ఇట్టి హింసను పరిత్యజించుట అహింస యనఁబడును. వినినదానికి చూచినదానికి విపరీతముగాఁ జెప్పకపోవుట, నిర్దోషి యగువానిని చంపుటకుఁ గారణమైన యథార్థవచనమును చెప్పకపోవుటయును సత్యమనఁబడును. శాస్త్రనిషిద్ధమైన మార్గముచేత పరద్రవ్యమును గ్రహించుట స్తేయమనఁబడును. దానిని పరిత్యజించుట అస్తే

యమనఁబడును. శాస్త్రనిషిద్ధక్రమముచేత పరద్రవ్యమును గ్రహింపఁదగదని భావము.

శాస్త్రనిషిద్ధమైన స్త్రీసంపర్కమును బరిత్యజించుట బ్రహ్మచర్య మనఁబడును. అనఁగా పర స్త్రీసంపర్కము బొత్తిగా నిషిద్ధము. స్వస్త్రీసంపర్కమును ఋతు కాలమందుఁ దప్ప తక్కినకాలమందు నిషిద్ధము. ఇట్టినిషిద్ధమైన స్త్రీసంపర్కమును చేయక యుండుటయే బ్రహ్మచర్య మని భావము.

శాస్త్రనిషిద్ధమార్గముచేత శరీరయాత్రకు ఉపయోగించు భోగములకంటె అధికమయిన భోగములను స్వీకరింపక పోవుట అపరిగ్రహమనఁబడును ఈ అయిదువిధములగుహింస మొదలగు నిషిద్ధకార్యములనుండి యోగి యగువానిని నియమించును (నివర్తింపఁజేయును) గనుక యమము అని చెప్పఁబడినది.

నియమములు అయిదు. ఇవి—

సూ. శౌచసంతోషతపస్యభ్యామేశ్వర ప్రణిధానాని నియమాః.

అని సూత్రంపఁబడినది.

తా. శౌచము, సంతోషము, తపస్సు, స్వాధ్యాయము, ఈశ్వరప్రణిధానము. ఈ అయిదు నియమము లనఁబడును. ఇందులో శౌచమనఁగా శుద్ధి. ఇది బాహ్యశౌచ మని, ఆంతర శౌచ మని రెండువిధములు. మూత్రపురీషోత్సర్జనకాలముల యందు ధర్మశాస్త్రోక్తప్రకారముగ మృత్తికచేతను జలము చేతను కరపాదాద్యవయవములను కడిగికొనుట మొదలగు నదియు, స్నానకాలమునందు దేహమంతయు మృత్తికతో రుద్ది

స్నానము చేయుటయును, హితవిత్తవనిత్రాన్న భక్షణమును
 బాహ్యశౌచ మనఃబడును. మైత్రీకరుణాదిశుభ వాసనలచేత
 మనస్సుయొక్క మలమును శోధించుట అంతరశౌచ మనః
 బడును. తత్కాలమందు తనమంగల భోగోపకరణములకంటె
 నధికమయినభోగోపకరణములను కోరనిది తత్ప్రతి సంతోష
 మనబడును తుత్పిపాసలను, శీతోష్ణాదివర్షింద్వములనుసహించు
 టయు కాష్ఠమాన ఆకారమానాదివ్రతములును తపస్సని చెప్పఁ
 బడును. కాష్ఠమాన మనఃగా తనయభిప్రాయమును సంజ్ఞ చేత
 నైనా తెలియఁజేయుక పోవుట. ఆకారమాన మనఃగా వాఙ్మాత్ర
 నిరోధము. శ్రణవమంత్రిమును జపించుట గాని మోక్ష
 శాస్త్రమునభ్యయనము చేయుట గాని న్యాభ్యాసమనఃబడును.
 తనచేతఁ జేయుఁబడు చుకల వైచిత్ర్యములయొక్క ఫలము
 నపేక్షించక వాటిని పరమగుచునగు చుక మేల్వరునియందు సమ
 ర్పించుట ఈశ్వరప్రణిధానమనఃబడును. ఈయందు జన్మాంతర
 హేతువు లగుకామ్యధర్మములనుండి మోగిని నివారించి
 మోక్షకారణమైన నిష్కామధర్మములయందు నియమించును
 (ప్రవర్తింపఁజేయును) గనుక నియమము లని చెప్పఁబడినవి.

యమనియమములయొక్క అనుష్ఠానము భిన్నరూప
 ముగా నుండు నని యొకస్మృతియందుఁ జెప్పఁబడినది

శ్లో. యమాక్ సేవిత సతతం న నిశ్యం నియమాక్ బుధః,

యమాక్ సతత్యక్షర్వాణో నియమాక్ సేవితా భంక్తా. ఆని.

తా. అహింస మొదలగుయమములను నిత్యముగానను
 ష్ఠింపవలయును. శౌచము మొదలగునియమములను నిత్యముగా

నునష్టింపవలసినది లేదు. యమముల ననుష్ఠింపక కేవలనియమములనే యనుష్ఠించినయెడల యోగఫలము సిద్ధింపనేరదు.

శ్లో. పతతి నియమవాక్ యమేష్వసక్తో
న తు యమవాన్నియమాలసోఽపసిదేత్,
ఇతి యమనియమా సమీక్ష్య బుద్ధ్యా
యమబహుశేష్వనుసందధీత బుద్ధిమ్. అని.

తా. అహింసాదియమముల ననుష్ఠింపక కేవలనియమముల ననుష్ఠించువాఁడు చెడిపోవును. యమముల ననుష్ఠింపుచు నియమముల ననుష్ఠింపనివాఁడు చెడిపోనేరఁడు. యమనియమములయొక్క స్వభావ మిట్టిదని యాలోచించి యమములనే అధికముగా ననుష్ఠింపవలయును.

యమనియమములయొక్క అనుష్ఠానముచేతఁ గలుగు ఫలములు సూత్రింపఁబడినవి.

శ్లో. తత్సన్నిధౌ వైరత్యాగః; సత్యప్రతిష్ఠానాం క్రియాభూ; శ్రయత్వం
అస్తేయప్రతిష్ఠానాం సర్వరత్నోపస్థానం; బ్రహ్మచర్యప్రతిష్ఠానాం
వీర్యలాభః; ఆపరిగ్రహస్థైర్యే జన్తకథంతాసంబోధః. అని.

తా. అహింసను భావించు వానికి ఆయహింస దృఢముగ చిత్తమందు ప్రతిష్ఠనొందఁగా అతనిసమీపమందుండు స్వభావ విరోధము గలజంతువులుకూడ పరస్పరవిరోధమును వదలి ఆనోయ్యమైత్రి కలవైయుండును.

సత్యము ప్రతిష్ఠనొందినవానికి యాగాదికర్తలు చేయఁ బడకపోయినను స్వర్గాదిఫలము ప్రాప్తించును.

అస్తేయ మభ్యసింపఁబడి చిత్తమందు దార్ధ్యమును పొందినవానికి సర్వలోకములయందు దుండు ఉత్తమవస్తువు లన్నియు వాటియంతట నవియే ప్రాప్తించును.

బ్రహ్మచర్యము నభ్యసించి దార్ధ్యమును పొందించినవానికి శరీరేంద్రియమనస్సులయందు సర్వకార్యకరణసామర్థ్యము ఆవిర్భవించును.

అపరిగ్రహము నభ్యసించి దానియందు దార్ధ్యము గలవానికి తాను జన్మాంతరమందు నెవరైనది యేమి పనిచేసినది యీజన్మ తనకు నేలాగునఁ గలిగినది తెలియును అనిక్రమముగా సూత్రముల కర్థము.

ఈప్రకారమే నియమములయొక్క ఫలములును సూత్రింపఁబడినవి.

సూ. శౌచాత్స్వంగజగుప్సా పరైరసంసర్గః, సత్వశుద్ధిసౌమనస్యైకాగ్రతేంద్రియజయాత్త సర్వసయోగ్యత్వాని చ; సంతోషావనుత్తమసుఖలాభకామేంద్రియశుద్ధిరశుద్ధిక్షయాత్త పరా స్వాధ్యాయాదివృద్ధేవతాసంప్రయోగః; సమాధిసిద్ధిరీశ్వరప్రతిభానాత్. అని.

తా. ఏసరుషుఁడు ద్వివిధమైనశౌచములను భావించి దృఢముగా ననుష్ఠించునో, వానికి తనశరీరమునందుఁ గూడ శరీరకారణములగు శుక్లశోణితాదివస్తువులయొక్క స్వభావము నాలోచించుటచేత అసహ్యత కలుగును. శరీరధారు లగు నితరజనులతో సంసిద్ధము నివర్తించును. అనఁగా ఇతరజనులయొక్క శరీరము కూడ కారణవస్తుస్వభావముచేత అసహ్య

మనితోచి, వాటియందు సంప్రయోగమును (ప్రీతిని) చేయఁ
డని భావము.

ఇదిగాక అంతఃకరణము రజస్తమోగుణములు నశించి
శుద్ధసత్త్వప్రధానమై నిర్మలముగా నుండును. దుఃఖకారణము
లున్నప్పటికి భేదమును పొందక చిత్తము ప్రసన్నముగా నుం
డును. చిత్తమే కాగ్రతనొందును. ఇంద్రియములు విషయము
లయందు చేరక స్వాత్మస్వరూపమును గ్రహించుటయందు
యోగ్యత కలిగియుండును. ఇట్టిఫలములు శౌచాభ్యాసము
చేత సంభవించును.

సంతోషము నభ్యసించుటచేత నేసుఖమునకు విషయ
సుఖము శతాంశముచేత కూడ సమము గాదో అట్టిమహా
సుఖము ఆవిర్భవించును.

తపస్సు నభ్యసించినపక్షమునకు చిత్తముయొక్క అప
విత్రత్వము నశించి దేహేంద్రియములు ఉత్కర్షము నొందు
ను. అనఁగా కృచ్ఛ్రాచంద్రాయణాదితపస్సుల నాచరించుటచేత
చిత్తముయొక్క అపవిత్రత్వము నశించును. ఇంద్రియములు
సూక్ష్మవస్తువులను దేశకాలవ్యవహితవస్తువులను తెలుసుకొను
సామర్థ్యము కలవైయుండును శరీరము అణుత్వమహత్త్వాది
పరిమాణములను యథేచ్ఛముగా నొందుచుండు నని భావము.

స్వాధ్యాయము నభ్యసించఁగా, అది ఉత్కర్షను
జొంది అభిమతులైన ఇంద్రచంద్రాదిదేవతలను ప్రత్యక్షముగాఁ
జేయును.

ఈశ్వరప్రణిధాన మను భగవద్భక్తివిశేషమును దృఢముగా నభ్యసించినయెడల వెనుకఁజెప్పిన సంప్రజ్ఞాతసమాధి అసంప్రజ్ఞాతసమాధియును సిద్ధించును. అనఁగా ఈశ్వరుఁడు ప్రసన్నుడై సమాధివిఘ్నకరము లగువాటిని నివారించి సమాధిని నిర్విఘ్నముగా సిద్ధింపఁజేయు నని ఆర్థము.

అసనప్రాణాయామములు ఇదివరకే వివరింపఁబడినవి.

ప్రత్యాహారము సూత్రింపఁబడినది.

సూ. స్వవిషయానుప్రయోగే చిత్తస్వరూపానుకార ఇవేంద్రియాణాం ప్రత్యాహరః. అని.

తా. శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాదివిషయములనుండి మరలింపఁబడిన శ్రోత్రాదు లగు ఇంద్రియములు మనస్సుతో లీనమై మనస్వరూపాభిన్నములై నట్లు నిలుచుట ప్రత్యాహారమనఁబడును.

ఈమర్దమును స్మృతి గూడఁ జెప్పుచున్నది.

స్మృ. శబ్దాదివిషయూక్ పంచ మనశ్చైవాతిచంచలం,
చింతయేదంత్యో రక్షిత్ ప్రత్యాహరస్ప ఉచ్యతే. అని.

తా. శబ్దస్పర్శరూపరసగంధము లను అయిదు విషయములుగల శ్రోత్రత్వక్ చక్షూరసనాఘ్రాణము లను అయిదు ఇంద్రియములను ఆతిచంచలస్వభావముగల మనస్సును స్వస్వవిషయములనుండి నివర్తింపఁజేసి యీమనస్సుతోఁ గూడిన అయిదు ఇంద్రియములను ఆత్మయొక్క కిరణము లని ధ్యానించుట ప్రత్యాహారమనఁబడును.

ఇట్టిప్రత్యాహారముయొక్క ఫలమున్ను సూత్రింపఁబడినది.

సూ. తతః పరమావశ్యతేంద్రియాణామ్. అని.

ఈ ప్రత్యాహారమునభ్యసించుటచేత కర్తేంద్రియజ్ఞానేంద్రియము లన్నియు తనకు అత్యంతస్వాధీనములై యుండును.

ధారణాధ్యానసమాధులను మూటిని మూడుసూత్రములచేత పతంజలిమహర్షి నిరూపించియున్నారు.

సూ. దేశబాధశ్చిత్తస్య ధారణా. తత్ర ప్రత్యయైకతానతా ధ్యానం.

తదేవార్థమాత్రసిర్భాసం స్వరూపకూన్యమివ సమాధిః. అని.

తా. దేశవిశేషమునందు చిత్తమును దృఢముగాఁ జేర్చుట ధ్యాన మనఁబడును.

ఆధారనాభిచక్రాదిదేశములు ఇదివఱకే చెప్పఁబడినవి.

మఱియొక దేశము కూడ వినఁబడుచున్నది.

శ్లో. మనస్సంకల్పకం ధ్యాత్వా సంక్షిప్తాత్మని బుద్ధిమాన్,

ధారయిత్వా తథాత్థానం ధారణా పరికీర్తితా. అని.

తా. బుద్ధిమంతుఁడగుపురుషుఁడు సర్వవిషయములను సంకల్పించు మనస్సు సర్వవిషయములను వదలిపెట్టి పరమాత్మస్వరూపమునే సంకల్పింపవలయు నని నిశ్చయించి పరమాత్మయందే మనస్సును నిలుపవలయును. ఇది యొకధారణా యోగ మని చెప్పఁబడును.

ఏదేశమునందు చిత్తమునకు ధారణ చేయఁబడెనో, ఆ దేశమునందు జ్ఞానము ఏకతానమై యుండుట ధ్యాన మనఁబడును. అనఁగా ఇతరవిషయములను గ్రహింపక ధారణావిషయమైన పదార్థమునే చిత్తవృత్తిచేత గ్రహించుట ధ్యానమని యభిప్రాయము.

ఇట్టిధ్యానము మధ్యే మధ్యే విచ్ఛేదము లేక చిరకాలము ఏకవిషయమం దుండుటయే సమాధియనఁబడును. ఆ లంబనవిషయము మాత్రమే చిత్తమునకు చిరకాలము గోచరించి యుండి ఇతరాకారపరిణామము లేకయుండుట సమాధియని మూఁడవసూత్రార్థము.

ఈధ్యానసమాధులను రెంటిని సర్వానుభవయోగియను ఆచార్యులు విశదముగా వివరించిరి.

శ్లో. చిత్తైకాగ్ర్యాద్యతో జ్ఞానముక్తం సముపజాయతే,
తత్సాధన మతో ధ్యానం యథావదుపదిశ్యతే. ఆని.

తా. చిత్తము ఏకాగ్రత నొందుటచేతనే ఇదివరకు చెప్పఁబడిన జ్ఞానము పుట్టుచుండును. ఆజ్ఞానకారణమైన చిత్తైకాగ్రతకుసాధనమగు ధ్యానముయథార్థముగా నిరూపింపఁబడును.

శ్లో. విలాప్య వికృతిం కృత్స్నం సంభవవ్యత్యయక్రమాత్,
పరిశిష్టం చ సన్తాత్రం చిదానంసం విచింతయత్. ఆని.

తా. దేహేంద్రియాదివికారప్రపంచమును సర్వమును ఉత్పత్తిక్రమమునకువిషరీతక్రమముగా లయింపఁజేసి శేషించిన జ్ఞానానందస్వరూప మగు సన్తాత్రబ్రహ్మను చింతింపవలయును. ఇదియే ధ్యాన మని వ్యవహరింపఁబడును.

సచ్చిదానందాత్మకము బ్రహ్మ దీనివలన మాయ యను ప్రకృతి, దీనివలన ఈక్షణమను మహత్తత్త్వము, దీనివలన సంకల్పమును నహంకారము, దీనివలన ఆకాశము, దీనివలన వాయుతన్మాత్రము, దీనివలన తేజస్తన్మాత్రము, దీనివలన జలతన్మాత్రము, దీనివలన పృథివీతన్మాత్రము, ఈపంచతన్మాత్రలవలన ఆకా

శాదిపంచమహాభూతములు, వాటివలన బ్రహ్మాండము, దాని వలన అస్తదాదివ్యష్టిశరీరములు జన్మించెను ఇది ఉత్పత్తి క్రమము. వ్యష్టిశరీరములు సమష్టిశరీర మనుబ్రహ్మాండమునందు, బ్రహ్మాండము స్థూలపంచమహాభూతములయందు, అవి పంచ తన్మాత్రలయందు, పంచతన్మాత్రలలోఽపృథివి జలమునందు, జలము తేజస్సునందు, తేజస్సు వాయువునందు, వాయువు ఆకాశము నందు, ఆకాశము అహంకారమందు, అహంకారము మహత్తత్త్వ మందు, మహత్తత్త్వము మాయమందు, మాయ పరమాత్మ యందు లయించును. ఇవి వివరీతక్రమము

శ్లో. బ్రహ్మకారమనోవృత్తిప్రవాహాః హంకృతిం వినా,
సంప్రజ్ఞాతసమాధిస్సాన్యత్ ధ్యానాభ్యానప్రకర్షతః.

తా. సచ్చిదానంద బ్రహ్మకారముగా పరిణమించిన చిత్త వృత్తి ప్రవాహము అహంకారము లేకుండ ప్రవర్తించెనా, సంప్రజ్ఞాతసమాధి యని చెప్పబడును. ఇది ధ్యానమును విశేషముగా నభ్యసించినందునఁ గలుగును.

లయపూర్వకసమాధి యని బాధపూర్వకసమాధి యని సమాధి రెండువిధములు. లయపూర్వకసమాధి పాతంజల మతము ననుసరించి బాధాపూర్వకసమాధి బ్రహ్మవాదిమతము ననుసరించి చెప్పబడినది.

సూ. తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్యః.

తా. బ్రహ్మకార్యమగు నీప్రపంచము బ్రహ్మకంటఁ బిన్న మైనది కాదు. ఈప్రకారము శ్రీ. 'వాచారంభణం వికారో నామధేయం.' అను శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కార్యము కారణము

కంటె భిన్నము కాదని యుక్తిచేతః గూఢ కనుపడుచున్నదియని సూత్రార్థము.

ఈన్యాయముచేత కారణముకంటె భిన్నమగు కార్యము లేదు. ఈజగత్తు అను కార్యము సన్తాత్ర మగు పరబ్రహ్మ వలనఁ గలిగినది.

ఏప్రకారముగా నంటె చెప్పెదము.

సత్యజ్ఞానానందసుఖస్వరూపుఁడగు పరమాత్మ మొదట అనాదిమామాశక్తితోఁ గూడుకొని యీక్షణముచేసి (ఆలోచించి) అనంతరము “బహు స్యాం” అని సంకల్పించి తరువాత శబ్దము గుణము గాఁగల ఆకాశమును సృజించెను.

అమాకాశము శబ్దస్పృశ్యగుణములు గల వాయువును సృజించెను. ఆవాయువు శబ్దస్పృశ్యరూపగుణములు గల తేజస్సును, ఆతేజస్సు శబ్దస్పృశ్యరూపరసగుణములు గల జలమును, ఆజలము శబ్దస్పృశ్యరూపరసగంధగుణములు గల పృథివిని బుట్టించెను. ఈభూతములు అయిదు మొదట పరస్పరమేళనము లేకయే యపంచీకృతములై యుండి తరువాత పంచీకృతపంచమహాభూతములను పుట్టించెను. వీటివలన బ్రహ్మాండరూపమైన సమష్టివిరాట్పురుషశరీరము పుట్టెను. దానివలన అస్తదాదుల యొక్క వ్యష్టిశరీరము లుదయించెను.

కనుక పంచీకృతపంచమహాభూతసంఘాతరూప మగు నీవ్యష్టిశరీరము సమష్టివిరాట్పురీర కార్యమైనందున సమష్టిశరీరముకంటె భిన్నముగా నేరదు పంచీకృతపంచమహాభూతసంఘాతమైన విరాట్పురీరము అపంచీకృతపంచమహాభూతములవలన

పుట్టినందున వాటికంటె భిన్నముగా నుండదు. అందులో కూడ శబ్దాదిగుణపంచముగల పృథివి జలకార్యమైనందున జలముకంటె భిన్నముగా లేదు. జలము తేజఃకార్యమైనందున తేజస్సుకంటె భిన్నముగా లేదు. తేజస్సు వాయుకార్యమైనందున వాయువుకంటె భిన్నముగా లేదు. వాయువు ఆకాశకార్యమైనందున ఆకాశముకంటె భిన్నముగా లేదు.

ఆకాశము “బహు స్యాం=అనేకముగ నొందు” నను పరమేశ్వరసంకల్పరూప మగు అహంకారముయొక్క కార్యమైనందున ఆయహంకారముకంటె భిన్నముగా లేదు. అహంకారమును “తదైక్షత=ఆపరమాత్మ యీక్షణము చేసెను” అని చెప్పబడిన మాయేక్షణరూప మగు మహత్తత్త్వముయొక్క కార్యమయినందున మహత్తత్త్వముకంటె భిన్నముగా లేదు. మహత్తత్త్వము అవ్యాకృత మను మాయయొక్క కార్యమయినందున మాయకంటె భిన్నముగా లేదు. ఆమాయ యను కారణము జడమయినందునను, చిద్రూపుడగు పరమేశ్వరునియందారోపింపబడినందునను పరమేశ్వరునికంటె భిన్నముగా లేదు. అని యనుసంధించుటచేత కార్యకారణాత్మకమయిన యీశ్వరపంచమునందు చైతన్యస్వరూపుడగు పరమేశుని మాత్రము గోచరింపజేయుసమాధి లయపూర్వకసమాధి యని చెప్పబడును.

ఈసమాధియందు తత్త్వమస్యాది వేదాంతమహావాక్యార్థజ్ఞానము లేనందున అవిద్యాతత్కార్యములు నశింపవు. కనుక వెనుక చెప్పినప్రకారము చింతించినప్పటికి అవిద్యాది

కారణము లున్నందున తిరిగి యావత్ప్రపంచమునకు ఆవిర్భావము కలుగును గనుక ఈసమాధి సబీజసమాధి యని చెప్పబడియున్నది.

ఇందుచేతనే ఇది ముఖ్యసమాధి కాదు. తత్త్వమస్యాది వేదాంతమహావాక్యార్థ మగు ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మముయొక్క సాక్షాత్కారముచేత అవిద్య యావత్తు నివర్తించును గనుక తత్కార్యమగు ఆకాశాదిప్రపంచము బాధింపబడును. అవిద్య తిరిగి ఆవిర్భవించనేరదుగనుక వేదాంతమహావాక్యార్థసాక్షాత్కారపూర్వకముగఁ గలుగు నీసమాధి నిర్బీజసమాధి యనబడును.

ఇదియే ముఖ్యసమాధి. దీనియందుఁ బత్త్వసాక్షాత్కారముచేత అవిద్యాతత్కార్యములు బాధింపబడును గనుక ఇది బాధాపూర్వకసమాధి యనబడును.

ఈసమాధిని శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులుగారు ఉపదేశసాహస్రి యను గ్రంథమునందు ఉదాహరించిరి.

శ్లో. దృశిస్వరూపం గగనోపమం పంచ సకృద్విభాతం త్వజమేక మక్షరం,
అతేపకం సర్వగతం యదద్వయం తదేవ చాహం సతతం విముక్తః.

తా. జ్ఞానమాత్రస్వరూపమై ఆకాశమువలె నిత్యమై సర్వపదార్థములను కారణమై స్వప్రకాశమై జన్మాదివికారములు లేనిదై సర్వభేదరూప్యమై నాశాదివికారరహితమై పుణ్యపాపాదికర్త సంబంధవివర్జితమై సర్వవ్యాపకమై జీవస్వరూపము కంటె అభిన్నమైన యేకరమాత్మస్వరూపము కలదో, అట్టిపరమాత్మస్వరూపమును, నేను సర్వకాలములయందు అవిద్యాదిదోషములచేత విడువబడియున్నాను.

శ్లో. దృశిస్తు శుద్ధోఽహమవిక్రియాత్మకా
న మేఽస్తి కశ్చిద్విషయః స్వభావతః,
పురస్తిరశోఽర్థస్వనుభవశ్చ సర్వతః
సంపూర్ణభూమా త్వజ ఆత్మని స్థితః.

తా. నేను శుద్ధమయిన జ్ఞానస్వరూపుఁడను. సర్వవికార
రహితుఁడను. నాకు స్వభావముచేతనే విషయము లేవియును
లేవు. నానాదిక్కులయందు సంపూర్ణమై వ్యాపకమై జన్మాదులు
లేక స్వస్వరూపమునం దున్నవాఁడను.

శ్లో. అజోఽమరశ్చైవ తథాఽజరోఽమృతః
స్వయంప్రభ స్సర్వగతోఽహమద్వయః,
న కారణం కార్య మతీవ నిర్తలః
స దైవ తృప్తశ్చ తతో విముక్త ఓం. అని.

తా. నేను జన్మలేనివాఁడను, అపక్షయము లేనివాఁడ
ను, ముదిని లేనివాఁడను, మరణములేనివాఁడను, స్వయం
ప్రకాశస్వరూపుఁడను, సర్వవస్తువులయందు వ్యాపించియున్న
వాఁడను, సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదములు లేనివాఁడను,
కారణము లగు పృథివ్యాదిభూతములకంటె కార్యములగు
దేహేంద్రియాదులకంటె విలక్షణమైనవాఁడను, ఆత్యంతనిర్మ
లుఁడను. సర్వకాలములయందు తృప్తికలవాఁడను గనుకనే
నేను ముక్తుఁడను.

ఆక్షేపము. — ఓయీ! యమనియమాదులు ఎనిమిది అం
గములు. సంప్రజ్ఞాతసమాధి ప్రధానము ఈ ప్రకారము శాస్త్ర
మర్యాదకనుపదుచుండఁగా ధ్యానానంతరము చెప్పబడు నెని

మిదవ యంగమగు సమాధిని చెప్పునప్పుడు అస్థానమందు ప్రధానముగ సంప్రజ్ఞాతసమాధిని ఉదాహరించుట యుక్తము కాదు.

సమాధానము—ఎనిమిదవ అంగమగు సమాధికిని ప్రధాన మగు సంప్రజ్ఞాతసమాధికిని విశేషభేదము లేనందున అంగ భూతసమాధిస్థానమందు సంప్రజ్ఞాతసమాధిని నుదాహరించుట యుక్తముగానే యున్నది. లోకములో వేదము చెప్పుకొను బ్రహ్మచారికి చెప్పకొనితీజినవానికి వేదము నధ్యయనము చేయించు సుపాధ్యాయులకు వీరియుగ్గురికి వేదాధ్యయనము సమానముగా నున్నప్పటికి ఏ ప్రకారము వేదమునధ్యయనము చేయు బ్రహ్మచారి ప్రతివ్యాకృతమునందుః దర్శించు మాటి మాటికి జాగ్రత్తతో నుండునో, అ బ్రహ్మచారియే నృథముగా నధ్యయనము చేసి తన నాత జాగ్రత్తతో నుండి వేదవాక్యములనుండు తప్పుడో, వేదమును శిష్యుల కధ్యయనము చేయించు సుపాధ్యాయులు ప్రమాదముగా నున్నప్పటికి తప్పి చెప్పడో యా ప్రకారమే ధ్యానసమాధి సంప్రజ్ఞాతసమాధులు మూడు ఏకవిషయములైనప్పటికి అవాంతరభేదము కలవై యుండును. అనఁగా ఏకతత్త్వాభ్యాసము చేయు పురుషుడు ఆరంభములో నొకవిషయము నాలంబనముగా చేసుకొని చింతించునప్పుడు ప్రతిక్షణము చిత్తము అన్యవిషయములయందు విశేషము నొందుచుండఁగా జాగ్రత్తతోఁ గనిపెట్టి ఆలంబనము నందు చేర్చుచుండును. ఇది ధ్యాన మనఁబడును. ఇట్టి ధ్యానము ను కొంతకాల మభ్యసించఁగా కొంచెము జాగ్రత్తతో నుండు

నప్పుడు చిత్తము విషయాంతరములయందు విశేషమును జెందక ఆలంబనమునందే చిరకాలము నిలిచియుండును. ఇది సమాధి యనఁబడును. ఇట్టిసమాధి కొంతకాల మభ్యసించగా ప్రమాదముతో నున్నప్పుటికి చిత్తము విషయాంతరముల యందు చేరక ఆలంబనమును విడువక చింతించుచుండును. ఇది సంప్రజ్ఞాతసమాధి యనఁబడును. ఈ ప్రకారము ధ్యానసమాధి సంప్రజ్ఞాతసమాధులు మూడు ఏకవిషయములై నిప్పుటికి కించి దవాంతర భేదములు కలవని భావము.

ధారణాధ్యానసమాధులు మూడు సంప్రజ్ఞాతసమాధికి అంతరంగములు. యమనియమాదులు అయిదు బహిరంగములు. ఈయర్థము పతంజలిమహర్షి చేత సూత్రించబడినది.

సూ. త్రయమంతరంగం పూర్వేభ్యః. అచి.

తా. ధారణాధ్యానసమాధులు మూడు వెనుకఁజెప్పిన యమనియమాదులకంటె సంప్రజ్ఞాతసమాధికి సంతరంగము లని సూత్రార్థము.

కనుక నేదో యొకపుణ్యవిశేషముచేత ధారణాధ్యాన సమాధులలో నొకటి సిద్ధించెనా యమనియమాదులనుగూర్చి విశేషముగ యత్నించ నక్కరలేదు.

ప్రశ్న—పతంజలిమహర్షి భూతతన్మా త్రేంద్రియాదుల నాలంబనముగా చేసి సంప్రజ్ఞాతసవికల్పసమాధులను అనేకముగ నిరూపించియున్నారు. మీరు ఆసమాధులను నిరూపించకపోవుటకు కారణ మేమి?

ప్రతిపచయము—పతంజలిచేత నివరింపఁబడిన భూత తన్మాత్రాదివిషయసమాధులు అంతర్ధానపరకాయప్రవేశాదిసిద్ధులకు కారణములైనందున మోక్షమునకు కారణములు కానందున మోక్షహేతువగు పరమాత్మవిషయసమాధికి విరోధులైనందునను మాచేత వాటియం దావరము చేయఁబడలేదు.

ఇదియే ఆనమాధులను మేము నిరూపించకపోవుటకు కారణము.

భూతతన్మాత్రాదివిషయకసమాధులు అనాత్మవిషయములైనందున మోక్షసాధనములు కానందున హేయములనియు, ఆత్మవిషయకసమాధికి విరోధులనియు పతంజలిమహర్షియే సూత్రించియున్నారు.

సూ. తే సమాధావపరగ్నాస్యత్థానే సిద్ధయః. అని.

తా. ఈచెప్పఁబడిన అనాత్మవిషయసమాధులన్నియు మోక్షసాధనమైన పరమాత్మవిషయసమాధియందు విఘ్నముగానుండును. వ్యుత్థానదశయందు అంతర్ధానాదిసిద్ధులను కలుగఁజేయుచుండునని సూత్రార్థము.

సూ. స్థావ్యపనిమంత్రతే సంగస్తయాకరణం పునరవిష్టప్రసంగాత్. అని.

తా. మోక్షసాధనమగు పరమాత్మవిషయసమాధి నాచరించునప్పుడు స్వర్గాదిస్థానములయందుండు దేవతలు వచ్చి తమతమలోకములకు రమ్మనుచునిస్థాధింపఁగా ఆస్వర్గాదిలోకములయం దాసక్తిని గాని దేవతలచేత కూడ ఆదరింపఁదగిన ప్రభావము తననుగలిగెనను గర్వమును గాని పొందఁగూడదు. సంగస్తయములను చేసినమోక్షమునకు ఆత్మవిషయసమాధి భంగము

నొంది మోక్షము సిద్ధింపకపోవడమే కాకుండ సాంసారికానిష్టములు కూడ తిరిగి సంభవించు నని సూత్రార్థము.

ఉద్దాలకుఁ డనుముని సమాధి నాచరించుచుండి దేవతలచేత పిలువఁబడి వారిలోకములయం దాసక్తి చేయక తిరిగి పరమాత్మవిషయనిర్వికల్పసమాధినే చేయుచుండె నని వాసిష్ఠరామాయణములోఁ జెప్పఁబడినది. ఇదిగాక యీయర్థము శ్రీరామవసిష్ఠులయొక్క ప్రశ్న ప్రతివచనవాక్యములచేత విస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది

అది యే ప్రకారమంటే వివరించెదము.

శ్లో. జీవన్ముక్తశరీరాణాం కథమాత్మవిదాం వర,

శక్తయో నేహ దృశ్యంతే ఆకాశగమనాదికాః. అని.

తా. జ్ఞానవంతులలో నుత్తముఁడవైన యోస్వామి! జీవన్ముక్తి నొందిన మహాపురుషులయొక్క శరీరములయందు ఆకాశగమనాదిశక్తులు కనుపడుట లేదు! ఇందుకు కారణమేమి? ఈ ప్రకారము శ్రీరాములు ప్రశ్నచేయగా శ్రీవసిష్ఠమహర్షి ప్రతివచనమును జెప్పుచున్నారు.

శ్లో. అనాత్మవిదముక్తోఽపి నభోవిహరణాదికమ్,

అణిమాద్యప్తసిద్ధీనాం సిద్ధిజాలాని వాంఛతి.

తా. ఆత్మజ్ఞానశూన్యుఁడగు పురుషుఁడు ముక్తిని పొందనివాఁడై యుండి ఆకాశగమనాదిసిద్ధులను అణిమాద్యప్తసిద్ధులను కోరును.

శ్లో. ద్రవ్యమంతక్రియాకాలయక్త్యాప్నోత్యేవ రాఘవ,

నాత్మజన్యైష విషయ ఆతజ్ఞో హ్యేతమాత్రదృక్.

తా. ఆకాశగమనాదిసిద్ధులు, ఓషధులు, మంత్రములు, క్రియావిశేషములు, కాలవిశేషములు వీటిని సాధనములుగా నేర్పజుచుకొని పొందుచుందురు. అత్త తత్త్వజ్ఞానముగలవానికి ఈయోషధిమంత్రాదిసాధనములు గాని ఆకాశగమనాదిసిద్ధులు గాని ఆదరింపఁదగినవి కావు. అత్తజ్ఞాని అత్తను మాత్రము చూచుచుండును.

శ్లో. అత్తనాత్మని సుతృప్తో నావిద్యామయధావతి,
యే కేచన జగద్భవా స్తానవిద్యామయాన్వితుః,

తా. అత్త తత్త్వజ్ఞానము గలవాఁడు స్వస్వరూపానుభవముచేతఁ దృప్తిని బొందుచుండును. అవిద్యాకిల్పితవిషయములలోఁ బ్రవర్తించఁడు. ఈ ప్రపంచములో నుండు విషయములన్నియునవిద్యచేత కల్పింపఁబడి మిథ్యాభూతములుగానున్నవి యని యాత్మజ్ఞులు తెలిసియుందురు.

శ్లో. కళం తేషు క్షాతజ్ఞో త్యక్తావిద్యో నిమజ్జతి.

తా. అత్తజ్ఞుడగుపురుషుఁడు అవిద్యను సవాసనగా వదలియున్నందున, అవిద్యాకిల్పితములగు సిద్ధులలో ఆసక్తి కలవాఁడై యే ప్రకారముగా నుండును?

శ్లో. ద్రవ్యమంత్రక్రియాకాలశక్తయస్సాససిద్ధిదాః,
పరమాత్మపదప్రాప్తౌ నోపమర్శంతి కాశ్చన.

తా. ద్రవ్యము, మంత్రములు, క్రియలు, కాలము వీటి యొక్క సామర్థ్యములు ఆకాశగమనాదిసిద్ధులను కలుగఁజేయునవియనిపరస్పరకి, పరమాత్మస్వరూపమును బొందువిషయములో గొంచెమైనను ఉపకారమును జేయఁజాలవు.

శ్లో. సర్వేచ్ఛాభజాలసంశాంతా వాత్సలాభోదయో హి యః,
స కథం సిద్ధివాంఛాయాం మగ్నచిత్తేన లభ్యతే. అని.

తా. సర్వవిషయములయందుఁ గల ఆశ నశించినతరువాతఁ గలుగు ఆత్మస్వరూపలాభ మను మోక్షము ఆకాశగమనాదిసిద్ధులలో కోరికగలిగి యుండఁగ నేప్రకారము సిద్ధించును అనఁగా సిద్ధింపదని భావము.

శ్లో. న కేచన జగద్భవా స్తత్త్వజ్ఞం రంజయంత్యమి,
నాగరం నాగరీకాంతం కుగ్రామలలా ఇవ.

తా. ఈ ప్రపంచమునందుఁగల పదార్థము లేవియును బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గల పురుషుని పట్టణములయం దుండి రసికుడై పట్టణస్త్రీలకు వల్లభుడైనవానిని గ్రామములలో నుండు రసికత్వము నెఱుఁగని స్త్రీలవలె రంజింపఁ జేయనేరవు

అనఁగా బ్రహ్మపరోక్షజ్ఞానము గల పురుషుఁడు ఈలోకమం దెటువంటి విచిత్రపదార్థములను చూచినా, వింతను ఆశ్చర్యమును పొందఁడని భావము.

శ్లో. అపి శీతరుచావర్కే సుతీక్ష్ణే చేందుమండలే,
అప్యధః ప్రసరత్యగ్నా జీవన్ముక్తో న విస్త్వయా.

తా. అతితీక్ష్ణస్వభావముగల సూర్యుఁడు ఒకానొక కాలమునందు చల్లని కాంతిగలవాడైనను, శీతస్వభావముగల చంద్రుఁడు వేడిమి గలవాడైనను సర్వదా ఊర్ధ్వజ్వాలలు గల అగ్ని క్రిందిభాగమునకు ప్రసరించుజ్వాలలు గలవాడైనను బ్రహ్మతత్త్వాని ఆశ్చర్యమును పొందఁడు.

శ్లో. చిదాత్మన ఇమా ఇత్థం ప్రస్ఫురంతీహ శక్తయః,
ఇత్యస్యాశ్చర్యజాలేషు నాభ్యుదేతి కుతూహలమ్.

తా. సర్వశక్తియు క్షుద్రై నపరమూత్తయందు అనేకవిధములగు శక్తులు కలవు. అవి కొన్ని కొన్ని దేశకాలములయందావిర్భవించును. మరికొన్ని మరికొన్ని దేశకాలములయందావిర్భవించు నను అభిప్రాయము కలవాడైనందున, బ్రహ్మవేత్త ఇతరజనుల కాశ్చర్యమును గలుగఁజేయు విషయములయందాశ్చర్యము నొందఁడు.

శ్లో. యస్తు ఏ భావితాత్మా సిద్ధిజాలాని వాంఛతి,
స సిద్ధిసాధకైర్ద్రవ్యైస్తాని సాధయతి క్రమాత్. ఆని.

ఏపురుషుఁడు ఆత్మతత్త్వసాక్షాత్కారము గలవాడైనప్పటికి, ఆకాశగమనాదిసిద్ధులను కోరునో, అట్టిపురుషుఁడు ఆసిద్ధులను సాధించుద్రవ్యమంత్రాధిసాధనములను సంపాదించి క్రమముగా సిద్ధులను సాధించును.

ఇందువలన తత్త్వజ్ఞానము విదేహము క్తిజీవన్ముక్తులకు సాధనముగా నుండును గాని, ఆకాశగమనాదిసిద్ధులకు సాధనముకాదు కనుకనే జీవన్ముక్తులగువారికి ఆకాశగమనాదిసిద్ధులు సంభవింపనేర వని ప్రతిపాదింపఁబడినది.

ఆత్మవిషయమగు సంప్రజ్ఞాతసమాధి వాసనాక్షయమునకు నిరోధసమాధికిని కారణమై యున్నందున దానియందే మేము ఆదరముంచి దానినే నిరూపించినారము.

ఇకను చిత్తభూము లైదింటిలో అయిదవభూమియగు నిరోధసమాధిని నిరూపించెదము.

ఈనిరోధసమాధిని పతంజలినుహర్షి సూత్రించియు న్నారు.

సూ. వ్యుత్థాననిరోధ సంస్కారయోరభిభవప్రాదుర్భావ నిరోధలక్షణ చిత్తాన్వయో నిరోధసమాధిః. అని.

ఈసూత్రము ఇదివరలో వ్యాఖ్యానము చేయఁబడి యున్నది.

వ్యుత్థానసంస్కారములు సమాధికి విరోధులుగా నుండును. అట్టిసంస్కారము లేని యనఁగా వాసిష్ఠ రామాయణము లో ఉద్దాలకమునియొక్క సమాధిలో నుదాహరింపఁబడినవి.

శ్లో. కదా ఽహం త్యక్తమననే పదే పరమపావనే,

చిరం విశ్రాంతిమేష్యామి మేరుశృంగ ఇవాంబుదః.

తా. ఉద్దాలకుఁడను ముని సమాధిని చాలించియున్న సమయములో నీప్రకార మాలోచించుచుండెను. నేనువిచార శూన్యమై అనఁగా నసందిగ్ధమై పరమపవిత్రమైన బ్రహ్మస్వరూపమునందు స్థిరముగాఁ జిత్తమును జేర్చి చిరకాలము మేరుశిఖరమునందు మేఘమువలె నెప్పుడు నిలువఁగలను?

శ్లో. ఇతి చింతాపరవశో బలాదుద్దాలకో ద్విజః,

పునఃపునస్తాపవిశ్య ధ్యానాభ్యాసం చకార హ.

తా. ఈప్రకారము చింతించుచున్నవాఁడై ఉద్దాలకుఁడనుముని బలాత్కారముగా మాటిమాటికి కూర్చుండి ధ్యానమును అభ్యసించెను.

శ్లో. విషయైర్నియమానే తు చిత్తే మర్కటచంచలే,
న స తథే సమాధానప్రతిష్ఠా ప్రీతిదాయినీ.

తా. కోరికలె అతిచలస్వభావావస్థుగల చిత్తము శబ్దా
దివిషయములచేత నీడ్వబడుచుండఁగా మద్దాలకునకు సమా
ధియందు ఆనందజనకమైన స్థైర్యము కలుగక పోయెను.

శ్లో. కదాచిద్బాహ్యసంస్పర్శపరిత్యాగాదనంతరం,
తస్యాగచ్ఛచ్ఛిత్తవిరాంతరస్పర్శసంచయాన్.

తా ఉద్దాలకునియొక్క చిత్తమును విషయము లాక
ర్షించిన ప్రకారమును చెప్పుచున్నాను. ఆయుద్దాలకునియొక్క
చిత్తమును వాచకము ఒకసమయములో బాహ్యవిషయముల
లోనుండి మరలంకుబడి, అంతరవిషయములయందు సంచరించు
చుండును. అనఁగా బాహ్యవిషయములయందుఁ బ్రవర్తించ
కుండఁ జేయఁబడిన చిత్తము పూర్వానుభూతవిషయములను
స్మరించుచుండును అని భావము.

శ్లో. కదాచిదాంతరస్పర్శా ద్బాహ్యం విషయమావదే,
తస్యోద్ధీయ మనో మాతీ కుత్రాపి త్రస్తపక్షీవత్.

తా. మరియొకసమయములో అంతరవిషయములను
విడచి బాహ్యవిషయములను గ్రహించుచుండును. మరియొక
సమయములో ఆ యుద్దాలకునిమనస్సు బెడరినపక్షివలె నెగిరి
యొక్కడిగో పోవుచుండును.

శ్లో. కదాచిదుదితార్కాభం తేజః పశ్యతి విస్తృతం,
కదాచిత్కేవలం వ్యోమ కదాచిన్నివిడం తమః.

తా. ఒకసమయములో సూర్యసమానమగు తేజస్సును జూచును. మరియుక సమయమందు కేవలాకాశముచు, మరియుక కాలమందు దట్టమైన తమస్సును చూచును.

శ్లో. ఆగచ్ఛతో యథాకామం ప్రతిభాసాత్పునఃపునః,

అచ్ఛిన్నస్తనసా శూరః ఖడ్గేనేవ రణే రిపూర్.

తా. ఈ ప్రకారము యథేచ్ఛముగా సంభవించుచున్న విషయజ్ఞానములను ఆ యుద్ధాలకుఁడు తనమనస్సును ఖడ్గము చేత శూరుఁ డగువాఁడు యుద్ధమునందు శత్రువులను ఖండించి నట్లు ఖండించెను.

శ్లో. వికల్పాఘే సమాలునే సోఽపశ్యద్ధృదయాంబరే,

తమశ్చన్నవివేకార్కం లోలకజ్వలమేచకం.

తా. ఈ ప్రకారము విషయముల నన్నిటిని ఛేదించిన తరువాత ఆముని తనహృదయాకాశమునందు అజ్ఞానముచేత నావరింపఁబడినందున కాటుకపొడివలె నల్లనై చలించుచున్న వివేక మనుసూర్యబింబమును చూచెను.

అనఁగా తమోగుణభూయిష్టమైన యాత్మానాత్మవివేకము చిత్తమందు స్ఫురించె నని భావము.

శ్లో. తమప్యృత్సాదయామాస సమ్యగ్జ్ఞానవివస్వతా,

తమస్యపరతే స్వాంతే తేజఃపుంజం దదర్శనః.

తా. సమగ్జ్ఞానమను సూర్యునిచేత ఆతమోగుణ మను అంధకారమును నివర్తింపఁజేసినతరువాత నాయుద్ధాలకునకు తనహృదయమం దొకతేజోవిశేషము కనుపడెను.

శ్లో. తల్లులూప స్థూబానాం వనం బాల ఇవ ద్విషః,
తేజస్యవరతే తస్య ఘూర్ణ మానం మనో మునేః.

నిశాబ్జవదగాన్నిద్రాం తామప్యశు లులూప సః.

తా. మెట్టతామరను ఏనుఁగు తెంచి వేసినట్టు ఉద్దాలకుఁ
డాతేజస్సును ఛేదించెను. తేజస్సు నివర్తింపఁగానే ఆముని
యొక్కమనస్సు విహ్వలమై రాత్రి కాలమందు తామరపూవు
వలె ముడుచుకొనిపోయెను. అనఁగా నిద్రలో చేరెను. నిద్రను
కూడ ఆముని నివారించెను.

శ్లో. నిద్రావ్యవగమే తస్య వ్యోమసంవిత్సముద్యయా,
వ్యోమసంవిది నష్టానూం ఘోరే తస్యాభవన్తనః.

తా. చిత్తమందు నిద్రయను లయదశ నివర్తింపఁగానే
శూన్యత్వావస్థ జనించెను. ఆశూన్యత్వావస్థను కూడ నివారిం
పఁగా ఆమునియొక్కమనస్సు మూఢముగా నుండెను. అనఁగా
నేవిషయమును గ్రహింపకుండ నిర్విషయముగా నుండె నని
భావము.

శ్లో. మోహమప్యేష మనసస్తం మమార్జ మహాశయః,
తత స్తేజస్తతో నిద్రామోహాదిపరిచ్ఛిత్తాత్.
కామకృష్ణామాసాద్య విశ్రామ మనః శుణ్ణం. ఆని.

తా. ఈ ఉద్దాలకుఁడు ప్రమాదములేనివాడై తన
చిత్తమునందుఁ గలిగినయామోహమును కూడ నివారించెను.

అనంతరము నిద్రామోహాదిదోషములు లేని యవాజ్ఞా
నసగోచరమైన స్థితిని బొంది, ఆయుద్దాలకునియొక్కమనస్సు
విశ్రమము నొందెను. అనఁగా సకలవిషయములఁ బరిత్యజించి
బ్రహ్మకారమై యామునియొక్క మనస్సు హాయిని బొందెను.

ఇందుచేత బ్రహ్మతత్వజ్ఞానేచ్ఛ కలిగియున్నప్పటికి చిత్తమునకు ఊహితమూఢవిత్తీకృతభూమికలయందుండు బాహ్యభ్యంతరవిషయములయందు సంచారము ఆనవస్థితత్వము దేహాంతరాళమందుండు తేజస్సును తమస్సును చూచుట నిర్విషయముగా నుండుట ఇవి మొదలగునవి వ్యుత్థానసంస్కారము లని చెప్పబడినవి.

ఈ వ్యుత్థానసంస్కారములు నిరోధసమాధిరూపమగు యోగిప్రయత్నముచేత ప్రతిదినమందు ప్రతిక్షణమందును నివారింపబడుచుండును. వ్యుత్థానసంస్కారవిరోధులగు నిరోధసంస్కారములు పుట్టింపబడుచుండును. ఈ ప్రకారము చేయుచుండఁగా నిరోధవ్యుత్థానములయందు రెంటియందు సంచరించుచిత్తము నిరోధమందే నిలిచియుండును.

ఆక్షేపము—ఓయీ!“ (ప్రతిక్షణపరిణామినోహి భావాబ్దుతే చితిశక్తేః”) అనున్యాయప్రకారము చిత్తమునకు సర్వకాలములయందు విచిత్రరూపమైన పరిణామము కలదని చెప్పవలయును గదా. ఈలాగున నుండఁగా పరిణామము లేకయే చిత్తము నిరోధమును బొంది యేప్రకారముగా నుండును? (చిద్రూపమగు బ్రహ్మస్వరూపము గాక, ఇతరములైన పదార్థములన్నియు ప్రతిక్షణమునం దవస్థాంతరమును పొందుచుండు నని న్యాయవాక్యమున కర్థము.)

సమాధానము.—వాస్తవము. వ్యుత్థానదశయందు విచిత్రపరిణామము కలిగియుండును. నిరోధమును పొందింపఁ

బడిన చిత్తమునకు పరిణామము ఏప్రకారముగా నుండు నని శంకించి సతంజలియునియే

సూ. తతః ప్రశాంతవాహితాసంస్కారాత్.

అనుసూత్రముచేత సమాధానమును చెప్పిరి. చిదుగులు, నెయ్యి మొదలగు వస్తువులను వేయుచుండఁగా అగ్ని యేప్రకారము ఉత్తరోత్తరము వృద్ధి నొంది ప్రజ్వలించుచుండునో సమిధలు మొదలయినవాటిని వేయుచుండ నుండఁగా మొదటిక్షణము నందు కొంచెము శాంతి నొంది, అనంతరము ప్రతిక్షణము విశేషముగా శాంతి నొందుచుండునో, ఆప్రకారమే నిరోధింపఁ బడిన చిత్తము ఉత్తరోత్తరము అధిగమైన ప్రశమమును నొందుచుండును ఇదియే ప్రశాంతవాహిత యనఁబడును. ఇందు లో ఘోరప్రభావప్రభాంతిచేతఁ గలిగిన సంస్కారము ఉత్తరోత్తరప్రభాంతికే గారణమైయుండును. ఇట్టి ప్రశాంతవాహిత యను చిత్తపరిణామమును శ్రీకృష్ణమూర్తి భగవద్దీతలయొక్క అజవయధ్యామిములలో విస్పష్టముగా నానతిచ్చియున్నారు.

శ్లో. యదా వినియతం చిత్త మాత్మ న్యేవావతిష్ఠతే,

నిస్సప్తహృద్వకామేభ్యో యుక్త ఇత్యుచ్యతే తదా.

తా. విశేషముగా నిరోధింపఁబడినచిత్తము ఎప్పుడు చిద్రూపుడగు పరమాత్మయందే నిశ్చలముగా నుండునో, అప్పుడు సర్వకామములయందు నిస్సప్తహృదల పురుషుఁడు మోగసిద్ధి గలవాఁడాయె నని యెఱుఁగవలయును.

శ్లో. యథా దీపా నివాతస్థో నేంగతే సోపమా స్తృతా,

యోగినో యతచిత్తస్య యుంజతో యోగమాత్మనః.

తా. గాలి లేని ప్రదేశములలో వెట్టఁబడిన దీపము ఏ ప్రకారము చలించక యుండునో, పరమాత్మవిషయమైన యోగము నభ్యసించుపురుషునియొక్క నిరోధమును బొందిన చిత్తము ఆ ప్రకారముగా నుండును.

శ్లో. యత్రోపరమతే చిత్తం నిరుద్ధం యోగసేవయా,
యత్ర చైవాత్మ నాత్మానం పశ్యన్నాత్మసి తుష్యతి.
సుఖమాత్యంతికం యత్రద్బుద్ధిగ్రాహ్యమతీంద్రియమ్,
వేత్తి యత్ర నచైవాయం స్థితశ్చలతి తత్త్వతః.
యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం మన్యతే నాధికం తతః,
యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గురుణాపి విచాల్యతే,
తం విద్యాద్యుఃఖసంయోగవియోగం యోగసంబ్ధితం.
స నిశ్చయేన యోక్తవ్యో యోగోఽనిర్విణ్ణచేతసా. అని.

తా. ఏయవస్థయందు యోగాభ్యాసముచేత నిరోధించఁబడిన చిత్తము సర్వవిషయములను విడచియుండునో ఏయవస్థయందు పరిశుద్ధమయిన మనస్సుచేత పరమాత్మ స్వరూపమే చూడఁబడునో, దేహేంద్రియాదులు చూడఁబడవో ఆత్మను చూచుచు ఆత్మయందే సంతోషముపొందఁబడునో, విషయములయందు సంతోషము పొందఁబడదో ఏయవస్థయందు దవాఙ్మానసగోచరమైన సర్వోత్కృష్టమైన నిత్యమైన ఇంద్రియగోచరముగా నిసుఖము అనుభవింపఁబడునో ఏయవస్థలో యోగియగువాఁడు ఆత్మస్వరూపమునందు నిలచి చలించకయుండునో, దేనియందు ఆత్మస్వరూపమును పొంది అంతకంటె అధికమైన లాభము లేదని తలచుచుండునో ఏయవస్థయందుండి ప్రబలమైన దుఃఖములు

ప్రాప్తించినా విఘ్నమును పొందక యుండునో అట్టియవస్థ సర్వదుఃఖస్పర్శశూన్యమయిన యోగమని చెప్పబడును. ఇట్టి యోగమును నిర్వేదమును బొందని చిత్తముగలిగి దృఢాధ్యవసాయముచేత సాధించవలయును. నిర్వేదమనఁగా విసుగు. ఇది చిరకాలసాధ్యమయిన కార్యముల నారంభించి చేయునప్పుడు పుట్టుచుండును. యీవిసుగును పొందకుండ యోగము నభ్యసించవలయును. ఇదిగాక గురుశాస్త్రోపదిష్టవిషయములయందు విశ్వాసమునుంచి యోగమును సాధించవలయును. అనిర్వేదము నిశ్చయమును లేనివత్తమునకు యోగము సిద్ధింపనేరదు.

నిరోధసమాధియొక్క సాధమును పతంజలి సూత్రము చేత నిరూపించియున్నారు.

సూ. విరామప్రత్యయాభ్యాసపూర్వకః సంస్కార శేషోఽన్యః.

తా. వృత్తులయొక్క ఉపశమము విరామ మనఁబడును. అట్టి విరామమునకు కారణము పురుషప్రయత్నము. ఈపురుషప్రయత్నమును అడుగడుగు కభ్యసించుటచేత అసంప్రజ్ఞాతసమాధి జనించును. ఇదియే నిరోధసమాధి యనఁబడును. దీనియందు వృత్తిశూన్యమగుచిత్తము తనస్వరూపముతో కనుపడకుండ నుండి సంస్కారమాత్రముగా నుండు నని సూత్రార్థము.

నిరోధసమాధి విరామప్రత్యయాభ్యాసముచేత పుట్టునని శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత చెప్పబడినది.

శ్లో. సంకల్పప్రభవాన్ కామాన్ త్యక్త్వా సర్వానశేషతః,
మన సైకేంద్రియగ్రావం వినియమ్య సమంతతః.

తా. సంకల్పముచేత పుట్టుచుండు యోగప్రతికూలము లగు కామములనన్నిటిని సవాసనగావదలివేసి చక్షు రాదీంద్రియములను విషయములలోకి చేరకుండ మనస్సుచేత నాకర్షించి యోగము నభ్యసించవలయును.

శ్లో. శనైశ్శనైరుపరమే దుబ్ధ్యా ధృతిగృహీతయా,
ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా న కించిదపి చింతయేత్.

తా. ధారణచేత స్వాధీనపఱచుకొంటున్నబుద్ధివలన మనస్సును పరమాత్మయందు నిశ్చలముగాఁ జేర్చి అభ్యాసక్రమమున నుపరతిని బొందవలయును. ఇతరవిషయములను కొంచెమైనను చింతించఁగూడదు.

శ్లో. యతో యతో నిశ్చరతి మనశ్చంచలమస్థిరం,
తతస్తతో నియమ్యైత దాత్మస్యేవ వశం నయేత్. అని.

తా. ఈప్రకార మభ్యసించఁబడుచున్నప్పటికి చిత్తము రజోగుణముచేత విషయములయందుఁ బ్రవర్తించినను, తమోగుణముచేత నిద్రాలస్యాదిదోషములను పొందినను, అట్టిలయ విక్షేపములయందుండి తొలఁగించి పరమాత్మయందు నిశ్చలముగా చేర్చి యుంచవలయును.

కోరఁబడుచున్న స్రక్చందనవనితాపుత్రమిత్రగృహ తేత్రాదిపదార్థములు మోక్షశాస్త్రమును తెలిసిన పండితుల చేత వ్యవహరింపఁబడు అనిత్యత్వాదిదోషములు కలవైనప్పటికి అనాద్యజ్ఞానవివశమువలన నాదోషములను ఆచ్ఛాదించి అవిషయములయందు యోగ్యతను (మంచిని) సంకల్పించును. అట్టి సంకల్పముచేత 'ఇది నాకు కావలయును, అది నాకు కావలయును'

అను కామములు పుట్టును. అనఁగా స్రక్పందనాదిపదార్థములు అనిత్యత్వాదిదోషములు కలవై నష్పటిక, ఆదోషములు అనాద్యజ్ఞానముచేత నావరింపఁబడి కనుబడనందున ఆవిషయములు మంచి వను అభిప్రాయము కలుగును. అందువలననే ఆవిషయములయందు కామములు (శోరకలు) పుట్టుచుండును అని భావము.

ఈ యర్థ మొకస్మృతియందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో. సంకల్పములఁ కామో కై యర్థస్సంకల్పవంశివాః,
కామ జానామి తే మూల సంకల్పస్కల మాయసే,
న తస్మాం సంకల్పయాద్యాని సమాంతర్హం వివంశ్మసి. అని,

తా. కామము సంకల్పములవలనఁ బుట్టుచుండును. యాగదానాదులు సంకల్పమువలననే కలుగుచుండును. ఓ కామమా! నీయొక్క మూలము (వీరు) తలచితివి. నీవు సంకల్పము వలనఁ గదా పుట్టుచున్నావు. అట్టి సంకల్పమును నేను ఇక్కఁడేయను. అందువలన నీవు సమూలముగా నశించిపోదువు.

వివేకముచేత విషయములయందుండు దోషములు ప్రత్యక్షముకాఁగానేనుక్కచేత క్రక్కఁబడివపాయనమందువలె విషయములయందు కామములు పుట్టవు. ఇహలోకమునందుఁ గల స్రక్పందనాదివిషయములయందు కామమును విడిచినట్లు బ్రహ్మలోకాదిపరలోకములయందు అదిమాద్యన్యైశ్వర్యములయందు కూడ కామమును విడిచవలయు నను అభిప్రాయము చేత 'సంకల్పప్రభవాక్ కామా' నను భగవద్గీతావాక్యము

నందు సర్వశబ్దము చెప్పబడినది. ఇదిగాక మానోపవాసప్రతము ననుష్ఠించువానికి ఆమాసమందు అన్నము విడువబడి నను అన్నమందు కామము అడుగడుగుకు కలుగుచుండును. త్యజింపబడిన విషయములయందు ఆప్రకారము కామముకలుగకుండ నుండవలయును. కామమును విడిచినతరువాత బుద్ధి పూర్వకముగా విషయములయందు ప్రవృత్తి లేకపోయినను చక్షు రాదీంద్రియములకు రూపాదివిషయములయందు స్వభావముచేతనే ప్రవృత్తి సంభవించుచుండును. అట్టిప్రవృత్తిని కూడ ప్రయత్నవిశేషముతోఁ గూడిన మనస్సుచేత నివారించవలయును. దేవతాగర్భనాదులయందుఁగూడ చక్షు రాదీంద్రియములను ప్రవర్తించనీయఁగూడదు.

భూమికాజయక్రమమునకుఁగా ఉపశమము నభ్యసించవలయును. జ్ఞానభూమికలు నాలుగు. అవి కథవల్లియను ఉపనిషత్తులో చెప్పబడినవి.

శ్రు. యచ్ఛేద్వాజ్ఞనసీ ప్రాజ్ఞస్తస్యచ్ఛేత్ జ్ఞాన ఆత్మని,
జ్ఞానమాత్మని (మహతి) నియచ్ఛేత్తద్యచ్ఛేచ్ఛాఛాత ఆత్మని. అని.

తా. వాగింద్రియవ్యాపారమును మనస్సునందు నిరోధింపవలయును. మనోవ్యాపారమును జ్ఞానాత్మయను విశేషాహంకారమునందును ఆవిశేషాహంకారమును మహదాత్మయను సామాన్యాహంకారమందును ఆసామాన్యాహంకారమును శాంతాత్మయను నిరుపాధికుడైన పరమాత్మయందును జేర్చి నిరోధింపవలయునని యర్థము.

దీనియొక్కతాత్పర్యమును వివరించెదము.

వాగింద్రియము లౌకికవ్యాపార మని వైదిక వ్యాపార మని రెండువిధములు. అందులో వ్యర్థప్రలాపము లౌకిక వ్యాపార మని, అష్టాక్షరీ పంచాక్షరీ ప్రభృతిమంత్రజపము, వేదసారాయణము మొదలగునవి వైదికవ్యాపారమని చెప్పబడును. ఇందులో లౌకికవ్యాపారము వ్యర్థానదశయందు కూడ చిత్తవిక్షేపకరమైనందున యోగికి సర్వదా త్యాజ్యము. కనుకనే యొకస్మృతియందుఁ జెప్పబడియున్నది.

శ్లో. మానం యోగాననం యోగ స్థితస్థిరవాచనీలతా,

నిశ్శబ్దహర్షం సమత్వం చ సత్తైలాన్యోమండితః. అని.

తా. వాగ్వాప్యపారపరిత్యాగము యోగమున కుపయోగమగు పద్మాసనాద్యాసనము ప్రాణాయామము శీతోష్ణాది ద్వంద్వసహనము ఏకాంతప్రదేశమందు నివాసము విషయములయం దాశ లేకపోవుట సర్వభూతములయందు సమత్వబుద్ధి యిఁదేయును పరమహంససన్న్యాసికి ముఖ్యధర్మములు.

మంత్రజపాదివ్యాపారము నిరోధసమాధియందు త్యాజ్యము. వ్యర్థాన్యోనదశయందు అనుష్ఠేయము. ఇట్టి వాగ్వాప్యపారపరిత్యాగము వాగ్భూమిక యని చెప్పబడును. ఇది మొదటి భూమిక. ఈభూమికను విశేషప్రయత్నముచేత కొన్నిదినములకుఁగాని కొన్ని మాసములకుఁగాని కొన్ని సంవత్సరములకుఁగాని జయించి (సాధించి) తరువాత మనోభూమికయందు ప్రయత్నమును చేయవలయును. మొదటిభూమికను దృఢముగా సాధింపక పైభూమికలలోనికి పోవుటకు అభ్యాసముచేసినవాడునుందు

మొదటిభూమిక దృఢముగా లేనందున పైభూమికలు చెడిపోవును గాని సిద్ధింపనేరవు.

ప్రశ్న.—చక్షు రాదీంద్రియములను కూడ నిరోధింపవలదా? వాగింద్రియమును మాత్రము నిరోధించితే చాలునా?

ప్రతివచనము—చాలదు. చక్షు రాదీంద్రియములను కూడ నిరోధింపవలసినది అవశ్యకమేను. అయితే చక్షురాది నిరోధము వాగ్భూమికయందుఁగాని మనోభూమికయందుఁగాని అంతర్భవించును.

ఆక్షేపము.—ఓయీ! వాగింద్రియమును మనస్సునందు నిరోధించవలయునని చెప్పితివి. ఒక ఇంద్రియము మరియొక ఇంద్రియమునందు ప్రవేశించుట కానము గనుక ఇది యుక్తముగా కనుపడలేదు.

పరిహారము—ఇచ్చట ఒక ఇంద్రియము మరియొక ఇంద్రియమునందు ప్రవేశించునని చెప్పలేదు. వాగింద్రియము మనస్సు ఈరెండు నానావిధవిక్షేపములను కలుగఁజేయును గనుక మొదట వాగింద్రియవ్యాపారమును విడిచి మనోవ్యాపారములతో మాత్రము నిలిచియుండవలయునని చెప్పఁబడినది. గోమహిషాదిపశువులకు వలె వాఙ్మయమము స్వాభావికముగా సిద్ధించినతరువాత మనస్సును జ్ఞానాత్మయందు నియమింపవలయును. ఆత్మ జ్ఞానాత్మ యని మహాత్మ యని శాంతాత్మ యని మూడువిధములు, విషయజ్ఞానసాధనమైనమనస్సు ఇచ్చట నియామ్యముగాఁ జెప్పఁబడినందున చిదాత్మకు జ్ఞాతృత్వమును

కలుగఁజేసిన అహంకారము ఇచ్చట జ్ఞానాత్మ యని చెప్పఁబడినది. అహంకారము సామాన్యహంకారమని విశేషాహంకారమని రెండువిధములుగా నున్నది. నేను ఫలానివానినుమారుడను, ఫలానిపేరుకలవాడను, ఫలానివిద్యను నేర్చినవాడను అని విస్పష్టముగా నభిమానింపఁజేయునది విశేషాహంకారము. నేనని సామాన్యముగా నభిమానింపఁజేయునది సామాన్యహంకారము. ఈసామాన్యహంకారము సర్వజీవులయందు వ్యాపించియున్నందున మహాత్మని చెప్పఁబడినది. ఈ రెండు అహంకారములతోఁగూడిన ఆత్మలు ఇద్దరు సర్వోపాధిసూన్యమైన ఆత్మ శాంతాత్మ యని చెప్పఁబడినది. ఈముగ్ధురత్మలలో విశేషాహంకారవిశిష్టాత్మకంబు సామాన్యహంకారవిశిష్టాత్మకంబు అంతరము. అంతకంటె శాంతాత్మ అంతరము ముండును సర్వమున కాంతరమై చిద్రూపమైన శాంతాత్మయందు వ్యక్తమని చెప్పఁబడు జడశక్తియగుమూలప్రకృతిచేరియున్నది. ఆమూలప్రకృతి సామాన్యహంకారమైన మహాత్మత్వము నామమునుబొంది వ్యక్తముగా నుండును. ఆమహాత్మత్వమునకుపైఁగా, విశేషాహంకారమని అంతకుపైఁగా మనస్సుని అంతకుపైఁగా వాగాదీంద్రియము లని నామములనుబొంది అతిస్ఫుటముగా పరిణమించును.

ఈయభిప్రాయముతోనే ఇంద్రియములు మొదలుకొని పరమాత్మకు ఉత్తరోత్తరము ఒకదానికంటె నొకటి అంతరమైయుండునని కథవల్లియందు చెప్పఁబడినది.

శ్రు. ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా ఆర్థేభ్యశ్చ పరం మనః,
మనసస్తు పరా బుద్ధి ర్బుద్ధేరాత్మా మహిమ్నః గురః.
మహాతః పరమన్యక్త మన్యక్తాత్పురుషః పరి,
పురుషాన్న పరం కిం చి త్సా కాష్టా సా పరా గతిః. అని.

తా. ఇంద్రియములకంటె విషయములు అంతరములు.
వాటికంటె మనస్సు అంతరము మనస్సుకంటె బుద్ధియను
విశేషాహంకారము, అంతకంటె మహత్త యను సామాన్యా
హంకారము, అంతకంటె మూలప్రకృతి అంతఃకర్తృ యుండెను.
అవ్యక్తముకంటె పరమాత్మ అంతరము. పరమాత్మకంటె అంత
రమైనది మరియొకటి లేదు. ఇట్టి పరమాత్మయే అన్నిటికి పర్యవ
సానమం దుండునదియును ముఖ్యముగాఁ దెలియఁదగినదియు
అని శ్రుతి కర్తవ్యము.

కనుకనే నానావిధసంకల్పవికల్పసాధన మగు మనస్సును
విశేషాహంకారమందు నియమింపవలయును. అదిగా మనో
వ్యాపారములైన రాగద్వేషాదివాచకలను సంకల్పవికల్పము
లను విడచి విశేషాహంకారముతో యాత్మము నిలువవలయు
నని భావము.

శ్లో. తస్మాహం నిగ్రహం మన్యే వాయోనివ మదన్యకేన.

తా. అతిచపలస్వభావము గల మనస్సును నిగ్రహిం
చుట వాయువుయొక్క నిరోధమువలెనే శక్యము కాదని తలఁ
చెదను.

అని యాత్మకారముగా జ్ఞానము అద్వైతముననుసరించి
అభ్యాసవై రాగ్యములచేత మనోనిరోధమును చేయవచ్చునని

శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత నుత్తరము చెప్పబడినందున మనోనిరోధము చేయుటకు శక్యమైయుండ దని శంకింపఁదగదు.

మనోనిరోధము శక్యము కాదని అర్జునుఁడు చేసిన ప్రశ్నకు శ్రీకృష్ణమూర్తిచేత నుత్తర మిహిత్రకారముగాఁ జెప్పబడినది.

శ్లో. అసంశయం మహాబాహో మనో దుర్నిగ్రహం కలం,
అభ్యాసేన తు కాంతేయై రైరాగ్యేణ చ గృహ్యతే.

తా. ఓఅర్జునా! మనస్సు అతిచంచలమైనది. నిగ్రహించుటకు శక్యమైనదియు కాదు. ఇందును సంశయము లేదు. కాని అభ్యాసముచేత వైరాగ్యముచేత మనస్సు నిగ్రహింపబడును. అనుగా హఠయోగముచేత నిగ్రహించుటకు శక్యము కాదు గాని మృదుయోగముచేత శక్యముగా నున్నది యని భావము.

శ్లో. అసంయతాత్మనో యోగో దుష్కరః ఇతి మే మర్థః,
వశ్యాత్తనా తు యతతా శక్యః సత్త్వముపాయకః. అస.

తా. అభ్యాసవైరాగ్యముల నుదాహరించిన సతంజలి సూత్రముల ముందు వివరించదము. పూర్వభూమికలను దృఢముగా నభ్యసించనివానియోగము దుస్సాధ్యమై యుండును. పూర్వభూమికలను దృఢముగ నభ్యసించినవానికి ఉపాయము చేత సాధ్యమై యుండు నని అర్థము.

ఉపాయముచేత యోగము సాధ్యమై యుండు నని శ్రీగౌడపాదాచార్యులవారిచే కూడ చెప్పబడినది.

శ్లో. ఉత్తేక ఉదధేర్యద్వత్కుశాగ్రేణైకబిందునా,
మనసో నిగ్రహస్తద్వద్భవేజపరిభోగతః.

తా. దర్శ్యాగ్రముచేత నొక్కొకబిందువును వెలులికి
విసుకు నొందకుండ జల్లుచునున్న చో, ఏ ప్రకారము సముద్రము
యొక్కజలమును యావత్తు నిశ్శేషముగా నివర్తింజేయ
నగునో, ఆ ప్రకారము మనోనిగ్రహాపాయములయందు విసుకు
లేక ప్రవర్తించువానిచేత మనస్సు నిగ్రహింపబడును.

శ్లో. బహుభిర్న విరోధవ్య మేకేనాపి బలీయసా,
స పరాభవమాప్నోతి సముద్ర ఇవ టిట్టిభాలో. అన.

తా. ఎంతబలవంతుడైనను బహుజనముతో విరోధ
మును పొందఁగూడదు బహుజనముతో విరోధమును పొందిన
వాడు సముద్రము కులింగఁ ట్టితో విరోధపడి విరోధమును
పొందినట్లు పరిభవమును పొందును

ఇచ్చట సంప్రదాయవేత్త లొకకథను చెప్పుదురు. ఒక
కులింగవక్షి (ఈవక్షి భూమియందే నివ్రుకొలము కేయనిం
చును. భూమియందే గుంటలను చేసి గుడ్లను పెట్టి పెంచుచును.
సముద్రతీరమునందు తనభార్యతోఁగూడ కొవ్వము చేయు
చుండెను. అప్పు డాకులింగవక్షిభార్య గర్భమును ఛరించి
యుండి తనభర్తను జూచి యిదిను మన మిచ్చట కొవ్వమును
జేయఁగూడదు. ప్రవచనమయము లుట్టియిది. ఇచ్చట నేను
ప్రసవించినమొదల, ఈసముద్రము ముగ్ధునిను, తనయిల్ల
చేత నీడ్చుకొనిపోవును. కనుక మరియొక ప్రదేశమునకుపోయి
ప్రసవించెద నని చెప్పెను. అందు కులింగవక్షి భార్యను

చూచి ఓపిచ్చిదానా! నాసామర్థ్యము సముద్రనకు తెలియదా? అతఁడు మనకు అపకారమును చేయునా? భయము లేదు. ఇచ్చటనే ప్రసవింపు మని చెప్పెను అంతట నాకులింగవక్షి భర్తమాటను అతిక్రమింపఁజాలక యాసముద్రతీరమునందే గ్రుడ్లను పెట్టెను. సముద్రఁడు కులింగవక్షియొక్క ప్రగల్భవాక్యములను విని చూచెదను. ఈవక్షి యేమి చేయునో యని దానిగ్రుడ్లను అలలచేత లోపలికి నీడ్చుకొని పోయెను. అప్పు డాకులింగవక్షి భార్య తనపెనిమిటిని జూచి నే నిదివరకే చెప్ప లేదా? సముద్రఁడు మనగ్రుడ్లను నీడ్చుకొని పోయెఁగదా యని దుఃఖించెను. అప్పు డాకులింగవక్షి తనభార్యతో నీవు దుఃఖం పకు నేను సముద్రపుజలమును శోషింపఁజేసి మనగ్రుడ్లను తిరిగి తెచ్చెదనని చెప్పి తనముక్కుతో నొక్కొక జలబిందువును గ్రహించి దరికి నుమియుచుండెను. అప్పు డావక్షియొక్క బం దువులందఱువచ్చి యిది నీకు శక్యముగానినని దీనిని మాను కోమని యెంత చెప్పినను ఆకులింగవక్షి మాచని మీ రందఱు నాకు సహాయముగా నుండుఁడు. త్వరలో నేనీసముద్రనిశోషిం పఁజేయుద మని ఆపక్షులను సహాయముతో రెను. ఆపక్షు లన్ని యు ఆకులింగవక్షికి సహాయములై తమముక్కులతో నొక్కొక జలబిందువును సముద్రములోనుండి గ్రహించి దరికి నుమియు చుండెను. అప్పు డీకులింగవక్షియొక్క అర్బుష్ణముచేత నా త్రోవను వచ్చిన నారదమహర్షి యాకులింగవక్షియొక్క యత్న మును మొదటినుండి విని యిది నీకు శక్యముగాదు. మానుకో మని బోధించిరి. ఎంత బోధించినను ఈజన్మములోగాని మరి

యొకజన్మములోఁగాని వేయిజన్మములకై నను ఈసముద్రమును శోషింపఁజేసి నాగుడ్డను నేనుగ్రహించుదునుగాని యీ సంరంభమును మానుట లే దని దృఢముగాజెప్పి నీటిచుక్కలను వెలుపలికి చిమ్ముచుండెను. అంతట నారదమహర్షి ఆ కులింగపక్షియొక్క దృఢనిశ్చయమునకు మిక్కిలి సంతోషించి దయగలవాడై గరుత్మంతునియొద్దకుఁబోయి ఆయనను ఈ కులింగపక్షికి సహాయముగా ప్రేరేపించి పంపించెను. అంత నా పక్షిగద్రునిపక్షివేగమునకు సముద్రుఁడు భయమునొంది అట్టి యొక్క గుడ్డను దానికి నిచ్చి ప్రార్థించి స్వాంతభమును తీసిమింపఁజేసుకొనిపోయెను. ఈ ప్రకారమే నరమధర్మమైన మనో నిరోధమునందు ప్రయత్నము చేయుపురుషుఁడు విసును లేక చేయుఁడుమందు వానిని పరమేశ్వరుఁడు పనుగ్రహించి శీఘ్రముగా మనోనిరోధము కలుగులాగునఁ జేయును.

అన్నమును భుజించుపురుషుఁడు మధ్యమధ్య కూరలు మొదలైనవాటిని ఆస్వాదించుటచేత శీఘ్రకూరము విసును నొందక యన్నమును భుజించునో యాస్వాదము మనోనిగ్రహోపాయముల ననుష్ఠించువాఁడు మధ్యమధ్య తదనుకూల వ్యాపారముల ననుష్ఠించుటచేత విసునొందక మనోనిగ్రహమును సాధించును.

ఈయభిప్రాయముతోనే వసిష్ఠమహర్షి ద్విచున్నాడు.

శ్లో. చిత్తవృత్తిభిర్మద్యై భాగో జన్మైశ్చైవ ప్రతూయతే,

గురుశుశ్రూషయో భాగ మభ్యర్చిన్నత్య పంక్తయః.

తా. వివేకములేని మనస్సునకు వివేకమును కలుగఁ జేయునపుడు మొదట చిత్తముయొక్క రెండుభాగములను భోగములచేతను ఒకభాగమును శాస్త్రముచేతను మరియొక భాగమును గురుశుశ్రూషచేతను నిండించవలయును.

శ్లో. కిందిమ్యవ్యక్తస్మిన్ముక్తస్య భాగం భోగైశ్చ పూరియేత్,
గురుశుశ్రూషయా భాగం భాగం శాస్త్రైశ్చ సంధయా.

తా. కొంచెము వివేకముగలిగినతరువాత నొకభాగమును, భోగముచేత రెండుభాగములను, గురుశుశ్రూషచేత మరియొకభాగమును శాస్త్రవిచారముచేత నిండించవలయును.

శ్లో. త్యక్తస్మిన్ముక్తసాక్ష్యే పూరియేత్సోఽప్యహం,
ద్వౌ భాగా శాస్త్రైరాద్యైర్ద్వౌ భాగాననవిభాజనా.

తా. విశేషముగా వివేకమును బొందినతరువాత ప్రతిదినము చిత్తముయొక్క రెండుభాగములను శాస్త్రవిచారవైరాగ్యములవలనను రెండుభాగములను తత్త్వానుసంధానగురుశుశ్రూషాదులవలనను నిండించవలయును.

ఇచ్చట భోగశబ్దముచేత దేహధారణసాధనమైన భిక్షాటనాదివ్యాపారము వర్ణాక్రమించితనిత్యమైను త్రికర్మసుష్టానమును చెప్పఁబడుచున్నది. గడియకాలముగాని రెండుగడియలకాలముగాని యథాశక్తిగా యోగము సభ్యసించి తరువాత ముహూర్తకాలము శాస్త్రశ్రవణముచేతఁగాని గురుశుశ్రూషచేతఁగాని గురుసన్నిధిమందు నివసించి ముహూర్తకాలము స్వదేహధారణార్థమైననులను చేసుకొని ముహూర్తకాలము యోగశాస్త్రమును ఆలోచించి తిరిగి ముహూర్తకాలముయో

గము నభ్యసించవలయును. ఈ ప్రకారము యోగమును ముఖ్యముగా నుంచుకొని ఇతరవ్యాపారములను మధ్యమధ్య కలిపి అనుష్ఠించుచు తాను శయనించుకాలమందు ఆదినమందు నిన్ని ముహూర్తములు యోగము చేయుఁబడెనో ఆముహూర్తములను లెక్కపెట్టుకొనవలయును. అంతట రెండవదివసమందుఁగాని, రెండవపక్షమందుఁగాని, రెండవపూసమందుఁగాని యోగముహూర్తములను వృద్ధి నొందింపవలయును. ఈ ప్రకారము చేయుచు ఒక్కొక్క యోగముహూర్తమున కొక్కొక్కక్షణమును వృద్ధి నొందించినను, ఒక సంవత్సరమునను యోగమున్నవకాలము చాల వృద్ధి నొందును. ఈ ప్రకారము యోగమునే ముఖ్యముగా ననుష్ఠించుపక్షమందు నితరవ్యాపారములు లోపించిపోవునని శంకింపఁవగదు. ఇతరవ్యాపారములచెన్నియని నిశ్చయించినవానికే యోగమునం నధికారము కలదు. గనుక వ్యాపారము తరలోపము దూషణము కాదు. మరి భూషణము గానోయవలెను. గనుకనే విద్యత్సవ్యాస మపేక్షింఁబడుచున్నది. అందున బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గలవాఁడై సన్యాసము చేత విద్యవ్యాపారములను సరమించి జీవను క్రిసాధనమును యోగము నభ్యసించవలయునని శాస్త్రములయందు చెప్పియున్నది యని భావము.

గనుక యోగమునందే ముఖ్యోపగల్గుచున్నది. వేదాధ్యయనమును చేయు బ్రహ్మచారివలె, వర్తకమును చేయుకోమటివలె క్రమముగా యోగారూఢుఁడగును. వేదాధ్యయనమును చేయు బ్రహ్మచారి యుకపాదమును మొనడును, భూమిపాదములను తరువాతను, అనంతరముబుగ్గును, రెండవయగ్గును

లను, కాండమును, అధ్యయనముచేసి క్రమముగా వేదమునంత
టినిచదివి యధ్యాపకత్వమునే ప్రకారముపొందునో వర్తకమును
జేయుకోమటి మొదట నొకవరహాను తరువాత రెండువరహా
లను సంపాదించి క్రమముగా లక్షద్రవ్యపూర్ణించి యే ప్రకా
రము లక్షేశ్వరుడగునో ఆ ప్రకారము బ్రహ్మచారి, కోమటి
అధ్యయనమును వర్తకమును ఆరంభించినప్పుడు తాను కూడ
సమానముగా యోగాభ్యాసము నుపక్రమించి ఉత్తరోత్తరము
వృద్ధిగా వారలకంటె నెక్కువగా పనిచేయవలె నని అభినివే
శము నొంది యోగము నభ్యసించినయెడల బ్రహ్మచారివర్త
కులు అధ్యాపకత్వలక్షేశ్వరత్వముల నెంతకాలమునకు పొందు
దురో యంతకాలమునకు తాను యోగముయొక్క పరమా
వధిని నెందువల్ల పొందజాలడు! అవశ్యముగా యోగకాష్ఠను
పొందనేపొందును.

కనుక మాటిమాటికి చిత్తమందు వచ్చిచేరు సంకల్ప
వికల్పములను ఉద్ధాలింపవలె పురుషస్రయత్నముచేత నివా
రించి విశేషాహంకారోపాధిగూడైన జ్ఞానాత్మయందు మనస్సును
చేర్చి నిరోధింపవలయును. ఇది రెండవభూమిక. ఈభూమికను
జయించితే బాలురగువలె, మూగవాంఛగువలె అమనస్కత
సిద్ధించును. అట్టి నిర్లవస్కత్వము స్వభావముగా నేర్పడిన
తరువాత విశేషాహంకారరూపమైన జ్ఞానాత్మను సామా
న్యహంకారరూపమగు మహత్తత్వమునందు చేర్చి నిరో
ధింపవలయును. కొంచెము ప్రమాదనిర్మలను బొందినవా
నికి విశేషాహంకార మే ప్రకారము సంకోచమును పొందునో

ప్రమాదనిద్రలను పొందకపోయినా, విశేషాహంకారమును మఱచుటయందు ప్రయత్నముచేయువానికి ఆప్రకారము విశేషాహంకారమును సంకోచమును బొందును. లోకప్రసిద్ధమయిన ప్రమాదనిద్రలయందు తార్కికాదుల కభిమతమైన నిర్వికల్పక జ్ఞానముతోటి సమానమైన ఆమహత్త్వమూత్రనిష్ఠ మూఁదన భూమిక యనబడును.

అభ్యాసవిశేషముచేత నీభూమికలను జయించితరు వాత నీసామాన్యాహంకారరూపమైనమహత్త్వమును నిర్వోపాధిశూన్యమై చిదేకరూపమైన శాంతాత్మ్యమందుచేర్చి నిరోధించవలయును.

శ్లో. మహత్త్వం తస్మాత్త్య విచ్ఛాత్రం హనేషునన్. ౧౧.

తా. మహత్త్వమును కూడ తిరస్కరించి వివేకచిద్రూపుడైన వరసగాత్మిని చేషించుచేయవలయునని ప్రవృత్తి తరమందుఁ జెప్పియున్నది.

ఈచింతాత్రస్వరూపమును మరి చేషించుచేయు నివయములోకూడ వెనుకచెప్పిన పూర్వభూమికలంబవనిష్క్రవృత్తి ప్రయత్నమే పూర్వముకంటె సధికముగాచేయుబడి విధివైయుండును. శాస్త్రము సభ్యసించుపురుషులకు వ్యుత్పత్తి కలుగుటకు పూర్వము ప్రతిపదమును వివరించిచెప్పట యావశ్యకమైయున్నప్పటికి వ్యుత్పత్తి కలిగితరువాత స్వయముగానే ఉత్తరగ్రంథముయొక్క- తాత్పర్యము నే ప్రకటముగా తెలియనో ఆప్రకారమే పూర్వభూమికను చక్కఁగా ననుష్ఠించి

స్వాధీనపరచుకొన్న యోగికి ఉత్తరభూమికలను సాధించి నుపాయము స్వయముగానే తోచుచుండును.

ఈయర్థము యోగభాష్యకాదు లగు వ్యాసాచార్యులచేఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. యోగేన యోగో భావవ్యో యోగావ్యోగో ప్రవర్తతే,
యోఽప్రమత్తస్య యోగేన స యోగో కమతీ దివి. ౪౧.

తా. యోగముయొక్క యుత్తరభూమికను పూర్వభూమికచేతనే తెలుసుకొనవలయును. పూర్వభూమికయొక్క సమ్యగభ్యాసమువలన నుత్తరభూమిక ప్రవర్తించును. ఏవురు ఘండు ప్రమాదములేనివాడై యుండునో నాఁడు భూమికల నన్నిటిని సాధించి చిరకాలము విహరించును.

ఆశ్లేషము—ఓయీ! మహాత్మత్వముయొక్కయు, శాంతాత్మయొక్కయు విషయమనందు 'శాంత్రయేభ్యవతా హ్యర్థా' అనుశ్రుతిచేత అవ్యక్తము చెప్పబడియున్నది. యచేద్వా జ్ఞనసీ ప్రాజ్ఞ' అనుశ్రుతియందు మహాత్మత్వమునకు స్వకారణమైన అవ్యక్తమునందు నిరోధమును చెప్పవలసినది. అవశ్యకమైయుండిఁగా దాని నతిక్రమించి శాంతాత్మయందు నిరోధము వల చెప్పఁబడినది.

సమాధానము—అవ్యక్తమునందు నిరోధమును చేయఁగానే అహంకారముతోఁ గూడిన మహాత్మత్వము లయమును పొందును. అట్టిలయము పురుషార్థము కాదనే అభిప్రాయముతో నవ్యక్తమునందు మహాత్మత్వమునకు నిరోధమును చెప్పలేదు. ఘటము తనకు ఉపాదానకారణముగాని జలమునందు నిరోధిం

పబడినప్పటికి నేప్రకారము లయమును పొందదో ఉపాదాన
కారణముగు మృత్తికయందు నిరోధింపబడి లయమును పొందు
నో ఆప్రకారమే మహత్తత్వము శాంతాత్మయందు నిరోధింపబడినప్పటికి
లయమునొందదు. అవ్యక్తమందునిరోధింపబడెనా
లయమునొందును. ఇట్టిస్వరూపలయము పరమాత్మదర్శనమున
కుపాయము కానందున పురుషార్థము కానేరదు.

శ్రు. దృశ్యతే త్వగ్రహణా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మవృత్తిః.

తా. సూక్ష్మారగ్రహణసమర్థమై నిర్మలమైనబుద్ధిచేత
నాపరయాత్మ భూడబడును. ఈప్రకారము పూర్వవాక్యము
నందు పరమాత్మదర్శనమును చెప్పి ఇట్టి పరమాత్మదర్శనమున
కుపాయమైన బుద్ధిసూక్ష్మత్వమును ప్రతిపాదించుటనంగాను
'యచ్ఛేద్వాజ్ఞనసీ' యను శ్రుతియందు నిరోధసమాధి చెప్పబడినది.
ఇదిగాక, ప్రతిజ్ఞనము సుషుప్తికాలమునందు మహత్తత్వమునను
అవ్యక్తమందు లయము స్వభావముగానే కలుగు
చున్నందున, అట్టిలయమును గూర్చి నిరోధసమాధిని విధించుట
వ్యర్థముగా నుండును.

అక్షేపము. — ఓయీ! భారణా భ్యాన చమాధులచేత
సాధింపబడిన సంప్రజ్ఞాతనమాధి ఏకాగ్రవృత్తిహావ్యమై నందున
పరమాత్మదర్శనమునకు సాధనమయినప్పటికి శాంతాత్మయందు
నిరోధింపబడి యసంప్రజ్ఞాతనమాధివశము పొందిన చిత్తము
వృత్తి హావ్యమై నందున సుషుప్తివలె పరమాత్మదర్శనమున
కుపాయము కానేరదు.

సమాధానము—సరమాత్తదర్శనము స్వతస్స్వీకృతమయి నందున నివారింప శక్యము కానేరదు. అయితే చిత్తము సంప్రజ్ఞాతసమాధితో వృత్తిసహితమయిననున్నందున సోపాధిక బ్రహ్మను గ్రహించుచుండును. అసంప్రజ్ఞాతసమాధితో వృత్తి శూన్యమయియుండి ఆత్మస్వరూపమును గ్రహించలేకపోయినను ఆత్మస్వరూపము స్వయంప్రకాశ మయినందున త్వమయ్యగానే ప్రకాశించుచుండును.

ఈయర్థము శ్రేయోమార్గమును గ్రంథమందుఁ జెప్పఁ బడినది.

శ్లో. అత్తానాత్మాకారం స్వభావతోఽచ్యుతం ననాదిత్వం,
అజ్ఞైకాకారతయా తిలస్మృతానాత్మవృత్తిం నివర్తితం తి.

తా. చిత్తము స్వభావముగా అత్తాకారముగాను, అనాత్మాకారముగాను కూడ నున్నది. ఇందులో అనాత్మాకారమును నిరోధించినపక్షమునకు అత్తాకారము స్వభావముగా స్ఫురించును గనుక చిత్తముయొక్క అనాత్మాకారమును నిరోధించుటయందు ప్రయత్నమును జేయవలయును.

ఘటము పుట్టునప్పుడు ఆకాశముచేత సంపూర్ణమయ్యే పుట్టును. జలము, బియ్యము, అన్నము ఇట్టిద్రవ్యములు ఘటముపుట్టినతరువాత పురుషప్రయత్నముచేత ఘటములో నిండింపబడును. అనంతరమందు నిండింపబడిన జలతండులాదులను ఘటములోనుండి నివర్తింపఁజేసినప్పటికి ఆకాశము నివర్తింపఁజేయుటకు నేప్రకారము శక్యముగా నుండదో ముఖమును మూసినప్పటికి ఘటములోపల నాకాశము నిండియుండును.

గదా. ఆప్రకారమేచిత్తము పుట్టునప్పుడు ఆత్మచైతన్యముతోటి పూర్ణమయ్యే పుట్టును. చిత్తము పుట్టిన తరువాత సుఖదుఃఖాద్యనుభవములను కారణములైన ధర్మాధర్మములనుబట్టి ఘటపటరూపరసగంధసుఖదుఃఖాదివృత్తిరూపములు మూలలో కరిగిపోసిన గాగివలె చిత్తమునందు సంక్రమించును. దీనిలో రూపరసాద్యాకారములు నిరోధసమాధిచేత నివారించబడఁగానే స్వతస్సిద్ధమైన పరమాత్మాకారము ప్రకాశించును. కాని అది నివారించుటకు శక్యమై యుండదు. కనుక నిరోధసమాధిచేత వృత్తి శూన్యముగాఁ జేయఁబడి సంస్కారమాత్రముగా శేషించియున్నందున సూక్ష్మమయి చిదాత్మాభిముఖమయినందున ఏకాగ్రమయియున్న చిత్తముచేత నిర్విఘ్నముగా సర్వబ్రహ్మ సాక్షాత్కరింపఁబడును.

ఈయభిప్రాయముచేతనే వార్తక కారులును సర్వము భవయోగియును ఉభయులు చెప్పియున్నారు.

శ్లో. సుఖదుఃఖాదిహేతుత్వం ధియో ధర్మాదిహేతుత్వం,
నిర్దేతుత్వాత్త సంబోధరూపత్వం వస్తువృత్తిశః.

తా. చిత్తమునకు సుఖదుఃఖాదివిషయాకారము ధర్మాధర్మములచేత కలుగుచుండును. అనాదిసిద్ధమైనచిదాత్మాకారము స్వభావముచేతనే కలిగియుండును.

శ్లో. ప్రకాంతవృత్తికం చిత్తం పరమానందనివకం,
అసంప్రజ్ఞాతనామాయం పమాధిర్యోగివాంక్రియః. తని.

తా. సర్వవృత్తిశూన్యమైన చిత్తము పరమానంద స్వరూపుడైన పరమాత్మను ప్రకాశింపఁ జేయును. ఇదియే అసం

ప్రజ్ఞాతనమాధి యనఁబడును. ఈసమాధి యోగులకు నిండు
ప్రియమైనది.

పరమాత్మదర్శనము స్వతస్స్వీకృత్యైశ్వర్యమునకు అనాత్మదర్శన
మును నివారించుటకు నిరోధసమాధిని అభ్యసించవలయును.
కనుకనే భగవద్గీతలయందు జెప్పబడినది.

శ్లో. ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా త కౌచకం చావరయత్. ౪౩.

తా. చిత్తమును కరమాత్మయందు నిర్మలముగాఁ జేర్చి
యితరవిషయములను స్వల్పముగా నై నా చింతించరావలయును.

ఘటములో నాకాశము స్వతస్స్వీకృత్యైశ్వర్యముగా నున్నప్పటికి
జలతండులాదులచేత నాచ్ఛాదించబడి విచ్ఛిన్నముగా ప్రకా
శించక యుండును. జలతండులాదుల నిరాకరించినతరువాత
నాకాశము విచ్ఛిన్నముగా కనుపడును. అట్లే కారమే చిత్తము
నందుఁ బరమాత్మాకారము స్వతస్స్వీకృత్యైశ్వర్యముగా నున్నప్పటికి అగం
తుకరూపరసాద్యాకారములచేత అభిభవించి విచ్ఛిన్నముగా
కనుపించకయుండును. యాకారముఖదుఃఖాద్యనాత్మాకారము
లను నివారించుగా విచ్ఛిన్నముగా సాక్షాత్కరించును. అనాత్మా
కారములను నివారించుటకుఁగానునిరోధసమాధిని అభ్యసించ
వలయును.

యోగశాస్త్రము చిత్తమును నిర్మలముగాఁ జేయుటకు
మాత్రము ప్రవర్తించినందున నిరోధసమాధియందు పర
మాత్మదర్శనమును సాక్షాత్తుగా ప్రతిపాదించలేదు గాని ప్రకా
రాంతరముగా పరమాత్మదర్శనమును ప్రతిపాదించినది.

సూ. యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధః.

యోగమనఁగా చిత్తవృత్తులనన్నిఁటిని నిరోధించుటయే
యని చెప్పి

“తదా ద్రష్టుస్వరూపేన వస్థానం.”

చిత్తవృత్తుల నన్నిఁటిని నిరోధించఁగా ద్రష్టయగు ప్రత్యే
గాత్మకుఁగాని చిత్తమునకుఁగాని పరమాత్మయందు నిశ్చల
మయినస్థితి కలుగునని చెప్పిరందున నిరోధసమాధియందు అప
ర్వనీయముగా పరమాత్మనాత్మోత్కారము కలుగు నని అంగీకరిం
పఁబడినది. విచారింపఁగా ద్రష్టయగు ప్రత్యేగాత్మ నిర్వికారమై
నందున నెప్పుడు స్వరూపమునందే యుండు నని తోచు
చున్నది. అయినను వృత్తులు పుట్టునప్పుడు అవృత్తులయందు
చిద్రూపము ప్రతిబింబించుచుండునా వృత్తులను ప్రత్యేగాత్మకు
కలిగియున్న భేదము తెలియనందున త్వమావప్రచ్యుతి కలిగి
యున్నట్లు కనుపడుచుండును.

ఈయర్థమును సత్యజలచేతనే “సూ. వృత్తినా రూఢ్యా
మితరత్ర” యని సూత్రింపఁబడియున్నది.

తా. వృత్తులయొక్క నిరోధము లేనికాలమందు వృత్తు
లతో సమానముగా ప్రత్యేగాత్మ కనుపడుచుండునని సూత్ర
ర్థము.

మరియొక చోట కూడ నీయర్థము.

సూ. సత్త్వగుణైశ్చ తత్త్వం తాననృజ్జయోః ప్రత్యేకావిశేషో భావః
అని సూత్రింపఁబడినది.

తా. ప్రకాశసుఖాత్మకమయిన యంతఃకరణసత్త్వము పురుషుఁడు వీరు ఉభయులు స్వతః ఆత్మ్యంతభిన్నులుగా నున్నప్పటికి ఆభేదముగా ప్రతిభాసించుట భోగమనఁబడును. నిరోధసమాధిచేత శోధింపఁబడిన త్వంపదార్థము అనఁగా సత్త్వగాత్మ సాక్షాత్కరింపఁబడినప్పటికి ఆప్రత్యేగాత్మను బ్రహ్మత్వమును కలియఁజేయుకొరకు తత్త్వమస్యాకమవాపాక్యములవలన బ్రహ్మవిద్యయను వృత్త్యంతరము సృష్టింపఁబడును. పరిశుద్ధత్వంపదార్థసాక్షాత్కారమును కలుగఁజేయుటకు నిరోధసమాధి యొకటియే సమపాయము కాదు. చిద్రూపజడరూపములయొక్క వివేకజ్ఞానముచేత కూడ త్వంపదార్థసాక్షాత్కారము గలుగును.

కనుకనే వసిష్ఠమవార్షిచే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. ద్వై క్రమా చిత్తనాశస్య యోగో జ్ఞానోచ రాశః,
యోగస్తద్వృత్తిరోధో హి జ్ఞానం సమ్యగవేదకరమ్.

తా. చిత్తము నశించుటను యోగ మని జ్ఞాన మని రెండుమార్గములు కలవు. యోగ మనఁగా చిత్తవృత్తులను నిరోధించుట; జ్ఞానమనఁగా చిద్రూపజడగు సత్త్వగాత్మయొక్క జడములగు దేహప్రాణమనోబుద్ధులయొక్క స్వరూపమును విభజించి యధార్థముగ తెలియుట.

శ్లో. అసాధ్యో కస్య చిద్యోగో కస్యచిత్ జ్ఞాననిశ్చయః,
ప్రకారా ద్వై తతో దేవో జగద సకమేశ్వరః. అని.

తా. ఒకపురుషునకు యోగము అసాధ్యముగా నుండును. మఱియొకనికి వివేకజ్ఞాన మసాధ్యముగా నుండును. కనుక

పురుషులయొక్క అధికారము నాలోచించి పరమేశ్వరుడు యోగమార్గజ్ఞానమార్గములను రెంటిని ఉపదేశించిరి.

ఆక్షేపము— ఓయీ! ప్రత్యగాత్మ సాక్షాత్కారకాల మందు ఆత్మమాత్రవిషయమైన చిత్తముయొక్క ఏకాగ్రవృత్తి సంప్రజ్ఞాతసమాధిలో సంతర్భూతమైనందున వివేకజ్ఞానము కూడ యోగమునందే పర్యవసించుచున్నది. యోగజ్ఞానములు భిన్నములుగా చెప్పుట కేమి కారణము!

సమాధానము— వాస్తవము. అయినను సంప్రజ్ఞాగా సంప్రజ్ఞాతసమాధులకు స్వరూపమును బట్టి చూచినను, సాధనములను బట్టిచూచినను విశేషభేదము కలదు. సంప్రజ్ఞాతసమాధి యందు వృత్తి కలిగియుండును. అసంప్రజ్ఞాతసమాధియందు వృత్తికూన్యమై యుండును. ఇది యూహించుకొని స్వరూప భేదము. సంప్రజ్ఞాతసమాధికి ధారణాధ్యానసమాధులు సజాతీయము లగుటచేత సంతరంగసాధనములు. అసంప్రజ్ఞాత సమాధికి విజాతీయములగుటచేత బహిరంగసాధనములు. ఇది సాధనప్రయత్నభేదము. ధారణాధ్యానసమాధులవలననే సంప్రజ్ఞాతసమాధి కూడ వృత్తిసహితమైనందున నీనాలుగు సజాతీయములు అసంప్రజ్ఞాతసమాధి వృత్తికూన్యమైనందున ధారణాదిత్రయము దీనికి విజాతీయమని తేలియలగును. 'సూత్ర దపి బహిరంగం నిర్భీజత్య' నిర్భీజమని చెప్పబడినది సంప్రజ్ఞాత సమాధికి ధారణాధ్యానసమాధులు మూడు బహిరంగములుగా నుండు నని సూత్రముచేత కూడ నీయర్థము చెప్పబడినది. ధారణాదిత్రయము అసంప్రజ్ఞాతసమాధికి విజాతీయముగానున్నవి

టికి అనేకవిధములైన యనాత్మాకారములను విడిచియుండుట చేత ఉపకారకమయినందున బహిరంగ మని చెప్పట విరుద్ధము కానేరదు. ఇట్టి యుపకారకత్వమును విశేషణముచుటకొరకు వతంజలినుహర్షి సూత్రించియున్నాడు.

సూ. శ్రద్ధావీర్యశ్శక్తివిమాధిప్రజ్ఞాభూర్వక ఇతరేహం. ఆని.

తా. దేవతలు మొదలగు కొంతఁజను జన్మచేతనే సమాధి సిద్ధికలవారై యుండు నని భూస్మాత్రమునందుఁ జెప్పి మనుష్యులనుగూర్చి సమాధి సిద్ధించునుపాయమును ఈసూత్రము చేత చెప్పుచున్నాడు. వా కియోగమే కరమవృతషడ్ధాసాధన మను నిశ్చయము శ్రద్ధ యనఁబడును. ఇట్లు శ్రద్ధ యోగము యొక్క ప్రభావమును విశేషముగా వినుటచేత కలుగును.

యోగ ప్రభావము భగవద్గీతలయందు వివరించుచున్నది.

శ్లో. కపస్విభ్యోఽధికో యోగీ భూవిభ్యోఽపి మతోఽధికః,
కర్తిభ్యశ్చాధికో యోగీ వస్తావ్యోగీ భవాత్మనః.

తా. కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదితరస్సుల నాచరించువారి కంటె యోగి ఉత్తముఁడు. వాసనాక్షయమనోవాశముల నభ్యసించకయుండి కేవలతత్త్వజ్ఞానమును మాత్రము సంపాదించిన జ్ఞానులకంటె నుత్తముఁడు. నిత్యవైమితికాదికర్తల నాచరించు వారికంటె యోగి ఉత్తముఁడు గనుక ఓయి యట్లనా! నీవు సర్వోత్కృష్ట మగు యోగమునే అభ్యసించవలయును.

ఇట్టి ప్రభావము యోగమునందుఁ గల దని శాస్త్రము వలన సద్గురూపదేశమువలన వినుటచేత యోగమునందు శ్రద్ధ గలుగును ఈశ్రద్ధ దృఢముగాఁగలిగినతరువాత వీర్యము కలు

గును. వీర్యమనఁగా ఉత్సాహము సర్వప్రకారములవలన
యోగమును సాధింపవలయు నను చిత్తవృత్తి ఉత్సాహమునఁ
బడును. ఇటువంటి యుత్సాహము కలుగఁగానే అనుష్ఠానము
లయినయోగాంగములు స్వరింపఁబడును. ఈవృత్తిచేత సమాధి
చక్కఁగా ననుష్ఠింపఁబడును. సమాధియొక్క రిపాకమువలన
చిత్తము నిర్మలమయినందున ఋతంభర యను ప్రజ్ఞ గలుగును.
ఈప్రజ్ఞచేత నసంప్రజ్ఞాతసమాధి మనుష్యులను స్థిరము నని
సూత్రముయొక్క అర్థము

ఋతంభర యను ప్రజ్ఞ వతంజలిచే సూత్రించబడినది.

సూ. ఋతంభరా వత్త ప్రజ్ఞా. అని.

ఋత మనఁగా సత్యము సర్వవస్తువులయొక్క యథార్థ
స్థితి. దీనిని ప్రకాశింపజేయుబుద్ధి ఋతంభర మనబడును.
అనఁగా సర్వవస్తువులయొక్క యథార్థస్థితిని చిత్తము నందు
బుద్ధివిశేషము ఋతంభర యనఁబడు నని యర్థము. ఇట్లుబుద్ధి
విశేషము సమాధిః రిపాకమువలన చిత్తము వారిభృష్టము
నొందినవక్షమందు సంభవించు నని సూత్రించును

ఋతంభర యను నామము ప్రవర్తించుటకు కారణము
సూత్రించబడినది.

సూ. శ్రుతానుమానప్రజ్ఞాభ్యానుష్ఠానమునానశేషార్థశబ్దాత్. అని.

తా. సూక్ష్మవస్తువులనుండి దేహాంతరకాలాంతరభేద
వస్తువులయందును యోగులు కానివారియొక్క ప్రత్యక్షము
ప్రవర్తింపనేరదు. అట్లేవస్తువులను శాస్త్రముచేతను యోగులు
కానివారు తెలుసుకొందురు. శాస్త్రానుమానములచేత వస్తువు

జ్ఞానములు ఆయావస్తువులయొక్క సామాన్యస్వరూపములను తెలియఁజేయును గాని విశేషవిషయములను తెలియఁజేయనేరవు. యోగులయొక్క ప్రత్యక్షము సర్వసద్దాత్తములయొక్క విశేషాకారముల నన్నిటిని విస్పష్టముగాఁ దెలియఁజేయును. ఇందువలననే యోగిప్రత్యక్షమునను బుతంభర యని నామ మేర్పడినది యని సూత్రార్థము. ఇట్టియోగిప్రత్యక్షము అసంప్రజ్ఞాతసమాధికి బహిరంగ మని చిహ్నము యోగిప్రత్యక్షము. అసంప్రజ్ఞాతసమాధికిఁ జేయు నవకారము సూత్రింపఁబడినది.

సూ. శబ్దసంస్కారోఽవ్యసంస్కారప్రతిబంధీ. ౪౦.

యోగిప్రత్యక్షముచేత కలుగు సంస్కారము వ్యక్తాన సంస్కారములను ఇతరసమాధిజన్యసంస్కారములను ప్రతిబంధించును. ఇదియెయ్యసంప్రజ్ఞాతసమాధికి యోగిప్రత్యక్షము చేయునుపకార మని సూత్రార్థము.

అసంప్రజ్ఞాతసమాధికి బహిరంగసాధనముయిన బుతంభరయను యోగిప్రత్యక్షమును జెప్పి సంప్రజ్ఞాతసమాధిని నిరోధించుటకు చేయుప్రయత్నము అంతరంగసాధన మని సూత్రింపఁబడినది.

సూ. తస్మాన్ నిరోధే సర్వసోధా నిర్వృత్త్యాప్యసాధిక. ౪౧.

సంప్రజ్ఞాతసమాధిని నిరోధించుటచేత సర్వము నిరోధించఁబడును గనుక నందుచేత సంప్రజ్ఞాతసమాధి యను నిర్వృత్త జనమాధి సిద్ధించు నని సూత్రార్థము. ఈసమాధి సుఖమై దశతో సమము.

ఇది సాక్షిచైతన్యముచే తెలుసుకొనుటకు శక్యమైనది. ఈయనం ప్రజ్ఞాతసమాధి సర్వవృత్తిశూన్యమైనందున సుషుప్తియేయని శంకింపఁదగదు. అసంప్రజ్ఞాతసమాధియందు అంతఃకరణము శేషించియుండును. సుషుప్తియందు అంతఃకరణము కూడ లయము నొందును. ఈవిశేషము కలిగియున్నందున సుషుప్తిదశాసంప్రజ్ఞాతసమాధి లౌకిక కానేరవు.

ఇది గౌడపాదాచార్యులవారిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. నిగృహీతస్య మనసో న్యైకత్వస్య భీమతః,
ప్రచారస్స తు విక్షేపశ్చ సుప్తిర్యో న తస్యహి.

తా. నిరోధించబడి సర్వకల్పనాశూన్యమై వివేకయుక్తమయిన మనస్సుయొక్క ప్రచారము సుషుప్తికాల విలక్షణముగా నుండునని యోగులచేత కలియఁదగియున్నది. సుషుప్తియందు మనస్సుయొక్క ప్రచారము అవిద్యాగ్రభ్రమయనేక వాసనాబీజములతో కూడి యుండును. సమాధియందు ఆత్మతత్త్వజ్ఞానముచేత సవిద్యానాశమైయుండున సకలాయాన శూన్యమై సుఖాకారమైయుండును ఇది విశేషము యోగులయొక్క న్యాయసూత్రముచేత తేలియఁగినది.

శ్లో. తీయతే హి బ్రహ్మ తస్మిన్మగ్నీతం న తీయతే,
తదేవ సర్వము బ్రహ్మజ్ఞానాంతరం నయతేతి. తా.

తా. మనస్సుయొక్క ప్రచారము సుషుప్తియందు సమాధియందును భిన్నముగా నుండుటను కారణమును చర్చించుచున్నారు. మనస్సు సుషుప్తిదశయందు నిర్వహణవిలతోకూడ సవిద్యయందు తీయము పోవును. సమాధియందు వివేకజ్ఞాన

పూర్వకముగా నిరోధింపఁబడి లీనము కానేరదు. ఎప్పుడు గ్రాహ్యగ్రాహక భేదమును విడిచి మనస్సు కేవలముగా నుండునో అప్పుడు పరబ్రహ్మకారమై యుండును. పరబ్రహ్మ కేవల జ్ఞాన స్వరూపము సర్వదేశవ్యాపకముగా నుండును.

మాండూక్యశాఖయందు కూడ నీయర్థము వినఁబడుచున్నది.

శ్రు. ద్వైతస్యాగ్రహణం తుల్య మభయోః ప్రాజ్ఞస్యయోః,
వీజనిద్రాయంతోః ప్రాజ్ఞస్య చ తుల్యే న విద్యతే.

తా. ప్రాజ్ఞతురీయులిద్దఱును ద్వైతప్రపంచము స్ఫురింపకయుండునుగాని ప్రాజ్ఞుడు విశేషవిజ్ఞాన మను ప్రపంచ స్ఫురణమునకు కారణమయిన యజ్ఞానముతోఁ గూడియుండును. ఇట్టి అజ్ఞానము తురీయునియందు లేనియుండును.

శ్రు. స్వప్ననిద్రాయంతా వాచ్యే ప్రాజ్ఞ స్వస్వప్ననిద్రాయో,
న నిద్రా నైవ చ స్వప్నం చ త్యే చ్యుతం విద్యతా.

తా. నిశ్చుండు ద్వైజనుండు వీరిద్దఱు అన్యథాజ్ఞానము తత్త్వాప్రతిబోధమునజ్ఞానమును కలవారై యుండురు. ప్రాజ్ఞుడు అన్యథాజ్ఞానము లేనివాఁడయి కేవలనిద్రతో కలసియుండును. తురీయుండు అన్యథాజ్ఞానము స్వప్నముగాని తత్త్వాజ్ఞాన మను నిద్రగాని లేనివాఁడై యుండునని బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పుదురు.

శ్రు. అన్యథా గృహ్యతస్యోపాన్న నిద్రాస్వప్నమజానతః,
విపర్యాసే తయోః క్షీణే తురీయం పదమశ్నుతే.

తా. స్వప్న జాగరితములయందు అన్యథాజ్ఞానము కలిగి యుండును. తత్త్వాజ్ఞానమను అజ్ఞానము స్వప్న జాగరితసుషుప్తులయందు మూటియందు సమానముగా నుండును. అన్యథాజ్ఞానాజ్ఞానములను విపర్యయము క్షిణింపఁగా తీరియము పొందఁబడును.

ఆత్మ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలయందు క్రమముగా విశ్వాదని తైజసుఁడని స్రాజ్ఞాఁడని చెప్పఁబడును అద్వైతము వును ద్వైతవస్తువుగా లేలుసుకోవడము స్వప్నము ఇది విశ్వైత జసులయం దిద్దటయందుసమానము. అద్వైతమును తీరియం యుండుట నిద్ర. ఇది విశ్వైతైజసప్రాజ్ఞాలయందు ముగ్ధురినందు సమము. ఇట్టిస్వప్న నిద్ర లను కొనినదేని మిథ్యాజ్ఞానము లేని జ్ఞానముచేత తీరియమును బొందవలెననంత గుఱునను అద్వైతీయ బ్రహ్మతత్త్వము పొందఁబడవలసి మూడవస్థయైన ములయొక్క తాత్పర్యము.

ఆత్మీయము—ఓయీ అవిద్యుత్తులవలన ఇది ముగ్ధుని భేదము విశేషముగా నుండునుగాన అద్వైత ముగ్ధులై తీరియము చూడఁగోరినవానికి నవిద్యుత్తులైనమాధి చెప్పవలెననుగా నపేక్షింపఁబడినస్వప్నకి తత్త్వాజ్ఞానము అవానికి ప్రత్యక్షమున వర్జనీయముగా సంభవించు సుషుప్తితీరితే జాగర్జ్ఞానమున బంధములు నివరించుచున్నందున తనను కి గలుగుననివగా అసంప్రజ్ఞాతసమాధిలో నక్కఱి గనుపడదు

సమాధానము—ఈలాగున చెప్పఁగూడదు. ప్రతీతియము స్వభావముగా నొకానొకప్పుడు సంభవించు సుషుప్తి కాగ

ద్వేషాదిబంధముల నివర్తింపజేయునా? లేక అభ్యాసముచేత
 నిరంతరముగా సంపాదించబడిన సుషుప్తి నివర్తింపజేయునా?
 మొదటిపక్షమునందు సుషుప్తికాలమునందుఁ గల బంధమును
 మాత్రము సుషుప్తి నివర్తింపజేయునా? లేక యితరకాలముల
 యందు వర్తించు బంధమును గూడ నివర్తింపజేయునా? ఇతర
 కాలములయందుండు బంధము సుషుప్తికాలమునందు ప్రస
 త్తము కానందున సుషుప్తిచేత నివర్తింపజేయబడదు. తత్త్వ
 జ్ఞానకూస్మయ లగువారికిఁగూడ సుషుప్తియందు రాగద్వేషాది
 క్లేశబంధము లేదు గదా. కనుక ప్రథమపక్షము యుక్తము
 కాదు. కాలాంతరవర్తయగు బంధమును కాలాంతరవర్తయగు
 సుషుప్తి నివర్తింపజేయనేరదు. గనుక రెండవపక్షమును
 యుక్తము కాదు. సుషుప్తికాలనిరంతరము ను వసువర్తించునుండు
 లాగున నభ్యసించుట సుశక్యము కానందున మొదటి రెండవపక్ష
 మును యుక్తము కాదు గనుక తత్త్వజ్ఞాని మిగువానికిఁగూడ రాగ
 ద్వేషాదిక్లేశబంధము నివర్తించుట సులభము. ఇది ప్రజ్ఞాతనమాధి
 యపేక్షింపబడును. ఇట్టితనమాధిని క్షాదులగునది వాగింద్రియ
 నిరోధము ప్రథమభూమి. బాలచూఢాదులయందునది నిర్లక్ష
 స్కత్వము ద్వితీయభూమి. ఆలస్యదులయందునది అపాం
 కారకూన్యత్వము మూడవభూమి. సుషుప్తియందునది నువా
 తత్త్వకూన్యత్వము అనఁగా సామాన్యవాంకారరహితత్వము
 నాలుగవభూమి. ఈనాలుగుభూమికిలను హృదయంబునం
 దుంచుకొని “శనై శ్శనై రుచనమేత” అని భగవంతునిచే జన్మ
 బడినది. ఈఉపరమముందు సాత్వికధృతిచేత గ్రహింపబడిన

సాత్వికబుద్ధి కారణమైయుండును సామాన్యహంకారము విశేషాహంకారము మనస్సు వాగాదీంద్రియములు ఇవి స్వభావముగా సతితీవ్రవేగముచేత బాహ్యమునకు బ్రవహించుచుండును. ఇట్టివ్రవాహముగలవని నిరోధించుటకునలే మహాధైర్యము ముఖ్యముగా నపేక్షించఁబడుచున్నది. ఇట్లు ధైర్యము క్షమైన బుద్ధిచేత పూర్వభూమి సాధించఁబడెనా? లేదా? యని పరీక్షించి, చక్కఁగా సాధించఁబడినట్లు తెలిసినా, రెండవ భూమిని సాధించుటకు బ్రయత్నము చేయవలయును. లేదా మొదటిభూమియందే నిలిచి, అది స్వాధీనముగనువలెను ప్రయత్నమును చేయవలయును. అభ్యసించుకాలమునందు ఆభూమి యెంతమాత్రము సాధించఁబడినదో దానిని పరీక్షించవలయును. నాలుగవభూమియొక్క అభ్యాసము “అత్మసంపాదనా కృత్వా” యనుశ్లోకమువలనఁ బ్రతిపాదింపఁబడినది.

చతుర్థభూమికాభ్యాసము గొడపాదాదాత్మ్యలవారి చేతఁగుండఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. ఉపాయేన నిగృహ్ణాన్మాద్విక్షిప్తం కామభోగయోగం,
సుప్రసన్నం లయే వైవ యథా కామో లయస్తథా.

తా. కామభోగములయందు విక్షేపమును బొందుచున్నచిత్తమును ఉపాయముచే మఱలించవలయును. లయమునందు ప్రవేశించుచిత్తమును ఆయాసము లేకపోయినచు ప్రబోధమును పొందించవలయును లయము పొలుకంటెదో కామము కూడ అటువంటిది.

శ్లో. దుఃఖం సర్వమనుష్టత్వ కారణభోగాన్నివర్తయేత్,

అజం సర్వమనుష్టత్వ జాతం నైవ తు విశ్యతి.

తా. ద్వైతప్రపంచమంతయు నవిద్యావిజృంభిత మగుట చే దుఃఖరూప మని విచారించి కారణభోగములనుండి చిత్తమును నిరోధింపవలయును. స్వప్రపంచము బ్రహ్మస్వరూపముగా భావించుటచేత ద్వైతప్రపంచమును చూడకయుండును.

శ్లో. లయే సంభోధమేచ్ఛిత్తం విశీప్తం కమయత్సుకః,

సకషాయం వికాసేయాశ్చపప్రాప్తం న చాలయేత్.

తా. లయావస్థలో జేరిన చిత్తమును బోధింపవలయును. విక్షేపమునొందిన చిత్తమును శమింపజేయవలయును. కషాయావస్థనొందిన చిత్తమును గుర్రెఱిగిసామ్యావస్థను పొందింపవలయును సామ్యావస్థను పొందినతరువాత నాచిత్తమును నాయావస్థలోనుండి కదలనీయగూడదు.

శ్లో. వాత్సల్యమనుష్టకం శత్రుత్వం శత్రుత్వం ప్రభావభవేత్,

విశ్వం విశ్వం శత్రుత్వ మేవ స్యాత్ప్రయత్నతః.

తా. సమావస్థయందు సుఖము ననుభవింపగదగు సుఖమునందు నిష్పృహుడై వివేకయుక్తమయిన బుద్ధితో గూఢుకొన్న హృదై యుండవలయును. నిశ్చలముగా నుంచబడినచిత్తము బాహ్యవిషయములలోనికి చేరినవత్తునునకు అట్టి చిత్తమును నిరోధించి ప్రయత్నముచేత పరమాత్మ యందే చేర్చవలయును.

శ్లో. యదా న విద్యతే చిత్తం న చ విశీప్యతే పునః,

అనిగం న నాభాసా నిష్పన్నం బ్రహ్మతత్త్వం.

తా. ఈ ప్రకారముగా నిగ్రహింపఁబడిన చిత్తము ఎప్పుడు సుషుప్తియందు లయమును బొందదో, విషయముల యందు విక్షేపములను బొందదో, కల్పితవదార్థములచేత ప్రకాశింపకయుండునో అప్పుడు బ్రహ్మస్వరూపముగా చిత్తము పర్యవసించిన దని తెలియవలయును.

ఈస్థోకములయొక్కతాత్పర్యము విశేషముగా వ్రాయఁబడును.

తా. లయమని, విక్షేపమని, కమాయమని, సమస్తాప్తియని చిత్తముయొక్క అవస్థలు నాలుగు. నిరోధింపఁబడుచిత్తము విషయములలోనుండి మరలింపఁబడి పూర్వాభ్యాసముచేత సుషుప్తియందు అభిముఖ్యమును పొందెనా, అప్పుడు ప్రబోధప్రయత్నముచేతఁగానినుషుప్తియనులయముయొక్కకారణములను నివారించుటచేతఁగాని చిత్తమును చక్కఁగా ప్రబోధింపవలయును. నిద్ర అజీర్ణము అతిభోజనము ఆఘాతము యీ నాలుగు లయకారణములు.

ఇవి పూర్వాచార్యులచే జెప్పఁబడినవి.

శ్లో. సమారాధ్యనిద్రాం సజీర్ణాల్పభోజీ శ్రమత్యాభ్యాసోఽపి నిద్రప్రదీశీ,
సదాసీత నిస్తృష్ణ ఏవాప్రయత్నోఽనవాప్రాసాదోఽపి నికాభ్యా
సమాత్రాత్. అని.

తా. నిద్రాకాలమందు నిద్రను జూచి నిద్రాశేషముచేత మాంద్యము కలుగఁజుండఁ జేసుకొని శీఘ్రముగా సులభ

ముగా జీర్ణమగుసదాద్ధములను కొద్దిగా భోజనము చేసి
 దూరమార్గగమనాదులచే నాయాసమును బొందక విజన
 మయిన యే కాంత ప్రదేశమునందు కాగద్వేషాదికూన్య
 మయిన చిత్తము కలవాఁడై యుండువలయును. లేదా, అభ్యాస
 మార్గము ననుసరించి ప్రాణాయామము నుపసంహరించుచుండ
 వలయు నని భావము. ఉక్తకారము లయినను పొంద
 కుండఁజేయుఁగా ప్రతిదినజాగరణకాలాభ్యాసముచేత విష
 యాంతరములయందు చిత్తము విక్షేపము గొందును. అప్పుడు
 వివేకశాస్త్రమునుబట్టి వివేక పురుషులచేత ద్వేషబదులినాశిత్వ
 పరిణామవిరసత్వాదిదోషములను విషయములయందు నిశ్చ
 యించి విషయములలోనుండి చిత్తమును మరలించవలయును.
 ఇదిగాక వేదాంతశాస్త్రసిద్ధియును తత్వతయ సన్నిహితానందసర
 బ్రహ్మస్వరూపమును నింతించుచున్నందున విషయకస్తువులు
 బుద్ధికి స్ఫురింపనేరవు గనుక నీమార్గమువలనఁ గూడ చిత్త
 మును విషయములనుండి మరలించవలయును. తీవ్రమయిన
 చిత్తదోషము తీవ్రమయిన కాగద్వేషాదివాసనలు కషాయ
 మనఁబడును. ఇట్టికషాయముచేత నాక్రమింపఁబడినచిత్తము
 ఒకానొకప్పుడు సమాధిని చెందినదానివలె లయవిక్షేపములు
 లేనిదై దుఃఖైకాగ్రముగానుండును. అనఁగా స్థబ్ధముగా
 నుండును. అట్టిస్థితిని కనిపెట్టవలయును. కొందఱు వివేకహీను
 లగుయోగులు యీకషాయావస్థనే ఉత్తమస్థితిగా తలఁచెదరు.

శ్లో. సమం సర్వేషు భూలేషు త్విష్టంతం సరమేశ్వరం. ౧౦౩.

ఈ యర్థము భగవద్గీతలయందు ప్రతిపాదించబడినది.

శ్లో. సుఖమాత్మంతికం యత్తద్బుద్ధిగ్రాహ్యమతీంద్రియం. ఆవి.

23

శ్రుతి కూడ నీయర్థమునే చెప్పుచున్నది.

శ్లో. సమాధినిర్భూతమలస్య చేతసో నివేదికస్యాత్త్వేన యత్సుఖం భవేత్,
స శక్యతే సర్వయితం గిరా తదా న్వయం తమతకరణేన గృ
హ్యతే. అసి.

శా. సమాధిచేత పోగొట్టబడిన మాలిన్యములు (రా
గద్వేషాదివాసనలు) గలిగి యరమాత్మయందుఁ జెప్పబడిన చిత్త
మునకు నెటువంటి సుఖము కలుగునో యా సుఖము వాక్కు
చేత వర్ధింపబడు శక్యమైయుండదు. నిర్మలమై తనబుద్ధి
చేతనే గ్రహించఁదగియుండును.

అర్థము — ఓయీ! సమాధియందుఁగల బ్రహ్మచందము
బుద్ధివలన గ్రహించఁబడునని శ్రుతి స్మృతులయందుఁ జెప్పబడి
యున్నది. గౌడపాదాచార్యులచేత సమాధిసుఖ మనుభవించఁ
గూడదని బుద్ధిగ్రాహ్యత్వము నిషేధించబడుచున్నది గనుక
నిది విరుద్ధముగా నున్నది.

సమాధానము. — అది విరుద్ధముగాదు ఎందువలననంటే
బుద్ధివలన గ్రహించఁబడు సమాధిసుఖము గౌడపాదాచార్యుల
వారిచే నిషేధించఁబడలేదు. ఇది నేమంటే, సమాధినివిరోధముగా
నుండు వ్యర్థానకాలీనసుఖము గ్రహించఁ గూడదని నిషేధించఁ
బడినది. గ్రీష్మకవసములయందు మధ్యాహ్న వేళలలో గంగా
జలమున మునిగిర పురుషునిచేత తత్కాలముందు ఆశ్లేష్మసుఖ
మేత్రకారము చెప్పుటకు శక్యము కాదో, ఉపకములోనుండి
లేచినతరువాత నేత్రకారము చెప్పుటకు శక్యమయి యుండు
నో, సుషుప్తియం దతి సూక్ష్మములైన యవిద్యావృత్తులచే నను

భవించఁబడు సుఖస్వరూపము తత్కాలమందు చెప్పట కేప్ర
కారముశక్యముగానుండదో, ప్రబోధ కాలమందు స్మృతిజ్ఞానము
చేత నేప్రకారము పరామర్శించఁబడునో ఆప్రకారమేవృత్తిహా
యమైసంస్కారమాత్ర శేషమయినందునసూక్ష్మముగానున్నచిత్త
ముచేత సుఖ మనుభవించఁబడు నని శ్రుతిస్మృతులయందు చె
ప్పఁబడినది వృత్తితుండైనవానికి సమాధియందుగొప్పసుఖమను
భవించఁబడినదని కలిగెడిసరామర్మయే యిచ్చట ఆస్వాదమని
చెప్పఁబడినది. ఇట్టియాస్వాదమే గౌడపాదాచార్యులచే నిషే
ధించఁబడినది. ఇదియే తమయభిప్రాయమని తెలియఁజేయుటకు
'నిస్సంగః ప్రజ్ఞయాభవేత్' అనిచెప్పిరి. అనఁగా సవికల్పకజ్ఞాన
ముతోకూడ సుఖానందాన్ని విడువవలయునని గాని వెరుక చెప్పఁ
బడిన సాత్వికధృతితోకూడిన బుద్ధిచేత సుఖము నాస్వాదిం
చుటను సుఖమును వర్జించుటను విడువవలయు నని కొని
యర్థము.

సమాధియందు బ్రహ్మోపదేశములో మునిగించున్నచిత్తి
ము ఒకప్పుడు సుఖము నాస్వాదించుటకుఁగాని మరేక మఱి
కాదిబాధలవలనఁగాని వృద్ధానమును పొందినవత్తమందు చిత్తి
మునిశ్చలముగా నుండుటకుగాను తిరిగి మరబ్రహ్మయందాచిత్తి
మును జేర్చి బ్రహ్మతో నైక్యమును పొందించవలయును. ఈప్ర
కారముగాచేయుటకు నిరోధప్రయత్నమే సాధనము. 'నిరంగనం
అనాభాసం' అనుపదములవలన కమాయమును సుఖాన్విత
మును నిషేధించఁబడినవి లయ, విత్తేన, కమాయ,సుఖాన్విత

దములనెడి నాలుగువికారములు లేని చిత్తము పరమాత్మయందు నిశ్చలముగా నిలుచునని తాత్పర్యము.

ఈయభిప్రాయముతోనే కరవల్లియందు చరించబడుచున్నది.

శ్రు. యదా పంచాపరిష్కంఠే జ్ఞానాని మనసా హమా,
బుద్ధిర్న న విచ్ఛేదత తామహంకర మహం గతిం.

తా. ఏకాలమందు శ్రోత్రాదిజ్ఞానేంద్రియములేదు మనస్సుతోకూడ తమతమవిషయములలో నుంచి మరలి పరమాత్మయందే స్థిరముగా నిలిచియుండునో నిశ్చయవృత్తిగల బుద్ధికూడ పరమాత్మయందే ద్వాన్వయమును పొంది నిలుచునో అట్టిస్థితియే పరమగతికిసాధనముగా నుండియుండేట్లు బోధించుచున్నది.

శ్రు. తాం యోగమిద మశ్వంతే స్థిరాచింద్రియధారణాం,
అప్రమత్తస్తదా భవతి యోగో హి ప్రథమాశ్చర్యమా. ౪౦.

తా. చలించకయున్న బాహ్యంతరకరణములయొక్క ధారణమునే యోగమని చెప్పుదురు. ఎప్పు డిట్టి యోగము నందుప్రవర్తించునో అప్పుడేపురుషుడు ప్రమాదము లేని వాఁడై యుండును. బుద్ధింద్రియములు వ్యాపారశూన్యములయియుండుగా ప్రమాదము కలుగనేరదుగదా. యోగము ఉత్పత్తివినా శములను కారణమైయున్నది. అనఁగా యోగము ఉపేక్షించబడెనా, ఇంద్రియవృత్తులను నశింపజేయునని తాత్పర్యము.

ఇట్టియోగముయొక్క స్వరూపమును లక్షణమును పఠంజలీవలన సూత్రించబడినది.

సూ. యోగః చిత్తవృత్తినిరోధః.

తా. అంతఃకరణముయొక్క సర్వవృత్తులను నిరోధించుట యే యోగమని చెప్పబడును. వృత్తులు అనేకములుగా నున్నవి. గనుక వాటిని నిరోధించుటకు శక్యము కాదనుశంకను పరిహరించుటకు

‘సూ. వృత్తయః పంచతయ్యః క్లిష్టాః అక్లిష్టాః’
అని సూత్రము చేయబడినది.

తా. చిత్తముయొక్క వృత్తులు అయిదు. ఇవి క్లిష్టము లని, అక్లిష్టము లని రెండుప్రకారములుగా నున్నవి యని సూత్రార్థము.

రాగద్వేషాద్యాసురవృత్తులు క్లిష్టము లని అభయామానిత్వాదైవవృత్తులు అక్లిష్టము లని చెప్పబడును.

ఆక్షేపము—విచారింపఁగా క్లిష్టాక్లిష్టవృత్తులు రెండు పంచవృత్తులలో సంతర్భూతములుగానే యున్నవి. పంచవృత్తులను నిరోధించుటవలన క్లిష్టాక్లిష్టవృత్తులు రెండును నిరోధింపఁబడును. పంచవృత్తులను క్లిష్టాక్లిష్టము లని విభజించుటకు ప్రయోజనము కనుపడదు.

సమాధానము—సత్యము. అయినా, పంచవృత్తులను మాత్రము సామాన్యముగా చెప్పిన అక్లిష్టములుగానుండు అమానిత్వాదివృత్తులను నిరోధింపవలసినదని లేదనియు క్లిష్టములైన దంభదర్పదులను మాత్రము నిరోధించినఁ జాలునని కొందఱకు భ్రాంతి గలుగును. ఆభ్రాంతిని నివారించుటకుఁగాను

పంచవృత్తులను క్రిష్టాక్రిష్టరూపముగా విభజించి సూత్రించిరి. ఇదియే విభాగమునకుఁ బ్రయోజనము. దైవసంపదయందుఁ జేరిన యక్రిష్టవృత్తులను అనుసంపదయందుఁ జేరిన క్రిష్టవృత్తులను కూడ నిరోధించవలయు నని తాత్పర్యము.

నామధేయమును లక్షణమును చెప్పి వృత్తులను విశద పఱచుటకొరకు నెనిమిది సూత్రములు చెప్పఁబడినవి.

సూ. ప్రమాణవివర్ణయ వికల్పనిత్యక్షయః, ప్రత్యక్షాచమానాగమాః ప్రమాణాని వివర్ణయోమిథ్యాన్తాచమత్యక్షాప్రత్యక్షిణం శబ్దజ్ఞానా నుపాతీతప్రమాణోక్తి వికల్పః అథావప్రత్యయాలంబనావృత్తిర్నిద్రా అనుభూతవిషయోపాప్రమోషో స్త్యగి. ఆది.

తా. ప్రమాణ మని, వివర్ణయ మని, వికల్ప మని, నిత్య యని, స్త్యగి యని వృత్తులు అయిదు. ఇందులో ప్రత్యక్ష మని, అనుమానమని, అగమమని మూఁడువిధములు. ఇందులో చక్షురాదిజ్ఞానేంద్రియములు ప్రత్యక్షమనినవ్వణాని ప్రదేశముల యందప్రత్యక్షముగానుండువహ్నిదీపస్తువులను తాముప్రత్యక్షముగానుండి తెలియఁజేయు ధూమాదివదాద్ధములు అనుమాన మని, శ్రుతిస్త్యతీతిహాసపురాణము లాగమమని చెప్పఁబడును. ఒక వస్తువును మఱియొకవస్తువునుగా తెలుసుకొనుచు థ్యాజ్ఞానము వివర్ణయమని చెప్పఁబడును. అనఁగా త్రాటిని జూచి పర్చిమని, చవిటి నేలయందుండు గ్రీష్మ కాలపుఎండను జూచి జలదానియు తెలుసుకొనుజ్ఞానము వివర్ణయమని చెప్పఁబడునని భావము.

శబ్దమును విన్నందున కలుగు అర్థసూక్ష్మమైన వృత్తి వికల్పమనఁబడును. అనఁగా శశశృంగవంధ్యాపుత్రాదిశబ్దములను

వినఁగానే ఒకవృత్తి చిత్తమం దుగయించును. దానికి ఆలంబన మైన పదార్థ మొకటి లోకమునం దుండనే యుండదు. అట్టి చిత్తవృత్తి వికల్ప మనఁబడు నని భావము.

గాఢమైన తమోగుణము అభావ మనఁబడును. అట్టియ భావమును (గాఢతమోగుణము) ప్రకాశింపజేయు చిత్తవృత్తి నిద్ర యని చెప్పఁబడును.

దేశాంతరకాలాంతరములయం దనుభవించబడినవిషయ ముల ననుసంధించువృత్తి వృత్తి యని చెప్పఁబడునని ఎనిమిది సూత్రములను క్రమముగా తాత్పర్యము.

ఈపంచవిధవృత్తులను నిరోధించుసాధనము సూత్రించఁ బడినది.

సూ. అభ్యాసవైరాగ్యభ్యాం తన్నరోధః. ఆసి.

తా. అభ్యాసముచేతను వైరాగ్యముచేతను చిత్తవృత్తు లన్నియు నిరోధింపఁబడు నని సూత్రార్థము.

అతితీవ్ర వేగముగల నదీప్రవాహమును అనఁట్లచేత నిరోధించి వేఱుకాలునను త్రవ్వ దేత్రముల కభిముఖముగా నడ్డముగా మరియొకప్రవాహ మేత్రకారము పుట్టించఁబడునో ఆప్రకారము వైరాగ్యమువలన చిత్తనదియొక్క విషయాభి ముఖప్రవాహమును నిరోధించి సమాధ్యభ్యాసమువలన ప్రశాంతప్రవాహమును సంపాదించవలయును.

మంత్రజపము దేవతాధ్యానము మొదలగునవి క్రియా రూపము లగుటవలన నావృత్తి యను నభ్యాసముగానే యుం

దును. సమాధి యనఁగా సర్వవ్యాపారములయొక్క నివృత్తియే కదా. అట్టిసమాధికి అభ్యాసము ఏలాగున సంభవించు నను శంకను నివారించుట కీసూత్రము చెప్పఁబడినది.

సూ. తత్ర స్థితో యత్సోఽభ్యాసః.

అని సర్వవృత్తివశయందు నిశ్చలముగా నిలుచుట కొఱకు చేయు ప్రయత్నము అభ్యాస మని చెప్పఁబడు నని సూత్రార్థము.

స్వయముగానే బాహ్యవిషయములయందు శ్రవర్తిం చుచి తత్తము నేప్రకారముగా నై నను నిషేధించెద ననిదియుత్సాహము అవిచ్ఛిన్నముగా చేయఁబడి, అభ్యాసమని చెప్పఁబడు నని తాత్పర్యము.

ఇట్టి అభ్యాసము అధునికమయినందున చిరకాలము నుండి సంభవించియుండు దృఢమయిన వాసనలను ఏప్రకారముగా నభిభవించు నను శంకను నివారించుట కీసూత్రము చెప్పఁబడినది.

సూ. స తు దిగ్ధ కాలనైరంతర్యసత్కారానేనతో వృథాసూయః.

తా. శ్రద్ధాభక్త్యాదిగుణములతోఁ గూడుకొని నిరంతరము చిరకాలము నేవించఁబడిన అభ్యాసము అనాదిసిద్ధములైన సర్వవాసనలను ఛేదించునని సూత్రార్థము.

లోకములో నొక బ్రహ్మచారి వేదాధ్యయనమును చేయుటకొఱకు గురుగృహమునను పోయియుండఁగా నాతని తండ్రి పరమమూఢుఁడు వేదము లనఁగా నాలుగు మావాఁడు

పోయి అయిదురోజులయినది యింకను రా లేదుగదాయని చెప్పి పరితపించినట్లు లోకములో నొకవాడుక కలదు. యోగాభ్యాసము చేయుచుండలచిన పురుషుడు దినములచేతఁ గాని మాసములచేతఁగాని యోగముయొక్క సిద్ధిని కోరెనా, పైనఁజెప్పిన మూఢునివంటివాడె యగును. కనుక అనేకసంవత్సరములకుఁ గాని అనేకజన్మములకుఁగాని యోగము సిద్ధించునని తలచి చిరకాల మభ్యాసము చేయుచుండవలయును.

చిరకాలాభ్యాసముచేతఁగాని సిద్ధి గలుగ దని శ్రీభగవద్గీతలలో చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతో యాతి పరాం గతిం. ఆని.

తా. అనేకజన్మలలో యోగము నభ్యసించఁగా, సిద్ధి గలుగును తరువాత పరాత్మును పొందును అని యర్థము.

యోగము చిరకాలము నేనించబడినప్పటికి మధ్యమధ్య విచ్ఛేదించబడి నేనించబడెనా, అప్పుడప్పుడు పుట్టించబడు యోగవాలనలు విచ్ఛేదకాలములయందుగలుగు న్యుత్థానవాసనలవలన పరిభవించబడునున్నందున ఖండినకాయఁడు చెప్పిన న్యాయము ప్రాప్తించును. ముందు గ్రంథమును చదువువానికి వెనుకటి గ్రంథము నుఱుపు నచ్చినయెడల నేమిజ్ఞానము కలుగునని ఖండినకాయోక్త న్యాయము గనుక విచ్ఛేదములేకుండ నిరంతరముగా నేనించవలయును. పక్కాతమముగా ఆవరము, ఆదరము లేకుండ నేనించినయెడల పసిష్టమహామునిచేఁ జెప్పబడిన న్యాయము సంభవించును.

శ్లో. అకర్తృ కర్వదప్యేతచ్ఛేతశ్చేత్తీణవాసనం,

దూరం గతమనా జంతుః కథాసంశ్రవణే యథా.

అని వసిష్ఠులచే జెప్పబడినన్యాయము.

తా. భారతాదికథలను వినుటకుఁగాను కూర్చున్న పురుషుఁడు అన్యవిషయముల నాలోచించుచు దూరముగాఁబోయిన చిత్తము కలవాఁడైనవక్షుమందాకథను ఏమైకారముగా గ్రహించనేరఁడో ఆప్రకారమే చిత్తము సమాధిని అభ్యసించుచున్నప్పటికి శ్రద్ధ లేనివక్షుమందాసమాధిని కొంచెముగా నైనను గ్రహించఁజాల నని అర్థము.

ఇందుకొక కథ సాంప్రదాయజ్ఞులచే జెప్పబడుచున్నది.

ఒక శిష్యుఁడొక గురువుయొక్కపన్నిధిలో శాస్త్రాభ్యాసము చేయుచుండెను. గురువుగారు పాఠమును చెప్పినపుడు శిష్యుఁడు ఒక యెలుకబొక్కలోఁబొరఁబడుచుండఁగా దానినే చూచుచుండెను. గురువుగారు అర్థమంతయు చెప్పి పోవుచున్నా యని శిష్యుని నడిగెను. నేను చెప్పినశాస్త్రార్థము నీబుద్ధిలో చేరెనా యని గురువుగారి యభిప్రాయము. అందులకు శిష్యుఁడు ఎలుకనే చూచుచున్నందున నింకను తొక చోరలేకని శిష్యుఁడు ప్రత్యుత్తరమును చెప్పెను.

కనుక నాదరము లేకుండఁ జేయు కార్యము సిద్ధించనేరదు.

ఆదరమనఁగా లయ విక్షేప కషాయ ముఖాన్వితము. లను నాలుగింటిని పరిహరించియుండుట. కనుక ఆదరముచేతనే యోగమును సేవించవలయును. దీర్ఘకాలాదరనైరంతర్యముల

తోఁగూడి నేవించిన యోగము విషయసుఖస్వాదముచేతఁ
గాని దుఃఖవాసనలచేతఁగాని చలింపచేయఁబడదు.

ఈయర్థము భగవద్గీతలలోఁ జెప్పఁబడినది.

శ్లో. యం లబ్ధ్వా చాపరం లాభం మన్యతే నాధికం తతః.
యస్మిన్ స్థితో న దుఃఖేన గురుణాపి విచాల్యతే. ఆని.

తా. ఏయోగములభించినతరువాత గురియొకసుఖలాభ
మెక్కువగా తోఁచదో యేయోగమందుండి మహత్తరముయిన
దుఃఖమువలన కూడ చలింపఁజేయఁబడఁదో అదియే యోగ
మని చెప్పఁబడు నని యర్థము

యోగము లభించినతరువాత గురియొకసుఖము ఏ
క్కువగతోఁపదను నర్థము కచోపాఖ్యానములో వసిష్ఠగుహా
మునిచే నుదాహరింపఁబడినది.

శ్లో. కచః కదాచిదుత్థాయ సమాధేః స్త్రీనిహజినః,
ఏకాంతే సమువాసిత మేవం గద్దనయా గిరా.

తా. కచుడను పేరుగల బ్రాహ్మణుఁడు ఏకాంతస్థుఁడు
సమాధినుండి లేచి ఏకాంతమందుఁ గూర్చొని నిండి పంతు
షించిన మనస్సుగలవాడై డగ్గుత్తినతో స్త్రీకారముగాఁ
జెప్పెను.

శ్లో. కిం కరోమి క్వ గచ్ఛామి కిం గృహ్ణామి శ్యామామి కిం.
అత్తనా పునఃతం కశ్యం నువహిష్యామి నా యిమా.

తా. ప్రళయకాలపు మహాసముద్రోదకము ఏప్రకారము
ప్రపంచమంత నిండియుండునో ఆప్రకారమే పరమాత్మస్వ

రూప మీ ప్రపంచమునంతయు నిండియున్నది గనుక నేను ఏమి కార్యము చేయుదును? ఎచ్చటికిపోదును? దేనిని గ్రహించుదును? దేనినివిడుతును? అనఁగా సర్వము బ్రహ్మస్వరూపముగా నున్నందున కర్తృకర్తృక్రియలు లేవు గనుక గమనాదివ్యాపారములను జేయుటను శక్యము కాదని భావము.

శ్లో. స బాహ్యభ్యంతరే దేహే వ్యాసాత్స్థితిం చ దిశుః చ,
ఇతః ఆత్మా తదేవాత్మా నాస్త్యవాత్మనముం జగత్.

తా. దేహమునను లోకలివెలులభాగములయందు ఆధోభాగములో నూర్ధ్వభాగమునం దన్నిదిక్కులయందును పరమాత్మస్వరూపము నిండియున్నది. పరమాత్మస్వరూపము గాని ప్రపంచము కొంచెమైన లేదు.

శ్లో. స తవస్థే స యత్రాహం స త వస్థే స సాక్షయః,
శివస్యవిభివాంశాదు సర్వం సజన్తయం తతం.

తా. ఆత్మస్వరూపుడనైన నే నెచ్చట లేనో నాయం దేది లేదో, అట్టివస్తువు లేనేలేదు. సర్వమున్ను వ్యాపకమైన చిద్రూపముగానే యున్నది గనుక నేను దేనినికోరెదను. అనఁగా చిద్రూపుడనైన నాకంటె భిన్నవస్తువు లేకందున ఇచ్చా విషయ మొకటియు లేకని తాత్పర్యము.

శ్లో. స్ఫూర్తబ్రహ్మముహూర్తాభిభవాస్సర్వే మహాచరాః,
చిదాదిత్యుహితో మృగశృంఖలాః శిఖ్రయాః. అవి.

తా. ఈలోకమున గనుకదుచుండు మేరుమందరాది కులవర్జితములు స్వప్రకాశ బ్రహ్మస్వరూప మను మహాసముద్రమందు నురుగుముద్రలుగా నున్నవి. ఈ ప్రపంచ మంతయు పర

బ్రహ్మ యను గ్రీష్మాదిత్యప్రకాశమందు కనుపడు నండమా
వులు. కనుక పరమాత్మస్వరూప మొకటియే పరమార్థము
గాని కులపర్వతాదులతోఁ గూడిన యీ ప్రపంచమంతయు
గ్రీష్మకాలసూర్యకిరణములయందు కల్పింపఁబడిన యెంజినూవు
లవలె సముద్రమందు కల్పింపఁబడిన తరంగఫేసబుద్ధునముల
వలె మిథ్యాభూతమై యున్నది.

మహత్తరమైన దుగ్గిఖమువలన కూడ చలింపఁజేయుఁ
బడదనునర్థముశిఖిధ్వజునియొక్క మూఁడుచివత్సరములసమా
ధిని చెప్పునప్పుడు ప్రతిపాదించఁబడినది.

శ్లో. నిర్వికల్పసమాధిస్థం తత్రావశ్యన్త హీవతిం,

రాజానం తావదేశస్తా ద్ద్యోధయామి పరాత్పరాత్.

తా. శిఖిధ్వజుడను రాజు కొంతకాలము నిర్వికల్పమునను
భవించినతరువాత విరక్తుడై సమాధి పథ్యసించినాడని నీ మాత్ర
దేశమందు నిలచి భూమి జయక్రమముగా నిర్వికల్పసమాధి
యందుఁజేరి యుండఁగా అతనిభార్య యగు చూడాల యను
నామె తనభర్తను వెదకుచుఁ బోయి యొకచోట నిర్వికల్ప
సమాధినిష్ఠుడై యున్న తనభర్తయగు శిఖిధ్వజునిఁ జూచి యా
సమాధిలో నుండి లేవఁగిసెద నని కోరెను.

శ్లో. ఇతి సంచింత్య చూడాలా సింహనాదం చకార సా,

భూయో భూయః ప్రభోరగ్ర వనేచరభయక్రదం.

తా. ఈవిధముగా నాలోచించి యా చూడాల యను
రాజుభార్య యాశిఖిధ్వజునియొడుట మాటిమాటికి నడవిలో

నుండు జంతువులనుఁ గూడ భయమును కలుగఁజేయునట్టి
సింహనాదమును చేసెను.

శ్లో. న చచాల తదా రామ మదా వాజేర లేక తా,
భూమో భూయః కృ లేవాక తదా పా తం వృచాలమేవ,
చావతః పాతతోఽప్యేష తదా తో బలగో బలః. ౩౧.

తా. చువిధముగా సింహనాదమును మూలమూటికి
చేసినప్పుటికి నాశిఖిభవజుడు సమాధిలోనుండి యెక్కుడు లేవక
పోయెనో అప్పు డామాడాల అతనినిబట్టి కదలించెను. కద
లించినను నాకాజు లేవక పోయెను

ప్రశ్నోదచరిత్రయందుఁ గూడ నీయర్థము చెప్పబడినది.

శ్లో. ఇది మహానయమ్మేన ప్రశ్నోదః జావయో,
నిర్వోల్పసమాధిమూఢుః పను పాముయో.

తా. ప్రశ్నోదముః ఉచిధముగా వాలోలిండుచు సరమా
నందస్యూ కిగల నిర్వోల్పసమాధిని పొందెను.

శ్లో. నిర్వోల్పసమాధిశ్చ నిత్యైర్భూతాచభి,
పంచభజ్జాత్రాని నీహంగోఽనన్తరదేహ్యుః.

తా నిర్వోల్పసమాధిమం దుండి చిత్రమందు వ్రాయఁ
బడినదొకావలె నాప్రశ్నోదమను నిర్వోలముగా నుండెను. ఇది
గాక యేకాగ్రవృష్టిగలవాడై అయిదువేలపంచత్వరములు
కృశించని శరణముతో సమాధినిఘట్టించుండెను.

శ్లో. బుజ్జకౌణాప్ర పిశ్యస్మేర్మేపి నిష్ఠుపదాహరత్,
పంచభక్యౌ ప్రవత్తా ప స్వరూపా కంథాం గచ్ఛత్.

తా. ఈ ప్రకారము నిర్వికల్పసమాధియం దున్న ప్రహ్లాదనియొద్దకు శ్రీమన్నా రాయణుఁడు విచ్చేసి యో మహాత్మా, సమాధిని చాలించి లేమ్మా యని చెప్పి పాంచజన్యమును తన శంఖము చే దశదిశామధ్యము నిండునటుల ధ్వనిచేసెను.

శ్లో. మహతా తేన శబ్దేన వైష్ణవప్రాణజన్మనా,
బభూవ సంప్రబుద్ధాత్మా దానవేశశ్వనైశ్వనైః. అని

తా. నా రాయణునియొక్క యానన్ద్యలము చే నూదఁబడిన యాశంఖధ్వనిచేత నా ప్రహ్లాదుఁడు తిన్నతిన్నగా సమాధిని చాలించి పుర్యితితుఁ డాయెను.

ఈ ప్రకారమే వీరహార్ష్యుఁడు మొదలగు యోగులయొక్క సమాధిని కూడ నీయ్యకముందు ఉదాహరించవలయును.

వైరాగ్యము రెండువిధములు. ఒకటి అపరవైరాగ్యము; రెండవది పరవైరాగ్యము. ఇందులో సపరవైరాగ్యముయ తమానమని, చ్యుతి రేకమని, ఏ కేంద్రమునును, వశీకారమనినాలుగు విధములు. వీటిలో మొదటిమూడని అభిప్రాయముం దుంచుకొని వశీకారముననాలుగవ వైరాగ్యము సూత్రించఁబడినది.

సూ. వృష్టానుశ్రవితవిషయవిత్పక్ష్యస్య వశీకారసంజ్ఞం వైరాగ్యం.

తా. స్రక్ష్పందనవనితాపుత్రమిత్రధనాదివస్తువులు వృష్ట విషయములు. వేదములో చెప్పఁబడిన స్వ్యాదులు ఆనుశ్రవిత విషయములు. ఇవియే అవ్యష్టవిషయము అనిపూజ చెప్పఁబడును. ఈ రెండువిషయములయందు వాశీయున్నవృత్తివివేకతారతమ్యముచేత యతమానాదివైరాగ్యములు మూఁడు సంభవిం

చును. ఈ ప్రసంగమందు సారవైసది యేదియో అసారవైసది యేదియో వీటిని గుర్తించుకొని దేశకాస్త్రవిచారములచేత తెలుసుకొనుదుననియుద్యోగించుట యతనూనవై రాగ్యమనబడును. ౧. తనచిత్తమందు పూర్వము కలిగియున్న దోషములలో నభ్యసించి వివేకముచేత నిష్పలక నెన్ని నివర్తించినది. ఇది నెన్ని దోషములు తేషించి యున్నవియని ప్రతీక్షించు నిశీలన చేయుట వ్యతిరేకవై రాగ్య మనబడును. ౨. దృష్టాదృష్టవిషయములలో బ్రవర్తించుట దుఃఖరూపమని తెలిసి యాత్మసృతిని విడిచిపెట్టి మనస్సునందు మాత్రము విషయముచి కలిగియుండుట యేకేంద్రియవై రాగ్యమనబడును. ౩. ఇష్టమానసికవిషయరుచిహాద దృష్టాదృష్టవిషయములలో లేకుండుట వశీకారవై రాగ్యమనబడు నని సూత్రాన్వయము.

ఈయపరవై రాగ్యము అష్టాంగమోగమునందు బ్రవర్తించజేయునది గనుక సంప్రజ్ఞాతనమాధికి సంకల్పంగముగా నుండును. అసంప్రజ్ఞాతనమాధికి పరవై రాగ్యమంతరింగముగా నుండును.

పరవై రాగ్య మీసూత్రముచే జెప్పబడినది.

సూ. తత్పరం పురుషఖ్యాతే ద్గుణవైతృజ్యే. అని.

తా. సంప్రజ్ఞాతనమాధిని దృఢముగా నభ్యసించుటచేత గుణత్రయాత్మకమైన ప్రధానముకంటె విలక్షణమైన ప్రత్యగాత్మస్వరూపము సాక్షాత్కరించును. అట్టిసాక్షాత్కారము చేత గుణత్రయజన్యములైన సమస్తపదార్థములయందును

గుణత్రయమందును కలిగెడి వై రాగ్యము వరవై రాగ్య మని సూత్రార్థము.

ఈవరవై రాగ్యతారతమ్యమువలన సమాధికి శీఘ్రత్వాది తారతమ్యము గలుగు నని సూత్రముచే జెప్పబడినది.

సూ. తీవ్రసంవేగానా మాసన్నస్సమాధిబోధి. అన.

తా. సంవేగ మనఁగా వై రాగ్యము. తీవ్రవై రాగ్యము కలవారికి సమాధిస్థి స్వల్పకాలముచేతనే కలుగు నని సూత్రార్థము.

మృదుసంవేగు లని, మధ్యసంవేగు లని, తీవ్రసంవేగు లని యోగులు మూడువిధములు. ఇందులో తీవ్రసంవేగులను తీవ్రవై రాగ్యము గలవారికే యోగము శీఘ్రకాలములో సిద్ధించును.

తీవ్రవై రాగ్యము కలవారిలో మాత్ర సమాధి తారతమ్యముగా సిద్ధించు నని సూత్రముజెప్పబడినది.

సూ. మృదుమధ్యాతిమాత్రత్వాత్తతోఽపి విశేషః. అన.

తా. మృదుతీవ్రవై రాగ్య మని, మధ్యతీవ్రవై రాగ్య మని, అధితీవ్రవై రాగ్య మని తీవ్రవై రాగ్యమే మూడువిధములుగా నున్నది. ఇందులో మృదుతీవ్ర వై రాగ్యము కలవారి కంటె మధ్యతీవ్రవై రాగ్యము కలవారికి, అంతకంటె అధితీవ్ర వై రాగ్యముగలవారికిని సమాధి శీఘ్రముగా సిద్ధించు నని సూత్ర తాత్పర్యము.

ఉత్తమోత్తములైన జనక ప్రహ్లాదాదులు అతితీవ్ర
వైరాగ్యము గలవారు. కనుకనే యొకముహూర్తమాత్రము
తత్త్వవిచారము చేసినమాత్రమున దృఢసమాధిని బొందిరి.
ఉద్దాలకుఁడు మొదలగు యోగులు పృథులీత్రవైరాగ్యముగల
వారు గనుకనే చిరకాలాభ్యాసమువలనఁగాని సమాధి సిద్ధి
నొందరైరి.

ఈ ప్రకారమే యితరాధికారులను కూడ నుదాహరించ
వలెను.

ఈ ప్రకారము అధితీత్రవైరాగ్యము గలవానికి దృఢ
మైన యసంప్రజ్ఞాతేసమాధిలభముగలుగఁగా, తిరిగి వ్యుత్థాన
దశ నొందుటకు శక్యము కాదు. అందుచేతనే మనస్సు సమ
గ్రముగా నశించిపోవును.

మనోనాశముచేత వాసనాక్షయము రక్షింపఁబడఁగా,
జీవన్ముక్తి సుస్థిరమై యుండును. మనోనాశము గలుగఁగానే విదే
హమోక్షమే సిద్ధించును గాని జీవన్ముక్తి నిలిచి యుండ దని
శంకింపఁదగదు. మనోనాశము గలిగినా, జీవన్ముక్తి నిలిచి
యుండునని శ్రీరామవసిష్ఠులయొక్క ప్రశ్న ప్రతివచనముల
వలన నిర్ణయింపఁబడియున్నది.

శ్రీరాములు చేయు ప్రశ్నము.

శ్లో. వివేకాభ్యుదయాచ్చిత్తస్వరూపేఽంతర్హితే మనః,

మైత్ర్యాదయో గుణాః క్షత్ర జాయంతే యోగినాం పద.

తా. ఓమునివర్యా! వివేకము మిగుల వృద్ధిచొందుట వలన చిత్తము నశించఁగా మైత్రీకరుణాదిశుభవాసనలు యోగులగువారికి నెచ్చటఁ బుట్టును.

ఇందుకు వసిష్ఠమహర్షి యొక్క ప్రతివచనము.

శ్లో. ద్వివిధశ్చిత్తనాశోఽస్తి సరూపోఽరూప ఏవ చ,
జీవన్ముక్తౌ సరూపస్సౌ నరూపోఽదేహముక్తిరశిః.

తా. మనోనాశము సరూపమని, అరూపమనియు రెండు విధములు. అందులో జీవన్ముక్తిమందు మనోనాశము సరూపముగానుండును. విదేహముక్తియం నరూపముగా నుండును.

శ్లో. ప్రాకృతం గుణసంభారం మమేతి బహు మన్యతే,
సుఖదుఃఖాద్యపప్లభం వివ్యమానం విచో వినుః.

తా. సుఖదుఃఖాదులకు కారణములై వర్తించుగుణత్రయాత్మక ప్రకృతिसంబంధములైన గంగ ద్వేషాదిగుణములను తనవిగా అభిమానించునదార్థమును మనస్సునుగా చెప్పుదురు.

శ్లో. చేతసః కథితా సత్తా మమో రఘునలోద్వహా,
అస్య నాశమిదానీం త్వం శృణు ప్రశ్నవిదాం పర.

తా. ఓరఘువంశప్రతిష్ఠాపకుఁడవైన రామచంద్రా! మనస్సుయొక్కసత్తను జెప్పితిని. ఈమనస్సుయొక్క నాశమును జెప్పెదను వినుమా.

శ్లో. సుఖదుఃఖవశాధీరం సామ్యాన్న ప్రోద్ధరంతి యం,
నిశ్వాసా ఇద శైతంద్రం తస్య చిత్తం మృతం విదుః.

తా. బ్రహ్మతత్త్వసాక్షాత్కారముగలిగి నిరంతరబ్రహ్మనుసంధానము గల యేపురుషుని నిట్టిూర్పువాయువులు చర్వ

తమును కదలింపలేనట్లు సుఖదుఃఖాద్యవస్థలు కదలింపనేరవో,
యాపురుషునియొక్క చిత్తము నశించిన దని యెఱుంగవల
యును.

శ్లో. ఆపత్కర్మణ్యముత్సాహో మదో మాంశ్యం నహోత్సవః,
యం న యాంతి న వైరూప్యం తస్య నష్టం మనో విదుః.

తా. పుత్రకళత్రాది నాశరూపమైన యావదయును,
దారిద్ర్యమును, పుత్రజన్మాదులవలనఁ గలుగు నుత్సాహమును,
ధనికత్వపాండిత్యాదులవలనఁ గలుగు గర్వమును, అలసత్వ
మును, వివాహోపసహోత్సవదర్శనమువలనఁ గలుగు హర్ష
మును ఏపురుషుని చుందు సంగతములు కావో ఇవి యేపురుషుని
వైరూప్యమును పొందింపనేరవో, అపురుషునకు మనస్సు
నశించినది యని తెలియవలయును.

శ్లో. చిత్తమాశాభిధానం హి యదా నశ్యతి రాజివ,
మైత్ర్యాదిభిర్దుఃస్వృత్తం నదా సత్త్వముచేత్యలప.

తా. ఆశయే చిత్తమనఁబడును. ఇట్టి చిత్త మెప్పుడు
నశించునో అప్పుడు చిత్తము మైత్ర్యాదిగుణములతోఁగూడి
సత్త్వగుణప్రధానమై యావిర్భవించును. అనఁగా రాగద్వేష
లోభాదిరూపములు నశించఁగానే మైత్రీ ముదితాదిగుణముల
తోఁగూడ చిత్తముయొక్క సత్త్వాంశము వృద్ధి నొందు నని
భావము.

శ్లో. భూయో జన్త వేసిర్ముక్తం జీవన్ముక్త్య విద్యతే,
సరూపోఽసౌ మనోనాశః జీవన్ముక్త్య విద్యతే.

తా. జీవన్ముక్తునియొక్క మనస్సు పునర్జన్మకు కారణము గాక యుండును. ఇదియే సరూప మను మనోనాశము. ఇట్టి మనోనాశము జీవన్ముక్తునికి కలిగియుండును.

శ్లో. ఆరూపస్తు మనోనాశో యో నుయోత్తో ర్ఘూర్ద్వపా,
విదేహముక్తావేవాసౌ విద్యతే నిష్ఫలాత్త కి.

తా. ఏఆరూప మనెడిమనోనాశము నాచేతః చెప్పఁ బడెనో, అది ప్రయోజనములేనిదై విదేహముక్తియందే కలిగి యుండును. అనఁగా జీవన్ముక్తియందుఁగల మనోనాశము ఆత్మ మాత్ర శేషముగా నున్నందునను, ఆత్మస్వరూపము నిర్గుణమై నందునను మైత్ర్యాదిగుణాశ్రయత్వముకూడ లేకయుండు నని భావము.

శ్లో. సమగ్రగ్ర్యగుణాధారమపి తత్ర ప్రతీయతే,
విదేహముక్తావమతే పదే పరమపావనే.

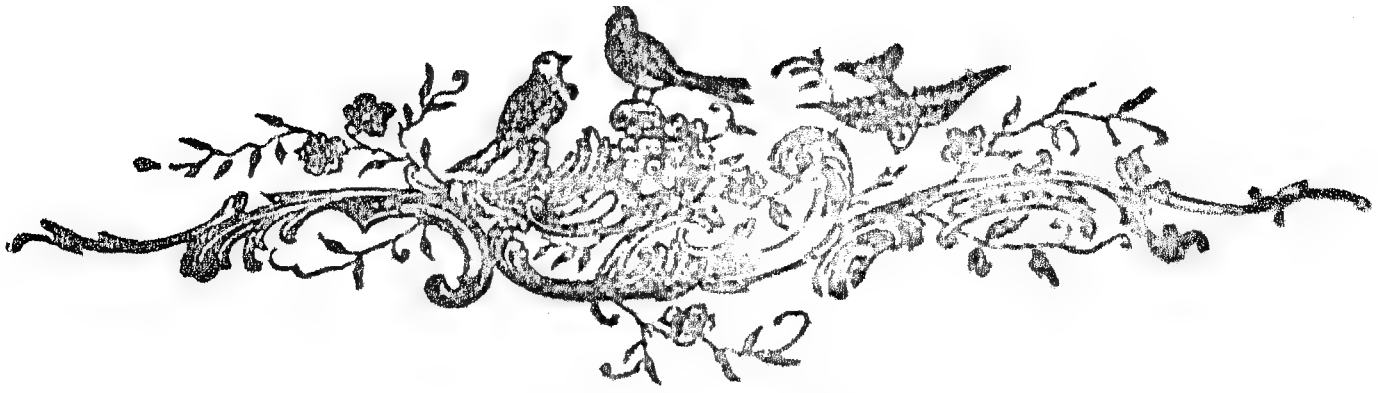
తా విదేహముక్తి; యనఁగా నిర్మలమయి పరమపవిత్ర మయిన పరబ్రహ్మస్వరూపమే దానియందు సర్వశ్రేష్ఠములయిన సమస్త మైత్ర్యాదిగుణములతోఁగూడ తదాశ్రయమయిన మనస్సు నశించును. ఇదియే ఆరూపమనోనాశ మనఁబడును.

శ్లో. సంశాంతదుఃఖమణడాత్మకమేకరూప
మానందమంజరమపేతరజస్తమోయత్,
అకాశలోశతనవోఽతనవో మహంతః
తస్మిన్ పదేగళితచిత్తలవా వసంతి. అని.

తా. శమించినసమస్త దుఃఖములు గలదియును స్వప్ర కాశచైతన్యస్వరూపమును సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదములు

లేనిదియు పరమానందాత్మకమును రజస్తమోగుణశూన్యమును ప్రసిద్ధము నైన యేపరమాత్మస్వరూపముకలదో, దానియందు ఆకాశమువలె నతినిర్మలమయిన స్వరూపము గల మహాత్ములు చిత్తలేశము కూడ లేనివారై నివసించియుందురు.

కనుక జీవన్ముక్తు లగువారికి సర్వావమనోనాశము కలిగి యుండు నని, ఇదియే జీవన్ముక్తిసాధనమని సిద్ధము. ఇది జీవన్ముక్తిప్రకాశికయందు మనోనాశనిరూపణ ప్రకరణ మను మూడవభాగము సమాప్తము.

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః.

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక.

— ర-వ ప్రకరణము. —

హరిః ఓమ్.

ఇకను జీవన్ముక్తియొక్క ఫలమును నిరూపించెదము.

ఇదివరకు జీవన్ముక్తి యనఁగా నేమి! దీనికి ప్రమాణ మెద్ది? ఈజీవన్ముక్తి యేవిధముగా సిద్ధించు నను మూడు ప్రశ్న లకు సమాధానము చెప్పఁబడినది.

జీవన్ముక్తి సిద్ధించినందున నేమిప్రయోజనము కలదను నాలుగవ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పఁబడును.

జీవన్ముక్తి సిద్ధించినందున జ్ఞానరక్షణము, తపస్సు, విసంవాదాభావము, దుఃఖనాశము, సుఖావిర్భవము అను అయిదుప్రయోజనములు కలవు.

ఆక్షేపము—అపౌరుషేయ మయినందున నిత్యనిర్దోష మయిన వేదాంతవాక్యప్రమాణముచేతఁ గలిగిన తత్త్వజ్ఞాన మునకు బాధయసంభావితమయి యుండఁగా తత్త్వజ్ఞానరక్షణము జీవన్ముక్తి ప్రయోజన మని చెప్పుట యసంగతము. దేనికి బాధకలుగునో దానిని గదా రక్షింపవలసియుండును.

సమాధానము—చిత్తవిశ్రాంతి లేనియెడల సంశయ విపర్యయములు తత్త్వజ్ఞానబాధకములుగా సంభవించును. తత్త్వజ్ఞానబాధకములైన సంశయవిపర్యయములు చిత్తవిశ్రాంతి చేత నివర్తించును.

చిత్తవిశ్రాంతి జీవన్ముక్తిస్థితిచేత గలుగును. కనుక జీవన్ముక్తి చిత్తవిశ్రాంతి ద్వారా సంశయవిపర్యయములను నివర్తింపఁ జేసి తత్త్వజ్ఞానమును సుస్థిరముగా జేయును. కనుక జీవన్ముక్తికి తత్త్వజ్ఞానరక్షణము ప్రయోజనముని చెప్పట యుక్తముగానే యున్నది. శ్రీరాములవారికి తత్త్వజ్ఞానము కలిగియున్నప్పటికి చిత్తవిశ్రాంతికి పూర్వమునందు సంశయము కలిగియున్నట్లు వాసిష్ఠరామాయణములో విశ్వామిత్రమహర్షి చే చెప్పబడి యున్నది.

శ్లో. న రాఘవ తవాప్యవ్యతః క్షేమం జ్ఞానవతాం వర,
స్వయేవ సూక్ష్మసూ బద్ధ్యా సర్వం విజ్ఞాతవానసి.

తా. ఓ రామచంద్రా! నీవు చెప్పిన సంగతులను విచారింపఁగా నీకు తెలుసుకొనవలసిన సంగతి మరియొకటిలేదు. నీవు సూక్ష్మమైన స్వబుద్ధిచేతనే సమస్తమును తెలుసుకొంటివి.

శ్లో. భగవద్వ్యాపశ్చత్రస్య శుకస్యేవ మతిక్రమ,
విశ్రాంతిమాత్రమేవాత్ర జ్ఞానోత్తమాన్యవేషితే. అవి.

తా. వ్యాసమహర్షి కుమారుడైన శుకమహర్షి యొక్క బుద్ధివలె నీబుద్ధికూడ తెలుసుకొనవలసిన యర్థమును యావత్తు తెలుసుకొని యున్నప్పటికి విశ్రాంతిని మాత్ర మపేక్షించుచున్నది.

శుకమహర్షి స్వబుద్ధిచేతనే తత్త్వమును సమగ్రముగా తెలుసుకొని స్వావగతార్థమునందు సుశయము కలవాడై తనతండ్రియగు వ్యాసమహర్షిని ప్రశ్న చేయుగా వారు తనను తెలిసినప్రకారమే చెప్పినందున అప్పటికిని సుశయించి జనకమహారాజుసన్నిధికి పోయి ఆయనవలనః కూడ నీప్రకారమే యుపదేశింపఁబడి యాజనకరాజును గూర్చి యీప్రకారముగా చెప్పెను.

శ్లో. స్వయమేవ మయా శూర్వ మేతత్ భూతం విపేక్షతే,
ఏతదేవ చ పృష్టేన శిశ్రామే నమదాహ్వానమ్.

తా. ఓజనకమహారాజా! మీరు చెప్పిన యీశాస్త్వమును నేనిదివరకు వివేకయుక్తమయిన బుద్ధిచేత తెలుసుకొని యుంటిని. మాతండ్రియగు వ్యాసమహర్షిని వదుగగా వారు నిదియే చెప్పిరి.

శ్లో. భవతాఽప్యేష వివార్థక కథితో వాక్విగాం వర.
ఏష ఏవ చ వాక్మార్థక శాస్త్రేషు సాధ్యశ్యతే.

తా. మీచేత కూడ నీయర్థమే చెప్పఁబడినది. సమస్త శాస్త్రములయందును విచారింపఁగా, ఈయర్థమే కనుపడుచున్నది.

శ్లో. యథాఽయం స్వవికల్పార్థక స్వవికల్పసాక్షయాత్,
తీయతే దగ్ధసంసారో నిస్సార ఇతి నిశ్చయః.

తా. నిస్సారమయిన యీసంసారము స్వభ్రాంతిచేత కలిగిన దనియు, స్వభ్రాంతి నివర్తించఁగా సంసారము నివర్తించు

ననియు నేను నిశ్చయించుకొన్న యర్థము. ఈయర్థమే మా తండ్రి గారిచేత, మీ చేత, శాస్త్రములచేత కూడ చెప్పబడినది.

శ్లో. తత్కిమేతన్త హాహాహో సత్యం బ్రూహి మమాచలమ్,
త్వత్తో విశ్రామ మాహ్నామి చేతసా భ్రమతా జగత్.

తా. ఓజనకమహారాజా! నేను నిశ్చయించుకొన్న యర్థమును మీరు చెప్పిన యర్థమును వాస్తవమా? నాకు సత్యముగా చెప్పుడు. జగత్తునుగుఱించి నేను నిశ్చయించుకొన్న యర్థము వాస్తవమా? అవాస్తవమా? యనిభ్రమించుచి త్తముగల నేను మీయుఁదేశముచేత విశ్రాంతిని పొందెదను.

ఈప్రకారముగ శుకమహామునిచే నడుగబడి జనకమహారాజు చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. నాతః పరతరః కశ్చ నిశ్చయోఽన్త్యహో మునే,
స్వయమేవ త్వయా జ్ఞాతం గురుభిశ్చ యథా శ్రుతం.

తా. ఓశుకమహామునీ! ఇదియే వాస్తవార్థము. ఇంతకు మించిన వాస్తవము లేదు. నీవు స్వబుద్ధిచేతనే ఈయర్థమును తెలుసుకొంటివి. మీతండ్రి గారిచేత కూడ వినియుంటివి.

శ్లో. అభ్యభిన్నశ్చిదాత్మైకే పుమానస్తీహ నేతరత్,
స్వసంకల్పవశాద్భద్రః సిస్సంకల్పస్త ముచ్యతే.

తా. దేశ కాలవస్తుపరిచ్ఛేదములేని చిద్రూపుడైన పరమపురుషుఁ డొకఁడే కలఁడు. మఱియొకటి లేదు. ఆపురుషుఁడు తనసంకల్ప మను నూయాశక్తిచేతనే బద్ధుడై సంసారము ననుభవించును. సంకల్పశూన్యుడాయెనా, ముక్తుడగును.

౪-వ ప్రకరణము.

శ్లో. తేన త్వయా స్ఫుటం జ్ఞాతం జ్ఞేయం స్వస్య మహాత్మనః,
భోగేభ్యో విరతిర్జాతా దృశ్యాద్వా సకలాదిహ.

తా. తెలియఁదగిన యీయర్థము నీకు బాగుగ తెలి
సెను. మహానుభావుఁడవైన నీకు సమస్తభోగములయందు
సమస్తప్రపంచమందును విరక్తి గలిగెను.

శ్లో. ప్రాప్తంప్రాప్తవ్యమఖిలం భవతా పూర్ణవేదినా,
న దృశ్యే పతసి బ్రహ్మ ముక్తస్త్వం ప్రాప్తిమున్నోహ.

తా. పరిపూర్ణచిత్తముగల నీచేత పొందవలసిన ఫల
మంతయు పొందఁబడినది. నీవు ఈదృశ్యప్రపంచమునం దాసక్తి
గలవాఁడవు కాకపోతివి. కనుకనే నీవు ముక్తుఁడవు భ్రాంతిని
విడువుము.

శ్లో. అనుశిష్ట స్స ఇత్యేవం జనకేన మహాత్మనా,
విశక్రామ శుకస్తూష్ణీ స్వస్థే పరమహమ్మరి.

తా. ఈ ప్రకారము మహాత్ముఁడైన జనకునిచే ను
దేశింపఁబడి యాశుకమహాముని స్వమహిమ ప్రతిష్ఠితమైన
మాత్తయందు సర్వవ్యాపారోపరమపూర్వకంబుగా విశ్రాంతి
నొందెను. అనఁగా పరమాత్మస్వరూపమందు నిర్గుణయముగా
నిష్కలవాఁడై యుండెను.

శ్లో. వీతశోకభయానూసో నిరీహశ్చిన్నసంశయః,
జగము శిఖరం మేరోః సమాభ్యర్థమనిందితం.

తా. తరువాత నాశుకమహాముని సర్వసంశయ నివృత్తి
గలవాఁడై విషయములయం దాశ తేనివాఁడై శోకభయా
యాసములను విడిచి జనకోపదేశముచేత నిశ్చితమైనపరమాత్మ

తత్త్వమును క్రత్యక్షముగా చూడఁగోరి సమాధిని చేయుటకై
మేరువర్వతశిఖరమునను బోయెను.

శ్లో. క్రత్య వర్వసహస్రాణి నిర్వికల్పసమాధివా,

దేశే స్థిత్యా శకామాసాత్త్వమేహాకీరణమ్. అరి.

తా. ఆ మేరువర్వతశిఖరము దశేక పేలసంవత్సరములు
నిర్వికల్పసమాధిని అనుష్ఠించుచునుండి యాశుకనుహముని
తైలము లేని నీరమునలే నాత్మయుందు శమించెను. అనఁగా
విదేహము క్రిని పొందె నని భావము.

కనుక తత్త్వజ్ఞానము పుష్టినన్నిటికి విక్రంతిలేనిరక్ష
మందు శుకనుహమునికి శ్రీ నాములవాదికివలె సంశయము
కలుగుచుండును. అట్టి సంశయము అజ్ఞానమునలే తత్త్వజ్ఞాన
మునను ప్రతిబంధకమై యుండును.

కనుకనే భగవద్గీతలయందు చెప్పబడినది.

శ్లో. అజ్ఞానాశ్రద్ధభావశ్చ సంశయోత్థా నాశ్యతి,

నాయం లోకోఽస్తి త చలో న సుఖం సంశయాత్త్వమ్.

తా. అజ్ఞానవిషయసంశయములు గల పునుషుఁడు
పురుషార్థమును చెందక నశించిపోవును. అజ్ఞాన విషయములు
కలవాఁడు ఇహలోకమందైనను శౌంచము సుఖమును
పొందును సంశయవిత్తుఁడు ఈలోకమందుఁగాని ఇరలోక
మందుఁగాని సుఖము నెప్పటికిని పొందనేరఁడు.

ఈశ్లోకమునం దశ్రద్ధయనగా విషయము. ఈవిషయ
యము ఉత్తరగ్రంథమునందు వివరింపబడును. అజ్ఞానవిషయ

యములు మోక్షమును మాత్రము ప్రతిబంధించును. సంశయము భోగమోక్షములను రెంటిని ప్రతిబంధించును సంశయమనగా దేనియందును నిశ్చయబుద్ధి లేకపోవుట కనుకనే ఎప్పుడు సంసారసుఖములయందు బ్రవర్తించునో, అప్పుడు మోక్షమార్గ బుద్ధిసంసారసుఖప్రవృత్తిబుద్ధిని నిరోధించును. ఎప్పుడు మోక్షమార్గముందుఁ బ్రవర్తించునో ప్రవృత్తిబుద్ధిని నిరోధించును గనుక సంశయాంతఃకరణము కలవాడైన భూతాలోక పరలోకసుఖములలో నొక సుఖమునైనను పొందనేరడు.

కనుకనే మోక్షాపేక్షగలవాడైన సంశయములను వివక్షముగా ఛేదించుకొనవలయును. గనుకనే “శ్రు. భిక్ష్యంతే సర్వ సంశయాః” అనుశ్రుతియందు ముముక్షుజనులను సర్వసంశయోచ్ఛేదమావశ్యకమని ఉద్ఘోషిస్తుంది. వివక్షయజ్ఞానముననునిదాఘుడను బ్రాహ్మణుని దృష్టాంతముగాఁ జూపింపఁగలది. ముఖమహాముని పరమకృపచేత తన శిష్యుఁడైన నిదాఘునిగృహమునకు పోయి యానిదాఘుని బహువిధములచేత బోధించి స్వాశ్రమమును బ్రవేశించెను. నిదాఘుడు మొదట శిలసియును గురూపదిష్టమార్గమందు శ్రద్ధ లేనివాడై శ్రౌతస్తావకర్తలే పరమపురుషార్థసాధనము లని వివర్యయబుద్ధి (విపరీతబుద్ధి) కలవాడై కర్తలనునుష్ఠించుటయందు పూర్వమువలె బ్రవర్తించెను. గురువైన యాముఖమహామునియును శిష్యుడు మోక్షమార్గభ్రభష్టుడు కాకపోవుఁ గాక యని తిరిగి నిదాఘునియింటికి వచ్చి తత్త్వజ్ఞానమునుబోధించెను. అప్పుటికిని నిదాఘుడు విపరీతబుద్ధిని విడువకపోయెను. అంతట విడువక మూడవసంస్క

యమును బోధింపఁబడి వివరీతజ్ఞానమును విడిచి నిదాఘుడుఁ బ్రహ్మాత్వమునందు విశ్రాంతి నొందెను.

ఈసంశయవివర్యయములకే అసంభావనావివరీతభావనలను నామాంతరములు గలవు. వీరిచేత తత్వజ్ఞానముయొక్క ఫలము ప్రతిబంధింపఁబడును.

ఈయర్థము సరాశరమహర్షిచే జెప్పఁబడినది.

శ్లో. మణిమంత్రప్రక్షయేన్నాస్తి శ్చోష్ణోఽపి యథోఽథనమ్,
ప్రదగ్ధం నైవ శక్తస్సోస్య త్ప్రతిబద్ధమన్తవ చ.
జ్ఞానాన్నిరసి పంగాణి ప్రక్షయప్రప్నోతిఽపి చ,
ప్రదగ్ధం నైవ శక్తస్సోస్య త్ప్రతిబద్ధమన్తవ చ.

తా. మణిమంత్రములచేతను, శోష్ణములచేతను, ప్రతిబంధింపఁబడిన దాహశక్తిగల అగ్ని స్వరూపి శేషముగానుండు చున్నప్పటికి కాష్ఠముల నేర్చుకొనఁగల దహింపజాలనో, యా ప్రకారమే తత్వజ్ఞానము కూడ దృఢముగా నున్నయించి ప్రకాశించుచున్నప్పటికి సంశయవివర్యయములవలన ప్రతిబంధింపఁబడెనా, మోక్షప్రతిబంధకపాపములను నివర్తింపఁజేయు శక్తి గలదిగా నుండదు.

శ్లో. భావనా వివరీతా యా యాచాపంభావనా శుక,
మరుతే ప్రతిబంధం సా తత్వజ్ఞానస్య చాపరా. అని.

తా వివరీతభావన యనునది అసంభావన యనునది తత్వజ్ఞానమునకు ప్రతిబంధకములు. ఇవి గాక యితరములు ప్రతిబంధకములు కానేరవు. జీవాభిన్న బ్రహ్మస్వరూపమును

ప్రపంచమిథ్యాత్వమును కేవలజ్ఞానముయొక్క మోక్షసాధనత్వమును శాస్త్రము, ప్రతిపాదించు దనుబుద్ధి అసంభావన యని చెప్పబడును. శాస్త్రము జీవేశ్వరభేదమును ప్రపంచసత్యత్వమును కర్తృసముచ్చితజ్ఞానముయొక్క మోక్షసాధనత్వము నేతాత్పర్యముచేత ప్రతిపాదించు ననుబుద్ధి విశరీతభావన యని చెప్పబడును.

కనుక విశ్రమము నొందనిచిత్తము గలవానికి సంశయ విపర్యయములు సంభవించుచున్నందున తత్వజ్ఞానముయొక్క ఫలము ప్రతిబంధించబడును. ఇట్టిఫలప్రతిబంధయావస్థయైన బాధవలన తత్వజ్ఞానమును రక్షించవలసియుండును. విశ్రాంతిచిత్తము గలవానికి మనోనాశమయినందున ప్రపంచమే భాసించదుగనుక సంశయములు సంభవించనేరవు. ప్రపంచప్రతిభానము లేని బ్రహ్మవేత్తయొక్క శరీరవ్యవహారము స్వప్రయత్నము లేకపోయినా, పరమేశ్వరప్రేరితమైన ప్రాణవాయువుచేతనే నిర్వహింపబడును.

కనుకనే ఛాందోగ్యోపనిషత్తులలో చెప్పబడియున్నది.
శ్రు. నోహజనం స్థరన్నిదం శరీరం స యథా ప్రయోగ్య ఆచరణే యుక్త ఏవ మేవాయమస్తిక్ శరీరే ప్రాణో యుక్తః. అని.

తా. జనులయొక్క సమీపమం దుండు శరీరమును బ్రహ్మవేత్త స్మరించక యుండును. అనగా బ్రహ్మవేత్తయొక్క శరీరమును సమీపమం దుండు జనులు చూచుచుందురు గాని యాబ్రహ్మవేత్త తాను నిర్వహిస్తున్న యున్నందున ఇది నా శరీరము ఇట్టివ్యాపారముల నాచరించుచున్నదియని యెఱుంగక

యే యుందునని భావము నీ ప్రకారము రథశక్తకటాదులనీ ఘృటకు
యోగ్యములైన అశ్వములు మూర్ఖులందు నడుచుటనుఁగాను
మొదట సారథిచేశ ప్రేరణచేయఁబడి అనంతరము సారథి
యొక్క ప్రేరణ నపేక్షింపక స్వయముగానే పురోవర్తి గ్రామ
మునుగాని తేత్రమునుగాని రథశక్తకటాదులను పొందించుకో,
యా ప్రకారమే యీ ప్రాణవాయువు కూడఁ బరమేశ్వరునిచేత
నీశరీరుందు నియోగింపఁబడి దీప్తునియొక్క యత్నము ఉండినా,
లేకపోయినా శరీరవ్యవహారమును నిర్వహించుచుండును.

ఈయర్థము శ్రీభౌగవతమునందు కూడ స్మరింపఁబడి
యున్నది

శ్లో. దేహం చ నశ్వరమస్థిర మర్థితం వా

స్థిరం వశ్యతే యతోఽశ్వరమత్స్వయానం,

దైవాదుపేతమశ్చైవ నావపేతం

వాసో యథా వశ్యం నుతిరామదాభిః. ౧౩.

తా. బ్రహ్మతత్త్వసాత్కారముగల మహానుభా
వుఁడు నిరంతరము బ్రహ్మత్వరూపానుసంభావతత్పరుడై యు
న్నందున నశించువృథావముగల యీశరీరము కూర్చొని యుండి
నా, లేక, నిలిచియుండినా, ప్రారబ్ధకర్మప్రాబల్యమువలన తనతోఁ
గూడియుండినా, లేక తన్ను విడిచిపోయినా దీనిని మద్యపానపర
వశుఁడైన పురుషుఁడు తనపై వస్త్రము నేప్రకార మెఱుంగక
యుండునో ఆ ప్రకారముగానే యెఱుంగకయుండును.

వసిష్ఠమహామునియు నీ ప్రకారముగానే చెప్పియు
న్నారు.

శ్లో. పార్శ్వస్థబోధితాస్సంకృతౌ పూర్వాచార్యమూర్తయః,
ఆచారమాచరంత్యేన సుర్మబద్ధవసూదనాః. ౩౪.

తా. బ్రహ్మవేత్త లగువారి బ్రహ్మజ్ఞానరూపానుసంధాన మగును. లైనందున బాహ్యకరణము నేరము నలుగక యుండి, సామ్యమం దున్న శిష్యుల చేత బోధించబడినవారై, సాధనదశయం దాచరించినవారము. ముఖ్యము నిత్యజ్ఞానిత్వ కర్తలను శరీర యాశ్రయము క్షిప్యపాశములను సుతప్రబుద్ధునివలె నీలోకమునం దాచరించుచుండును.

ఆక్షేపము— ఈముదాహరించిన భాగవతశ్లోకముందు సిద్ధుడైన తత్త్వజ్ఞాని ద్వైతక్రమపదవ్యవస్థానము నూహించిని పసిష్ట వాఙ్మయమునందు, ద్వైతక్రమపదము నూహించిని ఆచారము నాచరించు నని చెప్పినందున సమ్యక్విచిత్రముగా నున్నది.

సమాధానము— చిత్తవ్యవస్థలయందు ఆచారశిష్యము ననుసరించి ద్వైతక్రమపదవ్యవస్థానములు మూర్తములైనందున పరస్పరవిరుద్ధములు కానేరవు.

ఇట్టి చిత్తతారతమ్యము శ్రుతిమూడు వివరించుచున్నది.

శ్రు. ఆత్మక్రీడ ఆత్మకలి క్రియాదా వేద ప్రజ్ఞాదికా వత్సరి.

తా. బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గల ప్రాసూదను చిత్తవిశ్రాంతి తారతమ్యము చేత ఆత్మక్రీడఁడని, ఆత్మకలి యని, క్రియా వంతుడని, బ్రహ్మవిద్యరిక్షుఁ డని నాలుగువిధములుగాఁ జెప్పఁ బడునని శ్రుత్యర్థము.

ఇచ్చట నలుగురు బ్రహ్మవేత్తలు తీరియబడుచున్నారు. ఇందులో మొదటివాఁడు బ్రహ్మవేత్త యని, రెండవవాఁడు

బ్రహ్మవిద్యరుండని, మూడవవాడు బ్రహ్మవిద్యరీయుండని.
నాలుగవవాడు బ్రహ్మవిద్యరిష్టుండని చెప్పబడుదురు.

ఈనలుగురు యోగభూమిక లేడింటిలో నాలుగవభూమిక
మొదలుకొని క్రమముగా నాలుగు భూమికలను పొందినవా
రని తెలియవలయును. అనఁగా నాలుగవభూమికయందు బ్రహ్మ
విత్తని, అయిదవభూమికయందు బ్రహ్మవిద్యరుండని, ఆఱవ
భూమికయందు బ్రహ్మవిద్యరీయుండని, యేడవభూమికయందు
బ్రహ్మవిద్యరిష్టుండని చెప్పబడునని భావము.

యోగభూమిక లేడింటిని శ్రీవసిష్టమహర్షి చెప్పియు
న్నారు.

శ్లో. జ్ఞానభూమిశ్శుభేంభ స్వాత్మగమా సమదాహృతా,
విచారణా ద్విరీయా స్వాత్మరీమ తనుమానసా.
సత్వాపత్తి శ్చసర్గీ స్వాత్మతోఽసంసక్తివామికా,
పదార్థాభావినీ వస్త్వీ సప్తమీ తుర్యగా స్త్వతా. అని.

తా. జ్ఞానభూమిక లేడింటిలో మొదటిది శుభేచ్ఛ
యని, రెండవది విచారణ యని, మూడవది తనుమానస యని
నాలుగవది సత్వాపత్తి యని, అయిదవది అసంసక్తియని, ఆఱ
వది పదార్థాభావిని యని, ఏడవది తురీయ యని చెప్పబడును.

శ్లో. స్థితః కిం మూఢ ఏవాస్తి ప్రేక్షేఽహం శాస్త్రపజ్జనైః,
వైరాగ్యపూర్వమిచ్ఛేతి శుభేచ్ఛమ్యత్యతే బుధైః.

తా. నేను మూఢుడనై యెందును నిలిచితిని. సజ్జ్ఞ
సహవాసముచేత సచ్చాస్త్రశ్రవణముచేత తత్త్వమును తెలియ

యత్నించెద నని వైరాగ్యపూర్వకముగాఁ గలుగునట్టి
యిచ్చ శుభేచ్ఛ యని పండితులచే చెప్పఁ బడినది.

శ్లో. శాస్త్ర సజ్జన సంపర్క వైరాగ్యాభ్యాసపూర్వకం,
సద్విచార శ్రవృత్తిర్యా ప్రోచ్యతే సా విచారణా.

తా. వేదాంతశాస్త్రములను విని సాధుజనులసహవా
సమును చేసి ఇహలోకపరలోకములయందు వైరాగ్యమును
పొంది బ్రహ్మవిచారమునందుఁ బ్రవర్తించుటనిచారముని చెప్పఁ
బడును.

శ్లో. విచారణా శుభేచ్ఛాభ్యా మిన్ద్రియాధోక్ష్యసత్తతా,
యత్ర సా తనుతామేని ప్రోచ్యతే తనుమానసా.

తా. విచారణచేతను, శుభేచ్ఛచేతను, విషయవై
రాగ్యముతోఁ గూడినచిత్తము ఏదశయందు సూక్ష్మాత్మగ్రహణ
సామర్థ్యరూపమయిన తనుత్వమును పొందుకో, ఏదశ తనుమా
నస యని చెప్పఁబడును.

శ్లో. భూమికాత్రితయాభ్యాసాద్విత్తేఽర్థవిరతేర్యకాత్,
సత్త్వాత్తని స్థితీ శుద్ధేసత్త్వాపత్తిరుదాహృతా.

తా. ఈచెప్పఁబడిన మూడు భూమికల సభ్యసించుట
వలనను విషయములయందుఁ గలిగిన వైరాగ్యదాగ్ధ్యమువల
నను సత్యజ్ఞానానందాత్మకమయి అవిద్యాదిదోషశూన్యమయిన
పరమాత్మస్వరూపమునందు చిత్తము దృఢముగా నిలుచుట
సత్త్వాపత్తి యనఁబడును.

శ్లో. దశాచతుష్టయాభ్యాసా దసంసర్గభా తు యా,
యాభసత్త్వచమత్కారా ప్రోక్తాఽసంసక్తి నామికా.

తా. శుభేచ్ఛానిభూమికాచక్షుష్టయాభ్యాసమువలనసర్వ
విషయములయందును బొత్తిగా సంసర్గము లేకయుండి పర
మాత్మయందు యాధమమున స్థితి యసంసక్తి యనబడును.

శ్లో. భూమికాపంచకాభ్యాసాత్సత్త్వరామతయా భృశం,
అభ్యంతరాణాం బాహ్యేనాం పదార్థానామభాసనాత్.
పరప్రయత్నేన చిత్తం ప్రయత్నేనావబోధనమ్,
పదార్థాభావినీ నాను పశ్యీ ధరితి భూమికా.

తా. శుభేచ్ఛానిభూమికాపంచకము నభ్యసించు కేవల
స్వరూపమునందే దృఢముగా చేరి యానందించుచున్న చిత్త
మునకు బాహ్యవిషయములు గాని అంతరవిషయములు గాని
గోచరించక యుండుటచేత పరప్రయత్నముచేతనే
చిత్తకాలమునకు వ్యుత్థానమును బొందు ప్రయత్నముగల దశ
పదార్థాభావినీ యను అజీవభూమికగా చెప్పబడును.

శ్లో. భూమిషక్కుదిరాభ్యాసాద్భేదస్మరణలభనాత్,
యత్సంభావైకస్వత్వం సాక్షియా తున్యగా గతిః. అని.

తా. వెనుక అజీవభూమికల నభ్యాసముచేసినందుకు
భేదప్రపంచ మెప్పటికిని స్మరించకపోవుటవలన సర్వకాలసర్వా
వస్థలయందు పరబ్రహ్మస్వరూపమునందు నిష్ఠ కలిగి యుండి
పరప్రయత్నమువలన నైనా వ్యుత్థానమును పొందకయుండుట
తురీయ యనెడి యేడవ భూమికగా చెప్పబడును.

ఈ యేడు భూమికలలో మొదటి మూడుభూమికలు
బ్రహ్మవిద్యకు సాధనములుగా నుండును. కొని విద్యయం దంత
దూతములు కానేరవు. ఈ మొదటి మూడుభూమికలయందు

భేదప్రపంచము సత్యముగానే తోచుచుండును గనుకనే యివి జాగ్రదవస్థయని చెప్పబడును. జాగ్రదవస్థయందు భేదప్రపంచము సత్యముగా స్ఫురించును గదా.

ఈయస్థము వసిష్ఠమహామునిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. భూమికాత్రితయం త్వేత ద్రూఢం జాగ్రతి స్థితం,
యథావద్భేదబుద్ధ్యేనం జగజ్జాగ్రతి వృశ్యతే. ౨౧.

తా. ఓ రామచంద్రా, జాగ్రదవస్థయందు భేదబుద్ధివలన యథాస్థముగా నీప్రపంచము చూడబడును. ఈభూమికాత్రితయమునందును ప్రపంచము భేదబుద్ధివలన యథాస్థముగానే తెలియబడుచుండును గనుక నీభూమికలు మూడును జాగ్రదవస్థయని చెప్పబడును.

ఈమూడు భూమికలను దృఢముగా వభ్యసించినతరువాత వేదాంత మహావాక్యములవలన నిర్విశేషప్రత్యగభిన్న బ్రహ్మస్వరూపసాక్షాత్కారముకలుగును. ఇదిచిత్త్వోపత్తియను నాలుగవభూమిక. ఇదియే భూమికాత్రితయాభ్యాసముయొక్క ఫలము. ఇదియే బ్రహ్మవిద్యయని పండితులచే చెప్పబడినది. ఈనాలుగవ భూమిక యందు సర్వప్రపంచమున కుపాదాన కారణమైన పరమాత్మయొక్క స్వరూపమును అద్వితీయసచ్చిదానందస్వరూపమని నిశ్చయించి పరమాత్మయం దారోపింపబడిన జగత్తని ప్రపంచమని చెప్పబడు నామరూపములు మిథ్యయని తెలుసుకోబడును. మోక్షేచ్ఛగల పురుషునికి వెనుకఁ జెప్పిన జాగ్రద్దశనుబట్టి చూడఁగా నీభూమిక స్వప్నమని చెప్పబడియున్నది.

ఇదియును వసిష్ఠమహామునిచే చెప్పబడినది.

శ్లో. అద్వైతే స్థైర్యమాయాతే ద్వైతే చ ప్రళయం గతే,

పశ్యంతి స్వప్నసర్లోకం చతుర్థీం భూమి కామితాః.

తా. చిత్తమునం దద్వితీయపరబ్రహ్మస్వరూపము స్థైర్యమును పొందఁగానే ద్వైతప్రపంచ మంతయుఁ బ్రకాశించక శాంతిని పొందియుండును. ఇట్లు నాలుగవభూమికను పొందిన మహానుభావులు ఈప్రపంచమును స్వప్నప్రపంచమును జూచి నట్లు మిథ్యగాఁ జూచుచుండురు.

శ్లో. విచ్ఛిన్నశరణాంశడలయం ప్రకటీయతే,

సత్తావశేష ఏవాస్తే చతుర్థీం భూమికామితాః.

తా. శరత్కాలమేఘమునుండి చెదరిన మేఘశకలము వీప్రకారము ఊడించి కనుపడకపోవునో యాప్రకారమే యీ భేదప్రపంచము క్రమముగా ఊడించును. నాలుగవభూమికను పొందిన మహానుభావుఁడు కేవలసత్తావశేషమయిన బ్రహ్మముగానే నిలిచియుండును.

ఈనాలుగవ భూమికను పొందిన పురుషుఁడు బ్రహ్మచిత్తని చెప్పబడును. పంచమ పక్ష సత్త్వమభూమికలు మూడు జీవన్ముక్తియొక్క అవాంతరభేదములు. అవి నిర్వికల్పసమాధ్యభ్యాసముచేతనైన చిత్తవిశ్రాంతియొక్క తారతమ్యము నవలంబించి కలుగుచుండును. పంచమభూమికయందు నిర్వికల్పసమాధిలో కొంతకాలము నిలిచినతరువాత స్వయముగానే వ్యుత్థానమును బొందును.

ఈపంచమభూమికయం దుండుయోగి బ్రహ్మవిద్యనుఁడని చెప్పఁబడును. ఆరవభూమికలోనికి పోయినయోగి నిర్వికల్ప సమాధిని చేయుచుండి పరప్రయత్నముచేత వ్యుత్థానమును బొందుచుండునుగాని స్వయముగా సంతకాలమున కైనా వ్యుత్థానమును బొంద నేరఁడు. ఈరెంటిలో ఆయిదవభూమిక సుషుప్తియని, ఆరవభూమిక గాఢసుషుప్తియని చెప్పఁబడును.

ఈయర్థమును వసిష్ఠమహర్షి చే చెప్పఁబడినది.

శ్లో. పంచమీం భూమి కామేత్య సుషుప్తిపరనామికాని,
కాంతాశేషవిశేషాంశ స్తిష్యత్యద్వైతమాత్రకే.

తా. సుషుప్తి యని చెప్పఁదగిన ఆయిదవభూమికను పొంది శమించిన సకలవిశేషములు గలవాఁడై అద్వితీయపర మాత్మస్వరూపమునందే నిలిచియుండును.

శ్లో. అంతర్ముఖతయా నిత్యం బహిర్స్పర్శిఃకోటిః పక్షాః,
పరిశ్రాంతతయా నిత్యం నిద్రాహోప లభ్యతే.

తా. ఆయిదవభూమియందు చేరిన పురుషుఁడు సర్వ కాలములయందు సంతర్ముఖుఁడై యున్నందున చక్షు రాదీంద్రియ ములు బాహ్యమునందుఁ బ్రవర్తించుచున్నట్లు కనుపడుచున్నప్ప టికి చిత్తవిశ్రాంతి కలవాఁడగుటచేత నిత్యము నిద్రించువాని వలె చూడఁబడుచుండును.

శ్లో. విర్యన్నభ్యాస మేతస్యాం భూమి కామూం వివాసవః,
షష్ఠీం గాఢసుషుప్త్యాభ్యాం ప్రమాత్వతేతి భూమికాం.

తా. ఈసుషుప్తిభూమికయందు చిరకాల మభ్యాసము చేయుచుండి వాసనల నన్నిటిని విడిచినవాఁడై గాఢసుషుప్తి

యని చెప్పఁదగిన ఆటవభూమికను క్రమముగా పొందును.

శ్లో. యత్ర వాచస్పత్యుః పాహం వాప్యవహంశ్యుః,

కేవలం తీగరుచః ఆస్తే ద్వైతైశ్చర్యుః.

తా. ఆటవభూమికయందు క్రమవేకించినపుడు సద్రాప్రదని కాని అహం వాచవిశేషుఁడని కాని అహంకార శూన్యుఁడని కాని చెప్పఁబడదు. తీగించిన చురస్సుకలవాఁడై ద్వైతాద్వైతములు లేక కేవలముగా నుండును.

శ్లో. అద్వైతం వేదిత్యుః ద్వైత మిచ్ఛానీ శతః,

సను బ్రహ్మ వాచావతీ ద్వైతాద్వైతవిచ్ఛిన్నం.

ఈలోకములోని జనులుగొందఱు ఈవభూమికలోఁ జేరినవాని అద్వితీయుఁ డని తలఁచెదరు. మరొకొందఱు సద్వితీయుండుని తలఁచెదరు. అద్వితీయత్వోద్వితీయత్వములు రెండును లేనివాఁడై సమముగా నుండు బ్రహ్మయే యని యెఱుఁగరు.

శ్లో. అంత శూన్యో బహిఃశూన్యః శూన్యమథ ఇతిబలే,

అంతఃపూర్ణో బహిఃపూర్ణః పూర్ణమథ ఇతిర్థేషః.

తా. ఈయాటవభూమికయందున్నపుడునుండఁజూడఁ గాని బాహ్యమందుఁగాని అన్యమేమియు లేనివాఁడై యాకాశమునం దుండు రిక్తకడపవలె నుండును. ఇదిగాక యాంతరమందును, బాహ్యమందును పూర్ణుఁడై సముద్రము లో మునిగియున్న పూర్ణగుంభమువలె నుండును.

గాఢముగా నిర్వికల్పరమాధిని చెందిన పురుషుఁడు చిత్తము సంస్కారమాత్రముగా నున్నందున సాంకల్పికపదార్థ

ములను భావించుటకుఁగాని బాహ్యకదాక్షములను గ్రహించు
టకుఁగాని సామర్థ్యము లేనందున నాకాశమునం దున్న కుంభము
వలె వెలుపల లోపల శూన్యమైయుండును స్వయంత్ర కాశ
సచ్చిదానందై కరసమగు పరబ్రహ్మాయందు మగ్నమైయున్నం
దన బాహ్యభ్యంతరములయం దంతటను పరబ్రహ్మావ్వదూ
షమునే చూచుచుండును గనుక సమస్తమున మునిగియున్న
పూర్ణకుంభమువలె లోపల వెలుపల పూర్ణమై యుండును.
తురీయమనెడి యేకవభూమికిను పొందినయోగికి స్వతంత్ర
ముగాఁగాని పరతంత్రముగాఁగాని వ్యవ్ధానమే కలుగనేరదు.
ఇట్టి యోగిశిరోమణి నుద్దేశించి ‘దేవాం చనశ్వర’ మను భాగ
వతశ్లోకము ప్రవర్తించినది. అసంప్రజ్ఞాతిపచూఢిని బోధించు
యోగశాస్త్రము లన్నియు నీభూమికయందే పర్యవసానము
నొందుచున్నవి. ఈయేకవభూమికయందుఁ జేరినయోగియే
పూర్వోదాహృతశ్రుతియందు బ్రహ్మవిద్వత్తమః జని చక్ష్వః
బడెను. ఆకవభూమికయందు చేరిన యోగి ‘సార్వభౌమోధితః’
అను శ్లోకము చేతను, ఏకవభూమికయందు చేరిన యోగి
“దేవాంచనశ్వరం” అనుభాగవతశ్లోకమువలన చక్ష్వఃబడినందున
నీరెందుశ్లోకములను పరస్పరవిరుద్ధము లేదని తేలియవలయును.
ఇంతవరకు చెప్పిన భూమికాసత్తకమును గూర్చి సంగ్రహమును
చెప్పెదము. సంచమాదిభూమికాత్రయగూఢమైన జీవస్థుక్తి
సంపాదించఁబడిన కక్షమునందు ద్వైత ప్రపంచప్రతిభాసము
లేనందున సంశయవిచర్యయములు సంభవించవు గనుక వేదాంత
ప్రమాణమువలనఁబుట్టిన తత్త్వజ్ఞానము బాధించఁబడకరక్షించఁ

బడును. ఇట్టితత్త్వజ్ఞానరక్షణము జీవన్ముక్తికి మొదటిప్రయోజనము. రెండవ ప్రయోజనము తపస్సు, యోగభూమికలు దేవత్వాదిస్థాప్తికి హేతువు లగుటచేత తపస్సుని తెలియవలెను.

యోగభూమికలు దేవత్వాదిస్థాప్తిసాధనము లనునర్థము శ్రీకృష్ణార్జునులయొక్కయు రామ వసిష్ఠులయొక్కయు ప్రశ్న ప్రతివసములచేతఁ దెలియఁబడుచున్నది.

అర్జునుఁ డడిగిన ప్రశ్న —

శ్లో. ఆయతిః శ్రద్ధయోపేతః యోగాచ్యుతశమానః,

అప్రాప్య యోగపంసేద్ధిం కాం గతిం కృష్ణ గచ్ఛతి.

తా. మోక్షమార్గమునందు అల్పశ్రయత్నమును జేసిన పురుషుఁడు గురువేదాంతవాక్యములమందు శ్రద్ధయును శమదమాదిగుణములును కలవాఁడై గురుసమీపముననుఁ బోయి వేదాంతవాక్యశ్రవణమును చేయుచుండి తత్త్వసాక్షాత్కారమును బొందకయే మధ్యకాలమునందు మృతిఁ బొందిన నేమి గతిని బొందును?

శ్లో. కచ్చిహ్నోభయభ్రష్టో నిశ్చాభ్రమిన నశ్యతి,

అప్రతిష్ఠో మహాబాహో విమూఢో బ్రహ్మణో పథి.

తా. బ్రహ్మజ్ఞైక్యజ్ఞానము లేనివాఁడైనందున ముక్తిని బొందక కర్తలను ఉపాసనలను విడిచినందున స్వర్గలోక బ్రహ్మలోకములను బొందక ఉభయభ్రష్టుఁడై చిదరిపోయినమేఘశకలమువలె నశించిపోఁడుగదా.

అనఁగా స్వర్గప్రాప్తిసాధనములైన యాగదానాది
కామ్యకర్తలను బ్రహ్మలోకప్రాప్తి సాధనములైన సంఘాగ్ని
విద్యాద్యుపాసనలను విడిచి నిష్కామకర్తయోగము ననుష్ఠించి
దానివలన నిర్తలమైన చిత్తము కలవాడై శమదమాదిగుణ
ములుగలిగి మోక్షమునందిచ్చగలవాడయి నరకమహంససన్న్యాసి
సాశ్రమము నంగీకరించి శ్రోత్రీయ బ్రహ్మనిష్ఠ గురుసన్నిధియందు
వేదాంతశాస్త్రమును యథావిధిగా శ్రవణముచేసి మనన నిది
ధ్యాసనముల నాచరించు పురుషుఁడు అద్వితీయబ్రహ్మనామో
త్కారము గలుగులోకల కాలగతిచేత మరణము నొందిన
పక్షమునకు తత్త్వసాక్షాత్కారము లేనందున వానికి
మోక్షము నిశ్చయముగా లేదు. కర్మోపాసనలను విడిచినందున
స్వర్గలోక బ్రహ్మలోకములును లేవు. వేదోక్తకర్తలను విడిచి
నందున నరకము ప్రాప్తించునా? లేక శ్రవణము మొదలగు అని
షిద్ధకర్తల నాచరించుచున్నందునను, సుఖసానానానిషిద్ధకర్తల
నాచరించనందునను స్వర్గాదిపుణ్యలోకములే ప్రాప్తించునా
యని ప్రశ్నతాత్పర్యము.

ఇందులకు శ్రీకృష్ణమూర్తిచే చెప్పబడినయు త్తరము.

శ్లో. పార్థనైవేహ నామాత్ర వివాకస్తస్య విద్యతే,

నహి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తావ గచ్ఛతి.

తా. ఓయర్జునా, బ్రహ్మవిద్యానిచారము చేయు పురు
షుఁడు ఈలోకమునందుఁగాని పరలోకమునందుఁగాని చెరు
పునుపొందఁడు. పుణ్యకార్యములను జేయువానికి ఈలోకమున
నపకీర్తి గాని పరలోకమునందు నరకము గాని కలుగనేరదు

శ్లో. ప్రాప్య పుణ్యకృతాం లోకా వషిత్వా శాశ్వతీపునః,
శుద్ధివాం శ్రీమతాం గేహే యోగస్త్వప్రవృత్తిభావతే.

తా. బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము కొఱచు ప్రయత్నము చేయుచు బ్రహ్మసాక్షాత్కారముకలుగక ముందే మృతిఁబొందిన పురుషుఁడు మృతికాలమునందు భోగవారసలు కలవాఁడై మరణముచుబొందెనా, మరణానంతరము అశ్వమేధాది మహాపుణ్యకార్యములను చేసిన మహానుభావులు నొందు బ్రహ్మలోకాది లోకములను అర్చిరాధిపూర్ణము వలనఁ బ్రవేశించి యచ్చట సమస్తభోగములను చిరకాల మనుభవించి తగువాత నీలోకమునం దాచారవంతులై మహాసామ్రాజ్యముగల శత్రుయోత్తములకంతములయందు జన్మించును.

శ్లో. బ్రహ్మ జపకాదులనుఁ గలదు.

శ్లో. అర్చనా యోగినామేవ గురే భవతి నీడుతామ్,
వీర్యమర్హతతరం లోకే బ్రహ్మ యశస్వికమ్.

తా. భోగవారసలు లేకుండు కేవలముగా మృతికొందెనా, మరణానంతర మచ్యవహిత కాలమునందే బ్రహ్మతత్త్వాభ్యాసమునై నవీర్యబ్రహ్మణులయొక్క వంశములయందు శ్రీశుకజడభరతాదులవలె జన్మించును. సదాచారసామ్రాజ్యములు గల రాజవంశములయందు జన్మించుట దుర్లభము. బ్రహ్మతత్త్వాభ్యాసపరదరిత్ర బ్రహ్మణవంశములయందు జన్మించుట యంతకంటె నిండు దుర్లభము.

శ్లో. తత్ర తం బుద్ధిసంతోగం లభతే పాశ్చత్యహికం,
యతతే చ తతో ధూయః సంసిద్ధో మరునందన.

తా. పూర్వజన్మమందు ప్రవృత్తి తత్వజ్ఞానమును ఏభూమిక వరకు నభ్యసించియుండెనో, యాభూమికను ప్రయత్నము లేకుండు పొందును. అంతను పై బడిన భూమికను పొందుటకు ప్రయత్నము చేయును. అట్లుగా సాధనచతుష్టయమునకు త్రిగురూర సదనవేదాంతవాక్యశ్రవణమునకునివిధ్యాపనము లనెడి అయిదు భూమికలలో నే భూమికవరకు అభ్యసించి న్నట్టి బౌంధేనో ఆభూమికను ఉత్తరజన్మమందు ప్రయత్నముగా పొంది తదుత్తరభూమికలను సాధించుటకు ప్రయత్నమును చేసి తత్త్వసాక్షాత్కారమును కలుగఁ జేసుకొని ముక్తికొందును.

ఈ ప్రకారమే వాసిష్ఠ కామాయణములోనుండ శ్రీరామ వసిష్ఠసంవాదమునలని నిరూపించి బహిరుత్పన్నః.

అచ్చట శ్రీరామములవాడు చేరిన ప్రశ్ని.

శ్లో. ఏకామక వివేచనానాం వ్యవహారభూమికానాం,
ఆరూఢస్య వ్యవహారే విప్రే భగవత్ కరణ.

నా. ఓస్వామీ భక్త్యాచారిత్ర యను నాలుగవ జ్ఞాన భూమికను పొందినవానికి విదేహాక్ష నల్యము నిర్వయముగాఁ గలదు కాని శుభచ్ఛయను మొదటిభూమికను గాని విచారణ యను రెండవభూమికను గాని తనుమానసి యను మూడవ భూమికను గాని పొంది, అచ్చటనే వృత్తికొందినవానికి ఏమిగతి గలుగును?

ఈ ప్రశ్నయొక్క తాత్పర్యమును పూర్వము అర్థముని ప్రశ్న తాత్పర్యమును పఠె నుపాహించవలయును.

ఇందుకు వసిష్ఠమహర్షిచే చెప్పబడిన శ్రమ్యుత్తరము.

శ్లో. యోగభూమికయోత్థాస్థితజీవకస్య శరీరేణ,

భూమికాంకాయసారేణ తీయతే పూర్వమష్క్రమం.

తా. ఓ రామచంద్రా, మొదటి యోగభూమికలు మూటిలో నొకదానియందుండి మృతినొందినవానికి ఆయా భూమికాస్వభావము ననుసరించి పూర్వపాపములు నశించును. అనగా మొదటిభూమికలో నుండి మృతినొందినవానికి కొంచెముపాపమును రెండవభూమికలో నుండి మృతినొందినవానికి మరి కొంత యెక్కువపాపమును మూడవభూమికలో నుండి మృతినొందినవానికి ఇంక నెక్కువపాపమును నశించు నని భావము.

శ్లో. తత స్ఫురదిమానేషు బోధపాలపురేషు చ,

మేరూపవనసుదేషు రనుతే రనుజీవభిః.

తా. దుష్కృతనాశతారతమ్యము ననుసరించి దేవతల విమానములయందు ఇంద్రాగ్నిలోకపాలకులకట్టణములయందు మేరుపర్వతాదినోద్యోగ్యాయనములయందును రంభోద్యోగ్యనలతో శ్రీడించును.

శ్లో. తత శ్చుకృతసంభారే దుష్కృతే చ పురాకృతే,

భోగక్షయపరితీగే బాయంతే యోగినో ఘ్నః.

శుచీనాం శ్రమతాం గేహానుజ్ఞే నుదావతాం సదా.

తా. ఈప్రకారముగా ననేకసంవత్సరములు శ్రీడించిన తరువాత పూర్వజన్మకృతపుణ్యమును పాపమును నశించఁగానే తిరిగి భూమిలో సదాచారసంపన్నులయి మహారాజైశ్వర్యము గల క్షత్రియోత్తములవంశములో జన్మించుదురు.

శ్లో. తత్ర ప్రాశస్త్యవాగ్ద్యైః యోగభూమిత్రయం జగతే,
ప్రాశస్త్యవతివాముస్తేష్టకమాదావస్థితీ భూమికాం.

తా. అజన్మముందు పూర్వజన్మములో నభ్యసించిన భూమికలను అనామకముగ లభించి వాటికి పై భూమికలను సాధనాభ్యాసక్రమముచే పొందును.

ఇందు చేత యోగభూమికలు పుణ్యలోకప్రాప్తిసాధనము లని తెలియబడుచున్నది.

ఆక్షేపము — ఓయీ, యోగభూమికలు మీరు చెప్పిన ప్రకారము బ్రహ్మలో కాని పుణ్యలోకములను పొందించుటకు సాధనము అని యంగీకరించలేదగియున్నది కాని యీ యోగ భూమికలు తపస్సుని చేపట్టిన మాత్రము ప్రమాణమును గానము.

సమాధానము — ఇందుకు ప్రమాణము శ్రుతివాక్యమే యని చెప్పెదము. అట్టి శ్రుతివాక్యమును ఉదాహరించెదము. తైత్తిరీయబ్రాహ్మయందు,

శ్రు. తపసా జేహ జేదతా మగ్ర ఆయన్ తపసర్షయస్సుపరస్వపిందన్.

తా. పూర్వకల్పమునందు కొందఱు పురుషులు దేవత్వమును పొంద నిచ్చగలవారై తపస్సు నాచరించి యీ కల్పము యొక్క మొదటను దేవత్వమును బొందిరి. భృగ్వాదిఋషులు తపస్సుచేతనే స్వర్గలోకమును బొంది రని శ్రుత్యర్థము.

తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తిః పూర్వమం ధున్న మూడు భూమికలు తపస్సుని చేప్పబడుచుండఁగా తత్త్వజ్ఞానోత్పత్తిరకాలమం ధున్న

పంచమాదిభూమి కాత్రయము నిర్వికల్పచమాధిదూశముయిన
దన తాపని నిర్వంశయముగా జన్మించియున్నది.

కనుకనే ప్రతియందు జన్మియున్నది.

శ్లో. మహాశ్వేంద్రమాణానాం చ లోకాన్త్రయం వసించితి,
తస్మాదున్యన్యైర్జన్మభిః శక్తేః పరే ఉచ్యతే. ౪౪.

తా. మనస్సు, చక్షు లాదీంద్రియములు ఏ కాగ్రము
ఉండుటయే శ్రేష్ఠముయిన తాపని ఇది జన్మభక్తములకంటె
ఉత్తమువైన భక్తము. ఇదియే జన్మభక్త మని మునులచే
జెప్పబడినది.

వివాహియంగా చిన్మయమైనకార మిహాస్సుచే
పొందదగిన జన్మాంతరము లేదు. అయినను లోకసంగ్రహము
కొల కనిర్వికల్పచమాధి తాపని ఉచ్యబడినది.

కనుకనే భగవద్గీతలయందు శ్రీ కృష్ణమూర్తచే జెప్ప
బడినది.

శ్లో. లోకసంగ్రహమేవం జగత్కర్తృ కర్తృమర్త్యజి. ౪౫.

తా. లోకసంగ్రహము నైవమ నపేక్షించి నిష్కామ
కర్త యోగాదియోగములను చిత్తమాధికారి అనుష్ఠించవలయు
నని భావము.

లోకసంగ్రహ మనుగా జన్మాన్తమునందు లోకులను
ప్రవర్తించజేయుట. శిష్టజన్మాన్తమందుఁ బ్రవర్తించజేయుదగిన
లోకులు శిష్యుడని భక్తుడని తటస్థుడని మూడువిధములు.
శిష్యుడు యోగాభ్యాసరతుడైన గురువు అంతస్సున్న

యుండెనా, అట్టి గురువునందున్నామూఁటిఁ త్వబుద్ధి విశేషముగాఁ గలిగి యాగురువుచేత నుకదేశించబడిన తత్త్వజ్ఞమునందు సరమవిశ్వాసము గలవాడై శీఘ్రముగా చి త్తవిశ్రాంతిని బొందును.

కనుకనే శ్రుతియం దీ ప్రకారము చెప్పబడినది.

శ్రు. యస్యచేత సర్వా భిక్షాన్యగా చేత తథా నుకౌ,
తద్వైశేష్యతా న్యాయా ప్రకాశంలే మాత్మనా. అరి.

తా ఎవనికి సరమేర్పరనియందు సరసుభక్తి కలిగి యుండునో, సరమేర్పరనియందుకలె గురువునందు నూడ సరమభక్తిగలిగియుండునో, అట్టి సువత్తుడయినవానికి గురువు వలన నుకదేశించబడినయత్నములు విప్పివ్వుముగా ప్రకాశించును.

ఈయత్నము వృత్తిలో నూడ చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. శ్రద్ధానాన్ రవిలే భూతా నిర్భూతానుచీత్రిను,
జ్ఞానం లభ్యం సర్వా భూతా నుకదేశాభివృత్తి. అరి.

తా బాహ్యోద్రియాలతోద్రియవిగ్రహముగలపుడు ఘడు గురువునందును గురూపభిష్టమునందును శ్రద్ధకల వాడై తత్త్వజ్ఞానమును పొందును. తత్త్వజ్ఞానమును పొంది త్వరలోనే సర్వాభివృత్తి చి త్తవిశ్రాంతిని పొందును.

ఇకను భక్తుడగు పునుఘడు అన్నప్రదాననివాస కల్పనాదిపూజలవలన యోగిని నేరించి ఆయోగియొక్క తపస్సును గాను గ్రహించును.

ఈయత్నము శ్రుతియందు చెప్పబడియున్నది.

శ్రు. శిష్య పుత్ర దాసుకుచయిరి. సుహృదస్సోగృహ్యత్కా. విషం
కా మాత్మత్కా. అరి.

శా. అత త్వజ్ఞుడగు యోగియొక్క గృహక్షేత్రాది
 క్రవ్యమును పుత్రులు గ్రహింతురు ; అన్నదానాదిపూజలచేత
 వారిని ఆకరించుసజ్జనులు వారియొక్క పుణ్యమును గ్రహిం
 తురు. అధి శేషతిరస్కారః రిహాసాదులవలన యోగుల ననాద
 రించువాని ఆయోగులయొక్క పాపకృత్యములను గ్రహింతు
 రని యర్థము

తటస్థుడగువాడు అస్తిగుడని నాస్తిగుడని రెండు
 విధములు. అస్తిగుడనగా కరలోకము కలదని, తత్త్వగుడు
 కలడని వేరశాస్త్రములు సత్యము అని జ్ఞానము కలవాడు.
 నాస్తిగుడనగా ఇవియేమియు లే నను వాడు. ఇందులో అస్తి
 గుడు యోగియొక్క సన్న్యాస్థానుష్ఠానమును జూచి తాను కూడ
 అట్టి సన్న్యాసునందు పంచరించుచుండును.

శ్లో. యద్యనాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేహిణో జగత్
 స యద్యసూతా సురురే నాత్మస్తమనర్హతే. ఆది.

శా. ఈ లోకములో ప్రసిద్ధుడైన శ్రేష్ఠుడైనపురుషుడు
 ఏయేధర్మము నాచరించునో అధర్మమునే యప్రసిద్ధులయిన
 జనులు సాధారణముగా నాచరించుదురు. ఇదిగాక యా
 ప్రసిద్ధుడు ధర్మము నాచరించునప్పుడు ఎంత శ్రద్ధాభక్తులతోటి
 యెన్ని అంగోపాంగములతో నాచరించునో లోగు లందఱు
 నదే ప్రకారముగ నాచరించుచుండును.

ఇక నాస్తిగుడు యోగిచేత మాడబడి పర్వపా
 ములు నశించి పవిత్రుడగును.

ఈయర్థము పురాణములో చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. యస్యావధిఃసర్వంతా తత్త్వే బుద్ధిః ప్రవర్తతే,
తద్బుద్ధిగోచరాస్సర్వే ముచ్యంతే వర్ణహితకైః.

తా. ఏపురుషునియొక్క బుద్ధి పరమాత్మతత్త్వమైన పర
బ్రహ్మస్వరూపమునందుసాక్షాత్ గుర్తవ్యంతము వ్యాపించునో,
అట్టి మహాపురుషునియొక్క కటాక్షమునను గోచరించిన మను
ష్యు లందఱు సమస్తసాచములచేత వినువాబడి పరమపవిత్రులై
సమస్తపుణ్యములను బొందుదురు.

శ్లో. ఈక్షుభాభ్యాసంశుద్ధి ర్భస్మహర్షాభ్యాసినాః,
పోషయంతి శ్వకాన్ పుత్రాన్ తన్వన్సోషితస్పృక్షిణాః.

తా. లోకములో మత్స్యములు, కూర్మములు, పక్షులు
తమతరుబిడ్డలను వర్షవముచేత భ్యాసముచేత స్పర్శచేతను
ఏత్రకారముగా పోషించునో మాత్రకారమే బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞాన
ముగల యోగులు కూడ అోనుల వనుగ్రహించి రక్షించెదరు.
అనఁగా మత్స్యములు తమపిల్లలను కన్నులతోచూచినమాత్రాన
రక్షించును. కూర్మములు బిడ్డలను మనస్సులో తలచినమా
త్రాన రక్షించును. పక్షులు స్పర్శవమును చేసినమాత్రాన పిల్ల
లను రక్షించును. ఇదేత్రకారము సత్పురుషులైన యోగులు
మందాధికారులను దృష్టిచేతను మధ్యమాధికారులను మనస్సు
లో వీరు కృతార్థు లగుదురు గాక యని భ్యాసించుటచేతను
ఉత్తమాధికారులను హస్తమస్తకముయోగరూపమయిన స్పర్శ
చేత వనుగ్రహించి రక్షించెదరని తాత్పర్యము.

ఈ క్రకావముచేత సర్వవిధోపకారిత్వము యోగియందు కల దని అభియుక్తులచే జెప్పబడినది.

శ్లో. స్వారం తేన నమస్తస్థిపరతే సర్వార్థే చక్రాబంధం
యజ్ఞావాం చ సహస్ర సుదృశశ్శా దేవాశ్చ సంశ్చితా,
సంహారాశ్చ సమస్తాశ్చ సర్వేతే త్రైలోక్యతాత్పర్యైశ్చయం
యస్య బ్రహ్మణోదయే జయంతి స్థితిం వాచ ప్రాప్నుమాన్.

తా. ఎవనియొక్క చిత్తము సకలబ్రహ్మచారమందు నిమిషకాలమైనా స్థిరమగుచుండినో అట్లు సహానుభావుడు గంగాయమునా నీరు ప్రవహింపజేయుదులమందు స్నానము చేసిన వాడే యావత్సర్వహనుండులమును సామ్రాజ్యవ బ్రహ్మణులను యోగ్యమైనదేశకాలములందు దానమును చేసినవాడును ఏకాహమాగము మొదలు సహస్రవార్షికసత్తమువఱకు నెన్ని యాగములు కలవో వాటిని అని సమగ్రముగా ననుష్ఠించిన వాడును పారిపారహిరణ్యగర్భాదేవతల నందఱిని సత్కార్యములచేత నానందింపజేసినవాడును గయాత్రాధాదులను చేసి తనపితృదేవతలనందఱిని సంసారమండలములోనుండి లేవనెత్తి బ్రహ్మలోకమును జేర్చినవాడును మూడులోకములయందున్న సమస్తజనులచేత పూడింపఁ బడువాడును అగును.

శ్లో. కులా పరిత్రం జననీ గృతార్థా విశ్వంభరా పూజితీ చ తేన,
అపారపరిత్యుభిపాగచేదిస్తిక్ లీకం పరే బ్రహ్మణి యస్య ప్రశా.

తా. ఎవనియొక్కచిత్తము అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానందస్వరూపుడయిన పరమాత్మయందు సుస్థిరమై యుండునో, వాని

కులము కన్యత్రయముగా నుండును. తల్లి కృతాన్తరగా లగును. వానిచేతనే భూమి యంతయు పుణ్యము గలదిగా నుండును.

యోగియొక్క శాస్త్రీయవ్యవహారమునూత్రమే తన స్వగా చెప్పబడలేదు. తొలికవ్యవహారములైన గమనాసన భోజనాదులు మాత్రం తనస్వగానే చెప్పబడుచున్నవి. తైత్తిరీయశాఖయందు మొదటి అనువాకములో తత్వజ్ఞానియొక్క మహిమ చెప్పబడియున్నది. ఆయనువాకముయొక్క మొదటి భాగములో తత్వజ్ఞానియొక్క అవయవములు యజ్ఞాంగములుగా నిరూపింపబడినవి.

శ్రు. శస్త్రీయమునందును యజ్ఞశాస్త్రమునందును శ్రద్ధా పత్నీ శరీర మిష్టముతో పరిష్కరించుచున్నప్పుడు పృథగ్గతం యూహా కాదు అర్చన మయ్యక పనుఁ తదితరవృత్తములయితో దక్షిణా వా స్థానా ప్రాణా ఉద్ధానా చతురస్వర్గుర్తతో బ్రహ్మశ్రీతమ స్మిత్. అని.

ఇ. యజ్ఞశాస్త్రరూపుడయిన తత్వజ్ఞాని యొక్క ఆత్మయే యజమానుడు. శ్రద్ధయే పత్నీ (అనగా యజమానుని యొక్కభార్య). శరీరమే ఇథ్యము (అమిథలయొక్క సముదాయము). పద్మర్జులమే వేదిక (అగ్ని ప్రతిష్ఠాపనస్థానము). వెంట్రుకలె దర్భలు వేదమే శిఖయను యజ్ఞాంగము. పృథగ్గతమే యూగవైభవము. కామమే అద్యము (నెయ్యి). కోపమే యజ్ఞ మందుహింసించబడు చుండును. ఆలోచననుని చెప్పబడు తనస్సు, జ్ఞానము అగ్ని. అంతరింత్రియనిగ్రహబాహ్యేంద్రియనిగ్రహ మను దమమే చతురును హింసించుశమయిత. దానమే దక్షిణ

ఇచ్చట దానమును వదలము లేకపోయినా శ్రు. 'అథ యత్తపో
దానమార్జవమహింసా సత్యవచనమితి తాం అస్య దక్షిణా'
యను ఛాందోగ్యశ్రుతి ననుసరించి దానశబ్దమును అధ్యాహార
మును చేయవలయును తనస్సు దానము అకౌటిల్యము అహింస
సత్యవచనము (యథార్థభాషణము) ఇవి దక్షిణ యని
ఛాందోగ్యశ్రుత్యము. వాగింక్రియము హాత యను ఋత్వి
జుఁడు. ప్రాణము ఉద్ధాతయను ఋత్విజుఁడు, చక్షురింక్రియము
అధ్వర్యుఁడను ఋత్విజుఁడు. మనస్సు బ్రహ్మనును ఋత్విజుఁడు.
శ్రోత్రేంక్రియము అగ్నిధ్రుఁడను ఋత్విజుఁడు.

ఉక్తానువాకమయొక్క షడ్వరుభాగములో యోగి
యగు తత్త్వజ్ఞునియొక్క వ్యాపారములు వీరికాలమును
జ్యోతిష్టోమావయవములుగాను పాండరీకాద్యుత్తరక్రతువుల
యొక్క అవయవములుగాను చెప్పబడినవి.

శ్రు. యోగధీయతే సోమి తా యజ్ఞాని తద్ధాన్యైర్బలి తదస్య
సోమపానం యాద్రవతే తదుపనం యశ్చింతయ్య పవిత్రత్వైష్ట
తే చ సప్రవర్ణ్యై యస్తాని తదాహవనీయం యా వ్యూహితిరా
హుతి ర్యజస్య విజ్ఞానం విజ్ఞహోతి యత్సాయం ప్రాశస్త్యై తత్స
మిథం యత్ప్రతి ర్భక్తవిజ్ఞం సాయంతనం చ తాని పవనాని కుఱ
హారాత్రే తేవర్షిపూర్ణమాసౌ యే అర్ధమాసౌశ్చ మాసౌశ్చతే
చాతుర్థాస్యాని య ఋతవస్తే పశుబంధాః కుఱ సంవర్షరాశ్చ పవిత్ర
త్వరాశ్చ తేవిహర్షణాః సర్వజీవినాం నా పితృన్మిత్రంయత్సర్వం
తదవభ్యగి. అని.

తా. తత్త్వజ్ఞునియొక్క అవధారణము (నిశ్చయము)
వదికలదో అదియే దీక్షయని చెప్పబడును. తత్త్వజ్ఞునియొక్క

భోజనము హవిస్సని (హోమోద్వయ మని), జలపానము సోమ పాన మని, క్రీడావ్యాసారములు ఉపసత్తులనెడి యిష్టివిశేషము లని, సంచారోపవేశోద్ధానములు మూడు స్తవర్ణ్యులనెడి యిష్టి విశేషము లని, ముఖము ఆహారనీయమనెడి అగ్నియని, సంభాషణము సంసృతి యని, విజ్ఞానము హోమ మని, సాయంకాల ప్రాతఃకాలములయందు చేయు భక్షణము సమిద్యాగ మని, ప్రాతఃకాలమధ్యాహ్న కాలసాయంకాలములు మూడు మూడు సవనము లని, అహోరాత్రములు వర్షపూర్ణమాసము లని, పక్షములును మాసములును చాతుర్మాస్యయాగములని, వసంత శ్రాద్ధములును వశిష్టములని, సంవత్సరః పరివత్సరము లు అహర్కణము లని చెప్పబడును. అహోరాత్రములు మొదలు సంవత్సరః పరివత్సరములవఱకు చెప్పినకాలావయవములతోఁ గూడిన తత్త్వజ్ఞానియొక్క జీయష్కలమును సర్వస్వమును దక్షిణగా నియ్యవలసిన సత్రయాగమని చెప్పవలెను. కనుకనే తత్త్వజ్ఞానియొక్క మరణమే యీ సత్రయాగమున కవభృథ మని చెప్పబడును.

ఉత్తరానువాకిముయొక్క చరమభాగములోతత్త్వజ్ఞాని చరిత్రమును సర్వయజ్ఞస్వరూపముగా నుపాసించువానికి సూర్యచంద్రులను కార్యబ్రహ్మలయొక్క తాదాత్మ్య రూపమైన క్రమమోక్షము ఫలించు నని చెప్పబడినది.

శ్రీ. ఏకైకై రామకృష్ణ ముక్తిహోత్రం సత్రం య ఏవం విద్వాను
దశయనే ప్రమియతే దేవానా మేవ మహిమావంగత్వాదిత్యస్య
సాయుజ్యం గచ్ఛతి అగయో దక్షిణ ప్రమియతే విత్పరామేద

మహిమానం శత్యా చంద్రమనసా గుహ్యగం సమావలోకతామా
 పన్నగ విహారై సూర్యాచంద్రవిసోజ్జహిమాగో త్రాస్తాహో విద్వా
 నభిషమతి తస్మాన్మృత్యుహో మహిమానమావన్నతి తస్మాన్మృత్యుహో
 మహిమారమిన్యపసిషత్. ఆది.

ఇది జగదుపరణములనవసరము ఈ చెప్పబడిన యోగి
 యొక్క వ్యావారములను ఉగ్గి హోత్రాదులపాత్ర వారి కవత్రాంత
 యజ్ఞస్వరూపమునుగా నెవ్వఁ దుపాసించినో, అనుచు
 తుఁడు ఉపాసనాత్రాన్వయము నొంది ఉత్తరాయణమునందు మర
 ణమునొందెనా, దేవతలత్రాన్వయమునందే ప్రభావము కల
 వాడై సూర్యనియొక్క హోదాత్వమును బొందును. దక్షిణా
 యననందు మరణము నొందెనా, విత్త్యదేవతలతో సమాన
 మైన ప్రభావముగలవాడై చంద్రనియొక్క హోదాత్వమును
 బొందును. ఉపాసనము మరణముగా నుండునా మరణము నొం
 దెనా, ఉత్తరాయణదక్షిణాయనమరణముపాసనముగ సూర్యచం
 ద్రులయొక్క లోకములను పోయి అలోకములయందు సూర్య
 చంద్రులయొక్క విశ్వేంద్ర్యమును కొంతకాల మనుభవించి తరు
 వాత సత్యలోకమునందు చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క మహిమను
 బొందును అబ్రహ్మలోకమునందు తత్త్విజ్ఞానమును బొంది అరం
 తరము సత్యజ్ఞానానందాత్మకమైన అబ్రహ్మయొక్క హోదా
 త్వమును కైవల్యముగానివి బొందును.

ఈ ప్రకారము జీవన్ముక్తి రెండవ ప్రయోజనము తప
 స్సని యేర్పడినది.

జీవన్ముక్తికి మూడవ ప్రయోజనము విసంవాదాభావము. అనగా నితరజనులతో వివాదము లేనవోవుట. అంతర్ముఖుడై బాహ్యవ్యవహారములను చూడకయుండెడి యోగీశ్వరుని విషయమై లోకకళ్యాణముగాని శాస్త్రవేత్తయగుపురుషుడుగాని యెవఁడును వివాదమును బొందఁడు గదా.

విసంవాదము కలవా మనినింక యని రెండవవిధములు. ఇందులో శ్రోతాభిమానము నశించి తత్త్వవత్త్వభానుడైన యోగిలో లోకకళ్యాణము కలహించుట కనకాశేమీ యుండ నేరదు.

తత్త్వజ్ఞానముగలయోగి శ్రోతాభివహితుడై యుండు నని స్పృశియందు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. ప్రశ్నంకం వ ప్రశ్నశ్చోద్యోగప్రశ్నోదయం పడేత్,
అతివాదాత్ విరక్షిత వాపనిశ్చేద గణిత. ౪౪.

తా. యోగాభ్యాసముడైన పురుషుడు తనయందు కోరిగించుకొనువానినిగూర్చి తిరిగి కోరిగించుకొనఁగూడదు. ఇతరులచేత నాగ్రహవచనములు పలుకబడినవాడై ఆయా శ్రోతవచనము లన్నియు తనకు దుశలవాక్యము లని పలుకవలయును. అధిగోపవచనములను (ఇతరులు తన్ను తిట్టుటను) సహించవలయును ఎటువంటి మునుష్యునినైన అవమానపఱచఁ గూడదు.

అక్షేపము—ఓయోజీవన్ముక్తిపూర్వమే విద్యత్సన్నాప్త సమేర్పడినది. అంతినపూర్వమే తత్త్వజ్ఞానము కలగియుండెను. తత్త్వజ్ఞానమునకు పూర్వమే వివిదిషాసన్నాప్త సమాచరింపఁ

బడి యుండెనుగదా. ఈజీవన్ముక్తిరశయందు శ్రోధ రాహిత్యాది ధర్మములు ఏప్రకారము స్వరింపఁబడుచున్నవి?

సమాధానము—వాస్తవము. కనుకనే జీవన్ముక్తినియందు శ్రోధాదు లుండునా యని శంకించుటకు కూడ సవకాశము లేదు. జీవన్ముక్తికి చాల ప్రాచీనకాలము ననుష్ఠించఁబడిన వివిదిషాసన్న్యాసమునందే శ్రోధాదులు ప్రసక్తిములు కాక యుండఁగా సర్వోత్తమఃపదమున తత్త్వజ్ఞానరశయందు శ్రోధాదులేప్రకారము సంభవించును! తత్త్వజ్ఞానరశయందే సంభవించని శ్రోధాదులు విద్యత్ప్రస్నాసమునందుఁగాని జీవన్ముక్తియందుఁగాని బొత్తుగా ప్రసక్తిములు కానేరవు కనుక వివిదిషాసన్న్యాసమునం దభ్యసించఁబడి జీవన్ముక్తిరశవరకు ఆనువర్తించి వచ్చు శ్రోధ రాహిత్యాదుల నిచ్చట సుదాహరించిన ప్రృతివాక్యముచేత ననువర్తించఁబడుచున్నవి గాని విధింపఁబడలేదు.

కనుక తత్త్వజ్ఞానకు యోగిలో లోకిఃపురుషున కెప్పటికిని కలహము సంభవించనేరదు.

నిందించఁదగిన పిషయము యోగియందు లేకందున నిందారూపమయిన విచంవాదము కూడ లోకిఃపురుషునకు యోగియందు సంభవించదు

ఈయర్థము కూడ ఒకప్రృతియందుఁ దెలుపఁబడియున్నది.

శ్లో. యన్న జంతం నచాజంతం నాశ్రుకం న బహుశ్రుకం,

న సుష్కృతం న దుష్కృతం నైవ కర్మిన్సై యతః. అవ.

తా. ఏపురుషుఁడు మరియుకపురుషుని ఉత్తమజాతి కలవాఁడనిగాని హీనజాతికలవాఁడని గాని మూర్ఖునిగాఁగాని

పండితునిగాఁగాని మంచియాచారముగలవానిగాఁగాని దురాచారము గలవానిగాఁగాని యెఱుగఁజూచి అర్హతప్రకారముచే యతియని జీవన్ముక్తుఁడని చెప్పబడును.

అనఁగా అన్యులయందు నీచోత్తమాదిభేదబుద్ధి గలిగి వ్యవహరించువానితో కలహించుట కవకాశము గలిగియుండును. సర్వత్ర సమబుద్ధి గలిగి వ్యవహరించు జీవన్ముక్తప్రభుషునితో కలహించుట కవకాశము గలుగ దని తాత్పర్యము.

ఇకను శాస్త్రజ్ఞుఁడగువాఁడును యోగితో విసంవాదమును బొందఁడు.

శాస్త్రజ్ఞుఁడు యోగితో శాస్త్రార్థముందు వివాదమును పొందునా? లేక యోగియొక్క చరిత్రముందు విసంవాదమును బొందునా?

శ్రీ. శమస్తేన శాస్త్రార్థావమన్యా వాచో విమంచనః,

నావాక్యయోగ్యహూక్ శబ్దాక్ వాచో విద్వంసం హి తత్.

అనుశ్రుతుల ననుసరించి యోగిశ్వరుఁడు పరశాస్త్రప్రమేయములను దూషించుట గనుక శాస్త్రవేత్తను యోగితో శాస్త్రప్రమేయముందు విసంవాదము సంభవించదు. పరశాస్త్రప్రమేయములను దూషించినఁగదా పరశాస్త్రవేత్తలు కలహించుదురు. ద్యుభూమ్యాది ప్రకంచమున కధిష్ఠానమైన యాపరమాత్మ నొకనినే తెలుసుకొనుఁడి ఇతిరమైన వాక్యములను విడువఁడి బ్రహ్మజ్ఞానోపయుక్తములు గాని వాక్యముల నన్నిటిని విడువనలయును. ఇతరవాక్యముల నుచ్చరించుట వాగిం

త్రియమున కాయాపమే కదా యని శ్రుతివ్యయమున కర్థము.

ఇదిగాక పృథాక్రూరమేయమును ప్రతివాదియొక్క యెదుట యోగియగువాడు పరబ్రహ్మింబుడు. కనుక ప్రతివాదులుగా నుండు శాస్త్రవేత్తలను యోగితో విసంవాదము గలుగదు.

ఈయన్ధము శ్రుతివాద్యముచే బాంబడియన్నది.

శ్లో. మూలమన భావ్యాత్మీ శ్చ శ్రద్ధానామశేషాః.

అనఁగా బ్రజ్ఞ విజ్ఞాయ జ్ఞానాత్మాత్మకోశ్చ శేష్.

కా. ధాన్యము నవేక్షించిన పునఃమఱు ముందుగా చెల్లెను పొట్టెను ధాన్యముతోనూడ గ్రహించి తరువాతఁజందు లో ధాన్యమునునూత్రము గ్రహించి పొట్టెను చెల్లెను నిడిచినట్లు అధ్యాత్మ శాస్త్రమును తిరియఁగోరి పునఃమఱు తదర్థముగా నితరశాస్త్రములను గ్రహించి అధ్యాత్మ శాస్త్రము బాగుగ తిరిపిఁజరువాత నితరశాస్త్రములను విడువవలయును. పేదలలో నుండు కదాన్ధమును తిరియఁగోరి విడిచిచేత తేనుకొన్న వాడు ఆ కదాన్ధము కనుగొని తను వాత విడిచి నిడిచి పెట్టెట్లు పరబ్రహ్మను తెలుసుకొనుటకుఁగాను అధ్యాత్మ శాస్త్రమును గ్రహించి బ్రహ్మార్థమును తెలుసుకొని యాయధ్యాత్మ శాస్త్రమును నూడ విడువవలయును. ఇదిగాక శ్రుతివాదినీనూడ స్వాత్మాభిన్నముగా తలచు యోగి చతులను జయించునలె ననునిచ్చ సుతగాఁ జింజనేకదు. చాన్యాకులకింటి ఇతరులయిన శాస్త్రజ్ఞులందఱు ఆత్మ దేహావతిరిక్తమని, అట్లే ఆత్మ

కు మోక్షమును నిర్వహించువాడు కలదని అంగీకరించుచున్నందున యోగియొక్క చరిత్రమునందు విసంవాదముగా జూచును. ఆర్థత (ప్రతి) పౌష్ట, వైశేషిక, నైయామిక, శైవ, వైష్ణవ, శాక్త, సాంఖ్య యోగాది శాస్త్రజ్ఞులందఱు తమ తమశాస్త్రములయందు ప్రతిపాదించబడినవిషయము భిన్న భిన్నముగా నున్నప్పటికి మోక్షసాధనమున యేకనియమాన్వష్టాంగయోగమును మాత్రము సేవవిధముగా ప్రతిపాదించుచున్నందున యోగియొక్క అనుభవమునందు విసంవాదమును జూచును. కనుకనే యోగీశ్వరుడనిచ నిర్వహణముగా సర్వలక్ష్యతత్వము యుండును.

ఈ మధ్యస్థాయముతోనే పరిభ్రమిస్తామి యే ష్యోబడితా.
శ్లో. యస్మిన్ సర్వ భావ్యానాం సర్వాన్త్యం నామయతే,
వికలం సద్భావమునా ముక్తం సేవయిష్యేమమ్.

తా. ఏనువోపురపహనియొక్క భక్తి చరమజన్మముగ నుండునో, అపురపహని కూర్చి అతిశీఘ్రముగా నిర్మలమైన సకల విద్యలు మంచివెడునును గూర్చి ముత్యములు ప్రవేశించినట్లు ప్రవేశించును.

శ్లో. అధ్యతా అధ్యతా హి త్రే సోమ్యతా ముక్తతా శ్చ తా,
సమాప్తయంతి తది నిత్య సుఖకృష్ణముదాంగతా.

తా. ఏయేగుణములు యోగీశ్వరునియందు ప్రవేశించుననుగా, పూజ్యత్వము, సకలజనసంహారత్వము, సకలలోకమిత్రభావము, చంద్రునివలె ప్రియదర్శనము, సర్వశాస్త్రపరి

జ్ఞానము ఇవి మొదలయిన గుణములు స్త్రీజన మంతఃపురము
నాశ్రయించినట్లు యోగీశ్వరుని నాశ్రయించును.

శ్లో. పేశలాచారమధురం సర్వే వాంఛంతి తం భవా,
వేణుం మధురనిధ్యానం వనే నవమృగా ఇవ.

తా. సర్వజనప్రియంకరమైన అనుభావముచేత నొప్పు
చున్న యాతత్త్వజ్ఞుని సకలజనులు కోరుచుందును. అనఁగా
వనమందు మధురముగా ధ్వనిచేయుచున్న బొంబువెదురును
విడువఁజాలక వనమృగములు దానిచుట్టు చుట్టుకొని యున్నట్లు
సకలజనులు తత్త్వజ్ఞునియొక్క సత్త్వాగ్రస్థిత్తిని జూచి విడువఁ
జాలక వానిని సర్వకాలంబ వ్యాకంఠ్యమయందును చుట్టుకొనియుండు
రని భావము.

శ్లో. సమస్తవత్సరమితభాష్యుర్తితా
స్థితస్పదా లాగ్రతి యస్మిన్ చిత్రా,
కల్యాణితో నిధిగత యస్మిన్ బుధ
స్మిన్ సర్వే ముక్త ఇహేహ స పృథివీ.

తా. ఏప్రభుషుఁడు లాగ్ర నవస్థయందు కూడ సుమప్తి
దశయందు వలె సమస్తవిషయాకారవృత్తులను విడిచి కేవల
ముగా నున్న చిత్రముతో హాడియుండునో సంపూర్ణకళలు గల
చంద్రుఁడే ప్రకారము దేవతలచేత నేనింపఁబడునో అప్రకారమే
పండితులచేత సర్వకాలములయందును నేప్రభుషుఁడు నేనింపఁ
బడునో, అట్టి పురుషుఁడు ఈలోకములో ముక్తుఁడని చెప్పఁ
బడును.

శ్లో. మాతరీచ కమల యోగిని విజయతీ నృమాని చ,
విశ్వావసుహ భూతాని నిర్వాణి కమలాక్షి.

తా. ఈలోకములో సాధువులు కఠినులు మాడ తమ తల్లియం దే ప్రకారము విశ్వాసముగలవారై యుందురో యా ప్రకారమే శేషము ప్రధానముగాగల పురుషునియందు సమస్త భూతములు విశ్వాసమును బొందియుండును.

శ్లో. తపస్విషు బహుశ్శేషు యోజకేషు నృపేషు చ,
బలవత్సు సదాశ్శేషు శమవాశేష రాతే.

తా. తపస్సును చేయువారియందు సకలశాస్త్రపాండిత్యము గలవారియందు యాగాదిపూజ్యాకార్యములు చేసినవారియందు మహారాజులయందు బలవంతులయందు సమస్తసద్గుణములు కలవారియందును శమగుణము గల పురుషుడే యధికముగా ప్రకాశించును.

ఈచెప్పి నప్రకారము జీవన్ముక్తికి విసంవాదాభావమును మాడవప్రయోజనము నిర్బంధముగా కనుచుచున్నది.

దుఃఖనాశనిభూతి శ్భవముల చతుర్థ పంచమ ప్రయోజనములు బ్రహ్మచంద్రగ్రంథములోని విద్యాచందమను నాలుగవ యధ్యాయమునందు నిరూపించబడియున్నవి. ఆరెంటిని సంగ్రహముగా నిచట చెప్పెదము.

శ్లో. అత్తాశం తద్విశాసితా నమశస్తీని పూజషః,
మిశ్మక్ శవ్య కామాయ శరీరము సంజ్వలేత్.

తా. ఏపురుషుడొసర్వభూతములయొక్క హృదయముల యందుండి అశనాయాదిదోషశూన్యుడైన అత్తను నిత్యశుద్ధబుద్ధము శ్శవ్యభూతుడైన శరీరముగల తల్లినుకొనెనో, ఆ పురుషుడు యే ప్రయోజనముకొరకు నేఫలమును కోరి శరీర

ము ననుచురించి కరితాపమును బొందును? అనినా అర్హతము
 పరమానందస్వరూపముననుచు కర బ్రహ్మను నేనే నాని శ్రుత్యజ్ఞ
 ముగా తెలుసుకొన్న పురుషుడను అర్హతక్రిమయు కామింపఁ
 దగిన పదార్థము లేనందునను అర్హత్వహానిత్యతీరి క్రిమయిన
 ఫలము లేనందునను కరితము కరితాపము నొందుచున్నప్ప
 టికి పరితాపము గలుగ నేరదు అర్హత శ్రద్ధాపము లేక భేద
 దర్శనముఁదైన పురుషుడు స్వభిన్నముననుచుకొన్న దృష్టాంతము
 స్వవ్యతిరీక్రిమయిన ఫలమును కలవాఁడై నందున హానియొక్క
 లాభము నుద్దేశించి కరితము పరితపించుచుండఁగా నానును
 పరితపించు నని భావము.

ఈశ్రుతచేత నైహికమిష్కముయొక్క నివారణము జన్మం
 బడినది. శ్రీ. 'ఏతగ్ం వా వా వ న తగత, కింవాం సాధు
 నాకరవం, కి మవాం పా మకరవం' అనుశ్రుతి యొక్క హేతు
 పుణ్యపాపచింతారూపమున దుఃఖముయొక్క నాశమును
 చెప్పుచున్నది. నేను పుణ్యము నెందునలచు జేయకపోతిని
 పాపము నెందునలచు జేసితిని నను విచార మీత శ్రద్ధానిని
 పరితపింపఁజేయదని శ్రుత్యార్థము. ఇదిజీవన్ముక్తియొక్క నాలుగవ
 ప్రయోజనము.

అయిదవ ప్రయోజనము.— సుఖానిర్భవము. ఇది
 మూడువిధములు. మొదటిది సర్వకామావాప్తి; రెండవది
 కృతకృత్యత్వము; మూడవది ప్రాప్త్యప్రాప్తి; అనుగా పొందఁ
 దగినదానినిబొందుట. ఇందులో సర్వకామావాప్తి సర్వసాక్షి
 త్వమని, సర్వత్రఅకామహతత్వమని, సర్వభోక్తృరూపత్వమని

మూడువిధములు. హిరణ్యగర్భుడు మొదలు స్థానమువరకుఁ గల సర్వదేవాములయందు ననుగతమైన సాక్షిజ్ఞతస్వరూప మయిన యే బ్రహ్మ కలదో అట్లే సర బ్రహ్మను నేనే యని తెలుసు కొనియున్న పురుషుడు సర్వదేవాముల నతే సర్వదేవాముల యందును సర్వ కాముములను సాక్షిగై యుండును.

ఈయభిప్రాయముతోనే శ్రు. 'సోఽత్మ తే సర్వాః కామానసా, బ్రహ్మాణా విశ్చితా' అనుశ్రుతి ప్రవర్తింపవచ్చు.

బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గలపురుషుడు ఆనందుచితజ్ఞాన స్వరూపముయిన బ్రహ్మము తానే అయి సకలముయిన కామ ములను పొందు నని శ్రుత్యర్థము. అట్లేకములో భోగము లను భవించఁబడినతేనువారే నాభోగములవిషయముయి ముచ్చ లేనందున మన అకామహతత్వము కామస్త్రోక్షియనఁబడును. సర్వభోగములయందు వినాశాదిదోషములను జూచుచున్న తత్త్వజ్ఞునికి సర్వభోగములయం నిచ్చ కలుగనందున సర్వత్ర అకామహతత్వము కలిగియుండును. కనుకనే సార్వభౌ మమహా రాజును ఆరంభించి హిరణ్యగర్భునివరకు నుత్తరోత్తర శతగుణాధిక్యముతోఁ జెప్పఁబడినయానందములయందు 'శ్రోత్రి యస్య చాకామహతస్య' అని వినఁబడుచున్నది. సర్వభోగముల యందు నిచ్చలేని శ్రోత్రియుడైన విరహునికి నీయానందము కలదని శ్రుత్యర్థము.

సద్రూపముచేతను చిద్రూపముచేతను ఆనందరూపము చేతను సర్వసదార్థములయందు ననుగతమయియున్న స్వస్వరూ

పము ననుసంధించువానికి పశ్చాత్తాప కృత్యము కలదని తెలిసి
యోగనిష్ఠత్వలో వివరబడుచున్నది.

శ్రీ. అహమస్మి మహమస్మి మహామస్మి. అహమస్మాదోఽహమస్మా
దోఽహమస్మాది. అని.

తా. బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము గలిగి ముక్తికొందినపురుషుడు
తనకృత్యాత్మ్యమును భావించి పశ్చాత్తాపముతో అద్వితీయ
మయి, నిరంజనమయిన ఆత్మను నేనే అయిపోయితి, ఈలోకము
నందుఁ గల అన్నమాను (భోగ్యమును), అన్నాదుఁడను
(భోక్తను) నేనే యని అనుసంధించుచుండు పని శ్రుత్యర్థము.
కృతకృత్యత్వము తృప్తియందు ప్లవించుబడినది.

శ్లో. భూవాభ్యుతేజ కృత్వ కృత్వోక్త్యైశ్చ తోగిరి,
నైవాస్తరిందిత్కర్తవ్య మస్తి సన్న స తత్త్వవత్.

తా. పరబ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానముచేత తృప్తి నొంది కృత
కృత్యుఁడయిన యోగికి కర్తవ్యములైన విషయము ఏమియు
నుండదు. ఉండెనో, అతఁడు తత్త్వవత్తయే కాఁడు.

శ్లో. యస్మాత్కరణేవ స్మాదాత్మకృత్వో మానవా,
అత్త క్షేప చ సంకృతత్వస్య కార్యం వ నిర్మల.

తా. ఏపురుషుడు అత్తస్వరూపమునందే కలిగల
వాఁడై యుండునో, ఉద్యానాదులయందు కలిగలవాఁడై యుం
డఁడో, అత్తచేతనే తృప్తికొందునో, ఆహారాదులచేత తృప్తి
కొందఁడో, అత్తయందే సంతోషముకొందుచుండునో, పుత్ర
ధనాదిస్రాప్తిచే సంతోషము నొందఁడో, అట్టితత్త్వజ్ఞాని
యైన పురుషునకు కర్తవ్యము కొంచెమయినా కలిగియుండదు.

శ్రు, 'అభయం వై భూక ప్రాప్తి' 'ఽపి' 'తప్తాత్తత్సర్వమభవత్' 'బ్రహ్మ
వేద బ్రహ్మైవ భవతి.'

అనుశ్రుతులచేత ప్రాప్తప్రాప్తవ్యత చెప్పబడి యున్నది. ప్రాప్తప్రాప్తవ్యత అనుగా పొందవలసిన యర్థములన్నియు పొందబడియుండుట. ఓదనకనువాదానాజా, నీవు సర్వప్రదుష్కారశ్రేష్ఠమయిన అభయమును మోక్షమును పొందితివి. ఇకను నీకు పొందవలసిన విషయము మరియొకటి లేదు కనుకనే సర్వాత్మక బ్రహ్మస్వరూపమాయెను. నీవును ఘోష సత్యజ్ఞానానందాద్వితీయ పరమాత్మను నేనే యని ప్రత్యక్షముగా తెలియునో ఆపురుషుడు బ్రహ్మయే యగు నని మూడు శ్రుతుల కర్థము.

అర్థము—ఓయీ, యీ చెప్పబడిన దుఃఖనాశ సుఖప్రాదుర్భవములు రెండును తత్త్వజ్ఞానముచే సిద్ధించుచుండగా జీవన్ముక్తియొక్క ప్రయోజనము లని చెప్పుట న్యాయము కాదు.

సమాధానము— సురక్షితములైన దుఃఖనాశ సుఖప్రాదుర్భవములు జీవన్ముక్తికి ప్రయోజనము లని మాయభిప్రాయమై యున్నది. అనగా తత్త్వజ్ఞానము పూర్వమే పుట్టియున్నప్పటికి జీవన్ముక్తిచేత నేవ్ర కారముగా రక్షింపబడునో అప్రకారమే దుఃఖనాశ సుఖప్రాదుర్భవమును కూడ తత్త్వజ్ఞానముచే సిద్ధించినప్పటికి జీవన్ముక్తిచేత రక్షింపబడును. ఇట్లు రక్షితములైన దుఃఖనాశ సుఖప్రాదుర్భవములు జీవన్ముక్తికి ప్రయోజనములని చెప్పుట న్యాయవిరుద్ధము కాదని తాత్పర్యము.

ఆశీసము—ఓయీ, యీశ్వరకాకము జీవసుక్తి అయిదు ప్రయోజనములు కలిగినదై యుండుగా సమాహితచిత్తుడైన యోగీశ్వరుడు లోకవ్యవహారమునందుఁ బ్రవర్తించుచున్న తత్త్వజ్ఞానికంటె నుత్తముఁడని చెప్పవలసియుండును. ఆలాగున చెప్పడము యుక్తియు కాదని సమావసేషరంపాదివాక్యముల చేత కనుబడుచున్నది.

రాములవారిచేఁ జేయఁబడిన ప్రశ్న.—

శ్లో. భగవత్ భూతభక్తికరశిష్టజాతసమాధిః,
ప్రయత్న భావిశ్రాంతో వ్యవహరభోగోచితః.
శిష్యదేకాంతజాత్యై సమాధినియమే స్థితః,
తతానుక్రమశ్చేత్యుగా దని మే భగవద్భవః.

తా. భూతభక్తివ్యవస్థాపన సన్నిహితు నియమించు స్వభావముగల ఓస్వామీ! యీలోకములో లోకపురుషుడు తత్త్వజ్ఞానముగలవాడయి లోకవ్యవహారముల నాచరించుచు విశ్రాంతి కలవాడయి యుండును. మఱియొకడు ఏకాంతమునందుండి సమాధి నాచరించుచుండును. వీరిరువురిలో నెవ్వడు శ్రేష్ఠుడుగానుండును. ఈయర్థమును నాకు విశేషముగాఁ జెప్పవలయును.

ఇందుకు వసిష్ఠమహాముని చెప్పిన ఉత్తరము.—

శ్లో. ఇమం గుణసమాహార మనాత్మ లేవై సర్వతః,
అంతశ్శివతాయాఽసౌ సమాధిరభిధీయతే.

తా. ఈదృశ్యమానమయిన దేహేంద్రియమనఃప్రాణాదిప్రపంచమును ఆత్మ కాదని తెలుసుకొనియుండు పురుషు

నకు హృదయమునందు గలుగు నేతీతలత్వము అనఁగా; కాగ ద్వేషాదికూన్యత్వము గలదో అదియే సమాధి యని చిహ్న బడును.

శ్లో. వృత్తైర్న నమ సాబాధ ఇతి నిర్విత్వ కీకలః,
కర్పిత్సంస్యవహాకథా కర్పిత్సంస్యవహరాయువః.

తా. వృత్త్యైర్న అన్ని కల్పితములైనందున వాటితోటి సంబంధము నాకు లేదని తేలిక అంతఃకరణమునందు కాగ ద్వేషాదికూన్యత్వము కలవాఁడై యొకప్పుడు ఘోరమైన హారములను యథేచ్ఛముగా నాచరించుచుండును. మరి యొకఁడు సమాధినివలెఁజేయు చుండును.

శ్లో. ద్వావేదా రామ మహానా అంతశ్చేత్సరీరతా,
అంతశ్చేతంతా నా న్యైర్నానంతరీరతా.

తా. దేవతలు సంతఃకరణమునందు కీతలత్వము కల వారై యుండినా, నిందుగ సమానులుగానే యుండుదురు. అంతశ్చేతలత్వ మనునది అనేక తాత్పర్యములయొక్క ఫలము.

సమాధానము—ఇదిదోషము కానేరదు. ఇచ్చట నుదాహరించిన కామవసిష్టతం నాదవాక్యముల నుండు వాసనాక్షయ రూపమైన యంతశ్చేతలత్వము సర్వశ్యముగా సంపాదించవలయు నని ప్రతిపాదింపఁబడియున్నది గాని వాసనాక్షయసంతరము సంపాదించుటగల మహానాశము శ్రేష్ఠము కాదని చెప్పియుండ లేదు. కీతలత్వ మనఁగా తృప్తికరవాసనానివృత్తి యని వసిష్ఠ మహర్షియే పుష్టపఱచియున్నారు.

శ్లో. అంశశ్శీతలతానూం తు లబ్ధానూం శీతలం చగత్,
అంత తృప్త్యోపశాంతావాం చాపరాహమిదం చగత్.

తా. హృదయమునందు శీతలత్వము పుట్టినక్షణమందీజగత్తు శీతలత్వమునందే హృదయములో హాయిని కలుగఁజేయును. తృప్త్యయనగా ఆశ. ఆయాశచేత హృదయమునందు బాధించఁబడువారికి దహాగ్నివలె నీజగత్తు నిదాహమును పుట్టించును.

ఇందుచేత తృప్త్యనిదోషములు హృదయములో లేకయుండుటయే అంశశ్శీతలత్వ మని చెప్పబడుచున్నది.

ఆక్షేపణ — పీడిగా యానామపశ్చి సంచాదవాక్యములయందే సమాధినిందియను, లోకవ్యవహారముయొక్క క్రశంసయును కనుగడుచున్నది.

శ్లో. సమాధిస్థావశ్శస్య శతశ్చేన్ద్ర్యలిచంచలం,

తత్తస్య సు సమాధావల సమమన్త కలంకశః.

తా. సమాధియందు చేరిన పురుషునియొక్క చిత్తము విషయాంతరములను గ్రహించునృత్తులచేత చలనము యుండెనా, అట్టిపరుషునియొక్క సమాధి విచ్ఛిన్నమైదు చేయుతాండవముతో సమానమై యుండును. అయిగా నిష్క్రియోజనమని భావము.

శ్లో. ఉన్నతతాండవశ్శస్య శతశ్చేన్ద్ర్యదహాదః,

తత్తస్మాత్తత్తస్యేన్ద్ర్యం తు నమో మ్రచ్ఛాసమాధికా.

తా. విచ్ఛివానినృత్యమువలె నిష్క్రియోజన మయిన లోకవ్యవహారము ననుష్ఠించు పురుషునియొక్క చిత్తము వాసనాక్షయము గలిగియుండెనా, అపురుషునియొక్క లోకవ్యవ

హారము బ్రహ్మసమాధితో సమానమై యుండును. ఈశ్వోక ములయందు లోకవ్యవహారము ప్రశంసించబడుచున్నది. సమాధి నిందించబడుచున్నది.

సమాధానము—ఇచ్చట సమాధియొక్క ప్రాశస్త్యము నంగీకరించి వారన నిందించబడుచున్నది. ఇచ్చట సుదాహరించిన వసిష్ఠవాక్యముల కర్థ మీశ్వరము తేలియడగినది. విచారింఁగా లోకవ్యవహారమునకు సమాధియే శ్రేష్ఠము. అయినా, సమాధి వాసనాపహితము యుండెనా, వాసనారహితమయిన వ్యవహారమునకు సభిముగాఁ జూడగలియుండును. సమాహిత్యైవ వాడును వ్యవహారమును చేయువాడును ఉభయులును తత్త్వజ్ఞులు. లేనివారై వాసనాపహితులై యుండితో సమాధి చేతనులోకప్రాప్తికారణమనందున వ్యవహారమునకును నిష్క్రియా శ్రేష్ఠుడని చెప్పదగియున్నది.

సమాహిత్యవహార్యర్థమును తత్త్వజ్ఞులై నిర్వాసనులై యుండినా, వాసనాక్షయరూపమయిన జీవన్ముక్తిని కరిపాలించుచున్నమనోనాశ మను సమాధి ప్రాశస్త్యముగానే యుండును. కనుక యోగిశ్శరణుడు స్వార్థములచేత సభిముగై యున్నందున ప్రయోజనరహితముగల జీవన్ముక్తి విఘ్నలేశమైనా లేదనుట సిద్ధము.

ఇది జీవన్ముక్తికాశికయందు జీవన్ముక్తిఫలప్రకరణ మను నాలుగవభాగము సమాప్తము.

శ్రీహయశ్రీనాయ నమః.

జీవన్ముక్తిప్రకాశిక

— ౧౬-వ ప్రకరణము. —

హరిః ఓం.

ఇకను జీవన్ముక్తికి ఉపకారకమైన విద్యత్సన్యాసమును నిరూపించెదము.

విద్యత్సన్యాసము పరమహంసోః నిషత్సలో దెచ్చబడినది. ఆ ఉపనిషత్తును ఇచ్చట ననువదించి వ్యాఖ్యానముచు చేసెదము. అందు విద్యత్సన్యాసయోగ్యమైన ప్రశ్నను ముందుగా చేసియున్నాము.

ప్ర. ఆక యోగివాని పరమహంసావాని ౧౬-యిది మార్గస్థితి కా స్థితితి వారటో భగవంతునిగత్యోగివాడు.

తా. ఇచ్చట అథశబ్దమునకు ఆనంతర్య మర్థము కాదు. ప్రశ్నయే యర్థము. ని. 'మంగళాహతికారంభప్రశ్నకారేన్నీయ స్వభో అథ' అని నిఘంటువునందు మంగళము, ఆనంతర్యము, ఆరంభము, ప్రశ్నము, సాకల్యము ఇవి అథశబ్దార్థము లని చెప్పబడి యున్నవి. కనుక విద్యత్సన్యాసమునుగూర్చి ప్రశ్న చేయబడుచున్నది. అథశబ్దార్థము బ్రహ్మతత్వజ్ఞానముగలిగి లోకవ్యవహారములచేత విముక్తిము నొందుచున్న చిత్తముగల

వాడై యుండి మనోవిక్రంతి నపేక్షించుపురుషుఁడు విద్యత్స
న్యాసమం దధికారి. ఇట్టి అధికారము గలిగినతరువాత నని
యైనా అథశబ్దమున కర్థమును చెప్పవచ్చును. యోగులయిన
పరమహంసఁరిప్రాజనులయొక్క మాన్యము స్థితీయు నెట్టిని యని
నారదమహర్షి భగవంతుఁడైన హిరణ్యగర్భునిసన్నిధికి పోయి
అడిగె నని శ్రుత్యవ్యము.

ఇచ్చట కేవలయోగులనుగూర్చి కాని కేవల పరమ
హంసఁరిప్రాజనులను గూర్చి కాని ప్రశ్న చేయఁబడినది కాదు.
ఇత నేమంటే యోగుల పరమహంస లగువారిని గూర్చి
ప్రశ్న చేయఁబడినది.

కేవలయోగులు తత్వజ్ఞానము లేనందున కాలత్రయ
జ్ఞానము అకాశగమనము మొదలైన యొగై శ్వర్యచమత్కా
రమం దొందవలె, భారణా భ్యాస విచారాదులను అణిమోచి
సిద్ధులకొరకే అనుష్ఠించుచుండును. అందువలన పరమపురుషార్థ
మైన మాడ్మముతోనుండి భ్రష్టు లగుదురు ఈయర్థమునం దిది
పరకే పాతంబులసూత్రిము సుదాహరించు యున్నారము

ఈమాన్య మిదనకనే ప్రాయఁబడియున్నది.

సూ. తే నమాధాత్మచుర్ధ్వాత్కథోనే సిద్ధయః. అవి.

కేవల పరమహంసఁరిప్రాజనులు బ్రహ్మతత్త్వమును వివే
చించి తిలుసుకొనియున్నందున యొగై శ్వర్యములయం దపార
త్వమును కనిపట్టి పొందయోదు విరహుల్లే యుండురు.

ఈయర్థముగదుగు ప్రమాణమును మునుపే యుదాహ
రించి యున్నారము.

శ్లో. చిదాత్మన ఇమా ఇత్థం ప్రశ్నారంభీనా శక్తయః,
ఇత్థస్యాత్మకృతకారేణ వాక్యేదేని మహాహలం. అని.

ఈశ్లోకార్థమును పూర్వమే వ్రాయఁబడియున్నది.
ఈచరమహాంశలు యోగైశ్వర్యాదులలో విరక్తులై న్ను
టికి బ్రహ్మజ్ఞానాతిశయముచేత విధినివేదముల నుల్లంఘించి
సంచరించుదురు.

శ్లో. విష్ణునిష్ఠా మహాహలం లోకా లోకా విష్ణుభా.
అనుశ్లోకమునం దీయ్యము వ్రాయఁబడినది. ఇట్లు పునఃపునః శాస్త్ర
చారముందు ప్రశ్నగల శిష్యు లీప్రశ్నలచేతగా నింకింటిదురు.

శ్లో. పర్యే బ్రహ్మ విష్ణుశా నిత్యైశ్చ సుకృతా నానై,
వాచిన్యం చైత్రము శక్తి ర్విద్యానానానై.
అని విష్ణుపురాణములోని పద్యశ్లోకవచనము.

తా. కలియగము కలగానే ప్రసించములోని జను
లందఱు సకలబ్రహ్మను విష్ణునుండివిడిచిగాని జ్ఞానానా రూపముయిన
అనుష్ఠానము లేకయుండును. శ్రీ లంభోగము, ఉదరపోషణము
వీటియం దానన్తరముండును. యోగులేన సకమహాంశుని
వ్రాజనలయం దీదోషములు పెండు పెండునేవు

ఈయోగియైన వామహాంశుని దోషవ్యయము లేకపోవ
డమే నాక విరియొకచిత్తము నూడ కలదని శ్రీరామవసిష్ఠ
సంవాదముచేత చూపింకఁబడినది.

శ్రీరామలవారిచే చేయఁబడిన ప్రశ్న.—

శ్లో. విమం ప్తిచే వివిధగణ్ శీఘ్రకన్య మ్మరే,
అపూర్వోఽతిశయః గౌరవో భవత్యత్తదంతం పరి.

తా. జీవన్ముక్తడైన పురుషులకు అపూర్వమైన అతి శయ మేమైనా కలుగునా, లేక తత్త్వజ్ఞానదశయం దున్న ప్రకారముగానే యుండునా యని ప్రశ్న వాక్యార్థము.

ఇందును వసిషమహామునిచే చెప్పబడినయు త్తరము.

శ్లో. జ్ఞాన్య కస్యోన్మదేవాంగ భవత్కలికయేన కీః,
నిర్భృత ప్రకాంతాత్మా న ఆత్మభ్యేన నిష్కరి.

తా. తత్త్వజ్ఞానికి అంతాతిరి కరుణయిన యెట్టి విశేషముం దైనా, బుద్ధి వలననే నేరదు. తత్త్వజ్ఞాని పర్వకాలములయందు తత్వంతత్వ కలవాడై అంగ ద్వేషాంతూష్యముయిన చిత్తముతో మాడుకొని సరమాత్మ యందే నిష్ఠ కలవాడై యుండును.

శ్లో. మంత్రస్థితపాస్వికాపాత్రికైశ్చ భూతైః,
కృతకాకాశమువాచి శక్త తా న్యైవ తూర్వతా.

తా. మంత్రములను పునర్జ్పరణ చేసి సిద్ధి నొందిన వారును తానెవ్వరి నారంభించి సిద్ధి నొందినవాడును సాదలేపా ద్యావభతంత్రములచేత సిద్ధి నొందినవాడును ఆకాశగమనాది విచిత్ర కార్యములను చేయుచున్నారు. అట్టికార్యములయందు అపూర్వత్వము అమఁగా నూతనత్వము లేదు. అనేకపురుషుల చేత నాచరింబడిది యాకాశగమనాదివ్యాపారములు నూతనములు కావని తాత్పర్యము.

శ్లో. ఏక ఏవ విశేషాన్యైవ న సమో ముఖ్యుర్విభిః,
సర్వత్రాస్థాపిత్యాగాస్మి రాగమమలం మనః.

తా. యోగియై తత్త్వజ్ఞానముగల జీవన్ముక్తునికి మూఢులతో సమానముగాని విశేష మిది యొకటియే కలదు. అది యేది యనఁగా బ్రహ్మలోకాంతైశ్వర్యములయందు ఆభిలాష లేనందున రాగము లేక నిర్మలమయిన మనస్సు కలిగి యుండుట.

శ్లో. ఏతాపదేవ ఖలు సంకసులింగమూర్తే
సృంకాంతసంస్కృతివత్ ప్రమదిచ్ఛోన్మయః,
తజ్జన్య యచ్ఛబదా పరిహరమాహ
లోభాదనామయదిశం నిప్రసాదేనాశ్చయం.

తా. ఇంత తత్త్వజ్ఞానవిశిష్టుడేయి చిరకాలానువృత్తమైన సంసారభ్రాంతి శమించినందున పరమసుఖమైన జీవన్ముక్తునికి కామక్రోధనిషాడమాహ లోభాదిదోషము లన్నియు ప్రతిదినము క్షీణించిపోవుట యొనఁగుచును.

ఇట్టి యతిశయముతో మాది వెనుక చెప్పిన రెండు దోషములు లేని మహాప్రసాదమయింక- మార్గమును స్థితియును నారదమహామునిచే నడుగఁబడినది.

వెషభాషాదిరూపవ్యవహారము మార్గ మని చిత్తశాంతి హామమనోభర్తము స్థితి యని చెప్పబడును.

ఈ ప్రకారముగా నారదమహామునిచే: శేయఁబడిన ప్రశ్నమునకు భగవంతుడై న చతుర్ముఖబ్రహ్మ ప్రత్యుత్తరమును చెప్పిచున్నారు. అందులో ముందుగా తాము చెప్పబోవు మార్గమునందు శ్రద్ధాతీతయమును పుట్టించుటకుఁగాను మార్గమును స్తుతించుచున్నారు.

శ్రు. తం భగవానాహ సోఽయం పరమహంసానాం ముఖ్యోమార్గః.
లోకో దుర్లభతరో న తు బాహుళ్యం.

తా. నారదునిఁగూర్చి చతుర్థుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు.
ఈమొందు చెప్పబోవునది పరమహంసలయొక్క ముఖ్య
మార్గము.

ఇది లోకములో నిందు దుర్లభము. ప్రచురముగా
లేదు.

ఈశ్రుతిలో 'సః' అనుశబ్దముచేత నీమార్గము అదుగఁ
బడినో, అది పరామర్శించబడినది. 'అయం' అను శబ్దముచే
తను మొందుగ్రంథములో చెప్పబడు దండాచ్ఛాననాదిరూప
మయి స్వశరీరోః భోగముచేతను లోకోపకారముచేతను నిర
పేక్షమయిన ముఖ్యమార్గము పరామర్శించబడి ముచ్చడి. పరమ
కాష్ఠను బొందుచు యున్నవేదాగ్నియు లోకములో నెచ్చటను
కనుపడనందుచు నీమార్గము దుర్లభ మని చెప్పబడినది.
లోకములో నెచ్చటను కనుపడికపోయినవగాత్రముచు నీమా
ర్గము అత్యంతాభావ మని శంకించుదగ వను నభిప్రాయముతో
నతఁ బాహుళ్య మనుశబ్దముచేత నీమార్గము ప్రచురముగా
లేదని చెప్పినది.

ఓమూ! యీమార్గము దుర్లభమయినపక్షమునకు దాని
పలన ప్రయోజనము లేనందున దానినిమి త్తమయి ఆయాసము
చేయఁ దగదు అని శంకించుకొని చెప్పుచున్నారు.

శ్రు. యద్యోఽపి భవతి న వివ నిత్యతాత్పర్య, న వివ వేదపురుష ఇతి
విదుషో మన్యంతే.

తా. ఏనుడైనా ఇట్టిపురుషుఁడు సంభవించినా, అతఁడే నిత్యపూతసుఁడని వేకపురుషుఁడని చండియలు తలఁచెదరు అనఁగా,

* శ్లో. నుతన్మూలం కపాశ్రేణుః పృథ్వీనాం సిద్ధిమే,
యశోలానాం సిద్ధిం నాం పృథ్వీనాం పత్యేతి నిర్వర్తకః.

అనున్యాయక్రకాళము ఏదేని మందైనా, యేకాల మందైనా యోగియైన నామహంబు సంభవించినయెడల నా పురుషుఁడే నిత్యపూతస్థుఁ డగును. నిత్యపూత మనఁగా పర బ్రహ్మ పరబ్రహ్మవ్యయోహుఁడగు చని తాత్పర్యము.

† శ్రు. 'అవహతపాష్టా మహా' కవ్యగ్యం.'

అనుక్రమిత పరబ్రహ్మ పర్వతాః పరిబంధము లేనికని చెప్పు చున్నందున నిత్యపూతశబ్దము పరబ్రహ్మను బోధించుచున్నది. కేవలయోగి యగువాఁడు నిత్యః పిత్ర మయినబ్రహ్మ నెఱుఁగఁ జాలడు. కేవలజ్ఞానియగు ననుహంబు బ్రహ్మను తెలిసినవాడై నప్పటికి చిత్తవిక్రంతి లేకుండున బహిష్కర్ణుఁడై బ్రహ్మవ్యయాప మందు నిష్కలవాడై యుండనేరఁడు గనుక నిచ్చట యోగియైన

* ఈశానముగాఁగల యశేకలక్షణమువహ్యులగా నొకానొక మఱ యొక బ్రహ్మజ్ఞానసంపాద శీఘ్రగలవాడై యత్నియమి చేయుచుండును. యత్నించుచోర లక్షణముగా నొకానొకఁడే పరమాత్మక శ్రద్ధయైన భగవంతుని యథార్థముగా నెఱుఁగును.

† అత్తయనఁగా నర్వదా సత్య కేమయిన పాపము కలవాఁడు ముదిమి లేనివాఁడు; మరణము లేనివాఁడు.

పరమహంసయే 'స ఏవ' అనుశబ్దముచేత చెప్పబడుచున్నాడు. ఇతఁడే వేదపురుషుడు వేదమందు ప్రతిపాదించబడిన పురు. షుడని అర్థము. శ్రు. 'బ్రహ్మని దాహ్నీతి పరం' ఇది మొదలయినశ్రుతులుబ్రహ్మ యని చెప్పినది యిట్టి యోగియైన పరమహంసయే యని తాత్పర్యము.

బ్రహ్మనుభవచిత్తకళాంతులను ప్రతిపాదించినశాస్త్రములను చక్కగా తెలిసినవారు విద్వాంసు లని చెప్పబడుదురు. అట్టి విద్వాంసులు యోగియైన పరమహంసను బ్రహ్మ యనే చెప్పెదను. ఇతరజనులు మాత్రము బ్రహ్మనిఘోషని చెప్పెదరని పరమతాత్పర్యము.

విద్వాంసులు యోగియైన పరమహంసను బ్రహ్మగానే తలఁచిన వనడియర్థము వ్యతివచనముచేత గూడ చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో. వశ్శాన్తానాం హి త్యా వ్యయం కేవలకూపకే,

య ద్విదానీ న సు బ్రహ్మో బ్రహ్మో బ్రహ్మోత్స్వయం.

తా. ఏపురుషుడు జ్ఞానాజ్ఞానములను రెంటిని విడిచి కేవలస్వరూపముతోఁ బ్రకాశించుచుండునో ఆపురుషుడు సాక్షాత్పరబ్రహ్మమేకాని బ్రహ్మవేత్తయని చెప్పఁదగఁడని యర్థము

కనుక యోగికి పరమహంసత్వము దుష్టభమయినందున ప్రయోజనము లేకని శంకింపఁదగదు.

శ్రు. మహాపురుషో యచ్చ త్తా తత్సర్వదా మమ్యువావత్తిష్ఠతే. తస్మాదహం త తస్మిన్నేవావస్థితమతే.

ఈ వాక్యముచేత వెనుకజేప్పిన నిత్యపూర్వత్వవేద
పురుషత్వములను కంకరనముగా వివరించుచు పరమహంసల
యొక్కస్థితిని గురించి చేసిన ప్రశ్నములకు ప్రశ్నోత్తరమును
చెప్పుచున్నాను.

వేదోక్తమయిన జ్ఞానార్జున నమస్కించువాటిలో యోగి
యైన పరమహంస మిక్కిలి యుత్తముడగునందున మహా
పురుషుడని చెప్పబడును. అనుమానముగలది పాంసారికవిష
యములయందు వ్యాపించుచున్న చిత్తవృత్తులన్నిటిని సభ్యాస
వై కాగ్యములచేత నిరోధించియున్నందువలన చిత్తము స్వేచ్ఛకి
పరమేశ్వరుండనైన నాయుండే జేర్చుచుండును. కనుక నేనును
యోగియొక్క చిత్తమునందు పరమేశ్వరుడగుననుకరబ్రహ్మ
స్వరూపములో నావిష్కరించి యుండును. అట్లామగు పురు
షులు అవిద్యచేత నాకరింబడి యుండునగునను నాజ్ఞయందు
నేను ఉండను. తత్త్వవేత్తవృత్తులకి యోగులుకానివారు
జాప్యారిషయవ్యాపృతచిత్తవృత్తులు గలవారై నందున వారి
యందుకూడ సనానిర్భవించియుండను. ఇచ్చట నుండేష్ట యగు
చతుర్ముఖబ్రహ్మఉపాధ్యవచ్చిన్న జ్ఞాతవ్యస్వరూపుడయినప్పటికి,
సూ. శాస్త్రదృష్ట్యా తూచదేశో వామదేవవత్ అనున్యాయ
ప్రకారము వేదాంతమహావాక్యజన్యప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మసాక్షా

*కావీతకీబ్రహ్మణములో నిందుఁడు పరమపురుషార్థాభిప్రాయమున ప్రక
ర్తమడచురాగానుసూక్ష్మ నన్ను ఉపాసించుచుని వచ్చెను. అచ్చట ఇంద్రుఁడు
నిరుపాధికవిద్రూపుఁడగురామగదా. అతని మహాసించుటచేత పరమపురు
షార్థ మేలాగునఁగలుగునని శంకింపఁగా తత్త్వమస్యాదివేదాంతవాక్యములు

తా. రము గలిగియున్నందున యోగిచమహాంసయుక్త చిత్త
వృత్తిగోచరమైన పరబ్రహ్మను నేనే యని చెప్పినది విరుద్ధము
కాదు.

శ్రు. అసౌ స్వభూతమిత్తకశక్తబంధూకీకృతాభ్యామభ్యోవీతే స్వాభ్యా
యః ప సద్వేదార్థాదే సమ్యక్స్యాము బ్రహ్మంతు ప హిత్యాకాపీనం
దండమాద్యుపకం ప స్వకరీహోపథోగార్థాను ప లోకస్యోపకా
రార్థాయ ప హిగ్రహేన.

తా. ఈవాక్యముచేత 'కోఽయం మార్గః' అను మార్గ
ప్రశ్నమునకు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

గృహస్థాశ్రమిగానుండు నేపురుషుడు జన్మాంతరసంచిత
పుణ్యసముదాయము పరిపాకము నొందుటచేత వివిధమీసన్న్యా
సరూపస్థుల పరమవాంఛాశ్రమము నంగీరించుచు తనతల్లిదం
ద్రులయొక్క సంశ్లేషభావమువలన వేదాంతశాస్త్రప్రవణాది
సాధనముల ననుష్ఠించి పరమార్థతత్వమును చక్కగా తెలిసి
యుండునో; అంతరము గృహస్థాశ్రమములో నున్నందువలన
సంస్కాంతములైన లోకకవైదికవ్యవహార సహస్రములచేత చిత్త
విక్షేపము గలుగుచుండగా చిత్తవిక్రంతి సిద్ధించుకొరకు విద్య
త్యన్యాసమును చేయ నిశ్చయించునో, అట్టిపురుషునిగూర్చి
సోపాఖ్యకవికలుడత బ్రహ్మ నిరుపాధిక పతయడైన పరబ్రహ్మకంటె అభిన్ను
నిగా చెప్పచున్నందున పట్టికాష్టాంగము ననుసరించి తన్నే పరబ్రహ్మనుగా
నిదుః కీర్తన నామదేవునివలె నుపదేశించెను. నామదేవనుహరి సర్వాత్మక
బ్రహ్మసోమోక్తము కలుగఁగానే, నేనే సూర్యుడను నేనే యనువును
అని సర్వస్వరూపత్వముల తనయందే యనుసరింపజేసి సూత్రముచే
బిడ్డలుడిసెను.

పుత్రులు సుత్రులు భార్య బంధువులు మొదలైనవారి నందఱిని శిఖాయజ్ఞాదితీర్థములను పేరమును శ్రుతత్వవ్యక్తనైమిత్తిక కర్మలను పేరము చేర్చి నడువనలయుచుని యుపదేశించు చున్నాడు. ఇట్లుచేరితి విధిమోచనాచారమును స్వీకరించి శ్రవణాదులచేత బోధింపఁ బడఁచుచుండి విద్యార్థివారము గ్రహించుటలనినవానికి కశ్యపమూర్తిగారి బంధము బ్రహ్మకర్మచందన వానిని పుట్టి యామునిదేశము చేయఁజరిపినకాదు.

అదేమియు—దీక్షగా, ఈవిద్యార్థివారమును నుటీచ కాదినన్నాఁడనుటనా తత్ప్రసాదాఁగాఁ బర్యవర్తకకారముగా నాచరించుటయినా! లేక బ్రహ్మత్వమును నిశ్చయగ్రాహమును విడిచినట్లు యథేచ్ఛముగా విడువకచ్చురా! ఇందులో తత్త్వవేత్త యనువాడు కర్మభ్యాసభక్తిసామ్యం భజనచందన విధినిషేధకావ్యవర్థ్యంబు కాదు గనుక మొదటనయి అంగీకరింపఁ బడదు.

ఈయన్ మొదట్టితరచుండు పుష్కలమియున్నది.

శ్లో. ఇహాద్యుత్తేన కృత్యైశ్చ కృత్యైశ్చ యోగినః,
బ్రహ్మచరీతిత్యుత్తైశ్చ వృత్తి వైశ్చవన్.

ఈ అమృతమునలే సత్యంతభోగ్యమైన తత్త్వజ్ఞానము చేతనే తృప్తికొని కృత్యమృత్యుజ్ఞాన బ్రహ్మవేత్త చేయవలసి యున్న కృత్యము కొంతమైనా లేదు. ఉండెనా, అతడు బ్రహ్మవేత్తయే కాదని స్పష్టపరకావ్యర్థము.

కొదినపండు కొదయోడి సన్నాభిభక్తిముల నిచ్చుట విధించియున్నందున తిరువనంతముమాడ అంగీకరింపఁబడదు. కనుక నీవిద్యార్థివారము దుఃసుఖైయముగా తోచుచున్నది.

సమాధానము—విద్యత్సన్యాసము ప్రతిన తికర్తనలే లోకవైదికరూపములు రెండును కలిగియున్నందున దురనుష్ఠేయము కాదు అని యెటువలె చూచి వివరించెదము.

జ్యోతిష్సోమయాగమునందు దీక్షను బొందిన యజమాను ను దీక్షాంగములైన నియమములను అనుష్ఠించు కాలమునందు కందూయన్యాసము పాస్తము నిషేధింపఁబడి కృష్ణమృగవిషాణము (లేడికొమ్మ) విధించఁబడినది. దీక్ష సమాప్తి నొందినతరువాత కృష్ణమృగవిషాణముతోఁ బ్రయోజనము లేనందున నాకృష్ణమృగవిషాణముయొక్క పరిత్యాగము స్వయముగానే యేర్పడినది. ఇట్టి వ్యతస్పృహమయిన త్యాగమును, శ్రు. *‘నీతాసు దక్షిణాసు చాత్వా లే కృష్ణవిషాణం ప్రాప్యతి’ అనుశ్రుతి విధించుచున్నది. చాత్వాలచేరిమందు కృష్ణమృగవిషాణత్యాగ మనెడి యాకర్ష ప్రతిన తికర్తన యుంబడును. ఇది పేరవిహితమైనందున వైదికముగాను వ్యతఃప్రాప్తమయినందున లోకముగాను కూడ నున్నది. ఈ ప్రకారమే విద్యత్సన్యాసముకూడ శాస్త్రవిహితమునందున శాస్త్రీయ మని స్వతః ప్రాప్తమయినందున లోకముని చెప్పఁబడి యుభయరూపముగా నున్నది గనుక ప్రతిన త్త సులభముగా ననుష్ఠింపఁ దగియున్నది.

* యజమానునిచే విద్యుంబడిన దక్షిణాలకు ఋత్విక్కులు గ్రహించిన తరువాత యజమానుడు కందీక నన్న కృష్ణమృగశృంగమును చాత్వాల ముచేరినచో అదే కీయమునెరిగినది శ్రుశ్కర్థము. చాత్వాల మనఁగా యజ్ఞ దశువును హింసించినట్లొంటు.

ఇదిగాక చిదాత్మయం దవిద్యచే వారోపింజబడి కర్మత్వము విద్యచేత నివర్తింజబడిచూడని చిదాభాసహిత మయి యనేకమాస్త్రివికారములతో నెప్పుడని నూడియున్న అంతఃకరణోపాధియందు కృతకృత్యముయొక్క కర్మత్వము అంతఃకరణము ఉండుచరణ సుండు కృత్యము గలది గనుక తత్త్వవేత్తలయందు కర్మత్వము మితరం నివర్తించు నని శంకింజదగదు.

అక్షయము.—ఓయీ యాత్మకారిణు తత్త్వవేత్తకు కర్మత్వము కొంచెముగా నుండు నని చెప్పితే 'జ్ఞానామృతే తృప్త్య' అను వృతినచనము విరోధించును. అచననందు తత్త్వవేత్తకు కర్మత్వంశము కొంచెమైనను లేనని కదా చెప్పియున్నది.

సమాధానము—ప్రకృతివిద్యకృత్యాసాధికారికి తత్త్వ జ్ఞానము కలిగియున్నప్పటికిని చిత్తవైకల్యంత లేనప్పుడుచేత తృప్తియుండదు గనుక చిత్తవైకల్యంతిహంసాదవయాకర్తవ్యాం శముకలిగి యున్నందున కృతకృత్యత్వము సంపూర్ణముగాలేదు గనుకనే విద్యత్సవ్యాసాధికారికి కర్మత్వము కొంచెముగాఁ గలదని చెప్పినది. 'జ్ఞానామృతే తృప్త్య' అనువృతినచనము పంచమషష్ఠసప్తమభూమికలయందున్న తత్త్వవేత్తల నుద్దేశించి ప్రవర్తించినది గాని విద్యత్సవ్యాసాధికారిగానుండి చతుర్థ భూమి కానిష్ఠునిపయముయి ప్రవర్తించినది కాదు గనుక విరోధములేదు.

అక్షేపము. — ఓయీ తత్వవేత్తను కూడ విధిబద్ధత కల
దని చెప్పితే విధిజన్యమయిన అపూర్వమువలన జన్మాంతరము
కూడ సంభవించును. అసఁగా శ్రు. 'అహరహస్సంధ్యాముపా
సీత' యావజ్జీవ మగ్నిహోత్రం 'జుహోతి' ఇత్యాది విధివాక్య
ముల ననుసరించి చేయఁబడు సంధ్యావందనాగ్నిహోత్రాది
కర్మలవలన సంభవించు పుణ్యమువలన జన్మాంతరము కలుగు
నని భావము.

సమాధానము. — విధిననుసరించి తత్వవేత్తలచేతచేయఁ
బడు నిత్యజ్ఞేమి త్తికర్మలవలన నపూర్వము పుట్టును గాని ఆ
యపూర్వమునను జన్మాంతరము ఫలము కానేరదు. చిత్తవిశ్రాం
తికి ప్రతిబంధము లేన పాదములను నివారించుటయే ఫలము.
కర్మము గాని కర్మజన్యపూర్వమునను గాని ప్రత్యక్షఫలము
సద్ధించుచుండఁగా అప్రత్యక్షఫలమును కల్పించఁదగదనిన్యాయ
వేత్తలు చెప్పుచున్నారగునక నే 'ప్రీహీనవహన్యాత్' అనువాక్య
మునందు అవహాననమను (దంచుటయను) కర్మకు ప్రత్యక్షమయిన
తండుల సంపాదనమే (వియ్యమును జేయుటయే) ఫలము గాని
అగ్నిహోత్రాది కర్మలకు నలే అప్రత్యక్షమయిన స్వర్గాదులు
ఫలము కాదని చెప్పియున్నది. 'అగ్నిహోత్రాదితు తత్కార్యా
యైవతద్దర్శనాత్' అనుసూత్రమందీయర్థమువిస్పష్టముగా చెప్పఁ
బడియున్నది. తత్త్వవేత్తవలన ననుష్ఠించఁబడు అగ్నిహోత్రాది
కర్మలు తత్త్వజ్ఞానము ఏఫలమును కలుగఁ జేయునో అఫలమునే
కలుగఁజేయును గాని జన్మాంతరప్రాప్తి మొదలైన ఫలాంతర
ములను కలుగఁ జేయవని సూత్రార్థము. కనుక శ్రవణాదివిధి

జన్మమైన యపూర్వము జ్ఞానోత్పత్తిప్రతిబంధకములయిన పాపములను నివారించి యేకకారము తత్త్వజ్ఞానమును గలుగఁజేయునో, జన్మాంతరమును గలుగఁజేయదో, యాత్రకారమే శిఖాయజ్ఞోపవీతాద్యాగాదివిధిజన్మమైన యపూర్వమునూడ చిత్తవిశ్రాంతిప్రతిబంధములను నివారించి చిత్తవిశ్రాంతిని గలుగఁజేయును గాని జన్మాంతరమును గలుగఁజేయదు.

కనుక విధిని సంకీర్ణించిచూపుటకే దోషము లేనందున తత్త్వజ్ఞానేచ్ఛవలన సన్యసించుగృహస్థునివలె తత్త్వజ్ఞానము గలిగి సన్యసించు గృహస్థులకుఁగూడను నాందీముఖైర్థము ఉపవాసము జాగరణము మొదలయిన విధుల ననుసరించియే సన్యసించవలయును.

విచారించఁగా విద్యోత్పన్న్యాసమును విధించిన శాస్త్రమునందు నాందీముఖైర్థాది ధర్మములను విధించి యుండలేదు. అయినా, యావిద్యోత్పన్న్యాసము వివిధమైనన్యాసముయొక్క వికృతి అయినందున వివిధమైనన్యాసములలోఁజెప్పిన యావధర్మములు విద్యోత్పన్న్యాసమునందు “ప్రకృతివర్జ్యకృతిర్ధర్మవ్యా” అనున్యాయప్రకారము అతిదేశముచేత సంభవించును.

శ్రౌతకర్తలలో పర్వంగములను ప్రతిపాదించి విధించిన కర్తలు ప్రకృతులని, కొన్ని అంగములనుమాత్రము ప్రతిపాదించి విధించిన కర్తలు వికృతు లని జెప్పబడును. అందులో నేకర్తయేకర్తయొక్క వికృతిగా నుండనో అ ప్రకృతికర్తయొక్క ధర్మము లన్నియు వికృతికర్తలో ననుష్ఠేయములుగా ప్రాప్తించును.

ఇందునుదృష్టాంతము. — దర్శనపూర్ణమూసములోని ఆగ్నేయయాగము ప్రకృతికర్త. దీనియందు యావదంగములు విధింపబడియున్నవి. శ్రు. *‘సౌర్యం చతుం నిర్వపేన్యన్తావర్చసకామః’ అనుశ్రుతిచేత విధింపబడిన సౌర్యయాగము నికృతికర్త. దీనియందు యావదంగములు విధింపబడియుండలేదు. ద్రవ్యదేవతాఫలములు మూడుమాత్రము విధింపబడియున్నవి. ఇచ్చట సౌర్యయాగము ఆగ్నేయయాగమునలే నాచరింపదగియున్నది. ఈయర్థము సూ. ‘అవిధేర్యజతే పూర్వవత్త్వం’ అను శ్రుతిమినిసూత్రముచే బహుబడియున్నది.

కనుక వివిధసామాన్యసముచందులతో నిర్వశ్చన్నాన్యసముచందు మాడ ప్రేమాచారణాభివ్యక్తిముగా శ్రుతిమిత్రాదిత్యాగమును సంకల్పించవలయును శ్రుతిమందుఁగల బంధ్యాదిశబ్దములోని అదిశబ్దముచేత భృత్యులు పశువులు షేత్రములు గృహములు మొదలైన లోకవిషయములు చెప్పబడుచున్నవి. ‘స్వాధ్యాయం చ’ అను పదమందుఁగల చకారముచేత వేదాంతముల నిర్ణయించుటకు ఉపయుక్తములైన తర్కవ్యాకరణ మీమాంసాశాస్త్రములు వేదోక్తోపబృంహణములగు నితి

*బ్రహ్మచర్యమును గౌరవ పురుషుని సూర్యదేవత నుద్దేశించి చంద్రవ్యమచిత యాగమును దేయవలయునని శ్రుత్యర్థము.

†సౌర్యయాగములకు ప్రత్యేకముగా ననుష్ఠానక్రమమును బోధించవందున ప్రకృతికర్తయగు ఆగ్నేయయాగముయొక్క అనుష్ఠానక్రమమునే యంగీకరించవలయునని సూత్రార్థము.

హాసపురాణములును చెప్పబడుచున్నవి. కాళికములైనవశుడే త్రాదులను వేదాభ్యయవమును తక్కువ్యాకరణమీమాంసాపురాణోతిహాసములను విడువవలయునని తాత్పర్యము.

తొత్పర్యనిర్వృత్తఫలములుగానున్న కావ్యనాటకాదుల యొక్క త్యాగము కైముతికవ్యాయసిద్ధము. అనగా శాస్త్రవిహితములైన వేదవ్యాకరణాదిపాఠములనే త్యజించవలసియుండగా* కావ్యలాపాంశ్చిచ్ఛయేన¹ అనిని పేధించబడిన కావ్యనాటకాదిపాఠమును త్యజించవలయునని చెప్పవలసివడే లేదని భావము.

‘సర్వకర్మాణి’ అనుననమందుఁగల సర్వకర్మముచేత లాఠివైదికనిత్య నైమిత్తిక కాన్యనిషిద్ధకర్మలన్నియు సంగ్రహించబడుచున్నవి. ప్రత్యాకత్యాగముచేత నైహికభోగవాంఛయు, సర్వకర్మత్యాగముచేత ఆముష్మికభోగవాంఛయును వరివారింపబడినది. ఈరెండువాంఛలు చిత్తమునకు విరోధమునుకలుగఁజేయును కనుక త్యాజ్యములుగానే ఉన్నవి. ఈ బ్రహ్మాండమును త్యజించవలయునని చెప్పిరందున బ్రహ్మాండాధికారస్థాపకమైన విరాడుపాపవమును విడువవలయునని చెప్పబడినది. ‘బ్రహ్మాండం చ’ యనుచకారముచేత సూత్రాత్మస్థాపికారణమైన హిరణ్యగర్భోపాసనము తత్వజ్ఞానసాధనములైన శ్రవణాదులను కూడ విడువలయునని చెప్పబడినది. ఇహికాముష్మికముల నన్నింటిని విడిచి కొవ్వనమును దండమును కామాయమును

*ఉద్యాసక్తిదావ్యప్రావశస్థానాత్కరములైన కావ్యములను పరింపఁ గూడదని స్పృశియొక్క తాత్పర్యము.

గ్రహింపవలయును. 'అచ్చాననంబ' అనుపదమునం దున్న చకా
రము పాదుకలు మొదలయిన మఱికొన్నింటిని గ్రహింపవచ్చు
నని తెలియఁజేయుచున్నది.

శ్లో. కొనెనాదులగ్రహించుటయును స్వశరీరోపభోగపరోప

కారములకొరకేకాని అత్యున్నతావోపకారముకొనుఁగాదు. కొపీ

అనుస్మృతి ఈయర్థమును వివరించుచున్నది.

తా. రెండు కొపీనములను ఒక కొమాయవస్త్రమును
చలినినాదించు నొకచోంతను పాదుకలను గ్రహింపవలయును.
ఇంతకంటె నితగఁమైనవాటిని గ్రహించఁనూడదని స్మృతియొక్క
అర్థము.

కొపీనాదుల గ్రహించుటయును స్వశరీరోపభోగపరోప
కారములకొరకేకాని అత్యున్నతావోపకారముకొనుఁగాదు. కొపీ
నముచేత లడ్డను, దండముచేత పంపద్యవస్త్రమును అచ్చా
దనముచేత చలిని, ఏండను, పాదుకలచేత నుచ్చిష్టదేశస్పర్శ
మును నివారించుకొనుటయే స్వశరీరోపభోగ మని దండకా
మాయాదిచిహ్నములనుజూచితేనయొక్క ఉత్తమాశ్రమమును
నిశ్చయించుకొని తనను సమస్కారభిక్షాప్రదానాదిసత్కార
ములను చేసి లోకులు సుస్పృతమును పొందుటయే పరోపకార
మనియుఁ దెలియవలయును. ఇదిగాక, అనాదిశిష్టాచారప్రాప్త
మయిన పన్నాసాశ్రమమగ్యుడను పరిపాలించుటయు పరోప
కార మని తెలియవలయును.

ఈవిద్యత్సవ్నాసికి కొపీనాదిపరిగ్రహము అనుకల్పమే
కాని ముఖ్యము కొదని శ్రు. 'తచ్చ న'ముఖ్యోసి' అని నిషే
ధించుచున్నది.

తా. కొపీసదండాదులను వదిలగ్రహించవలయునని వెనుక చెప్పినది యీవరమహంససన్న్యాసికి ముఖ్యము కాదు. అముఖ్యమే యని భావము.

వివికిషాసన్న్యాసికి మాత్రము దండకాషాయాదిగ్రహణము ముఖ్యము. కనుకనే వివికిషాసన్న్యాసికి దండాదివియోగ మెప్పటికిని తగ దని నిషేధింపబడియున్నది.

శ్లో. దండార్తసోస్తు పుణ్యుగభ్యుత్థైవ నిధియతే,
న దండేన దివా నిర్భిషిష్యేన్ద్రగం నిధిః. అరి.

తా. దండముచేతను కరీకమునకును పంయోగముసన్న్యాసికి సర్వకాలములయందు కలిగియుండవలయును. దండమును విడిచి మూడు దినములు పాత్రేడి మార్గమునైనా నడువఁగూడదు.

‘దండత్యాగే శతం చరేత్’ అని దండము నశించితే నూటుప్రాణాయామములను ఆచరించి ప్రాయశ్చిత్తమును చేసుకొన వలయునని కూడ చెప్పియున్నది. యోగియైనవరమహంస యొక్క ముఖ్యకల్పమును ప్రశ్నోత్తరములచేత శ్రుతి మాఫ్రచున్నది.

శ్రు. అపర్యయం ముఖ్య ఇతి వేదము ముఖ్యే వ నంతు న శిఖా న యజ్ఞోపవీతం నాచ్ఛావనం చరతి పరమహంసః. అరి.

తా. యోగియైన వరమహంససన్న్యాసికి ముఖ్యకల్పమేది యనఁగా దండమునుగాని శిఖను గాని యజ్ఞోపవీత.

మునుగాని ఆచ్ఛాదనమునుగాని ధరింపకయుండుటయే ముఖ్య కల్ప మని తెలియవలయు నని యర్థము.

వివిదిషాచన్న్యసి శిఖాయజ్ఞోః చితములను వడిచియుంటే యేప్రకారము ముఖ్యుడని య్పబడునో, ఆప్రకారమే యోగియైచుకనుపొంచుచున్నానని నందాచ్ఛాదనములను విడిచి యుంటేనే ముఖ్యుడని య్పబడును. తత్త్వజ్ఞానియగువాడు చితవిషేషమును నివారించుకొనుటనుగిడఁ జరగావాంసా శ్రమము వంగిరింపనివలె ఆప్రకరమహంసాశ్రమములో నందాచ్ఛాదనములను గ్రహింపవలసియుండనా, దండమును వెదురు కట్టగా నుండవలయు నని ఆచ్ఛాదనము కంఠగాను నుండ వలయు నని కట్టికే చేయుటయందు నీటిని సుగంధించుటయందు రక్షించుటయందును చిత్రము విషేషమును పొందును గనుక నిది యుక్తము కాదు. 'న హి వాఘాతాయ కన్యోద్వాహః' అని గదా లోకన్యాయము.

ఆచ్ఛాదనాదులు లేకపోతే, శీతవాతాదినివారణ మేలాగున కలుగునంట చెప్పబడుచున్నది.

ప్ర. న శీతం న చోష్ణం న దుఃఖం న మృదం న మానావమానేచ పదూర్జితం. అని.

తా. ఏప్రకారము ఆటలయం దాసక్తి కలిగియుండు బాలకులను ఆచ్ఛాదనములేకపోయినా, హేమంతశిశిరర్తువుల యొక్కప్రాతఃకాలములయందుమాడ చలియుండదో, ఆప్రకారమే పరమాత్మయందాసక్తుడై నిరోధింపఁబడిన సమస్తచిత్ర వృత్తులుగల యోగి శీతోష్ణాదివిషయములు గోచరింపనందున

శీతోష్ణసుఖదుఃఖ మానావమానములు గలుగనేరవు. ఊర్జి
షట్కమును కలుగనేరదు.

తుత్తు (ఊరతి), పిపాస (దాహము), శోకము, మోహ
ము, జర (ముదిమి), మరణము ఇవియాలు ఊర్జి షట్కమునఁ
బడును. ఈయాటింటిలో తుత్పిపాసలు ప్రాణధర్మములు శోక
మోహములు మనోధర్మములు. జరామృత్యువులు దేహధర్మ
ములుగనుక పరిశుద్ధాత్మత్వహానిష్టుడగు పరమహంససన్న్యా
సికి ఈమూడు ద్వంద్వములు కలుగ నేరవని నిశ్చయము.

సమాధియందు శీతోష్ణ మానావమానములు లేక
పోయినా, వ్రష్ణాచరణయందు వివేకము లేనివానినివలె
నీపరమనాగనిను కూడ నిందాస్థితము బాధించు చని శంకి
పఁగా శ్రుతి పరిహరించుచున్నది.

శ్రు. పరివార్యచక్ష్వర దంధవత్పేచ్ఛద్యేష ముదాభిరామశ్రోణోధ
మోహాహర్లాంశ్వ సూరూపహంసారాజీవః.

తా. నిరోధులయిన పురుషులు తనయందు దోషముల
నారోపించి చెప్పట నింద. అన్యులకింది తాను అధిగుడని తలఁ
చుటగర్వము, నిద్యాధనాదులచే నధిస్తులై నవారినిజూచి తాను
కూడ నిద్యాధనాదులచేత వారితో సమానముగా నుండవలె
ననుబుద్ధి మత్సరము; ఇతరులు కూడవలయునని తనయొక్క
జపధ్యానాదికర్మల నితరులయెదుట నాచరించుట దంభము;
ఇతరులను తర్జన భర్తనలచేత తరస్కరించుట దర్పము; ధన
క్షేత్రాదులయం దభిలీషయే ఇచ్ఛ; శత్రుపథాదులయందు బుద్ధి
ద్వేషము; అనుకూలములైన ద్రవ్యగృహ క్షేత్రాదులయొక్క

లాభముచేత బుద్ధి కలిగడి స్వాత్మ్యము సుఖము. ప్రతిహాల
 లాభముచేత బుద్ధి కలిగడి అస్వాత్మ్యము దుఃఖము; ప్రీతిలు
 మొదలైనవానియందు కలిగడి శుద్ధి కామము; ఆయుర్దృఢ ప్రతి
 ఘాతము కలుగుటచేత సంభవించు బుద్ధివిఘోభము క్రోధము;
 ప్రాప్తమునైన ప్రవృత్తముగనుక జ్యోగమును సహించునోవుట
 లోభము; హింసులయందు అహింసబుద్ధి అహింసులయందు హిత
 బుద్ధి గలిగియుండుట మోహము; మనస్సుచే దున్న సుఖముచు
 ప్రకాశించుజేయు ముఖనకాసాదులను కారణమైన బుద్ధివృత్తి
 హర్షము; అన్యులగనుక గుణములయందు హోషము నాకో
 పించుట అసూయ; చేపొండ్రియాదులయందు అత్కత్వభ్రాంతి
 అహంకారము; అవిశేషముచేత భోగ్యవస్తువులయందు మమ
 కారము, అమీచీనత్వబుద్ధియును గ్రహించుబడును చకారము
 చేత నీచవ్యూబడిన నిందాదులను విసుద్ధిచులయుండున స్వత్వో
 దులు గ్రహించుబడుచున్నది. ఈచిట్టివ నిందాదుల నన్నిటిని
 వెనుక చిట్టివ వాసనాక్షయభ్యాసముచేత త్యజించియుండవ
 లయునని బోధ్యత్వము.

స్వదేహము ధరించుబడియుండఁగా నిందాదిజ్యోగ
 మేలాగిన సంభవించు నని శంకించి చెప్పుచున్నది.

శ్రు. శ్వశ్రుః సుఖమిదం పృశ్యతే దుఃఖస్తస్యైవ రుద్ధ్వజ్జం.

తా. తత్త్వజ్ఞానము కలుగక ముందు స్వకాయముగా
 తలఁచుబడు శరీరము తత్త్వజ్ఞానము కలిగినతరువాతస్వాత్మ్యచేత
 శ్యముతో నేదిభక్తున సంబంధము లేనిదై తోచుచున్నందున
 యోగికి శవమువలె కనుపడును. అచారశ్రద్ధ గలపురుషుఁడు

స్మృశించునూడ దనుభయముచేత శవదేహము నేత్రకారముగా దూరముగానుండి చూచునో, యాత్రకారమేయోగియును తిరిగి తాదాత్మ్యభ్రాంతి పుట్టునేమో యను భయమువలన సావధానముడై దేహమును చిదాత్మకంబు నత్యంతభిన్నముగా సర్వదా యాలోచించుచుండును. ఆచార్యోపదేశమువలనను, శాస్త్రవచనములవలనను, స్వామిభవమువలనను నీశరీరము చిదాత్మకంబు నత్యంతభిన్నముగా బోధించబడుచున్నది గదా. కనుక చైతన్యముతో వియుక్తమయినశరీరముశవముతో సమానముగాఁ బ్రాప్తబడుచున్నందున దేహముకలిగియున్నప్పటికి నిందాదికరిత్యాగము సంభవించుచు నియభిప్రాయము.

ఒకప్పుడు షానిక కలిగిన శిశ్మను సూర్యోపయవర్షవమువలన నివర్తించియ్యటకీ ఒకానొకప్పుడు తిరిగి యేత్రకారమునవర్తించునో యాత్రకారమే చిదాత్మకమందు నివర్తించిన దేహతాదాత్మ్యము తిరిగి అనువర్తించిన నమందు నిందాదిశ్లేషములు తిరిగి తిరిగి ప్రచక్షములు కావూ యని శంక కాఁగా చెప్పబడుచున్నది.

శ్రీ. సంతయ నవరీత మిథ్యాజ్ఞానానాం తా హేతుస్తేన నివృత్తః. అని.

తా. చిదాత్మ కర్తృత్వాదిధర్మములు కలవాఁడా లేక లేనివాఁడా యను జ్ఞానము సంశయము; దేహాదిరూప్రదేయనుజ్ఞానము వివరీతజ్ఞానము. ఈరెండు భోక్తయందుఁ గలుగుచున్నవి. మిథ్యాజ్ఞానమని యిద్వంద చెప్పినది భోగ్యవస్తువులగు దేహాదులచేత జ్ఞానమేకాని భోక్తయగు నాత్మయొక్క జ్ఞానము కాదు ఇట్టి భోగ్యవస్తువిషయవిధ్యాజ్ఞానము అనేక

ప్రకారములు గలదిగా మున్నది. అని శ్లో. 'మంకల్పప్రభావా
కామాక్' అను భగవద్గీతా శ్లోకముందు వివరింపబడినది.
ఈమిథ్యాజ్ఞానముయొక్క కారణము నాలుగువిధము అని
సూ. "అనిత్యసేవిదుఃఖావాత్తమ నిత్యమచితుఃఖాత్తభ్యాతిర
విద్యా" అని పాతంజలసామ్రములోఁ జెప్పబడినది.

అనిత్యముల్లెఱ కార్యంబు చేసి నముద్రాదులయందు నిత్యము
అనుబుద్ధి మొదలైనది. అశేచియమున (అశాంతమున) పుత్ర
భార్యదిశిరీగములయందు తుదిత్విబుద్ధి కలవది. దుఃఖరము
లయన శ్చేషి వాణిభ్యానభ్యాసాకారములయందు సుఖత్విబుద్ధి
మాడవది. నోణాత్మలయన పుత్రైభావ్యాదులయందు మిథ్యా
త్వలగు పూలసూక్ష్మకారములయందును సుఖాత్విబుద్ధి నాలు
గవది. ఇచ్చట చెప్పిన నోణాత్మ మిథ్యాత్వముభ్యాత్వలయొక్క
భేదమును మూడో జేయబడినది. ఈ దేశసావాస్రియొక్క ప్ర
భను శ్లోక వ్యాఖ్యానములో విపులముగా చెప్పబడియున్నది.
గమక నిచ్చట వివరింపబడదు. ఈ చెప్పిన సంశయాదిజ్ఞానము
లకు అద్వితీయబ్రహ్మత్వత్త్వము నావరించియుండు అజ్ఞానము
అయజ్ఞానజన్యమునహాసనయును కారణములు. ఈ రెంటిలో
నజ్ఞానము యోగియైనవరమహానకు వేదాంతమహావాక్యార్థ
జ్ఞానమువలన నివర్తించినది. హాసన యోగాభ్యాసమువలన
నివర్తించినది. జెనుక మదాహరించిన దిగ్భ్రమయందు అజ్ఞానము
నివర్తించినా హాసన నివర్తనయందున స్రావ్యమునలే భ్రాంతి
వ్యవహారము కలిగియున్నది. ఇచ్చట యోగియైన వరమహా

సకు వాచనగూడ నివర్తింబియున్నందున పంశయాదిజ్ఞానములు
తిరిగి వ్యవహరింపబడవు. పంశయాదిజ్ఞానములు సర్వస్వకార
ములవలన ననువర్తించ నేరవను నభిప్రాయమువలననే యిచ్చట
యోగిని నిత్యనివృత్తుడని చెప్పిరి. అజ్ఞానతద్వ్యాసవలయొక్క
నివృత్తి ఉత్పన్నమయినందున నేర పుట్టునో అది నశించునను
లోకన్యాయము ననుసరించి నశించునని యాశీరింపబడదు.
*తొక్కిరియమందు ప్రశ్నంసాభావము ఉత్పత్తికలది అయిన
ప్పటికి నేస్వకారము నశించినో అస్వకారమే యాయజ్ఞానాది
నివృత్తియను నశించినేరదు. అజ్ఞానాదినివృత్తి నిత్యమైయుండు
ననుటకు హేతువు చెప్పబడుచున్నది.

*తొక్కిరియ మనమందు ప్రాంతభావము, ప్రశ్నంసాభావము, అన్యో
న్యభావము, అత్యంతభావము వాలు. అభావతద్వ్యాసము. ఘటము
యొక్క ఉత్పత్తికి భూత్వమును ఘటములేకపోవుట ప్రాంతభావమనబడును.
ఇది అనాదిగానున్నప్పటికి ఘటము పుట్టినంత నశించుననునట్లే అనాదియని
అనిత్యమని చెప్పబడును. నశించినది నాక ఘటము లేకపోవుట ప్రశ్నంసా
భావమనబడును. ఇదిఘటమందు సామాన్యవివేచనమువలనకలుగుచున్నందున
ఉత్పత్తికలదైనప్పటికి పగిలి పోయినభావము తిరిగి పుట్టుకందున సప్రశ్నంసా
భావము నిత్యముగా మంబులుగాని నశించదు. కనుకనే యుత్పత్తునో అది
నిత్యముకాదను లోకన్యాయము. ప్రశ్నంసాభావముకంటె విశేషములైన పదా
ర్థములను సూక్ష్మ ప్రవర్తింబినదని తొక్కిరియ శబ్దమానము. ఘటము పటము
నందు, పటము ఘటమునందు లేకపోవుటయు అన్యోన్యభావము. భూకథవి
ష్యవర్తరమానకాలములలో, లేకపోవుటయు అత్యంతభావము. ఇది శశ
శృంగాదులయొక్క అభావము.

శ్రు. తస్మిన్ త్యోగోఽథా. ౧౩.

ఇచ్చు తచ్చక్షణము సర్వనాశశబ్దమైవందున సర్వవేదాంతస్పృహనమున : సమాత్మను చూచున్నది. అనంతమార్తయం దనిత్యమై అనిచ్ఛిష్టమై జ్ఞానముగలయోగి *తన్ని త్యోగోఽథా* అనిచెప్పబడుచున్నాడు. యోగియైన భవమహంస 'తమేన భోవిజ్ఞాయత్ర జ్ఞానం ఘట్వత బ్రాహ్మణా' అనుక్రమ ననుసరించి సూక్ష్మాభ్యాసముచేత చిత్తవివేకముల సన్నిధిని నివర్తింపఁ జేసుకొని నిరంతరముగా సరమాత్మవిషయమగు జ్ఞానము గలవాడై యుండును. ననున జ్ఞానము నిత్యముగా నున్నందున జ్ఞానముచేతఁ జేయబడిన యజ్ఞానతద్వాసనానివృత్తియును నిత్యముగా నుండునని తాత్పర్యము.

ఇదిగాన వేదాంతమతమున 'భావారతరమభావోఽత్యోగో నకల్పి తనిరూపణాత్' అనున్వాయప్రకారము ఘటము మొక్క భార్యావల్లమైన మృత్పిండము ప్రాగభావమని, ఉత్తరావస్థయైనశకలములు ప్రధ్వంసభావమని చెప్పఁదగియున్నది. అభావమనఁగా మరియుక భావవదార్థమే కాని మరియుకట గానని యంగీకరించియున్నందున రజ్జుపునం దారో బంబడిన సర్పముయొక్క నివృత్తి రజ్జుస్వరూపముగానేయున్నందున 'అధిష్టానావశేషో హి నాశశిల్పితవస్తునః' అనున్వాయ

వేదాంతమతవాక్యక్రమమువలన స్వారమాత్మను చక్కఁగా కలుగుకొని తరువాత నిదిభ్యాసనమును చేసి ప్రత్యక్షముగా తెలుసుకొనవలగునని శ్రుత్యర్థము.

యమువలనను ప్రప్తాయం దారోపించబడిన అజ్ఞానవాస నానందయొక్క నివృత్తి ప్రవృత్తిరూపముగానే యున్నది గనుక అది నిత్యమని చెప్పినది నిరస యుక్తము.

అ—వేదాంతమహావాక్యజ్యోతిషము తల వెలియు బడునరమాత్మ గార్కిమలచేతఁ బొంబడిన యీశ్వరునివలె జీవులకంటె భిన్నుఁడా! యను శంకను నిరసించుచున్నది.

శ్రు. తత్త్వముమహావస్థితం. అని.

తా. యోగియైన శరణువాంఠ వేదాంతవేద్యమైన చరప్రప్తా యేది కలదో అది నేనే కాని నాకంటె భిన్నమైనది లే వని నిశ్చయించుచుండును అని యర్థము.

అ—యోగియొక్క ప్రజ్ఞానుభవప్రకారము చూడ బడుచున్నది.

శ్రు. శంకానాశముచలమన్నియూకమున విశిష్టి తదేవ మమ నట ధాను. అని.

తా. 'తం, శాంతం, అచలం' అను మూడుగుణముల యందు త్వితీయావిభక్తిని ప్రథమావిభక్తిగా నవ్వయించ వలయును. కామక్రోధాదివిషేషము లేనిదై గమనాగమనాది క్రియాశూన్యమై సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదఃపీతమై అభింబసించిదానందరూపమయిన యేశ్వరమాత్మ కలదో ఆశర మాత్మ నేనే. ఆశరమాత్మ తత్త్వమే నాయొక్క వాస్తవస్వ రూపముగాని కర్తృత్వభోక్తృత్వాదివికారములగుస్వరూ పముగాదు. వికారవంతమైనస్వరూపము మాయాకల్పితము.

అయ్యోము—ఓ యా! శివుడు కరమాత్మయే యని చెప్పితిని. అయ్యేమందు జవాత్తును కరమానందప్రసాదం కావడం లేకపోయెను!

అనూధానము—జీవాత్మను కరమానందప్రసాదం కలుగు లక్షణము పూర్వకావ్యలచే నృప్తియమునో మోక్ష మృదు బడినది.

శ్లో. గంగా చర్మకృతీకృతం న కరోశ్యంబహుణం,
శరీరం కర్మ కరణం పునఃకర్మకరణం.

తా. నెయ్యి గోవులయొక్క శరీరమగుట సహజముగా నున్నప్పటికి చాటియొక్క శరీరమగుట పోషించుటను నుపయోగించుదు. అలను పిత్తికి చాలి నుగుగుగాఁజేసి మధించి వెన్నను తీసి తొలిచాడునుం చా నెయ్యియే దేహపోషణమునకు వైద్యమునకు విడి కన్నియికి నుపయోగించును.

శ్లో. ఏదం నర్వకదోశ స్స సృష్టివర్షరమేశ్వరః,
ఏదా చోపానిహం దేవో న కరోతి హతం నృప. అని.

తా. ఈప్రకారము నెయ్యివలె పరమేశ్వరుడు సర్వ శరీర మలయం దున్నప్పటికి శ్రవణమనననిదిధ్యాసనములచేత ప్రత్యక్షముగా తెలియబడికాని మనుష్యులయందు పరమానందప్రాప్తిని కలుగఁజేయఁ జని యర్థము.

ఇందుచేత జీవాత్మ సహజముగా పరమాత్మాభిన్నుఁడయినప్పటికి పరమాత్మాభేదసాక్షాత్కారము కలిగిననే కాని

జీవాత్మకు పరమానందస్వరూపప్రాప్తి కలుగ నేరవని తెలియదగినది.

అ. — యోగియొక్క శ్రావ్యశ్రమబంధువు లయిన గురువు తండ్రి సోదరులు మొదలగువాని కర్తవ్యం వత్సం తశ్రద్ధగలవాడైయుండి, శిఖాయజ్ఞోపవీతసంధ్యావందనాది రాహిత్యముచేత నితనియందు పాపంబత్వము నారోపించి వ్యామోహమును పొందించునక్షమం దావ్యామోహము నివర్తించుకొరకు యోగికి కలిగియుండు నిశ్చయమును చెప్పుచున్నది.

శ్రు. తదేవ చ శిఖా శదేహోపవీతం త దమంతాదనో వశేర్హాది
తయోర్యేవ ఏవ విధాన్యః సా సంధ్యా. ౧౮.

తా. ఈయోగికి, వేదాంతపరిస్థితులను బ్రబ్రహ్మయొక్క తత్త్వజ్ఞాన మేదికలదో అదియే కర్తవ్యములైన బాహ్య శిఖాయజ్ఞోపవీతములుగా నున్నవి. కర్తవ్యంగభూతములైన యాజ్యపురోసువాక్యాదివింత్రములును చతుపురోదాశాదిస్తవ్యములును బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానమే యని నిశ్చయము. విషయానందము లన్నియు బ్రహ్మనందాంతర్భూతములైనందున శిఖాయజ్ఞోపవీతాదిసాధ్యములైన కర్తవ్యచేత కలుగు స్వ్యాధిసుఖము లన్నియు బ్రహ్మజ్ఞానముచేతనే కలుగుచున్నవి అని తాత్పర్యము.

‘ఏతస్యైవానందస్యాన్యన్యని భూతాని మాత్రమునజీ
వంతి’ యనుశ్రుతి యింతవఱకు ప్రమాణము. ఈనందమానంద
స్వరూపుడయినవారమాత్మ యొక్క స్వల్పాంశమును అజలం
బించి దేవతవ్యక్తినుష్ఠాదిభూతములు సుఖము ననుభవించు
చున్నవి యని శ్రుత్యర్థము.

ఇట్టిసుఖీప్రాయముతోనే ఆధర్వణికులు బ్రహ్మలోకని
షత్తులలో చేర్చబడునాడు.

శ్రు. సఖిం వచనం కృత్వా బహిస్సుత్రం త్యజేద్భుజః,
యదగదం పరం బ్రహ్మ తత్సాన్త్ర మితి ఛారయత్.

తా. బ్రహ్మతత్వజ్ఞానముగల పురుషుడగు శిఖితోఁగూడ
క్షౌరమును తీసుకొని బాహ్యమున కనుకడుయజ్ఞోపవీత
మును త్యజించవలయును. వినాశము లేక నిత్యముగానుండు
వరమాత్మనే బ్రహ్మసూత్రమునుగా ధరించవలయును.

శ్రు. సూరవాన్సుత్రమిత్యాహం సున్సిత్రం నామ పరం పదం,
తత్సాన్త్రం ముఖం యేన స విష్టో వేదపారగః.

తా. సమస్తార్థములను సూచించుటచేత సూత్రమని
పేర్కలు చెప్పెదరు. అట్టి సమస్తార్థసూచకమయిన సూత్రము
వరమాత్మ స్వరూపమేగాని మరియొకటి గాదు. అట్టిసూత్ర
మును ఏ బ్రాహ్మణుఁ డెఱుఁగునో అతఁడు సమస్తవేదముల
యొక్క అంతమును ఎఱిఁగినవాఁడని చెప్పబడును.

శ్రు. యేన సర్వమికం ప్రోతం సూత్రే మణిగణి ఇవ,
తత్సాన్త్రం ఛారయేద్ద్యోగీ యోగవిత్తత్త్వదర్శివాత్.

తా. దావమందు మాణిక్యములవలె నెవనియం దీ
ప్రపంచము కూర్చబడియున్నదో అసూత్రమునే యోగియై
నవాఁడు ధరించవలయును. అతఁడే యోగవేత్తయని, తత్వ
వేత్తయని చెప్పవలసినవాఁడు.

శ్రు. బహుస్సూత్రం క్యదేవ్యద్భావో యోగము క్తమస్మాత్తతః,
బ్రహ్మబాహుమలం సూత్రం వాచయిష్యమిహేన.
ధారణాత్తస్య సూత్రస్య నోచ్ఛిష్టవాడుత్పదేన.

తా. తత్వజ్ఞుని యగువాఁడు సర్వోత్తమమున
యోగము నాశ్రయించి బాహ్యముగా నుండు యజ్ఞోపవీత
సూత్రమును త్యజించవలయును. సరమూత్రస్వరూపమయిన
సూత్రమును ధరించినవాఁడే చేతనుఁడు. శిష్ట ప్రమాసూత్ర
ధారి యెప్పుటికిని ఉచ్ఛిష్టదోషము గలవాఁడుగాని అది
త్రుఁడుగాని కానేరఁడు.

శ్రు. సూత్రమంతర్గతం సహజాన్తానయజ్ఞోపవీతం,
తే వై సూత్రవిదో లోకే తే చ యజ్ఞోపవీతం.

తా. బ్రహ్మతత్వజ్ఞునమే యజ్ఞోపవీతముగాఁగల యే
యోగులకు బ్రహ్మసూత్ర మంతర్గతమైయుండునో వాతే
ఈలోకములో సూత్రము నెఱిగినవారనియు, యజ్ఞోపవీతము
కలవారనియు చెప్పబడుదురు.

శ్రు. జ్ఞానోభిజ్ఞానసిద్ధిః జ్ఞానయజ్ఞోపవీతం,
జ్ఞానమేవ పరం లేహం పవిత్రం జ్ఞానమవ్యయే.

తా. ఎవరికి జ్ఞానమే సర్వాధికముగా నుండునో, వారు
జ్ఞానమే శిఖగా కలవారుగా జ్ఞానమునందే, నిరంతరస్థితి

శివరాత్రిగా, భారతీయ యువత, పాశ్చాత్యుల కలహాసనం పూరి
 కుండు. భారతీయ కలహాసనం పూరి కలహాసనం పూరి.

1. The first step is to identify the problem or question that needs to be answered. This involves understanding the context and the specific requirements of the task.

కా. అన్నీ తీరేమయ్యాయని శివకలె భూవనయ
మీయన శివ నువని? పరిచయంబునో, అండ్రియోనియే శివ
గుహాదుగా అప్పజమను నాని శత్రులు వెల్లడలు కల
వారే కాని శివకలెవారు కాదు.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

వా. ప్రామాణ్యము మొదలగు నేజములు వేరొకము
 కై నిర్వహించి అకౌంటులయందు వర్గీకరించు గలవాడై
 యుండుట, వారేబాహ్యమున ముఖ్యమున సామ్రాజ్యమును భరిం
 చెదరుగాక, బాహ్యమున సామ్రాజ్యమున కదా కర్మలకన్నిటికి
 అంగముగా నుండు నని భర్తృకౌశ్యములయందు చూచబడినవి.

10. 14. 1960

1. DATE 11/11/1964
 2. TO Mr. J. Edgar Hoover
 3. FROM Mr. J. Edgar Hoover
 4. SUBJECT RE: [illegible]
 5. RE: [illegible]
 6. RE: [illegible]
 7. RE: [illegible]
 8. RE: [illegible]
 9. RE: [illegible]
 10. RE: [illegible]
 11. RE: [illegible]
 12. RE: [illegible]
 13. RE: [illegible]
 14. RE: [illegible]
 15. RE: [illegible]
 16. RE: [illegible]
 17. RE: [illegible]
 18. RE: [illegible]
 19. RE: [illegible]
 20. RE: [illegible]
 21. RE: [illegible]
 22. RE: [illegible]
 23. RE: [illegible]
 24. RE: [illegible]
 25. RE: [illegible]
 26. RE: [illegible]
 27. RE: [illegible]
 28. RE: [illegible]
 29. RE: [illegible]
 30. RE: [illegible]
 31. RE: [illegible]
 32. RE: [illegible]
 33. RE: [illegible]
 34. RE: [illegible]
 35. RE: [illegible]
 36. RE: [illegible]
 37. RE: [illegible]
 38. RE: [illegible]
 39. RE: [illegible]
 40. RE: [illegible]
 41. RE: [illegible]
 42. RE: [illegible]
 43. RE: [illegible]
 44. RE: [illegible]
 45. RE: [illegible]
 46. RE: [illegible]
 47. RE: [illegible]
 48. RE: [illegible]
 49. RE: [illegible]
 50. RE: [illegible]
 51. RE: [illegible]
 52. RE: [illegible]
 53. RE: [illegible]
 54. RE: [illegible]
 55. RE: [illegible]
 56. RE: [illegible]
 57. RE: [illegible]
 58. RE: [illegible]
 59. RE: [illegible]
 60. RE: [illegible]
 61. RE: [illegible]
 62. RE: [illegible]
 63. RE: [illegible]
 64. RE: [illegible]
 65. RE: [illegible]
 66. RE: [illegible]
 67. RE: [illegible]
 68. RE: [illegible]
 69. RE: [illegible]
 70. RE: [illegible]
 71. RE: [illegible]
 72. RE: [illegible]
 73. RE: [illegible]
 74. RE: [illegible]
 75. RE: [illegible]
 76. RE: [illegible]
 77. RE: [illegible]
 78. RE: [illegible]
 79. RE: [illegible]
 80. RE: [illegible]
 81. RE: [illegible]
 82. RE: [illegible]
 83. RE: [illegible]
 84. RE: [illegible]
 85. RE: [illegible]
 86. RE: [illegible]
 87. RE: [illegible]
 88. RE: [illegible]
 89. RE: [illegible]
 90. RE: [illegible]
 91. RE: [illegible]
 92. RE: [illegible]
 93. RE: [illegible]
 94. RE: [illegible]
 95. RE: [illegible]
 96. RE: [illegible]
 97. RE: [illegible]
 98. RE: [illegible]
 99. RE: [illegible]
 100. RE: [illegible]

కా. ఏమనికీ శిశువును యజ్ఞోపవీతమును ధరించినమయముగానే యుండునో పానియందే సకలవిధమయిన బ్రాహ్మణత్వము కల వని బ్రహ్మవేత్త లగునాట చెప్పెదరు.

[illegible]

பெரிய கட்டிடம் கட்டி அதில் குடியிருக்க வேண்டும்.

తా. పరమగతిప్రాసకమయిన యే బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానము కలదో, అదియే యజ్ఞోపవీతము. కనుకనే బ్రహ్మజ్ఞానము గల వాఁడే యజ్ఞోపవీతము కలవాడని చెప్పబడును. ప్రాజ్ఞులగు వా రతనినే సకలయజ్ఞములు చేసినవాఁడని చెప్పుదురు.

కనుక యోగికి శిఖాయజ్ఞోపవీతములు కలవు. అత్రుకారమే సంధ్యయు కలదు. అహోరాత్రయముచేత తిరియబడు జీవాత్మను కేవలశాస్త్రముచేతనే తిరియబడు పరమాత్మనును భ్రాంతిచేత కలిగియున్న భేదము తత్త్వనుస్యాయమహావాక్యజన్యమైన అభేదజ్ఞానముచేత తిరిగి పుట్టమండ నశించును. ఈయ భేదజ్ఞానము జీవాత్మఃపరమాత్మలయొక్క సంధియందుఁ గలుగును గనుక సంధ్య యనబడును. అహోరాత్రములు రెంటియొక్క సంధియందుఁ గలుగుక్రియయే కదా సంధ్యయనబడునది. అహోరాత్రములయొక్క సంధియందుఁ గలిగిరక్రియ సంధ్య యని చెప్పబడినట్లు జీవాత్మఃపరమాత్మలయొక్క సంధియందుఁగలిగిన అద్వైతజ్ఞానము సంధ్యయని చెప్పబడును. ఈత్రుకారము పరమహంసకు కూడ శిఖాయజ్ఞోపవీతసంధ్యలు కలిగియున్నందున యోగి యగువాఁడు కర్మజడులచేత వ్యామోహమును పొందించుటకు శక్యము కాఁడు.

ఈత్రుకారము పరమహంసయొక్క మార్గస్థితులను గూర్చి చేసిన శ్రుత్యములకు త్రుత్యతరమును చెప్పి యిప్పుడు సమాప్తిచేయబడుచున్నది.

[illegible]

మన ప్రభుత్వ శాస్త్రవేత్తలు కామజన్యము అయినందున, కామమును నిడువగానే శ్రీ భాదులు తమంతటనే నిడుచుటచేయును.

ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಬೃಹದಾಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು

[illegible]

కనుక యోగియొక్క చిత్తము కామాదిసర్వభోష
ములను విడిచి యుండును గనుక అద్వైతజ్ఞానమందే నిష్ఠ
భూతునిగా స్థితిని పొందును.

అ కంఠాధారణార్థమునకు పద్యాసనావాసిత
 కైరవము మోచి న్నామములు కంఠాధారణమున కరమహంస
 మోచిని అంగీకరించుకొనగా మన కంఠ నివారించుచు
 చున్నది.

SECRET

Journal of Management Education

U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

1960年1月1日，中国科学院图书馆藏。

[illegible]

అర్థము. — ఏదని నేత జ్ఞానదండము ధరించబడెనో, అ
 కడు ఏకదండియని స్వీకరించును. జ్ఞానహీనుడై నియతలేఖం
 క నిర్వృత భరించుచు రుద్రదండము నెవడు ధరించునో
 వాడు, మహారౌద్రము అని ప్రసిద్ధములయి భయంకరము

తై ననరకములను పొందును. శత్రోక్షానన్వంన్వయహానము, జ్ఞానము, వైరాగ్యము, ఇంద్రియనిగ్రహము మొదలైన నివాసములు లేకయే దండకామాయాదులను గ్రహించి భిక్షాచారముచేత నెవఁడు గడించుచుండునో అతఁడు జన్మాన్యసులయాచారమును గ్రహించునున్నందున విహాసాపి యని చెప్పబడును. ఈభారతమ్యమును తెలుసుకొన్నవాఁడే సరమహంసయని చెప్పబడును. అని సామాన్యముగా శబ్దార్థము.

ఇక తాత్పర్యమును చెప్పదము.

తా. త్రిదండసన్న్యాసికి వ్యాధిదండము, మనోదండము, కాయదండ మని మూఁడుదండములే ప్రకారముగా గలవి. ఆప్రకారమే సరమహంససన్న్యాసికి జ్ఞానదండ మని మోక్షదండ మని రెండుదండములు గలవు. వ్యాధిదండము మొదలగు మూఁడుదండములు మనువు చేత చెప్పబడియున్నవి.

శ్లో. వ్యాధిదండ మనోదండ కాయదండము.

యస్మిలే పయతా వ్యాధా న త్రిదండేన వాత్మనే.

త్రిదండమేకత్వసేవ్య గన్యభూలేభా మానసా.

కామశ్రోతా మ ముచుష్య తాశ్చిత్తా విచిత్తా.

తా. వ్యాధిదండ మనోదండ కాయదండములను మూఁడుదండములు నీవనికి బుద్ధియందు నిరసమునై యున్నచో, అతఁడు త్రిదండి యని చెప్పబడును. పరిభ్రూలేములయందు నీమూఁడుదండములను ప్రసక్తిగనుంజ నిరోధించి తనచాతము క్రినిబొందును.

వాగ్దండము మొదలగు సమూహకావ్యము లేని
యనఁగా దక్షత్వప్రతియందు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. వాగ్దండో ఒక మగోదండో రెడ్డి మండో వైకటో రి,
యస్త్వితే సయతా సంహా ప్రాణానామో విధియతి.

ఈశ్లోకార్థము పూర్వశ్లోకార్థము ఒక్కటి వ్రాయుచుండునని
తిరిగి చెప్పబడలేదు.

శ్లో. వాగ్దండో మానవాచార్యశ్చ క్షుద్రదండో వృషభాచార్యః,
మానవశ్చ క్షుద్రదండశ్చ ప్రాణానామో విధియతి.

తా. వాగ్దండమందు మానవులు నవలంఛించగలయును.
క్షుద్రదండమందు విషయాంతరేచ్ఛరు నివారించగలయును.
మానవదండమందు ప్రాణామాతమమును వేయగలయును.
మానాదిత్రయము వాగ్దండో శ్రేయమునను లక్షణ వాని
తాత్పర్యము. 'క్షుద్రదండో ఒల్పభోజనం' అని ముఖ్యుక
ప్రతిలో చెప్పబడినది. అనఁగా మితముగా భోజించుటయే
క్షుద్రదండ మని అర్థము.

ఇటువంటి త్రిదండిత్వము సరమహాంససన్నాశ్రితికిఁ
గూడకలదు. ఈయభిప్రాయముతోనే ప్రాణామూర్త్యుప్రతియందు
చెప్పబడినది.

శ్లో. యశ్చ పరమహంసస్త తుర్ర్యాగ్నో శ్రుతిహోదరః,
యమైశ్చ నియమైశ్చైవ విష్ణురూపే త్రిదండభృత్.

తా. సరమహంససన్నాశ్రితి యనువాఁడు తురీయుఁ
డని చెప్పబడును. ఇతఁడే వేదములయందు చెప్పబడి
యున్నాఁడు. ఇతఁడు యమనియనుములతో కూడుకొని
త్రిదండమును ధరించిన సాక్షాద్విష్ణుస్వరూపుఁడుగా
నుండును.

తా. మానాశ్చత్రయ మేత్రకారము వాగానిగ్రహకా
రణవైసందన దండమని చెప్పబడెనో, అత్రకారమేజ్ఞానము
కూడ అజ్ఞానతత్త్వార్థనివాకరణకారణ వైసందన దండమను
బడును. మానసిక వైసజ్ఞానదండము చిత్తచిత్తేంద్రముచేత
నొకనొకసమయములో మృత్యుతమానేమో యని జ్ఞానదండ
మును ధరించవలయుననువిధితాత్మమున కియె తాత్పర్యము.
ఇట్టితాత్పర్యమును తలచుక సన్న్యాసివేషమును గ్రహించి
సమాత్రమున ప్రసూషము సిగ్గించువనితలచి కాశాదండము
నెవ్వఁడు ధరించునో యాప్రసూషము జహుత్రకారసంభా
రము కలవాడై యుండును గనుక ధయంకరక్షణమహా
రౌచహానిసకములను బొందును. అందును కారణ మేను
నంగా చెప్పెదము. దండకామాయాదండము గూడిన తన
యొక్క చరమహంసవేషముచుబొది, ఇతఁడు తత్త్వజ్ఞము
గలవాఁడుగానుండునని యూహించి పరిలక్షణములు భవతమ
గృహములయందు భోజనమును చేయింతును. ఈసన్న్యాసి
యును తాను జహ్వాచార్యము కలవాడై ప్రాహ్యప్రాహ్య
న్నమును విభజించి తేలునుకొరికియె సర్వాన్నమును భక్షిం
చును. అందుచేత వజ్ఞాని యగు నీసన్న్యాసి భావమును బొం
దును. 'నాన్నాదోషేణ మక్కురీ' - 'చాతుర్వర్ణ్యం వరేద్భిక్షం'
అని సన్న్యాసి యగువాఁడు అన్నదోషముచేత లిష్టఁడు కా
డిని బ్రహ్మత్రవైశ్య హూత్రమలములు నాలుగింటయం
దును సన్న్యాసి భిక్షచేయవచ్చు నని చెప్పినట్లుత పాత్య
ములు తత్త్వజ్ఞాని సుద్దేశించి ప్రవర్తించిరనిగాని అజ్ఞాని
విషయముగా ప్రవర్తించినవి కావు. కేవలసన్న్యాసి జ్ఞానవిహీ

నుండై నందరినీ స సన్నిధి భయము చేత నరమును బొందవలయు క్షమ గానే యున్నది.

కనుకనే జ్ఞానహీనుడైన సన్నిధికి భిక్షానియమము మనుస్మృతియందు చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. న చోర్భక్షకపిత్తాశ్చాన్యైః స కన్త్రాన్యైః సహ,
సావకాశానాదాశ్వాన్ భిక్షం రోషేన క్షిప్యత్.
ఏకకాలం చ కేర్త్యసం చ ప్రకర్తేన వివ్రతే.
భిక్ష్యే ప్రాప్తౌ చా యత స్తదపరమ్యధా నిర్జనం.

తా. కేవలసన్నిధియగువాడు ఉల్పాతములనుగాని శకునములనుగాని త్యతిషములనుగాని జనులకు చెప్పి భిక్షనుపొందఁగూడదు. హింసాదేశమును చేసి గాని శాస్త్ర వాదములను చేసి తనపొండిత్యమును ప్రకటనచేసి గాని భిక్షను పొందవలయుగూడదు. ప్రతిజనమును నొకపర్యాయమునూత్రము భిక్షను చేయవలయునే గాని రెండుమూడుపర్యాయములు చేయఁగూడదు. విస్తారముగా భిక్షయందాన క్షగల సన్నిధి విషయములయందుఁ గూడ నాసక్తి కలవాడై చెడిపోవును.

శ్రవణాదులచేత తత్త్వజ్ఞానము నభ్యసించు సన్నిధికి భిక్షాశ్రమము మరియుక ప్రకారముగా చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. ఏకవారు విద్యవారు వా ధిమతే పరహంసకః,
యేన తేన ప్రకారేన జ్ఞానాభ్యాసో భవేత్సదా.

తా. ఒకపర్యాయము గాని 'రెండుపర్యాయములు గాని పరమహంససన్నిధి భిక్షను చేయవచ్చును. తత్త్వజ్ఞా

ప్రభావము నిర్విఘ్నముగా ప్రభావము స్థిరమునో, యా
ప్రభావముగాఁ జేయవలసివచ్చె.

కనుక జ్ఞానపంపక కామపంపకములలో జ్ఞానపంపకము
ముఖ్యమని కామపంపకమును నేనిచిటార్చిం: ఇట్లగుచున్నచ
జ్ఞానపంపకమును ఏగఁడు ధరించునో అట్లగు ముఖ్యమయిన
పరమహంసలన్నాది యని అంగీకరించవలయును.

తత్వజ్ఞుఁడై సుతముహంతరిచ్చాసికి జ్ఞానవంశమే ము
 ఇయ్యము. తాత్పర్యమును భరిగనలయుచున్నది నిశ్చందము లే
 నుగాని ఇతరముచిచ్చము మొలువండ్రిగా నుండు నని శంకిం
 నుగా జ్ఞాపించుచున్నది.

[illegible]

డా. చిక్క-లే అంబరముగా (వస్త్రముగా) గలవాడై
ముంశవలయును.

[illegible]

తా. మోక్షార్థము ప్రభాగమును నాభికి క్రిందిభాగమును ఒకవస్త్రముచేత నాచ్ఛాదించుకొని మరియొకవస్త్రమును కప్పుకొని భిక్షార్థముగా గృహములను గూర్చి తిరుగుచుండవలయును.

ఈ ప్రకారము పన్నాశ్రమికి వస్త్రధారణమును విధించిన స్మృతివచనము ప్రహ్లాదహిమంజయ కేవలపన్నాశ్రమినికూర్చి ప్రవరించినది. కనుకనే కామయాథావణాదిభర్తృములు పరమహంసపన్నాశ్రమికి ముఖ్యములు కావని చెప్పినది.

శ్లో. నా భవేతిహస్యపన్నాశ్రమీ సులభ్యః శ్రేష్ఠతో యః,
సప్రసాదానాం శ్రేష్ఠో నీతిరాయ కరః పరి.

ఈ శ్లోకార్థము శూన్యమునందే వ్రాయబడియున్నది. అని తెనకంటి అధికచార్యుత్తాప్యులు కలిగి తనతో పరమావముగా శ్రవణాదిల నాచరించుపన్నాశ్రమికి తాను నమస్కరించవలయునని చెప్పిన యాస్మృతివచనమును యోగి కాని పన్నాశ్రమివిషయములునందున యోగియైన పరమహంసపన్నాశ్రమి విడిచియుండిన నవస్కరించవలసినది లేదు. కనుకనే ప్రహ్లాదశబ్దముచేత పన్నాశ్రమి నిర్దేశించి తల్లక్షణములను చూచునప్పుడు 'నిర్మమస్కారమస్తతమ్' అని ఉదాహరించినారము.

ఇట్లు పరమహంసపన్నాశ్రమి శ్రద్ధామాంద్యముచేత గయాప్రయాగాది పుణ్యతీర్థములను పోయినా, అచ్చట పితృదేవతల సుద్దేశించి *స్వధాకారము సుచ్ఛరింపఁగూడదు. ఇదిగాక, నిందాస్తులు లేనినాఁడై యుండవలయును. ఇతను ముందు చెప్పయున్న నిందాగర్వత్యాది వాక్యములో అవ్యజనులు తపవిషయమై చేసిననిందచేత తాను

* 'పుణ్యదేవతల సుద్దేశించి శ్రద్ధముచే' చేయవలయును ఉచ్ఛరింపఁబడు ఘోషానుక్రమ స్వధా యవలంబును.

క్షేత్రమును పొందఁగూడదని చెప్పబడినది. ఇచ్చట ఆవ్యజనులను కూర్చి తాను నిందాస్థులులను చేయఁగూడదని నిషేధించబడుచున్నది. కనుక పునరుత్తరదోషము లేదు. ఇట్లుగాక వైదికవ్యవహారమందు గాని దౌకికవ్యవహారమందుఁ గాని యాదృచ్ఛికముగా నుండువలయును గాని నిర్బంధము కలవాఁడై యుండఁగూడదని భావము.

ఈకార్య మవశ్యముగా చేయవలయునను అభినివేశము నిర్బంధ మునబడును.

శ్లో. * భిక్షుబహు విహృతం త్నాకం క్షృణోతి హర్షితం.

పక్షివృథ జడతలం బన్నకా వృణోతిహర్షితః.

ఉల్లంకమందు జన్మిన దేవపూజ యోగినన్యాయసిద్ధయమే కాని భ్జనసన్న్యాయసిద్ధయముకా దను అభిప్రాయముతో ఆవాహనవిసర్జనమంత్రములు † భ్యానోపాసనములును నిషేధించబడినవి. యోగి యగు నీవరమహారాజు స్తుతినిందాదిదౌకికవ్యాపారములును దేవపూజావైదికవ్యాపారము లేత్రకారములేదో, అత్రకారమే అత్యంతాభ్యుదయోత్తమవ్యవహారములుకాక లేవని నిషేధించబడుచున్నది. ప్రమాణత్రమేయ

* భిక్షుక్తము సంచరించుట వృత్త్యధికృతముదాహరణములను మృజ్జనములచేతఁ జేయబడు కాయమర్జన విధియును అత్యంతమును దేవతాపూజను దీనిచాలించిని సర్వాధియనియము రాజ్యాధికారి కప్పుక చేయదు గనున క్షోణిశ్లోము.

† భ్యాన మతగా వృద్ధిపరిపంకనము. ఉపాసనముగా రితిత రామసంభాషము.

ప్రమాతలను బ్రహ్మశిరఃజేయుసాక్షిచైతన్యము తత్త్వమసి
యను మహానాక్యములోని త్వంపదమునకు లక్ష్యార్థమై
యున్నది. దేహాంత్రిమాదివిశిష్టమైన చైతన్యము త్వంపద
మునకు వాచ్యమే కాని లక్ష్యము గాదు. అట్టివాచ్యము
తత్పదార్థముకంటె భిన్నము. లక్ష్యము అభిన్నము. స్వదేహా
నిష్ఠమయిన త్వంపదవాచ్యార్థము అహం (నేను) అని చెప్పఁ
బడును. పరదేహానిష్ఠమైన త్వంపదవాచ్యార్థము త్వం (నీవు)
అని చెప్పబడును. లక్ష్యమని వాచ్యమని చెప్పబడు ఉభయ
విధచైతన్యమాన్యమై జడమైన ప్రపంచము సర్వమని చెప్పఁ
బడును. ఇట్టి లక్ష్యాలక్ష్యాదిజ్ఞానశాస్త్రవ్యవహారములలో
నొకటికూడ బ్రహ్మాయందు విశ్రాంతమైన చిత్తముగలయోగికి
సంభవించనేరదు. కనుకనే యాచరమహాంసగృహమందు నివ
సించువాఁడుకొఁడు. నియతముగా నివసించుటకొర కొక
మతమును కల్పించుకొని యుండెనా? యామతమందు, మను
కారము గలిగి దానియొక్క హానివృద్ధిలచేత చిత్తము విఠే
కము నొందుచుండును.

ఈయభిప్రాయముతోనే శ్రీగౌడపాదాచార్యులవారు
చెప్పియున్నారు.

శ్లో. నిస్తుత్తిర్నిర్మలస్కాకో నిస్సృధాకార ఏవ వ,
చలాచలనిరేకశ్చ యతిర్యాదృచ్ఛికో భవేత్.

తా. పరమహంసపరివ్రాజకుఁడు సుతి నమస్కార
స్వధాకారములు లేనివాఁడుగాను, నియతనివాసము లేని
వాఁడుగాను, యాదృచ్ఛికవృత్తిగలవాఁడుగాను నుండ
వలయు వని భావము.

మతము ఏప్రకారము నదిగ్రహించవలగదో, ఆప్రకారమే సువర్ణరజతకాంస్యతామ్రాదిపాత్రలను భిక్షాచమనాదులయం దుపయోగపఱచుకొనవలగడను.

ఈయర్థము స్పృతిలో చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. హిరణ్మయాని పాత్రాని కారామసమనూని చ,
యరీణాం నాన్నపాత్రాన వృద్ధిరీత్యాన భిక్షుజి.

తా. సువర్ణపాత్రలు, ఇనుము, ఉక్కు మొదలయిన పాత్రలు సన్న్యాసులకు భోజనపాత్రలుగా నుండఁగూడదు.

సువర్ణాదిపాత్రలను సన్న్యాసి వర్జించవలయును అని మనుస్మృతియందు కూడ చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. ఆలైజహిని పాత్రాని యరీణాం నిర్వృణాని చ,
తేషాం వృద్ధిః స్పృశం కౌచం చమసానామివాశ్వరే.
అలామదాదుపాత్రం వా వృద్ధిః కమం క్షయం న శా,
ఏలాని యరీపాత్రాని వచస్పర్శయశ్శుభోన్మబ్రవీత్.

తా. సువర్ణాదిలోహములతోఁజేయఁబడినవియు బుడుపులు లేనివియు అయినపాత్రములను సన్న్యాసులు గ్రహించవలయును. ఇట్టిపాత్రలకు యోగమందు చమసము లనుసోమపాత్రలకు ఉచ్ఛిష్టాదిస్పర్శయందు జలమువలననే శుద్ధి కలుగునటుల కేవలజలముచేతనే శుద్ధికలుగును. కనుకనే సోరకాయబుట్టనైనా, కొయ్యతోఁ జేయఁబడిన పాత్రమునైనా వెదురుగొట్టమునైనా సన్న్యాసి గ్రహించవలయునని స్వాయంభువమనువుచేఁ జెప్పబడినది.

భోధాయనమహర్షియు నీ ప్రకారముగానే చెప్పియున్నారు.

శ్లో. స్వయమాహృతపర్ణేషు స్వయంశిర్ణేషు వా పునః,

భుంజీత న పటాశ్వత్థకరంజానాం చ పర్ణకే.

తా. స్వయముగా తేచ్చుకొన్న పత్రములయందుఁగాని స్వయముగా క్రిందరాలినపత్రములయందుఁగాని సన్యాసి భోజనమును చేయవలసినది. మట్టియాకులయందుఁగాని, రావి యాకులయందుఁగాని, కానుగాకులయందుఁగాని భోజనము చేయఁగూడదు.

శ్లో. ఆపవ్యసి న కాంశ్యేషు మలాః కాంశ్యభోజనః,

సోషర్ణే రాజలే తామ్రే మృత్తామే త్రపుసీసయోః.

ఆపత్కాలమందైనా ఈసన్యాసి కంచు బంగారు వెండి రాగి మృత్తు సత్తు సీసము ఈహస్త్రలయందు భోజనము చేయఁగూడదు. చేసెనో మలమును భక్షించినవాఁడగును.

ఈ ప్రకారమే లోకమును (శిష్యవర్గమును) పరిగ్రహించఁగూడదు.

ఇది మనువుచే జెప్పబడినది.

శ్లో. ఏక ఏవ చరేన్నత్యం సిద్ధ్యర్థ మసహాయకః,

సిద్ధిమేకస్య పశ్యత్ హి తజ్జహతి న హీయతే.

తా. సన్యాసి యొంటరిగా నుండి తత్త్వజ్ఞానసిద్ధికొఱకు అసహాయముగా సంచరించవలయును. ఏకాకిగా నుండువానికి జ్ఞానసిద్ధి కలుగుటను చూచి ఇతరసహాయమును విడుచును. ఆ ప్రకార మితరసంగమును విడిచినందున హాని లేదు.

ఈ విషయము మేధాతేధి యను మహర్షి యును చెప్పి యున్నారు.

శ్లో. ఆసనం పాత్రలోభశ్చ సంచయశ్చిష్యపంగ్రహః,
దివాస్వాపో వృథాలాపో యత్యేవంధకరాశిః పటః.

తా. ఆసనము, పాత్రలోభము, సంచయము, శిష్యపంగ్రహము, దివాస్వాపము, వృథాలాపము అను నీయాలును సన్న్యాసికి బంధకములు.

ఈ చెప్పిన యాటుదోషములయొక్క స్వభావము అ ఋషి చేతనే వివరింపబడినది.

శ్లో. వికారాన్మృతం గ్రామే బంధానల్పకంఠం పుత్ర,
పర్వాభ్యోఽన్యస్మై యత్థాన మాజనం శిష్యోరీర్తికః.

తా. గ్రామములో నొకదినముకంటె పట్టణములో నైదుదినములకంటె వధికకాలము నిలవజేయు వర్షాకాలము నాలుగు మాసములలోతప్ప నితరకాలములయం దొకచోట విశేషకాలము నిలుచుటయును ఆసనమనబడును.

శ్లో. ఉక్తాంబ్యాదిపాత్రాణా మేకస్యాపి న పంగ్రహః,
భిక్షోర్భిక్ష్యభిక్ష్యాపి పాత్రలోభస్య ఉచ్యతే.

తా. సన్న్యాసి యగువాడు భిక్షోన్నమును భుజించు చున్నప్పటికి శాస్త్రమందు విధించిన సౌరకాయబుట్ట మొదలైన పాత్రలలో నొకదానినైనా గ్రహించకపోవుట పాత్రలోభమని చెప్పబడును.

శ్లో. గృహీతస్య తు బంధాదే ద్విరేయస్య పంగ్రహః,
కాశాంతరీక్షభోగార్థం సంచయః పరీర్తికః.

తా. నండ కాషాయములనుఁగ్రహించి అవి ఖలమైన
తరువాత తిరిగి ధరించుటకుగాను రెండుమూడునండములను
కాషాయములను సంపాదించి పెట్టుకొనుట సంచయ మనఁ
బడును.

శ్లో. శుక్రప్రాణాభిశ్రావాన్యోఽన్యో వా పగ్రహః,
శిష్యాణాం న తు కామద్యా త్ప జ్ఞేయశ్శిష్యసంగ్రహః.

తా. శుక్రప్రాణ, లాభము, పూజ, కీర్తి వీటిని అపేక్షిం
చి శిష్యులను చేర్చుకొనుట శిష్యసంగ్రహ మనఁబడును. కేవల
దయచేత శిష్యులను కృతార్థులను చేయవలయు ననెడి యిచ్చ
చేత చేర్చుకొనుట శిష్యసంగ్రహ మని చెప్పబడదు.

శ్లో. విద్యా దినం ప్రకాశత్వా విద్యా రాత్రి రుచ్యతే,
విద్యాభ్యాసే ప్రమాదో యస్య దివాస్వాప ఉచ్యతే.

తా. బ్రహ్మజ్ఞానము ప్రకాశస్వరూపమైనందున దివా
(పగలు) అని చెప్పబడును. అజ్ఞానము అప్రకాశమైనందున
రాత్రి యనఁబడును. జ్ఞానమనెడి పగటియందు ప్రమాదము
గలిగియుండుటయే దివాస్వాప మనఁబడును.

శ్లో. అధ్యాత్మికం కథాం ముత్తా శైశ్వచర్యాం గురుస్తుతిం,
అనుగ్రహోత్పత్తిప్రశస్తి పృథాలాప స్స ఉచ్యతే.

తా. అధ్యాత్మ విషయమైన కథలను దేహధారణార్థమై
నభిక్షాచరణమునందు 'భిక్షాం దేహి'యను శబ్దోచ్ఛారణమును
వరమేశ్వరస్తవమును వీటిని మాత్రము సన్న్యాసి చేయవల
యును. వీటికంటె నితరములైన దారిసమాచారములను అను
గ్రహముచేతనడిగినా, అదివృథాలాపమని చెప్పబడును. శిష్య

జనరూపమైన లోకమును పరిగ్రహించుకొనగదని చెప్పినందున శిష్యజనమును పరిగ్రహించక యుండుటమాత్రమే కాదు. అట్టి వారి యవలోకనమునుగూడ చేయఁగూడదని తెలియవలయును. ఈశిష్యులు భ్యాతిలాభపూజాసంపాదమతైవందన బంధ హేతువులే గాని తత్త్వజ్ఞానానుకూలవృత్తి కలవారు కారు. అంతమునందుండు చకారముచేత మరికొన్ని భృతినిషిద్ధములను కూడ నాచరింపగదని సూచించబడుచున్నది.

వాటిని మేధాతీధియే కరుణించియున్నారు.

శ్లో. స్థావరం చంగవం నీలం త్రైవం విషయాద్యుధం,
నదేతారి వ గృహ్యమాన్యతేష్టా శ్రీపుణ్యమహా.

తా. గృహ తేష్టానిష్ఠావరములను, చక్రాదిజంగమములను, యవగోఘామాదిభాష్యములను, కాంస్యాదిలోహములను విషయమును అన్యగా దోషములను ఇక్ష్వాద్యాయుధములను వీటివారింజని మూత్రపురీషములనువలె సన్నాహి సంచాదించి పరిగ్రహించఁగూడదు.

శ్లో. రసాయనం క్రియావాహం జ్యోతిషం క్రియార్థము,
వివిధాని వ రిల్పం విత్తవిత్తవిధానానాం.

తా. రసాయనాది దివ్యోపధాన్త్రయోగమును సువర్ణరజతాది నిర్మాణకౌశలమును భూతభవిష్యత్ప్రజ్ఞాంతములను చెప్పి జ్యోతిషశాస్త్రమును క్రియవిక్రియోదివ్యవహారములను పలువిధములగు శిల్పములను వీటిని పరశ్రీని త్యజించినట్లు త్యజించవలయును.

వా. ఇంతవరకు యోగియైనవరమహాంసకు వైదికతాకిక వ్యాపారములయందుండు బాధకములను గనుకటచి వాటిని విడువవలయు నని చెప్పబడినది.

అ. — ఇతఁడు సర్వప్రకారములచేత బాధకములైనవాటిని ప్రక్షిప్తకరములచేతఁ జూపించి వాటిని విడువవలయు నని యాకాంతి చెప్పుచున్నది.

శ్రు. ఆ బాధక కర్మ యోగ, ఆ బాధకాంతస్యేష. యస్తా స్థిశ్శుర్హి రణ్యం రసేన దృష్టిం చేసి ప్రక్షిప్తం భవేత్. యస్తాస్థిశ్శుర్హి రణ్యం రసేన దృష్టిం చేసి పాశ్చాతా భవేత్. యస్తాస్థిశ్శుర్హి రణ్యం రసేన గ్రహ్యం చేసి ఆత్మభవేత్. యస్తాస్థిశ్శుర్హి రణ్యం రసేన న దృష్టం న దృష్టో న ప్రాప్యం భవేత్.

తా. యోగియైన వరమహాంససన్యాసికి మిక్కిలి బాధకమైనది యేదిగా నుండు ననఁగా మిక్కిలిబాధకమైనది యొకటి కలదు. అది సువర్ణము. సువర్ణమును ఆసక్తితో సన్యాసిచూచెనా! బ్రహ్మహత్య కలవాఁడగును. సువర్ణమందుండు నాసక్తిచేత దానిని సంగ్రహించుటయందు, రక్షించుటయందు నొకటికి ప్రయత్నమునుచేయుచు, అసంపాదనరతౌప్రయత్నములయొక్క వ్యర్థత్వశంకను కలిపారించుకొరకు ప్రపంచమిథ్యాత్వబాధకములైన వేదాంతవాక్యములను దూషించి, ప్రపంచపర్యత్వమును ప్రతిపాదించుచుండును. అందుచేత శాస్త్రనిర్ణయన అద్వితీయ బ్రహ్మస్వరూపము ఆసన్యాసిచేత నశించఁ జేయఁబడును గనుక నాసన్యాసి బ్రహ్మహత్య చేసిన వాఁడనే చెప్పఁబడును.

ఈయర్థ మొకత్పతిలోఁ జెప్పబడియున్నది.

శ్లో. బ్రహ్మ నాస్తీతి యో బ్రాహ్మణో ద్వేష్టి బ్రహ్మవిదాః స యః,
అథాత్ బ్రహ్మవాదీః స త్రయస్తే బ్రహ్మభూతుకాః,
బ్రహ్మహా స తు విజ్ఞేయస్సర్వకర్త బహిష్కృతః.

తా. పరబ్రహ్మ లేడని యెవఁడు చెప్పినో, బ్రహ్మవేత్తతో నెవఁడు విరోధించునో, బ్రహ్మస్వరూపము శాస్త్రములోఁ జెప్పిన ప్రకారముగా కానుండ మదియొకవిధముగా నెవఁడు నిరూపించునో, నీరు ముగ్గురు బ్రహ్మభూతులు అని చెప్పబడుదురు. ఈ బ్రహ్మభూతులయందు సర్వభర్తములనుండి బహిష్కృతుఁడై యీలోకములో నిండినవఁడనుచు పరలోకమున కయోగ్యుఁడై చెడిపోవును. అభిలాషపూర్వకముగా సువర్ణమును ప్పొందినవత్సమున సన్యాసి పతితుఁడై స్థైర్యమును నొందఁజే పోవును.

ఈయర్థము స్మరింపఁబడుచున్నది.

శ్లో. పత్యసౌ క్రమం భిక్షుశ్చ భిక్షోర్ద్వయం శతమ్,
భిక్షూర్ద్వం శతకృష్ణార్థం ద్రవ్యసంగ్రహం పదత.

తా. ఏసన్యాసి బుద్ధిపూర్వకముగా శతస్సను విడుచునో, సువర్ణమును సంగ్రహించునో, అసన్యాసి నిశ్చయముగా పతితుఁడౌను.

అసక్తిపూర్వకముగా సువర్ణమును గ్రహింపఁగూడదు. గ్రహించెనో, అట్లు యాసన్యాసి దేహింక్రియాదినాశీయై యసంగుఁడైనచిదార్థమచంపిన నాడగును. అత్తయొక్క అసంగత్వమును మఱచి సువర్ణాన్తర్వ్యమునుగూర్చి అత్త భోక్త

యంగీకరించినందున ఆత్మహత్యచేసినవాఁ డని చెప్పబడు ను. ఇట్టి అన్యథాప్రతిపత్తి సర్వపాపస్వరూప మని మహా భారతములో శకుంతలాదుష్యంతసంవాదములోఁ జెప్పబడి యున్నది.

శ్లో. అన్యథాసంతమాత్తానం యోఽన్యథా ప్రతిపద్యతే,
కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్తాపహరిణా.

తా. ఒక ప్రకారముగా నున్న యాత్మస్వరూపమును మరియొక ప్రకారముగా నెవ్వఁడు తలఁచునో, అట్టి ఆత్మాపహారము చేసిన చోరుఁడు ఏపాపమును జేయనివాఁడుగా నుండును? అనఁగా సర్వపాపములను జేసినవాఁడే యని యర్థము.

అదిగాక యాత్మహత్యచేసినవానికి సుఖలేశము కూడ లేక నానావిధదుఃఖపూర్ణము లైన లోకములు ప్రాప్యములుగా నుండు నని యొకశ్రుతిచేఁ జెప్పబడుచున్నది.

శ్రు. ఆసుర్యా నామ తే లోకా అంధేన తమసా వృతాః,
తాంస్తే ప్రేత్యాభిగచ్ఛంతి యే కేచాత్తహనో జనాః.

తా. ఆత్మ నన్యథా ప్రతిపత్తిచే నశింపఁజేసిన పురుషులు గాఢాంధకారముచే నావరింపఁబడిన ఆసుర్యములను పేరుగల పాపలోకములను పొందుదురు. దృష్టస్పృష్టగ్రాహ్యశబ్దము లతో క్రమముగా సంబంధించిన చకారత్రయమునకు శ్రుతక థితవ్యవహృతము లర్థము. సువర్ణముయొక్క దర్శనస్పర్శన గ్రహణములు సన్యాసికి ప్రత్యవాయకరములై నటులసాభిలాషముగా సువర్ణముయొక్కవృత్తాంతమును వినుటయును

దాని గుణములను కీర్తించుటయును సువర్ణమును క్రయ
విక్రయాదులచేత వ్యవహరించుటయును ప్రత్యేకవాయుకరము
లని తాత్పర్యము. సన్యాసికి సువర్ణవర్ణనాదులు దోషసంహ
దకములు గనుక వాటిని సన్యాసి క్రయత్నశూన్యకముగా
వరిహరించవలయు నని సముదాయతాత్పర్యము.

సువర్ణమును త్యజించినందువలన విశేషఫలమును
చెప్పుచున్నది.

శ్రు. వర్ణే కామా మనోగతా వ్యవర్తంతః; దుఃఖోద్విగ్నస్సృజే
స్సృజాప్త్యగే రాగే వర్జిత సుఖముఖయో వివిధస్సేవో
న ద్వేష్టి చ లోచతే చ వర్ణేనామింద్రియాణాం గరిషణమితి య
అత్త స్మేహావస్థయితి.

తా. పుత్రభౌగ్యగృహవేత్తాదికామము లన్నియు
సువర్ణమూలములు గనుక సువర్ణమును వరిత్యజించుటగా మనో
గతములైన యీ కామములన్నియు వరిత్యజించబడును. కామ
ములనువరిత్యజించుటగా కామముచేతస్తాపించుసుఖమునం దభి
లాషయును దుఃఖమునం దుద్వేగమును గలుగనేరదు. సుఖ
దుఃఖములయం దభిలాషోద్వేగములు సంభవించనేర వను
వర్ణము స్థితప్రజ్ఞలక్షణమును చెప్పవచ్చును విస్తారముగా సుస
పాదించి యున్నారము. విహింససుఖదుఃఖములను విడువఁగా
నాముష్మికసుఖమునందు రాగమును విడువఁబడును. విహింస
సుఖాభిలాషగలప్రచుఘఁడే యాముష్మికసుఖమును కోరుచుం

దును. కనుక నై హికమందు నిస్సప్రహగలవాఁడు అముష్మిక
సుఖములయందును నిస్సప్రహగలవాఁడై యుండు నని
చెప్పట యుక్తముగానే యున్నది. ఇందువలన నిహలోక పర
లోకములయం దుండు శుభాశుభవిషయములయందు స్నే
హము లేనివాఁడై యుండును. ద్వేషముకూడ లేకనే
యుండును. ఇటువంటి మహాపురుషుఁడు తనయందు ప్రతికూల
ముగా ప్రవర్తించువానివిషయమై ద్వేషమునుగాని అను
కూలముగా ప్రవర్తించువానివిషయమై మోదమును గాని
పొందఁడు. ద్వేషమోదములు లేనివాఁడై యేపురుషుఁడు పర
మాత్మయందే నిరంతరనిష్ఠగలవాఁడై యుండునో ఆపురుషునకు
సర్వేంద్రియములు ప్రవృత్తిశూన్యములై యేకాగ్రతనొంది
యుండును. ఇంద్రియము లేకాగ్రత నొందుటవలన నిర్వికల్ప
సమాధికి విఘ్న మొప్పుడు కలుగనేరదు.

ఇకను శ్రుతి విద్యత్సన్న్యాసము నిగమించుచున్నది.
శ్రు. యత్పూర్ణానందైకబోధ స్తద్భ్రష్టాహమస్మీతి కృతకృత్యో
భవతి.

తా. ఏకరబ్రహ్మ వేదాంతములయందు పూర్ణానందజ్ఞాన
స్వరూపుడని, పరమాత్మయని ప్రతిపాదింపఁబడియున్నదో,
ఆబ్రహ్మను నేనే యని సర్వదా అనుభవించుచుండు యోగి
యైన యీశ్వరమహాంససన్న్యాసి కృతకృత్యుఁడై యుండెను.

ఈయర్థము స్మృతియందుఁ జెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో. జ్ఞానామృతేన కృత్యస్య కృతకృత్యస్య యోగినః,
సైవాస్మి కించిత్కర్తవ్య మస్మి నేన్న స తత్త్వనిత.

476-4

జీవన్ముక్తి కారిక.

ఈ శ్లోక తాత్పర్యము ముందే వ్రాయఁబడియున్నది.
ఇది జీవన్ముక్తి కారిక కీ మోక్షార్థం పదార్థము,
దేహార్థమునకు నుభయం ఇట్లు వివరించబడినది.

ఇది శ్రీ జీవన్ముక్తి కారికయందు నిర్వచనార్థము
నిరూపణ మను సంపద్య కరణము.

శ్రీ జీవన్ముక్తి కారిక పదార్థము.

21001
75373

సంస్కృత గ్రంథములు.

శాస్త్ర గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రూ. అ.

బాలరామాయణము, సటీక	...	0	2
ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహిత శ్రీమద్రామాయణము, షట్కాండలు, 15 వాల్యములు	...	70	0
శ్రీమద్రామాయణము, చిన్నపైట	...	3	8
,, మేలుప్రతి, 2 వాల్యములు	...	6	0
,, మండరకాండము, మూలము	...	1	0
,, ఉత్తరకాండము, మేలుప్రతి	...	1	4
అథ్యాత్మ రామాయణము, మూలము	...	1	0
,, ఆంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము	...	8	0
శ్రీమద్రామాయణము, వ్యాఖ్యానచతుష్టయసిరిద్ధము, 2 సంపుట ములు	...	15	0
శ్రీమద్రామాయణము, ఉత్తరకాండసహిత, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము 7 వాల్యములు	...	17	0
బాలకాండ, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	2	0
అయోధ్యాకాండము	...	3	0
ఆరణ్యకాండము	...	2	0
కిష్కింధాకాండము	...	2	8
మండరకాండము	...	2	0
యోధకాండము	...	4	0
ఉత్తరకాండము	...	2	8

కార్తీకమాహాత్మ్యము	...	0	12
కాలీమాహాత్మ్యము, తేరుగువచనము	...	0	8
గయమాహాత్మ్యము, తేరుగువచనము	...	0	6
సింహాచలశ్రీకృష్ణమాహాత్మ్యము	...	0	8
గరుడపురాణము, సమ్యాఖ్యానాంత్రాత్మకవివేచనము	...	1	0
విగర్వాగమాహాత్మ్యము, తేరుగువచనము	...	0	2
భువార్కమాహాత్మ్యము, అంశతాత్పర్యము	...	0	2
పద్మపురాణాంతర్గతమానుపురాణము, అంశతాత్పర్యవివేచనము	...	2	0
శ్రీమహాభాగవతము, గర్భరాష్ట్రఖ్యానవివేచనము, 31 పుటలు	30	0	
శ్రీమద్భాగవతము, శ్రీధర్మవిష్ణుఖ్యానవివేచనము	...	0	10
శ్రీ దేవీభాగవతము, సమ్యాఖ్యానము	...	12	0

❖ పే దాం త గ్రంథ ము లు. ❖

అద్వైతసంగ్రహము, తేరుగువచనము	...	0	2
ఆత్మబోధము, సాంధ్రటిక	...	0	4
అనందలహరి, అంశతాత్పర్యవివేచనము	...	0	4
అమరోక్షసూక్తి, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	4
అద్వైతపంచరత్నములు	...	0	2
అద్వైతోపదేశపంచరత్నములు	...	0	2
ఆత్మపూజ, అంశతాత్పర్యవివేచనము	...	0	1
ఆత్మవిద్యావిలాసము	...	0	6
అర్చాశాస్త్రవివేచనము	...	0	4
ఉత్తరగీతా, పద్య, చిన్నపైజ	...	0	12
అద్వైతసేదాంతవివేచనము, సమ్యాఖ్యానము	...	1	4
అద్వైతసూక్తి	...	0	2
గురుగీతాసంగీతము, జ్ఞానరంగము, సమ్యాఖ్యానము	...	3	8

అంధ తాత్పర్యసహితము	...	8	0
అంధ తాత్పర్యసహితము, అంధ తాత్పర్యసహితము	...	2	0
అంధ తాత్పర్యసహితము, అంధ తాత్పర్యసహితము	...	3	8
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	1	4
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	5	0
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	2
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	2
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	3
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	12	0
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	2
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	4
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	6
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	1	4
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	8
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	8
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	2	12

అంధ తాత్పర్యసహితము లు. ౧౨

అంధ తాత్పర్యసహితము, సహితము	...	0	3
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	2
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	2
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	1	8
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	1	8
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	1
అంధ తాత్పర్యసహితము	...	0	2

297

శ్రీ సుబరత్న లోకము, ఆంధ్ర జీతావహితము	...	0
త్రైలోక్య మోహభాగవతము, శ్రీ పురమండలీ ప్రోత్తము, శ్రీ పురాణము	...	0
రాజము	...	0
దక్షిణామూర్తి ప్రోత్తము	...	0
దేవీ ప్రోత్త కవచము	...	0
దేవీ పత్ర (మత్త కాత్తము)	...	0
దేవీమాసనిక పూజ, చిత్త పైక	...	0
దేవీభజనమాల	...	0
నవగ్రహ ప్రోత్తము	...	0
నీలికాత్తము, నటిక	...	0
పరమేశ్వర ప్రోత్త కవచము	...	0
కులనీల ప్రోత్త కవచము	...	0
సౌందర్యలహరి, నటిక	...	0
ప్రశస్తి కేరవత్తముల, నటిక	...	0
ప్రాశస్త్యము, ఆంధ్ర తాత్పర్యవహితము	...	0
భిక్షగోచితము, నటిక	...	0
మృత్యుంజయమాసనిక పూజ, చిత్త పైక	...	0
ముకుందమాల, నటిక	...	0
రామ ప్రహరమాసనిక పూజ, చిత్త పైక	...	0
రామకర్ణామృతము, ఆంధ్ర సత్యతాత్పర్యవహితము	...	1
లక్ష్మీవృషిని ప్రోత్తము, నటిక	...	0
లక్ష్మీనారాయణపూజయము	...	0
శంకరాచార్య ప్రోత్తాది	...	0
శ్యామలాచంద్రిక, నటిక	...	0

వావిళ్ల రామస్వామికాస్త్రిలు అండ్ సన్స్